

**RADA MIEJSKA W CHOSZCZNI**



**STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW  
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO  
GMINY CHOSZCZNO  
- CZĘŚĆ OPISOWA -**

**ZAŁĄCZNIK  
DO UCHWAŁY NR .....  
RADY MIEJSKIEJ W CHOSZCZNI  
Z DNIA .....**

Choszczno 2006 r.  
pierwsza zmiana: wrzesień 2015 r.  
druga zmiana: .....

**Opracował zespół pod kierunkiem:**

mgr inż. arch. Piotra Kozłowskiego - upr. urb. 1485/96

ZOIU Z-292

mgr inż. arch. Maciej Siekierski ZOIU Z-374

mgr Anna Siekierska ZOIU Z-373

mgr inż. Urszula Arciuszkiewicz

mgr Marcin Rachuta

inż. Ewelina Kozaczuk

dr Beata Raszka

mgr inż. Anna Kołaska

mgr Paulina Kubačka – Szymczak

mgr Waldemar Witek

mgr Mirosław Opęchowski

Karolina Rulewicz

Tomasz Sapiński

---

Opracowanie: INTEGRA Sp. z o.o. Poznań – Złocieńec

**Opracowanie zmiany w roku 2015:**

mgr Marcin Brytan  
dr Witold Andrzejczak  
mgr Jan Biernacki

**Opracowanie zmiany w roku 2017:**

mgr Marcin Brytan  
dr Witold Andrzejczak

## Spis treści:

CZEŚĆ I – WPROWADZENIE	6
1. Przedmiot i cel opracowania	6
2. Zagadnienia zawarte w studium, forma opracowania	7
3. Tok formalno-prawny opracowania	8
4. Założenia i podstawa prawna zmiany studium oraz synteza ustaleń	9
5. Podstawowe dane o mieście i gminie	10
CZEŚĆ II – UWARUNKOWANIA ROZWOJU	11
1. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju gminy w regionie	11
1.1. Położenie i pozycja gminy w regionie	11
1.2. System powiązań zewnętrznych	11
2. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze	11
2.1. Fizjografia obszaru gminy	11
2.2. Geomorfologia i geologia	13
2.2.1. Kopaliny	15
2.2.2. Obszary narażone na osuwanie mas ziemnych	15
2.3. Formy krajobrazowe	15
2.4. Klimat	16
2.5. Gleby	18
2.6. Hydrologia	
2.6.1. Sieć rzeczna	18
2.6.2. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi	20
2.6.3. Jeziora	21
2.6.4. Wody podziemne	24
2.7. Struktura użytkowania gruntów	24
2.8. Szata roślinna	26
2.8.1. Naturalna roślinność potencjalna	26
2.8.2. Roślinność rzeczywista – typy zbiorowisk roślinnych	27
2.8.3. Flora gminy	29
2.8.3.1. Gatunki chronione	29
2.8.3.2. Gatunki ginące i zagrożone	30
2.8.3.3. Charakterystyka zieleni parkowej, cmentarnej i innych obiektów	30
2.9. Fauna	35
2.9.1. Charakterystyka wybranych grup fauny	35
2.9.1.1. Bezkręgowce	35
2.9.1.2. Kręgowce	36
2.9.1.3. Zwierzyna łowna i gospodarka łowiecka	37
2.10. Istniejące chronione obszary i obiekty gminy Choszczno	39
2.10.1. Obszary chronionego krajobrazu	39
2.10.1.1. Pomniki przyrody	41
2.11. Inne cenne obszary i obiekty	42
2.12. Ekologiczny System Sieci Obszarów Chronionych proponowanych dla gminy Choszczno	44
2.12.1. Strefy węzłowe	45
2.12.2. Korytarze ekologiczne	46
2.13. Obszary sieci ekologicznej Natura 2000	46
3. Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju przestrzennego	49
3.1. Krótki rys historyczny	49
3.2. Noty historyczne wybranych wsi i charakterystyka przestrzenna	56
3.3. Obiekty i obszary chronione	118
3.3.1. Wykaz obiektów i obszarów chronionych w mieście Choszczno	118
3.3.2. Wykaz obiektów i obszarów chronionych na terenie gminy Choszczno	125
3.4. Struktura przestrzenna gminy, sieć osadnicza, walory krajobrazu kulturowego	157
4. Struktura własności gruntów	158
5. Demografia	159

5.1. Jakość życia mieszkańców	162
5.2. Rynek pracy	164
5.3. Mieszkalnictwo	166
5.4. Usługi	167
6. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa	171
7. Turystyka, wypoczynek i rekreacja	175
7.1. Wprowadzenie	175
7.2. Charakterystyka gminy Choszczno pod względem turystycznym	177
7.2.1. Zagospodarowanie turystyczne gminy	177
7.2.2. Zabytki kultury w okolicach Choszczna	178
7.2.3. Dostępność komunikacyjna	178
7.2.4. Sport w Choszcznie	178
8. Uwarunkowania rozwoju systemów technicznych	181
8.1. Transport i komunikacja	181
8.1.1. Drogi	181
8.1.2. Komunikacja kolejowa	182
8.1.3. Komunikacja autobusowa	182
8.1.4. Wnioski	182
8.2. Infrastruktura techniczna	182
8.2.1. Woda	182
8.2.2. Kanalizacja	183
8.2.3. Energia elektryczna	183
8.2.4. Gaz	184
8.2.5. Ciepło	184
8.2.6. Telekomunikacja	184
8.2.7. Gospodarka odpadami	185
8.2.8. Cmentarnictwo	185
9. Zagrożenia bezpieczeństwa ludności i jej mienia	185
10. Determinanty rozwoju miasta i gminy	186
11. Identyfikacja podstawowych zagadnień do rozwiązania	188
<b>CZĘŚĆ III – KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO</b>	189
1. Generalna koncepcja rozwoju gminy	189
1.1. Główne funkcje gminy	189
1.2. Strategiczne cele i kierunki rozwoju	192
2. Kierunki ochrony wartości i zasobów środowiska przyrodniczego	193
2.1. Kształtowanie systemu ekologicznego gminy	193
2.2. Zalecenia gospodarcze dla istniejących obszarów i obiektów chronionych	197
2.2.1. Obszary chronionego krajobrazu	197
2.2.2.. Pomniki przyrody	198
2.3. Obszary i obiekty przewidziane do ochrony	199
2.3.1. Rezerwat przyrody	200
2.3.2. Zespoły przyrodniczo - krajobrazowe	200
2.3.3. Użytki ekologiczne	202
2.3.4. Pomniki przyrody	205
2.4. Zasady ochrony populacji, siedlisk i stanowisk gatunków roślin chronionych oraz zagrożonych i rzadkich	207
2.5. Stanowiska rozrodu i stałego przebywania zwierząt gatunków chronionych	208
2.6. Ochrona wód powierzchniowych	208
2.7. Ochrona kopalni i wód podziemnych	210
2.8. Kierunki zagospodarowania złóż kopalni	212
2.9. Ochrona przed hałasem	212
2.9.1. Wymagania odnośnie poziomu hałasu w środowisku zewnętrznym	212
2.9.2. Dopuszczalne wartości poziomu hałasu w środowisku zewnętrznym dla terenu gminy Choszczno	215
2.9.3. Identyfikacja głównych źródeł hałasu na terenie gminy	215

2.9.4. Zasięg oddziaływania źródeł hałasów komunikacyjnych	217
2.9.5. Ocena klimatu akustycznego gminy Choszczno w świetle obowiązujących przepisów prawnych	218
3. Kierunki ochrony wartości i zasobów środowiska kulturowego	221
3.1. Zasady ochrony obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków	222
3.2. Zasady ochrony stanowisk archeologicznych	223
3.3. Zasady ochrony przestrzennych walorów kulturowych krajobrazu	224
3.4. Zasady ochrony walorów kulturowych układów przestrzennych i zabudowy jednostek osadniczych	224
3.5. Wskazane do realizacji regionalne cechy zabudowy i zagospodarowania	225
3.6. Wnioski	226
3.7. Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji	228
4. Rozwój demograficzny gminy	228
5. Kierunki rozwoju mieszkalnictwa i usług	228
5.1. Mieszkalnictwo	228
5.2. Usługi	229
6. Kierunki rozwoju działalności gospodarczej	231
6.1. Pożądane kierunki rozwoju rolnictwa i leśnictwa	231
6.2. Kierunki i zasady rozwoju działalności produkcyjnej	233
7. Kształtowanie rozwoju turystyki, wypoczynku i rekreacji	235
8. Kierunki rozwoju komunikacji	239
8.1. Kierunki rozwoju i zasady funkcjonowania układu drogowego	239
8.2. Kształtowanie systemu ścieżek rowerowych	241
8.3. Komunikacja kolejowa	241
9. Kierunki rozwoju infrastruktury technicznej	243
9.1. Zasady rozwoju systemów zaopatrzenia w wodę dla miasta i gminy Choszczno	244
9.2. Zasady rozwoju systemów utylizacji ścieków	244
9.2.1. Sieć kanalizacji sanitarnej dla miasta i gminy Choszczno	245
9.2.2. Oczyszczanie ścieków	245
9.3. Zasady rozwoju systemów kanalizacji deszczowej	246
9.4. Zasady zagospodarowania odpadów	246
9.5. Kierunki rozwoju systemów zaopatrzenia w energię elektryczną	247
9.6. Kierunki rozwoju systemu zaopatrzenia w gaz ziemny	248
9.7. Kierunki rozwoju zaopatrzenia gminy w ciepło	248
9.8. Kierunki rozwoju telekomunikacji	249
10. Kierunki rozwoju cementarnictwa	249
11. Kształtowanie przestrzeni jednostek osadniczych	250
11.1. Przestrzeń wiejska	250
11.2. Przestrzeń miasta Choszczno	250
CZĘŚĆ IV – POLITYKA PRZESTRZENNA	252
1. Programy działań związanych z realizacją polityki przestrzennej	253
2. Zasady organizowania i koordynowania inwestycji oraz gospodarowania terenami	254
3. Zasady gospodarowania nieruchomościami gminnymi (tworzenie gminnego zasobu nieruchomości)	254
4. Monitorowanie polityki przestrzennej	255
5. Zadania własne gminy i lokalne inwestycje celu publicznego wynikające ze studium	255
6. Zadania i inwestycje służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych	257
7. Stan opracowań planistycznych dla terenów miasta i gminy	258
7.1. Opracowania planistyczne obowiązujące	258
7.2. Obszary, dla których sporządzenie planu jest obowiązkowe i dla których gmina zamierza sporządzić plany	259
8. Tereny rozwojowe i obszary strategiczne. Kierunki zmian w przeznaczeniu terenów	259
9. Wskaźniki i standardy wykorzystania przestrzeni i zagospodarowania przestrzennego	264

## **CZĘŚĆ I – WPROWADZENIE**

### **1. Przedmiot i cel opracowania**

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wprowadza obowiązek sporządzania przez gminy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jako dokument określający jej politykę przestrzenną gminy. Dokument ten był przewidziany także przez ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym. Większość gmin sporządziła studium pod rządami starej ustawy. Nowa ustawa w odróżnieniu od uprzednio obowiązującej wprowadziła zmiany zwłaszcza w procedurze jego sporządzania. Obecnie sporządzanie studium uległo większemu uspołecznieniu, przewidziano składanie wniosków przez obywateli, wyłożenie do publicznego wglądu projektu studium, publiczną debatę, możliwość złożenia uwag i wniosków (przy konieczności rozstrzygania ich przez Burmistrza i Radę Miejską). Dla projektu studium określono w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. zakres i formę projektu studium (wcześniej istniała całkowita dowolność powodująca, że zapisy studium w różnych gminach były bardzo odmienne).

### **A) Cel, zadania i istota studium**

Studium jest opracowaniem o charakterze strategicznym (generalnym) jest „osią” systemu planowania przestrzennego na poziomie gminy.

W studium oprócz innych określona jest także polityka informacyjna gminy przynajmniej w zakresie gospodarki przestrzennej, która może być częścią strategii informacyjnej gminy zorientowanej na promocję gminy i tworzenie informacyjnych podstaw dla bieżących decyzji administracyjnych i działań organizatorskich.

Podstawowymi zadaniami opracowywanego studium są:

- Rozpoznanie aktualnej sytuacji gminy, istniejących uwarunkowań oraz problemów związanych z jej rozwojem;
- Sformułowanie kierunków rozwoju i zagospodarowania przestrzennego gminy, a także podstawowych zasad polityki przestrzennej i zasad ochrony interesu publicznego;
- Stworzenie podstaw do koordynacji sporządzania planów miejscowych i wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu wydawanych bez planów miejscowych;
- Promocja miasta i gminy.

Na proces sporządzanie studium składają się następujące prace (etapy):

- ◆ rozpoznanie uwarunkowań rozwoju gminy;
- ◆ określenie kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- ◆ sformułowanie polityki przestrzennej.

Na etapie rozpoznania uwarunkowań rozwoju gminy, na podstawie istniejących opracowań oraz przeprowadzonych dodatkowo badań i analiz określa się potrzeby i aspiracje społeczeństwa, władz i grup interesu, główne problemy funkcjonowania gminy, jego zasoby oraz procesy i zjawiska mające wpływ na stan przestrzeni. Rozpoznanie zasobów gminy obejmuje rozpoznanie stanu środowiska przyrodniczego, stanu i funkcjonowania środowiska kulturowego, wyposażenia w infrastrukturę techniczną i transportową, wyposażenia w infrastrukturę społeczną, rozpoznanie aktualnej struktury własnościowej gruntów, rozpoznanie potencjału demograficznego i intelektualnego gminy, rozpoznanie potencjału ekonomicznego i gospodarczego, rozpoznanie sytuacji na rynku pracy i rozpoznanie problemów bezrobocia.

Część prac analitycznych nad studium tworzy rzetelną bazę informacyjną nt. stanu zagospodarowania i funkcjonowania gminy, co pozwoli władzom gminy przygotować i opracować koncepcje rozwoju gminy i miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, podejmować decyzje administracyjne w przypadkach terenów, dla których nie opracowano planu.

### **B) Korzyści wynikające z opracowania studium**

- określenie polityki przestrzennej gminy i stworzenie podstaw dobrego gospodarowania jej przestrzenią (polityka prowadzona przez władze gminy)
- usprawnienie funkcjonowania gminy w zakresie gospodarki przestrzennej (wydawanie decyzji, sporządzanie dalszych opracowań planistycznych i programów branżowych)
- łatwość dostępu do informacji poprzez zbudowanie systemu informacyjnego o zagospodarowaniu przestrzennym i funkcjonowaniu gminy

### **2. Zagadnienia zawarte w studium, forma opracowania**

Na zawartość merytoryczną studium składają się trzy główne elementy:

- diagnoza stanu istniejącego i funkcjonowania gminy - uwarunkowania;
- kierunki zagospodarowania przestrzennego;
- polityka przestrzenna gminy.

Elaborat opracowania Studium składa się z następujących części stanowiących załączniki do uchwały Rady Miejskiej:

1. Załącznika do Uchwały pt: „Ustalenia generalne” – określający politykę przestrzenną gminy, stanowiący ustalenia studium.
2. Załącznika do Uchwały pt: „Załącznik graficzny”, stanowiącego graficzny zapis opracowania.
3. Załącznika do Uchwały pt: „Część opisowa”, zawierającego część opisową studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Choszczno.
4. Rysunków pomocniczych studium w skali 1: 25 000 dla całej gminy, a także rysunków stanowiących ilustrację graficzną analizowanych zagadnień tematycznych:
  - a) Choszczno - studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy – UŻYTKOWANIE TERENU (INWENTARYZACJA SYNTETYCZNA) skala 1: 25 000.
  - b) Choszczno - studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy- INFRASTRUKTURA TECHNICZNA I KOMUNIKACJA skala 1: 25 000.
  - c) Choszczno - studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy- UWARUNKOWANIA EKOFIZJOGRAFICZNE skala 1: 25 000.
  - d) Choszczno - studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy- ŚRODOWISKO KULTUROWE skala 1: 25 000.
  - e) Choszczno - studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy- TURYSTYKA skala 1: 25 000.

### **3. Tok formalno – prawny opracowania**

Prace nad przygotowaniem Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Choszczno przebiegały w następujących terminach:

- Podjęcie Uchwały Rady Miejskiej w Choszcznie Nr XII/89/2003 z dnia 22 października 2003r. w sprawie przystąpienia do sporządzania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.
- Podpisanie umowy na opracowanie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy w dniu 17 kwietnia 2003 r.
- Ogłoszenie o przystąpieniu do sporządzania studium, zawiadomienie organów administracji państwowej, instytucji i jednostek organizacyjnych o przystąpieniu do opracowania Studium, pismo znak BPP, 1.7320 S-1/2003 z dnia 22 października 2003r. wraz z rozdzielnikiem.
- Konsultacje i omawianie koncepcji na spotkaniach roboczych zespołu autorskiego z Burmistrzem Choszczna,
- Prezentacja Studium na Komisjach Rady Miejskiej;
- Zawiadomienie organów administracji państwowej, instytucji, jednostek organizacyjnych o zaopiniowaniu projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, pismo znak NPP/BPP.PP 17320 S-33/2005 z dnia 06 września 2005 roku;
- Zawiadomienie Zarząd Województwa Zachodniopomorski o uzgodnieniu projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, pismo znak NPP/BPP.PP 17320 S-36/2005;
- Zawiadomienie Wojewodę Zachodniopomorskiego o uzgodnieniu projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, pismo znak NPP/BPP.PP 17320 S-35/2005;
- Udostępnienie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego organom właściwym do jego uzgodnienia/zaopiniowania w dniach od 06.09.2005r. do 27.09.2005r.;
- Zaopiniowanie/Uzgodnienie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przez:
  - Wojewodę Zachodniopomorskiego- w dniu 22 listopada 2005r.;
  - Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego – w dniu 29 września 2005r.;
  - Gminną Komisję Urbanistyczno – Architektoniczną- w dniu 28 lipca 2005r.;
  - inne organy i instytucje;
- Wyłożenie projektu Studium do publicznego wglądu w dniach od 02 listopada 2005r. do 20 grudnia 2005r.;
- Przeprowadzenie dyskusji publicznej nad przyjętymi rozwiązaniami w projekcie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w dniu 07 grudnia 2005r.;
- Rozpatrzenie uwag zgłoszonych do wyłożonego projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w dniu 16.01.2006;
- Uchwalenie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przez Radę Miejską w Choszcznie na sesji w dniu 28 marca 2006 r. Uchwałą Nr XXXVI/305/2006 roku.



#### 4. Założenia i podstawa prawna zmiany studium oraz synteza ustaleń

Zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Choszczno zainicjowała uchwała Nr IX/72/2015 Rady Miejskiej w Choszcznie z dnia 21 września 2015 r. Zmiana niniejsza jest drugą od chwili przyjęcia pierwotnej wersji studium w dniu 28 marca 2006 r. Zakres zmiany polega na uzupełnieniu zapisów studium o pojedyncze ustalenia dla tych części gminy, które zostały objęte zmianą studium i wprowadzeniu ich do ujednoliconego tekstu i rysunku studium.

Celem zmiany studium jest wyznaczenie obszarów, na których rozmieszczone będą urządzenia wytwarzające energię z odnawialnych źródeł energii (energii słonecznej i wiatru) o mocy przekraczającej 100 kW, w tym także ich strefy ochronne.

Obszar zmiany studium obejmuje dwie enklawy o łącznej powierzchni około 748 ha położone na północny wschód od Choszczna w rejonie miejscowości Roztocze, Radlice, Witoszyn i Sułowo.

Główną przyczyną przeprowadzenia procedury zmiany studium jest konieczność dostosowania, do obowiązującego stanu prawnego, zapisów umożliwiających lokalizację urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii. W dotychczas obowiązującym studium znajdowały się zapisy w następującym brzmieniu: *„Na terenach wiejskich gminy poza zasięgami obszarów rozwojowych jednostek osadniczych, określonych na rysunku studium, dopuszcza się więc lokalizację zespołów elektrowni wiatrowych w miejscach ku temu predestynowanych, nie określone na rysunku studium, jedynie w miejscach wynikających z uprzedniej analizy uwarunkowań studium i wyłącznie drogą sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pod warunkiem zachowania przepisów szczególnych dotyczących ochrony środowiska i uwzględnienia walorów krajobrazowych”*. W chwili obecnej, z uwagi na konieczność przedstawienia graficznego w studium obszarów predestynowanych do lokalizacji urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW wraz ze strefą ich oddziaływania, konieczna jest częściowa zmiana studium. W związku z tym dokonano zmian m.in. na załączniku graficznym nr 2.

Zmiany w tekście studium zostały wprowadzone na stronach 247 i 248, w niniejszym punkcie oraz w części tekstowej studium pt.: „Ustalenia Generalne” w §191.

Założenia zmiany studium nie są sprzeczne z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, a ponadto wpisują się w programowy zakres „Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Choszczno”, przyjęty uchwałą Nr XV/129/2016 Rady Miejskiej w Choszcznie z dnia 19 maja 2016 r. Działania planistyczne zmierzające do przyjęcia niniejszego dokumentu są wymienione w „Planie...” jako działania niskoemisyjne realizowane przez organ gminy. Ponadto „Plan...” ujmuje zadania polegające na budowie Farmy Fotowoltaicznej Roztocze Energia i Farmy Fotowoltaicznej Sułowo Energia. Przyjęte zadania mają służyć realizacji celów w zakresie:

- redukcji emisji gazów cieplarnianych,
- redukcji zużycia energii finalnej,
- zwiększenia udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych.

Realizacja ustaleń studium wynikających z niniejszej zmiany nie będzie miała wpływu na bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę. Nie ma możliwości lokalizacji zabudowy będącej przedmiotem analiz związanych z bilansem terenów przeznaczonych pod zabudowę, a w związku z tym nie dokonuje się takiego bilansu.

Na potrzeby zmiany studium została sporządzona prognoza oddziaływania na środowisko skutków uchwalenia zmiany studium zgodnie z zapisami ustawy z dnia 3 października 2008 r.

o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 353 ze zm.).

Zgodnie z §8 ust 1, 2 i 3 Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, zmiana Studium polegająca na uzupełnieniu studium o pojedyncze ustalenia, została wprowadzona w formie ujednoliconego projektu studium z wyróżnieniem projektowanych zmian kolorem.

## 5. Podstawowe dane o mieście i gminie

**Liczba ludności w gminie - 22 723** z tego  
miasto - **16 165** mieszkańców  
wieś - **6 558** mieszkańców  
(stan na 31 XII 2005r)

Średnia gęstość zaludnienia gminy wynosi tylko **92 os./ km<sup>2</sup>**,  
przy czym w mieście = **1,6 os./ km<sup>2</sup>**

Gmina składa się 38 miejscowości w tym z miasta Choszczno oraz 17 wsi sołeckich:

Wsie sołeckie:

- a) Gleźno (w tym: Stawin),
- b) Kołki (w tym: Krzowiec),
- c) Koplin,
- d) Korytowo,
- e) Piasecznik,
- f) Radaczewo,
- g) Raduń (w tym: Smoleń),
- h) Rzecko (w tym: Rzeczeki, Łaszewo),
- i) Sławęcín,
- j) Smoleń
- k) Stary Klukom (w tym: Sulechówek),
- l) Stradzewo,
- m) Sulino,
- n) Suliszewo (w tym: Brzostowo),
- o) Wardyń (w tym Chełpa, Baczyn),
- p) Zamęcín,
- q) Zwierzyń.

Pozostałe wsie:

Golcza, Nowe Żeńsko, Pakość, Bonin, Oraczewice, Radlice, Roztocze, Rudniki, Płoki, Wysokie, Gostyczyn, Witoszyn, Sułowo,

## **CZĘŚĆ II – UWARUNKOWANIA ROZWOJU**

### **1. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju gminy w regionie**

#### **1.1. Położenie i pozycja gminy w regionie**

Choszczno to gmina miejsko - wiejska położona w województwie Zachodniopomorskim w powiecie Choszczno (do końca 1998 r. gmina leżała w obrębie województwa ). Położona jest w południowej części województwa i północno-zachodniej części powiatu choszczeńskiego.

Choszczno sąsiaduje z gminami: od wsch. Drawno, od pn. Recz, Suchań, od zach. Dolice oraz z gminami Pełczyce, Krzęcin, Bierzwnik od południa.

Obszar gminy leży na Pojezierzu Choszczeńskim w widłach rzeki Iny i Małej Iny.

Gmina Choszczno jest ponadlokalnym ośrodkiem administracyjnym, jednym z większych i atrakcyjniejszych ośrodków usługowych w regionie.

Oprócz turystyki podstawowymi funkcjami miasta i gminy jest przemysł i rolnictwo.

#### **1.2. System powiązań zewnętrznych**

Przez teren gminy i miasto Choszczno przebiega stosunkowo gęsta sieć dróg wojewódzkich zapewniająca dogodne powiązania w ramach województwa oraz dogodne powiązanie ze wschodnią częścią kraju. Drogi wojewódzkie to:

- nr 151 - Gorzów-Choszczno-Świdwinn
- nr 160 – Miedzichowo-Choszczno-Suchań
- nr 175 – Choszczno-Drawsko Pomorskie
- nr 122 – Krajnik Dolny-Choszczno-Piasecznik

Komunikację kolejową zapewnia linia kolejowa nr Szczecin – Poznań oraz lokalne (obenie nieużytkowane) Pełczyce – Choszczno i Kalisz Pomorski – Choszczno.

Gmina jest dobrze powiązana z regionem komunikacją autobusową PKS zapewniającą połączenia m.in. z Gorzowem Wielkopolskim, Szczecinem, Stargardem Szczecińskim i sąsiednimi gminami.

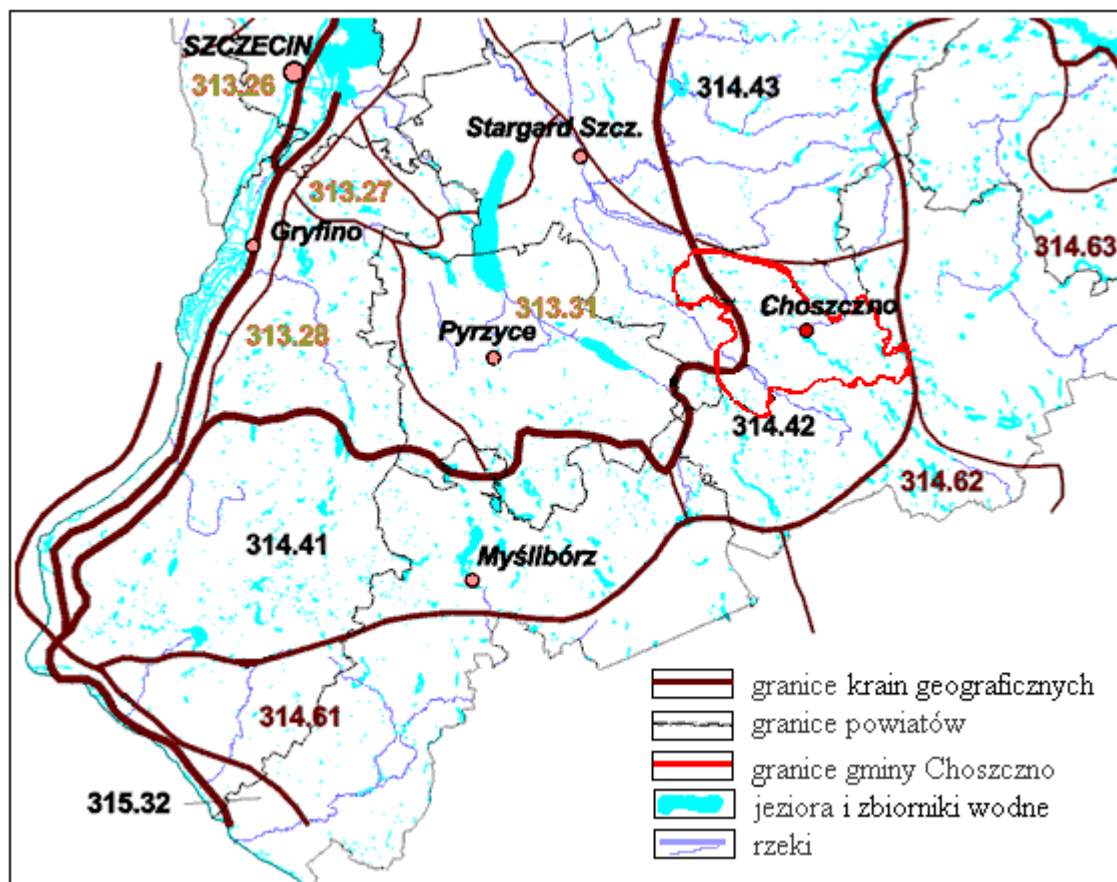
## **2. Uwarunkowania geograficzno – przyrodnicze**

Rozdział ten opracowano korzystając głównie z operatu generalnego: „Waloryzacja przyrodnicza gminy Choszczno” wykonanego przez Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie w roku 2003.

### **2.1. Fizjografia obszaru gminy**

Gmina Choszczno położona jest w środkowo-południowej części województwa zachodniopomorskiego. Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym Polski teren gminy należy do prowincji którą jest Niz Środkowoeuropejski, podprowincji - Pobrzeże Południowobałtyckie, dwóch makroregionów - Pobrzeże Szczecińskie i Pojezierze Zachodniopomorskie.

Niewielka zachodnia część gminy leży w granicach mezoregionu - Równina Pyrzycko-Stargardzka (313.31), natomiast pozostała część należy do mezoregionu - Pojezierze Choszczeńskie (314.42), (ryc. poniżej).



Rycina: Podział południowo-zachodniej części woj. Zachodniopomorskiego na regiony wg. podziału fizyczno-geograficznego Polski, J. Konradzki (2000). Źródło: *Raport o stanie środowiska w woj. zachodniopomorskim w 1999 r.*

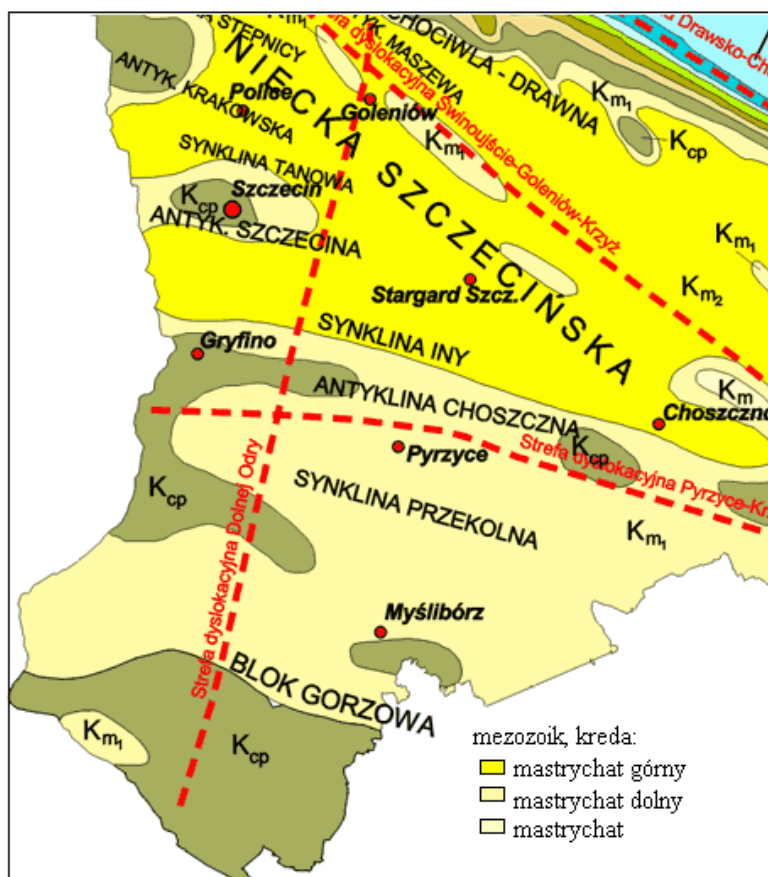
**Pojezierze Choszczeńskie** – obejmujące większą część gminy, wiąże się z łukiem moren czołowych, uformowanych przez wysunięty na południe odrzański lob lodowcowy, gdzie wały morenowe zmieniają kierunek z równoleżnikowego na południkowy, tworząc człon pośredni między Pojezierzem Myśliborskim a Pojezierzem Ińskim. Wysokości moren dochodzą do 100-120 m n.p.m. Prostopadle do łuku moren (z północnego zachodu na południowy wschód) przebiegają dość długie rynny glacialne. Jedną z nich jest rynna Małej Iny – najdłuższa na tym pojezierzu – oraz rynna jezior choszczeńskich. W stosunku do otaczających wysoczyzn rynny glacialne są zwykle wcięte na głębokość dochodzącą do ok. 30-40 metrów. Obszar pojezierza oraz gminy odwadniają przede wszystkim Mała Ina i Ina, płynące ku północnemu zachodowi. Niemal cały obszar Pojezierza Choszczeńskiego jest wykorzystywany rolniczo. Niewielkie tereny leśne znajdują się jedynie w pasie wzgórz czołowomorenowych.

**Równina Pyrzycko - Stargardzka** – sąsiaduje z Pojezierzem Choszczeńskim, w niewielkiej części leży na terenie gminy łącznie z miastem Choszczno. Jest zakłębłością, której dnem płyną mniej więcej równolegle Ina, Mała Ina i Płonia, przy czym ta ostatnia przepływa przez jezioro Płoń. Obniżenie to było w przeszłości rozległym basenem jeziornym, w którym podczas ostatniego zlodowacenia zbierały się wody roztopowe, niosące dużą ilość zawiesiny. Z tego też względu obszar ten jest w dużej mierze wyścielony dość grubą serią

osadów mułkowo-ilastych, tworzących się na dnie ówczesnego jeziorzyska. Dzięki tym osadom mogły się później wykształcić doskonale gleby- urodzajne czarne ziemie.

## 2.2. Geomorfologia i geologia

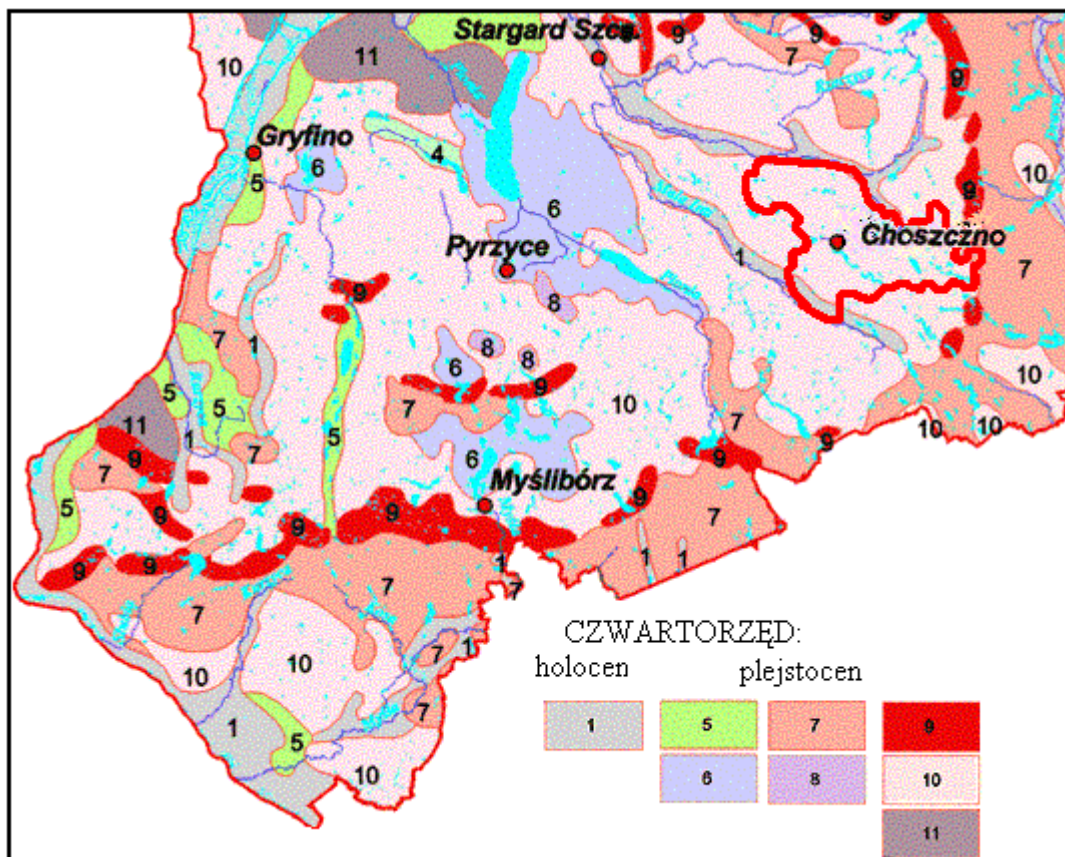
Rzeźba obszaru gminy została ukształtowana przez procesy morfotwórcze związane z zanikiem ostatniego zlodowacenia. W środkowym mezozoiku, a zwłaszcza w górnej kredzie zaznaczyły się na terenie województwa zachodniopomorskiego ruchy obniżające. Ruchy te spowodowały bardzo silne zróżnicowanie grubości jurajskich i kredowych pokryw osadowych i doprowadziły do uformowania się wielu nowych uskoków oraz ożywienia dawnych linii tektonicznych. Biorąc pod uwagę układ i grubość warstw skalnych budujących pokrywę mezozoiczną, wyróżnia się na terenie województwa trzy główne jednostki geologiczno- tektoniczne, ciągnące się pasmowo z kierunku północno-zachodniego na południowy zachód. Są to niecka szczecińska, wał pomorski oraz niecka pomorska. Obszar gminy Choszczno położony jest w obrębie niecki szczecińskiej, poniżej strefy dyslokacyjnej Swinoujście - Goleniów-Krzyż, natomiast powyżej strefy dyslokacyjnej Pyrzyce-Krzyż (ryc. poniżej). Niecka szczecińska należy do wyniesienia mezozoicznego, stanowiącego południowo-zachodnie obrzeże bruzdy duńsko-polskiej, wypełnionej znacznej miąższości osadami młodego mezozoiku i wiąże się z płaską i płytką depresją górnokredową basenu północno-europejskiego.



Rycina: Mapa geologiczno-strukturalna południowo-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego (źródło: *Raport o stanie środowiska w woj. zachodniopomorskim w 1999 r.*)



W budowie geologicznej na obszarze gminy zalegają przeważnie utwory tylko jednego okresu, mianowicie czwartorzędu (ryc. poniżej). Z utworów czwartorzędowych najczęściej na terenie gminy występuje glin zwałowych i gliniastych piasków lodowcowych wysoczyzn morenowych, torfów i mułów w dnach dolin i na obszarach równin biogenicznych (obszary rz. Iny, rz. Małej Iny, rz. Stobnicy), piasków i piasków ze żwirami równin i stożków sandrowych oraz wysoczyzn kemowych (wschodni kraniec gminy: rejon wsi Suliszewo, Krzowiec, Kolki).



1- torfy i muły w dnach dolin i na obszarach równin biogenicznych; 5- piaski i piaski ze żwirami rzeczne (tarasów) oraz dolin marginalnych i równin rzecznorozlewiskowych; 6- ily, pyły, piaski i gliny pylaste zastoisk lodowcowych; 7- piaski i piaski ze żwirami równin i stożków sandrowych oraz wysoczyzn kemowych; 8- piaski ze żwirami ozów; 9- głązy, żwiry, piaski i gliny moren czołowych; 10- gliny zwałowe i gliniaste piaski lodowcowe wysoczyzn morenowych; 11- gliny zwałowe i osady wodnolodowcowe zaburzone glacitektonicznie z porwakami skał starszych niż czwartorzędowe.

Rycina: Mapa osadów powierzchniowych w południowo-zachodniej części woj. zachodniopomorskiego (wg. zestawienia R. Dobrackiego). (źródło: Raport o stanie środowiska w woj. zachodniopomorskim w 1999 r).

Gmina Choszczno cechuje się typowym krajobrazem dla pojezierzy w strefie moreny czołowej. Zawiera na swym terytorium dwa główne składniki geomorfologiczne: ok. 90% powierzchni gminy zajmuje morena czołowa, a ok.10% pow. (wsch. kraniec gminy) zajmuje równina sandrowa.

Morena czołowa Choszczeńska stanowi sfałowaną a miejscami pagórkowatą wysoczyznę. Urozmaiconą rzeźbę zawdzięcza omawiany obszar twórczej pracy lądolodu ostatniego zlodowacenia na ziemiach Polski, tj. tzw. zlodowacenia bałtyckiego. Cechą charakterystyczną krajobrazu jest silne rozdolnienie terenu oraz występowanie licznych jezior. Doliny i rynny jeziorne mają wyraźny kierunek północny zachód – południowy wschód. Morena czołowa należy na obszarze gminy Choszczno do obszarów stosunkowo urodzajnych, jest zagospodarowana rolniczo i w dużym stopniu odlesiona.

Równina sandrowa Choszczeńska zajmuje niewielki obszar na wschodnich krańcach gminy. Są to płaskie, piaszczyste powierzchnie. Utwory piaszczyste sandru usypane zostały na przedpołu wału czołowomorenowego przez wody wypływające w czasie topnienia lodowca. W składzie petrograficznym sandru brak przeważnie części gliniastych, stąd gleby są tu ubogie i tylko w niewielkim stopniu wykorzystane rolniczo.

Zarówno moreny jak i sandry należą do form okresu plejstoceniowego. Do najmłodszych utworów, tj. wytworzonych już w postglacjale (holocenie) należą torfy oraz gdzieś niedługo piaski rzeczne i mady.

### 2.2.1. Kopaliny

Na terenie gminy Choszczno eksploatowane jest tylko jedno złożo, które częściowo wykracza poza granice gminy, wkraczając na teren sąsiedniej gminy Drawno. Jest to **złożo kredy jeziornej i gitii wapiennej** zlokalizowane pomiędzy wsiami Suliszewo i Kiełpino.

Wydobywany surowiec wykorzystywany jest na potrzeby rolnictwa do celów nawozowych. Zasoby złoża oszacowano na 1 825, 9 ton, natomiast powierzchnia jego osiąga 538, 580 m<sup>2</sup>. Złożo podzielono na sześć pól (I-VI), z których najpóźniej eksploatowane były, w roku 2003, pola II i V. Kopalina towarzysząca złożu jest torf, którego zasoby wynoszą 719 tys. m<sup>2</sup>. Jest on wykorzystywany również do celów nawozowych.

Jest to obecnie jedyny obszar górniczy na terenie gminy Choszczno, na którym nie ustanowiono filara ochronnego.

### 2.2.2. Obszary narażone na osuwanie mas ziemnych

Na terenie gminy nie zidentyfikowano istotnych obszarów narażonych na osuwanie mas ziemnych, które mogłyby zagrażać bezpieczeństwu ludzi i ich mienia a także innego mienia.

Ze względu na ukształtowanie i formy geologiczne terenu mogą pojawić się lokalnie miejsca w których zjawiska osuwania mas ziemnych są prawdopodobne, nie dotyczą one obszarów rozwojowych gminy. W przypadku realizacji inwestycji liniowych takich jak drogi i sieci infrastruktury technicznej należy uwzględnić ich takie prowadzenie aby nie powodować zagrożeń osuwania się mas ziemnych.

## 2.3. Formy krajobrazowe

Według klasyfikacji typologicznej krajobrazów naturalnych Polski, dokonanej przez Kondrackiego (1978), na obszarze gminy Choszczno występują następujące rodzaje i gatunki krajobrazu:

### Krajobraz dolin i równin akumulacyjnych

W dolinach rzek Małej Iny, Iny, Stobnicy, Wardynki pojawia się głównie **krajobraz den dolinnych**. Podstawowymi składnikami dolinnych ugrupowań gleb są mady, którym towarzyszyć mogą gleby semihydrogeniczne i hydrogeniczne. Te ostatnie dominują

w niektórych, silnie zabagnionych odcinkach dolin rzecznych. Potencjalną roślinność stanowią łągi.

### **Krajobraz młodoglacjalny**

Dla prawie całego obszaru gminy z wyłączeniem terenów wschodnich (rejon miejscowości Kołki, Krzowiec, Suliszewo) typowym jest **krajobraz pagórkowaty pojezierny**. Wyróżnia się występowaniem licznych jezior i zagłębień pojeziernych, charakteryzują go gliny, piaski i żwiry z przewagą gleb brunatnych. Pod względem formy użytkowania ziemi, w krajobrazie tym dominują pola uprawne oraz enklawy leśne. Potencjalnymi zbiorowiskami roślinnymi są bory mieszane, grądy, a w zagłębieniach torfowiska. Wody gruntowe znajdują się w równowadze, przy czym cechą charakterystyczną jest lokalnie wzmożone parowanie, z czym wiążą się okresowe zaburzenia równowagi hydrologicznej.

Krajobrazem charakterystycznym dla wschodnich terenów gminy Choszczno jest **krajobraz sandrowy**. W ugrupowaniu gleb na sandrach dominują z reguły strefowe gleby bielicoziemne, ale w miejscach obniżonych o płytkim zwierciadle wód gruntowych spotyka się gleby murszaste i inne gleby hydrogeniczne. Pod względem użytkowania ziemi, w krajobrazie tym dominują pola uprawne oraz enklawy leśne. Potencjalną roślinność stanowią bory sosnowe i mieszane.

## **2.4. Klimat**

Według podziału Polski na regiony klimatyczne gmina Choszczno położona jest na pograniczu dwóch Regionów. Zachodni obszar gminy Choszczno jest zaliczany do Regionu Zachodniopomorskiego, natomiast środkowy i wschodni fragment gminy do Regionu Środkowopomorskiego (A. Woś 1999). Obszary te obejmują swym zasięgiem między innymi obszar Równiny Pyrzycko-Stargardzkiej oraz Pojezierza Choszczeńskiego, na których położona jest opisywana gmina. Klimat we wschodniej części gminy jest bardziej ostry w porównaniu z regionem zachodniopomorskim. Mniej jest dni ciepłych, a więcej przymrozkowych i mroźnych. Częstsze są także dni z opadem atmosferycznym (tabela poniżej).

Tabela:

Średnia roczna liczba dni z głównymi typami pogody Regionu Środkowopomorskiego i Zachodniopomorskiego (A. Woś 1999)

<b>Typy pogody</b>	<b>Słoneczna</b>	<b>Pochmurna</b>	<b>Z dużym zachmurzeniem</b>	<b>Bez opadu</b>	<b>Z opadem</b>	<b>Razem</b>
Region Środkowopomorski						
<b>Ciepła</b>	21,9	145,6	88,9	132,5	123,9	<b>256,4</b>
<b>Przymrozkowa</b>	9,6	35,5	30,9	43,1	32,9	<b>76,0</b>
<b>Mroźna</b>	4,5	14,8	12,2	17,4	14,3	<b>31,7</b>
Region Zachodniopomorski						
<b>Ciepła</b>	24,6	154,5	88,3	141,7	125,7	<b>267,4</b>
<b>Przymrozkowa</b>	9,5	35,7	25,9	42,5	28,6	<b>71,1</b>



<b>Mroźna</b>	3,8	12,8	9,4	15,1	10,9	<b>26,0</b>
---------------	-----	------	-----	------	------	-------------

Przeciętna roczna temperatura na terenie gminy Choszczno wynosi ok. 7,0-7,7°C przy przeciętnej temp. miesiąca najcieplejszego (lipiec) ok. 17,5°C, a najchłodniejszego (styczeń) ok. – 2°C (tabela poniżej). Przeciętna temperatura okresu maj – lipiec mieści się w przedziale 13,7-14,7°C. Roczna suma opadów osiąga wartość w granicach 550-600 mm. Najmniej opadów notuje się w lutym i marcu, a najwięcej w lipcu.

Tabela:

Zestawienie ważniejszych danych klimatycznych dla Pojezierza Choszczeńskiego (Region Środkowo-pomorski) i Równiny Pyrzycko-Stargardzkiej (Region Zachodnio-pomorski)

Parametr	Wielkość		
	Region Zachodnio-pomorski (gm. Choszczno)	Region Środkowo-pomorski (gm. Choszczno)	Region Wschodnio-pomorski
<b>Temperatura roczna</b>	7-7,7	7-7,3	7,3-7,9
<b>Temperatura okresu V-VII</b>	14-14,5	13,7-14,7	14,7-15,7
<b>Stopniodni dla okresu z <math>t_{sr} &lt; 10^\circ</math></b>	1800-2200	1800-2200	2400-3000
<b>Stopień kontynentalizmu (%)</b>	46-48	48-50	50-51
<b>Amplituda dobowych temperatur (dla okresu V-VII)</b>	9-13	9-11	10-11
<b>Liczba dni gorących w roku</b>	13-18	18-22	22-30
<b>Daty początku zimy</b>	31 XII-6 I	13 XII-2 I	17-30 XII
<b>Długość okresu zimowego (dni) (<math>t_{sr} &lt; 10^\circ</math>)</b>	55-70	65-90	60-85
<b>Długość okresu (dni):</b>			
gospodarczego	245-255	235-250	250-258
wegetacyjnego	208-215	208-215	215-218
dojrzewania	65-75	60-80	80-95
<b>Daty początku okresu (dni):</b>			
gospodarczego	20-25 III	20-26 III	20-23 III
wegetacyjnego	8-10 IV	7-10 IV	3-7 IV
dojrzewania	16-25 VI	10-20 VI	5-10 VI
<b>Suma opadów atmosferycznych (mm)</b>	500-575	550-600	480-600
<b>Suma opadów atmosferycznych w okresie V-VII</b>	180-215	175-210	160-200
<b>Liczba dni z pokrywą śniegową</b>	40-55	45-65	40-50
<b>Data początku zbiorów żyta ozimego</b>	29 VII-5 VIII	23-31 VII	18-22 VII

Okres wegetacyjny trwa 208-215 dni, okres zimy zaczyna się przed 13 XII i trwa 55-90 dni. Zaleganie pokrywy śnieżnej 45-65 dni, choć zdarzają się zimy zupełnie bezśnieżne, a okresy bezśnieżne są pospolite niemal corocznie i trwają średnio 40-60 dni.

Na terenie gminy przeważają wiatry wiejące z kierunku zachodniego, przy znacznym udziale wiatrów wiejących z północnego zachodu, południa, wschodu i północy. W miesiącach zimowych wieją wiatry zachodnie i południowo-zachodnie, które przynoszą odwilż oraz zmieniają pogodę. Na wiosnę wieją wiatry północne i północno-wschodnie, przynoszące pogodę dość suchą i silnie skonstrastowana termicznie, zaś w lecie przewagę mają chłodne wiatry zachodnie i północno-zachodnie. Przynoszą one wilgotne i deszczowe masy powietrza polarno-morskiego.

Na terenie gminy istnieje znaczne urozmaicenie rzeźby terenu co wiąże się z występowaniem swoistego lokalnego topoklimatu. Odmiennymi warunkami klimatycznymi odznaczają się przede wszystkim rynny glacialne, doliny rzeczne, oraz kotliny i zagłębienia wytopiskowe. Na ich obszarach notuje się zwykle niższe prędkości wiatru oraz większy udział cisza. Często tworzą się w ich obrębie zastoiska chłodnego powietrza, inwersje termiczne oraz przygruntowe przymrozki, a także mgły utrzymujące się zwłaszcza w godzinach nocnych. W takich zagłębieniach obserwuje się także duże amplitudy temperatury dobowej. W nocy minimalne temperatury powietrza są tu niższe w porównaniu z obszarami wierzchołków wysoczyznowych, natomiast w ciągu dnia temperatury maksymalne osiągają zazwyczaj wartości najwyższe.

## 2.5. Gleby

Gleby obszaru gminy Choszczno to utwory, które zostały utworzone w konsekwencji ostatniego zlodowacenia bałtyckiego.

Na obszarze gminy Choszczno występują gleby bielcowe wytworzone z utworów pyłowych wodnego pochodzenia – lekkie, średnie i ciężkie. W dolinach rzek Iny i Stobnicy występują gleby mułowo - bagienne, gleby torfowe i gleby murszowe.

Gleb brunatnych gmina Choszczno posiada niewiele. Występują one w formie enklaw w okolicach Choszczna. Są to gleby żyzne i bardzo żyzne, nadające się pod uprawę pszenicy, buraków cukrowych, jęczmienia i takich roślin pastewnych jak koniczyna. Należą do III klasy bonitacyjnej.

Rozległe tereny moren czołowych w zachodniej i środkowej części gminy zajmują gleby płowe – (pseudobielcowe i pseudogleje). Są to gleby poleśne wilgotne, wytworzone z różnych materiałów morenowych, głównie z piasków naglinowych i glin zwałowych lekkich, w mniejszym stopniu z piasków słabo gliniastych bądź z pyłów różnej genezy. Poddane właściwym zabiegom melioracyjnym stają się dobrymi ziemiemi ornymi dla upraw pszenicy, jęczmienia, buraków pastewnych (III – IV klasa bonitacyjna). W ich zasięgu rozwija się intensywnie gospodarka rolna, lasy należą tu do rzadkości.

We wschodniej części gminy w sandrowej części terenu występują gleby rdzawe – (skrytobielcowe i bielcowe). Są to gleby w porównaniu z poprzednimi słabe. Panują na nich lasy, głównie bory i lasy mieszane. Upraw rolniczych jest w tym rejonie mało. Bielice należą bowiem do V klasy bonitacyjnej i nadają się tylko do uprawy najmniej wymagających roślin, jak ziemniaki, żyto i owies.

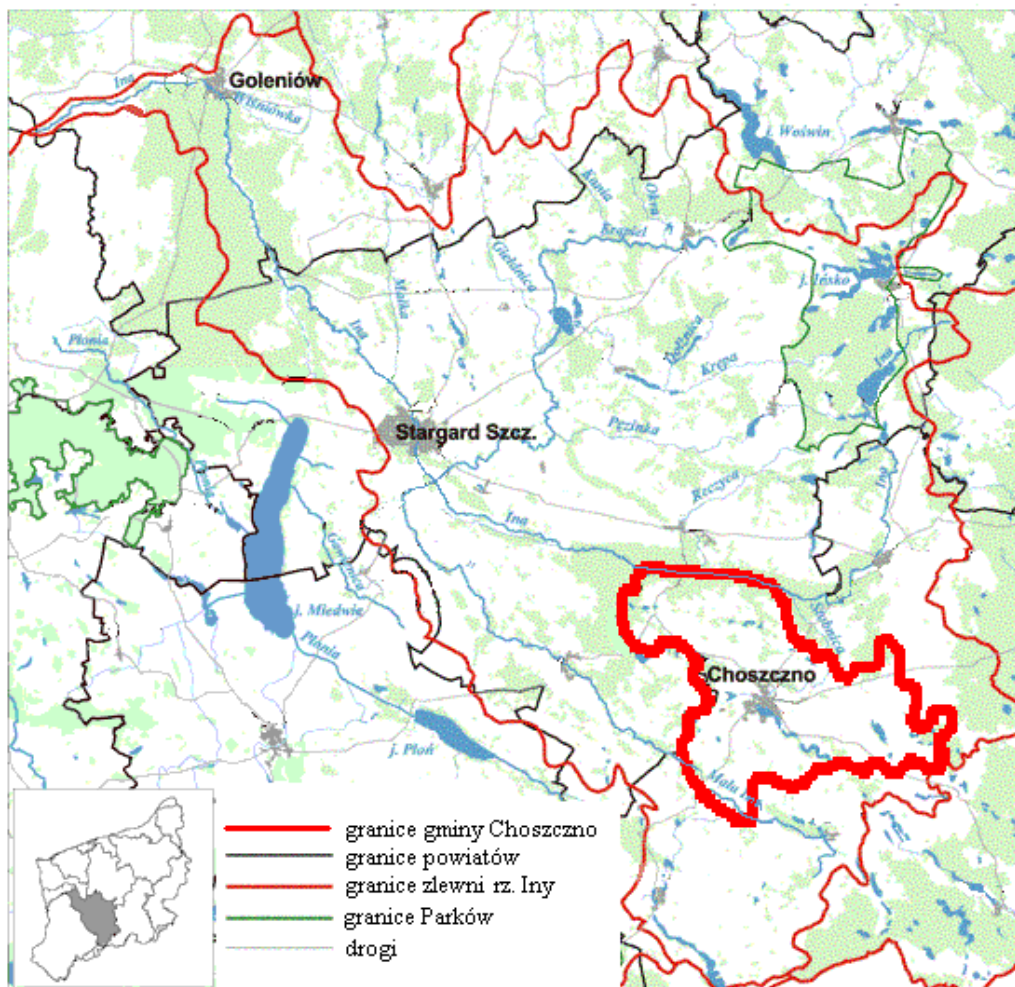
## 2.6. Hydrologia

Warunki hydrograficzne są ściśle związane z rzeźbą terenu gminy, która wyznacza powierzchniowy układ sieci wodnej. Warunkuje je także budowa geologiczna i klimat. Okolice Choszczna to kraina wielu drobnych jezior i niewielkich cieków wodnych.

### 2.6.1. Sieć rzeczna

Gmina Choszczno w całości położona jest na terenie zlewni rzeki Iny (ryc. poniżej). Przez teren gminy przebiegają następujące ciek podstawowe:

- rzeka Stobnica – 15,600 km (dł. w granicach gminy), średni przepływ 0,228 m<sup>3</sup>/sek
- rzeka Wardynka – 17,800 km (dł. w granicach gminy), średni przepływ 0,175 m<sup>3</sup>/sek
- rzeka Ina (graniczna) – 16,900 (dł. w gr. gminy), średni przepływ 1,086 m<sup>3</sup>/sek
- rzeka Mała Ina (graniczna) – 16,500 (dł. w gr. gminy), średni przepływ 0,279 m<sup>3</sup>/sek



Rycina: Zlewnia rzeki Iny.

**Rzeka Ina** jest największym dopływem rzeki Odry w granicach województwa zachodniopomorskiego. Odwadnia znaczną część Pojezierza Choszczeńskiego. Jej źródła znajdują się na Pojezierzu Ińskim w rejonie miejscowości Ciemnik. Całkowita długość rzeki wynosi 129,1 km, a zlewnia rzeki zajmuje powierzchnię 2130 km<sup>2</sup>. Przepływ SNQ na stanowisku ujściowym wynosi 4,98 m<sup>3</sup>/s. Podstawowe dopływy to: **Mała Ina** (50,0 km), **Stobnica** (15,0 km), odprowadzające wody z obszaru gminy Choszczno oraz Krapiel (długości 46,0 km), Reczyca (19,3 km).

Wyniki oceny stanu zanieczyszczenia wód Iny z 2000 roku wykazały, że ponad 90% biegu rzeki stanowiły wody III klasy czystości. Wody górnego odcinka rzeki (na długości 9,8 km) spełniały wymagania norm klasy II, a na krótkim odcinku w rejonie ujścia Kanału Rzeplińskiego jakość jej wód była pozaklasowa. O klasyfikacji ogólnej decydował stan sanitarny rzeki oraz stężenia azotu azotynowego i fosforu ogólnego.

W górnym biegu rzeki większość istotnych dla oceny jakości wód wskaźników zanieczyszczenia w żadnym badaniu nie przekroczyła norm ustalonych dla I klasy czystości. Także ponad 80% wartości miana Coli mieściła się w granicach norm tej klasy czystości. O zaliczeniu wód do klasy II obok bakterii Coli decydowały badania hydrobiologiczne (indeks saprobowości sestonu), a w rejonie źródeł rzeki również zawartość substancji organicznych mierzonych wskaźnikiem ChZT.

W wyniku bezpośredniej oceny w 8% badań stwierdzono ponadnormatywny stan zanieczyszczenia Iny, 84% prób kwalifikowało wodę do klasy III, a pozostałe 8% do klasy II. Granicę norm III klasy przekraczało jedynie miano Coli.

Porównanie wyników badań w tym przekroju z dziesięcioletniego już okresu badawczego daje pełny obraz zmienności stężeń poszczególnych zanieczyszczeń. Szczegółowa analiza danych pozwala zaobserwować powolną poprawę stanu czystości wód. Pozytywne trendy zmniejszania się stopnia skażenia bakteriologicznego oraz obciążenia wód związkami biogennymi zobrazowano na wykresach przedstawiających ilość prób w poszczególnych klasach czystości.

Wyniki analiz z 2000 roku wykazują znaczącą poprawę jakości wód Iny. W całym biegu rzeki zmalały koncentracje związków organicznych, biogennych, a także poprawił się stan sanitarny wód.

W Kluczewie od 1999 roku w okresie kampanii cukrowniczej pracuje nowo wybudowana oczyszczalnia ścieków przemysłowych. W 2000 roku stwierdzono także poprawę jakości wód ujściowego odcinka Małej Iny. Pozaklasowe wartości oznaczono tu jedynie dla stężeń azotu azotynowego i sporadycznie dla chlorofilu „a”.

Choszczno położone jest nad **rzeczką Stobnicą**, lewym dopływem Iny, w sąsiedztwie jeziora Klukom, Zeńsko oraz Raduń.

Rzeka Stobnica wypływa z małego jeziora Stobno, położonego na zachód od Choszczna. Ciek ten, o długości 26 km, ma tutaj 1,5-2 m szerokości i 0,15-0,3 m głębokości.

### **2.6.2. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi.**

Na rysunku studium określono obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi na podstawie materiałów RZGW w Szczecinie. Obszary te nie są zasadniczo dotychczas zainwestowane i nie planuje się na nich dalszego zainwestowania.

Zgodnie z wymogami ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U. Nr 115 poz. 1229, z późn. zmian.) RZGW w Szczecinie opracowuje „Studium bezpośredniego zagrożenia powodzią na obszarze RZGW Szczecin”. Opracowanie to wyznaczy rzeczywiste obszary zagrożenia powodzią na których przepisy prawa wodnego zabraniają:

- 1) lokalizowania inwestycji zaliczanych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko,
- 2) gromadzenia ścieków, odchodów zwierzęcych, środków chemicznych, a także innych materiałów, które mogą zanieczyścić wody,
- 3) prowadzenia odzysku lub unieszkodliwiania odpadów a w szczególności ich składowania.

Na obszarach bezpośredniego zagrożenia powodzią zabronione też są roboty i czynności, które mogą utrudnić ochronę przedpowodzią, w szczególności:

- 1) wykonywanie urządzeń wodnych oraz wznoszenie innych obiektów budowlanych,
- 2) sadzenie drzew lub krzewów, z wyjątkiem plantacji wiklinowych na potrzeby regulacji wód oraz roślinności stanowiącej element zabudowy biologicznej dolin rzecznych lub służącej do wzmacniania brzegów, obwałowań lub odsypisk,
- 3) zmiany ukształtowania terenu, składowania materiałów oraz wykonywania innych robót z wyjątkiem robót związanych z regulacją lub utrzymywaniem wód.

Dla rzeki Iny, w granicach gminy Choszczno obowiązują mapy zagrożenia i mapy ryzyka powodziowego wskazujące m.in. granice obszaru szczególnego zagrożenia powodzią, na których obowiązują ograniczenia i zakazy wynikające z przepisów odrębnych. Dla rzeki Mała Ina obowiązuje studium ochrony przeciwpowodziowej sporządzone przez Dyrektora RZGW w Szczecinie.

### 2.6.3. Jeziora

Na terenie gminy Choszczno znajduje się 25 jezior nazwanych (opisanych w poniższej tabeli), oraz kilka jezior bez nazwy.

Największym jeziorem opisywanej gminy jest **jeziro Raduń**, którego powierzchnia wynosi prawie 107 ha. Łączy się ono kanałem z **jeziorem Żeńsko**, najmniejszym jeziorem ciągu jezior choszczeńskich oraz **jeziorem Klukom**, położonym w granicach miasta Choszczna (tab. poniżej). Wszystkie te jeziora występują głównie w rozległej rynnie w kierunku południowo-wschodnim.

Tabela:

Charakterystyka jezior położonych w pobliżu miasta Choszczno, połączonych kanałem.

Lp.	Nazwa jeziora	Powierzchnia (ha)	długość (m)	szerokość (m)	średnia głębokość (m)	maksymalna głębokość (m)	linia brzegowa (m)
1.	Raduń	106,8	3400	440	4	11,4	8450
2.	Klukom	85	ok. 2425	250	8,2	17,9	5900
3.	Żeńsko	31,1	1290	320	4,5	10,6	3250

**Jeziro Klukom** (Tłukom) znajduje się w granicach miasta Choszczno. Zabudowa miejska przylega do jeziora na 2/3 długości linii brzegowej. Jego objętość wód wynosi 7,0 mln m<sup>3</sup>. Położone w rynnie polodowcowej rozciągniętej wzdłuż kierunku północno-zachodniego. W rynnie tej na południe od jeziora Klukom położone są dwa inne zbiorniki. Przepływ wód następuje od **jeziora Raduń**, **przez Żeńsko** do Klukomia i dalej do rzeki Stobnicy (ryc. poniżej). Misa jeziorna składa się z dwóch plos połączonych przesmykiem. Płoso południowe ma mniejszą powierzchnię i jest płytsze. Jezioro jest użytkowane rekreacyjnie. Znajduje się tam plaża i ośrodek sportów wodnych. Dopływ ścieków do jeziora został wyeliminowany. Nowoczesna oczyszczalnia miejska odprowadza ścieki poza zlewnię jeziora. Obecnie na jakość wód wpływ mają: depozyt zanieczyszczeń w misie jeziornej oraz spływ powierzchniowy z terenów rolniczych.



Rycina: Jezioro Klukom

Klucem zaliczono do II kategorii (czyli do zbiorników dość odpornych na degradację) i do III klasy czystości. Pod względem bakteriologicznym wody tego jeziora na obu stanowiskach spełniały normy I klasy.

W warstwie przydennej płosa północnego stwierdzono, w porównaniu do płosa południowego, wyższe stężenia związków fosforu, azotu amonowego oraz związków organicznych, wyrażonych wielkością BZT<sub>5</sub>. Latem na obu stanowiskach nastąpiła stratyfikacja wód, z tym że w płosie południowym utworzyły się tylko dwie warstwy: epilimnion i metalimnion. W jeziorze poniżej 6. metra głębokości brakowało tlenu.

W porównaniu do roku 1993 pod względem hydrochemicznym stwierdzono nieznaczne pogorszenie jakości wód. W warstwie przydennej płosa północnego wystąpił wzrost stężeń związków fosforu oraz azotu amonowego.

Tabela:

Charakterystyka pozostałych jezior gminy Choszczno.

Lp.	Nazwa jeziora	Powierzchnia (ha)
4.	Korytowo Duże	66,38
5.	Stobno (Stawin)	30,88
6.	Rzeczyca (Suliszewo)	24,92
7.	Wielka Chojnica	22,73
8.	Sławęcín (Sulino)	21,9
9.	Stobnica (śródleśne)	16,5
10.	Stobnica Mała	15,47
11.	Piasecznik Duży	13,16
12.	Kołki	9,5
13.	Gleżno	9,47
14.	Korytowo Małe	8,53
15.	Piasecznik (Stradzewo)	8,26
16.	Zajezierze (Piasecznik)	7,92
17.	Piasecznik Mały	7,74
18.	Pływie	6,4
19.	Chelpa Duża	5,23
20.	Rzecko	4,88
21.	Witoszyn	4,8
22.	Chojnica Mała	2,56
23.	Chelpa Mała	2,02
24.	Witoszyńskie	1,52
25.	Rzecko Małe	1,38

### Obwody rybackie

Zgodnie z zarządzeniem Rozporządzenie Nr 5/2003 Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie z dnia 28 lipca 2003 roku (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2003 r Nr 63 poz. 1131, Dz. Urz. Woj. Pomorskiego Nr 94, poz. 1663, Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 50 poz. 868) w sprawie ustanowienia obwodów rybackich w regionie wodnym Dolnej Odry i Przymorza Zachodniego na publicznych śródlądowych powierzchniowych wodach płynących na terenie gminy Choszczno istniejące obwody rybackie wchodzące w skład zlewni rzeki Iny przedstawia poniższa tabela.

Tabela:  
Obwody rybackie na terenie gminy Choszczno.

1.	Piasecznik Ina nr 12	a) jezioro Piasecznik Duży b) jezioro Zajezierze (Żabineckie, Piasecznik) c) jezioro Piasecznik Mały d) dopływ spod Piasecznika
2.	Sławęcín Ina nr 13	a) jezioro Piasecznik (Stradzewo) b) jezioro Sławęcín (Sulino) c) kanał Sławęcín
3.	Raduń Ina nr 14	a) jezioro Raduń b) jezioro Żeńsko (Smoleń) c) jezioro Klukom (Tłukom) d) jezioro Stobno (Stawiń) e) rzeka Stobnica do rzeki Wardynki f) ciek b.n. oraz kanały łączące i wpływające do ww. jezior
4.	Korytowo Ina nr 16	a) jezioro Korytowo Duże b) jezioro Korytowo Małe c) kanał łączący ww jeziora z rzeką Wardynką
5.	Karpino Ina nr 17	a) jezioro Rzecko Duże (Rzecko) b) jezioro Suliszewo (Sulinowo) c) jezioro Karpino d) jezioro Kołki e) jezioro Chojnica Mała f) jezioro Chojnica Duża g) jezioro Zgniłe Duże <b>h) jezioro Stobnica (Śródleśne)</b> i) jezioro Stobnica Mała (Mała Chojnica) j) rzeka Wardynka od mostu drogowego Suliszewo-Drawno do dopływu z j. Rzecko k) kanały: Suliszewo, Kołki l) ciek b.n. oraz kanały łączące i wpływające do ww. jezior
6.	Chełpa Duża Ina nr 18	a) jezioro Chełpa Duża b) ciek b.n. łączący j. Chełpa Duża z rzeką Wardynką c) jezioro Chełpa Średnia d) ciek b.n. przepływający przez j. Chełpa Średnia od źródeł do ujścia do rzeki Stobnica
7.	Ina nr 19	a) rzeka Stobnica od połączenia z rzeką Wardynką do ujścia do rzeki Iny b) rzeka Wardynka od ujścia ciek z j. Rzecko do połączenia z rzeką Stobnicą
8.	Ina nr 22	a) odcinek rzeki Iny od połączenia z rz. Stobnicą do ujścia do Zalewu Szczecińskiego oraz jej dopływy: Mała Ina od połączenia ze Starą Iną, Reczyca, Wiśniówka, Krąpiel oraz pozostałe nie będące w granicach innych obwodów

## 2.6.4. Wody podziemne

Konfiguracja terenu w obrębie zabudowy poszczególnych miejscowości jest zróżnicowana. Warstwę wodonośną studni stanowią głównie piaski drobne, średnie, gruboziarniste, pospółka i otoczaki. Głębokości odwiertów wynoszą w większości przypadków od 8 – 40 m.

### Ujęcie wód podziemnych

Rejestr wód podziemnych gminy Choszczno przedstawia poniższa tabela.

Tabela:

Ujęcia wód podziemnych na terenie gminy Choszczno

Lp.	Miejscowość	Podmiot zarządzający	Liczba studni	Głębokość odwiertu (m)	Wydajność jednej studni (m <sup>3</sup> /db)
1.	Choszczno	wodociągi miejskie	7	36	700
2.	Suliszewo	PGK	2	40	70
3.	Rzeczki	PGK	2	30	60
4.	Gleźno	PGK	2	40	50
5.	Zwierzyń	PGK	2	36	60
6.	Stary Klukom	PGK	2	35	70
7.	Raduń	PGK	2	40	60
8.	Piasecznik	PGK	2	36	70
9.	Koplin	PGK	2	30	50
10.	Korytowo	PGK	2	36	50
11.	Kołki	PGK	2	35	60
12.	Krzowiec	PGK	1	40	50
13.	Radaczewo	PGK	2	10	55
14.	Bonin	PGK	1	8	45
15.	Zamęcin	PGK	2	27	50
16.	Kołki	prywatnych studnie przydomowe	6	8 – 10	15 – 25
17.	Korytowo	prywatne studnie przydomowe	9	2 – 6	8 – 20

Ujęcia wody opisane w tabeli wyżej od nr 1 do 15, zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U.01.115.1229) otoczone jest strefą ochrony bezpośredniej. Strefa ochrony bezpośredniej obejmuje obszar o promieniu ok. 8 m od miejsca ujęcia wody i jest przeważnie ogrodzona. Nie posiadają one stref ochrony pośredniej, ponieważ w myśl przytoczonej ustawy dopuszcza się ustanowienie strefy ochronnej obejmującej wyłącznie teren ochrony bezpośredniej, jeżeli jest to uzasadnione lokalnymi warunkami hydrogeologicznymi, hydrologicznymi i geomorfologicznymi oraz zapewnia konieczną ochronę ujmowanej wody.

## 2.7. Struktura użytkowania gruntów

Łączna powierzchnia gminy Choszczno wynosi **24 653 ha** z czego powierzchnia miasta wynosi **958 ha**.

Gmina pod względem struktury wykorzystania gruntów ma charakter typowo rolniczy. Użytki rolne zajmują łącznie 72 % powierzchni gminy, z czego 82 % to grunty orne, a 15 %



to łąki i pastwiska (tab. i ryc. dalej). Jednak w związku z trwającymi do niedawna (koniec lat 80. i 90.) przemianami ekonomicznymi i spadkiem opłacalności produkcji rolniczej, wiele gruntów rolniczych pozostawała odłogowana. Sytuacja ta w tej chwili ulega zmianie, gdyż trwa przemiana w polskim rolnictwie, które jest dotowane. W wyniku członkostwa w Unii Europejskiej w gminie Choszczno może przybyć uprawianych gruntów, a na pewno zmniejszy się ich odłogowana powierzchnia.

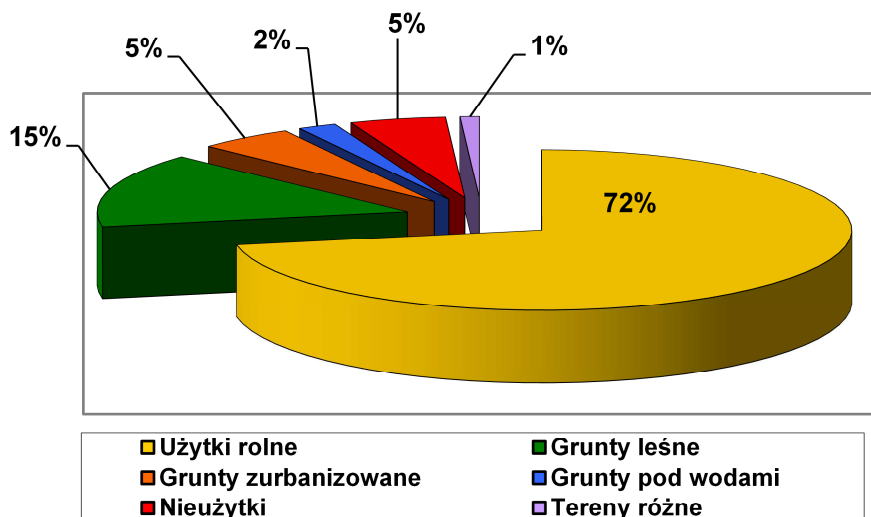
Tereny leśne natomiast zajmują 15 % powierzchni gminy. W większości zajmują je lasy, a jedynie 4 % z łącznej powierzchni terenów leśnych zajmują grunty zadrzewione i zakrzewione.

Grunty zabudowane i zurbanizowane pokrywają 5 % powierzchni gminy, z czego aż 77 % stanowią tereny komunikacyjne (drogi i tereny kolejowe). Pozostałe 3 % powierzchni miasta i gminy zajęte są przez kategorie uszczegółowione i przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela:

Zestawienie użytkowania gruntów mieszczących się w granicach miasta i gminy Choszczno (stan na dzień 01.01.2003).

Kategoria użytku	Powierzchnia (ha)			Powierzchnia (%)
	ogółem	gmina	miasto	ogółem
Użytki rolne	17708	17224	494	72, w tym:
Grunty orne	14481	14140	341	82
Sady	76	61	15	0,5
Łąki	1743	1662	81	10
Pastwiska	979	958	21	5
Grunty rolne zabudowane	350	319	31	2
Grunty pod rowami	89	84	5	0,5
Grunty leśne oraz zakrzewienia i zadrzewione	3840	3838	2	15, w tym:
Lasy	3687	3686	1	96
Grunty zadrzewione i zakrzewione	153	152	1	4
Grunty zabudowane i zurbanizowane	1147	838	309	5, w tym:
Tereny mieszkalne	143	27	115	12
Tereny przemysłowe	16	0	16	1
Inne tereny zabudowane	23	0	23	2
Zurbanizowane tereny niezabudowane	26	1	25	2
Tereny rekreacyjne i wypoczynkowe	48	18	30	4
Tereny komunikacyjne	887	790	97	77
Drogi		683	78	
Tereny kolejowe		107	19	
Użytki kopalne	2	2	0	
Grunty pod wodami	598	511	87	2, w tym:
Powierzchnie płynące	509	422	87	85
Powierzchnie stojące	89	89	0	15
Nieuzytki	1135	1116	19	5
Tereny różne	197	149	48	1
<b>Powierzchnia ogółem</b>	<b>24632</b>	<b>23676</b>	<b>956</b>	<b>100</b>



Rycina: Procentowe użytkowanie gruntów w gminie Choszczno

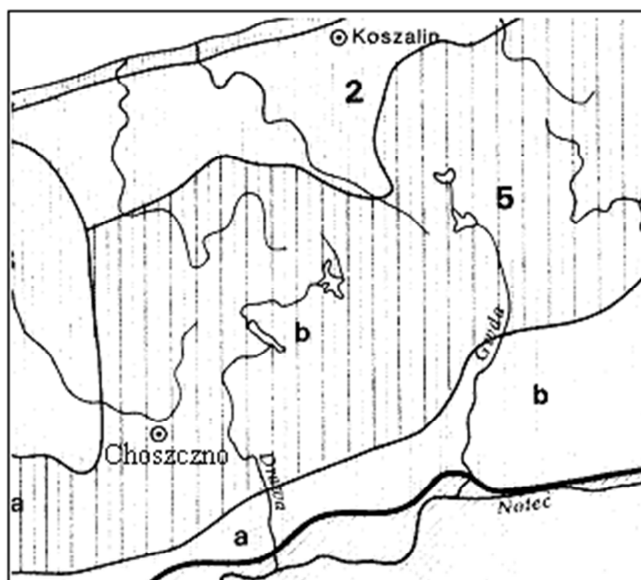
## 2.8. Szata roślinna

Szate roślinną obszaru stanowi **flora**, czyli gatunki roślin występujące w gminie, oraz **roślinność**, czyli zbiorowiska roślinne związane z określonymi biotopami o charakterystycznej kombinacji czynników ekologicznych, które odzwierciedlane są w zestawieniu gatunków budujących określoną fitocenozę (zbiorowisko).

Szata roślinna jaką posiada gmina Choszczno odpowiada rolniczo-leśnemu charakterowi gminy i jest typowa dla tego sposobu wykorzystania gruntów. Nie brak tu terenów o naturalnym charakterze i większym zróżnicowaniu szaty roślinnej. Należą do nich torfowiska, liczne systemy wodno-błotne oraz lasy.

### 2.8.1. Naturalna roślinność potencjalna

Według geobotanicznego podziału Polski gmina Choszczno należy do prowincji Niżowo-Wyżynnej, Środkowoeuropejskiej, działu Bałtyckiego, podziału Równin Przymorskich i Wysoczyzn Pomorskich, krainy Pojezierze Pomorskie i okręgu Wałecko-Drawskiego (ryc. poniżej).



Rycina: Krainy geobotaniczne północno-zachodniej Polski: **5** - Kraina: Pojezierze Pomorskie,  
**b** – Okręg: Drawsko –Wałecki

Na terenie gminy Choszczno dominują przestrzennie siedliska żyznej buczyny niżowej. Są one związane z obszarem moreny dennej i czołowej. Tereny te, położone w części północnej, południowej i zachodniej gminy wykorzystywane są prawie w całości jako obszary gruntów ornych. Towarzyszą im siedliska grądów subatlantyckich bukowo-dębowo - grabowych, występujących tutaj w żyznej postaci pomorskiej. Siedliska olsu środkowoeuropejskiego związane są z dolinami rzecznyymi i podmokłymi zagłębieniami terenu, w sąsiedztwie większych jezior. Ważne, lecz zajmujące niewielkie przestrzenie, są siedliska łągów jesionowo-wiązowych, związane z dolinami niewielkich cieków.

### **2.8.2. Roślinność rzeczywista gminy – typy zbiorowisk roślinnych**

Zbiorowiska o charakterystycznym składzie gatunkowym uzyskują kategorię zespołów roślinnych. W układzie syntaksonicznym łączy się je wyższe jednostki, którymi są w kolejności od najniższych rangą do coraz wyższych: związek zespołów, rząd zespołów, klasa zespołów.

Szaty roślinną przedstawiono na tle charakterystyki geobotanicznej i geomorfologicznej obszaru objętego granicami gminy. Powiązanie szaty z geomorfologią obszaru jest współzależne, ponieważ walory przyrodnicze świata roślin są odzwierciedleniem różnych elementów środowiska.

Pokrycie terenu gminy Choszczno w ok. 15 % stanowi las, a pozostała część to kompozycja rozległych kompleksów rolniczych powstałych w efekcie przekształceń równin torfowych pradoliny pomorskiej i żyznych obszarów moreny falistej. Jest tu też wiele mniejszych lub większych fragmentów wartościowej szaty roślinnej o odmiennym charakterze.

Łącznie na obszarze gminy występuje **79 zespołów i zbiorowisk roślinnych**, należących do 18 klas roślinności. Część to syntaksony pospolite lub słabo zagrożone w regionie, jednak 35 syntaksonów należy do rzadkich, znajdujących się na liście zagrożonych syntaksonów Wielkopolski. Stwierdzono: 4 zbiorowiska bezpośrednio zagrożone wymarciem, 15 zespołów i zbiorowisk narażonych oraz 16 zbiorowisk o istniejącym, ale nieokreślonym zagrożeniu.

#### **Zbiorowiska leśne i zaroślowe**

Zbiorowiska leśne gminy zasadniczo odpowiadają siedliskom, na których się rozwijają. Najbogatsze strukturalnie i florystycznie są lasy łąkowe, które stanowią zrąb roślinności proponowanej do ochrony w rezerwach. Związane są przestrzennie z dolinami małych cieków – dopływów Iny. Występują też na torfowych, częściowo odwodnionych obrzeżach mis jeziornych. W źródłiskowych odmianach łągów spotkać można turzycę odległokłosą, rzeżuchę gorzką, potocznicę wąskolistną i śledziennicę skrętolistną. Do ciekawostek należą łągi ze znaczącym udziałem wiązu, rozwijające się na żyznych i wilgotnych glebach (okolice Radaczewa, brzeg jez. Korytowskiego).

Bagienne olsy związane są na terenie gminy Choszczno głównie z siedliskami wodno-gruntowymi, spotykanymi w obrębie kompleksów źródłiskowych oraz (na obrzeżach większych jezior) z terenami łądowiejących zatok z nieznacznie oscylującą wodą powierzchniową. Są to interesujące, puszczańskie układy biocenotyczne, o dużym znaczeniu jako ostoje fauny. W mniejszych zagłębieniach spotykane są płaty olsów torfowcowych.

Na najbardziej stromych zboczach jezior i wąwozów wykształciły się fragmenty typowych kwaśnych buczyn. W drzewostanie dominuje buk, zaś skąpe runo tworzone jest

przez zielne gatunki ceniolubne. Na pozbawionych ściółki glebach prawie zupełnie nie występują mszaki.

Lasy bukowo-dębowe oraz lasy o zaburzonym składzie drzewostanu klasyfikowane jako bory mieszane zajmują umiarkowanie ubogie siedliska świeże lub lekko wilgotne.

Fitocenozy lasu grądowego zachowały się jedynie na niewielkich powierzchniach, na zboczach nad jeziorami. Najczęściej ich skład gatunkowy jest zaburzony, jak to ma miejsce np. nad jez. Żeńsko, gdzie licznie wprowadzono do drzewostanu dąb czerwony.

Katalog najważniejszych zbiorowisk leśnych gminy Choszczno uzupełniają różne odmiany lasów gospodarczych z dużym udziałem gatunków iglastych.

### **Zbiorowiska wodne i bagienne**

Typowo wykształcone ekosystemy okresowo wysychających "oczek" występują licznie na dennomorenowym obszarze gminy. Roślinność tworzą szuwały: pałkowe, jeżogłówkowe, oczeretowe, ponikła błotnego i in. W oczkach okresowo wysychających dno opanowuje zespół puszczadła wodnego i manny. W większych zbiornikach wodnych rozwijają się typowe zbiorowiska szuwarów wodnych: trzciniowych i oczeretowych, zespoły roślin o liściach pływających z grążelem i grzybieniami, oraz zbiorowiska pleustonowe. Do rzadkości należy zespół tworzony przez pływający wątrobowiec, stwierdzony w zbiorniku wodnym koło Chęłpy. Innym cennym zespołem pleustonowym jest zespół rzęsowo - pływaczowy z pływaczem zwyczajnym.

Dobrze rozwinięta jest roślinność wodna i przybrzeżna większych jezior. Największy obszar zajmuje roślinność tworzona przez podwodne rdestnice, wywłóczniki i roгатki. Do osobliwości w skali regionu, lecz dość licznie reprezentowane na terenie gminy, należą podwodne łąki tworzone przez wapniolubne glony – ramienice. Spotykane są w jeziorach gminy jez. Stobno i jez. k. Suliszewa. Do rzadkości należy zespół budowany przez krynicznicę tępą.

### **Torfowiska wysokie i przejściowe**

Nieliczne stanowiska roślinności torfotwórczej ograniczone są do niewielkich fragmentów na obszarze leśnym, głównie w zachodniej części gminy. Są to zbiorowiska mszarów wełniankowo -torfowcowych i turzycowisk - wskazane do ochrony w rezerwatach i użytkach ekologicznych. Obsuszone mszary przekształcają się z nietorfowórcze zespoły boru bagiennego.

### **Zbiorowiska źródliskowe**

Do ciekawostek przyrodniczych gminy można zaliczyć kompleksy roślinności źródliskowej. Są one głównie skoncentrowane w obrębie Doliny Iny i w mniejszym stopniu związane są z wodami podziemnymi ujawniającymi się w rynnach jeziornych i dolinach wód roztopowych. Ekosystemy źródliskowe tworzą kompleksy przestrzenne obejmujące zbiorowiska podmokłych lasów: olsów i łągów źródliskowych z niewielkimi powierzchniowo płatami właściwej roślinności źródeł i ich odpływów. Są to skupienia wyspecjalizowanych mchów i wątrobowców i roślinności małych cieków, w których dominują gatunki manny, potocznika, rzeżuchy gorzkiej i przetaczników i trędownika skrzydlastego. Najciekawsze fragmenty ekosystemów źródliskowych zaproponowano do ochrony w obrębie ZPK „Dolina Stobnicy”.

### **Zbiorowiska łąkowe**

Zbiorowiska łąkowe na terenie gminy Choszczno zawierały szereg cennych elementów flory m. in. duże populacje pełnika europejskiego i storczyków jak też goździk pyszny. Niestety wszystkie stanowiska tych interesujących łąk w okolicy Kołek, Rzecka, Korytowa,

Choszczna i Smolenia już nie istnieją – są porzucone i zarastają trzcina i pokrzywą. Niewielkie fragmenty wilgotnych łąk spotkać można m.in. w rejonie Łaszewa.

Zaniechanie użytkowania rolniczego podmokłych łąk prowadzi do szybkich zmian sukcesyjnych. We wczesnych stadiach rozwijają się zbiorowiska ziołoroślowe, o bogatym i często interesującym składzie florystycznym. Na tym etapie znajduje się część łąk w rejonie jez. Stobno. Równolegle postępuje ekspansja turzyc i nitrofilnych szuwarów, poprzedzająca rozwój zarośli wierzbowych i młodników olszowych. W trakcie tego procesu dochodzi do utraty bioróżnorodności florystycznej.

### **Zbiorowiska trwałych użytków zielonych, muraw i wrzosowisk**

Roślinność muraw kserotermicznych wykształcona jest w gminie Choszczno bardzo fragmentarycznie. Rozwija się najczęściej na siedliskach zastępczych, jak zbocza dróg i skarpy żwirowni. Nagromadzenie murawek ciepłolubnych występuje w okolicy Rzecka i Korytowa.

### **Zbiorowiska ruderalne i segetalne**

Na terenach rolnych i zurbanizowanych gminy występuje roślinność związana ze skutkami działalności człowieka. Tworzą ją ekosystemy pól uprawnych, użytki zielone, układy roślinności segetalnej i ruderalnej.

Ze skrajami lasów, siedliskami ruderalnymi, zaniedbanymi parkami, ogrodami, cmentarzami itp. związane są zbiorowiska okrajkowe i ziołorośla nitrofilne. Należą one do klas ciepłolubnych zbiorowisk okrajkowych i pospolitych roślin azotolubnych, wśród których jednakże spotkać można osobliwości florystyczne, zwykle obcego pochodzenia np. rdestowiec sachaliński.

Pozostałe typy fitocenoz gminy Choszczno związane są z uprawami polowymi różnych typów. Stanowią je efemeryczne zbiorowiska roślin jednorocznych i tzw. chwastów, tworzących układy przestrzenne z roślinnością okresowo wilgotnych, mulistych zagłębień śródpolnych. Interesujące fitocentycznie wymokliska obserwowano na polach pomiędzy Raduniem a Korytowem.

## **2.8.3. Flora gminy**

Na terenie gminy Choszczno udokumentowano występowanie **604 taksonów** (gatunków, podgatunków i odmian) roślin naczyniowych i kilkanaście gatunków mszaków. Jest to flora niezbyt liczna, co wynika z jednej strony z niewielkiego zróżnicowania siedlisk gminy Choszczno, o zdecydowanie rolniczym charakterze, z drugiej zaś z braku naukowych badań botanicznych na tym terenie.

### **2.8.3.1. Gatunki chronione**

Na obszarze gminy Choszczno, występuje 34 gatunki chronione w Polsce (w tym 11 gatunków roślin naczyniowych i 10 gatunków mszaków) na mocy Rozporządzeń Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 roku, w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną. Część gatunków chronionych jest równocześnie rzadka: stwierdzono w tej grupie 1 gatunek występujący na Czerwonych listach w Polsce, 6 gatunków zagrożonych na Pomorzu i w Wielkopolsce, 7 gatunków zagrożonych w Meklemburgii i Brandenburgii. Należy do nich:

- **13 gatunków objętych ochroną ścisłą: arcydzięgiel nadbrzeżny, orlik pospolity, kukulka szerokolistna, rosiczka okrągłolistna, kruszczyk szerokolistny, śnieżyczka przebiśnieg, bluszcz pospolity, grzybień białe, grązel żółty, paprotka zwyczajna,**

cebulica dwulistna pełnik europejski i barwinek pospolity;

- 21 gatunków chronionych częściowo: konwalia majowa, goździk kartuzek, kruszyna pospolita, przytulia wonna, kocanki piaskowe, przylaszczka pospolita, cis pospolity, wilżyna ciernista, bobrek trójlistkowy, porzeczka czarna, kalina koralowa oraz mszaki: mochwian błotny (*Aulacomnium palustre*), mokradłosz kończysty (*Calliergon cuspidatum*), płonnik pospolity (*Polytrichum commune*), torfowiec nastroszony (*Sphagnum squarrosum*) oraz torfowce: *Sphagnum fallax*, *Sphagnum fimbriatum*, *Sphagnum magellanicum*, *Sphagnum nemoreum*, *Sphagnum palustre*, *Sphagnum recurvum*.

### 2.8.3.2 Gatunki ginące i zagrożone

Na terenie gminy Choszczno występują 2 gatunki wpisane na Czerwoną Listę w Polsce, 14 gatunków zagrożonych na Pomorzu i w Wielkopolsce i 41 gatunków zagrożonych w Meklemburgii i Brandenburgii.

Należą do nich następujące rośliny: jodła pospolita, klon polny, krwawnik pannoński, przywrotnik połyskujący, modrzewnica zwyczajna, lopian gajowy, zawciąg pospolity, owsica omszona, drżączka średnia, łączeń baldaszkowy, czermień błotna, rzęśl wielkoowockowa, turzyca tunikowa, turzyca wiosenna, turzyca dwustronna, turzyca gwiazdkowata, turzyca nitkowata, turzyca bagienna, turzyca pospolita, turzyca wczesna, turzyca dzióbkowata, rogatek krótkoszyjkowy, szczywól plamisty, kokorycz pusta, welnianka pochwowata, wiązówka bulwkowata, okrzężnica bagienna, wąkrota zwyczajna, oman łąkowy, sit drobny, tymotka Boehmera, topola czarna, pięciornik piaskowy, pięciornik błotny, jaskier wielki, przygielka biała, szalwia łąkowa, krwiściąg mniejszy, skalnica ziarenkowata, bagnica torfowa, lepnica wąskopłatkowa, pływacz zwyczajny, żurawina błotna, kozłek bżowy, dziewanna drobnokwiatowa.

Nieliczne stanowiska na terenie gminy Choszczno mają następujące rośliny ginące i zagrożone wymarciem: szparag lekarski, licznik drobnoowockowy, dzwonek brzoskwiolistny, dzwonek jednostronny, turzyca najeżona, turzyca leśna, świerząbek bulwiasty, niciennica drobna, bodziszek łąkowy, zachyłka trójkątna, kłosówka miękka, niecierpek himalajski, sit chudy, mysiorek maleńki, lepiężnik różowy, gorysz pagórkowy, żankiel zwyczajny, sitowie Tabernemontana, trędownik oskrzydłony, rojnik

murowy, mlecz błotny, jeżogłówka pojedyncza, fiolek błotny.

### 2.8.3.3. Charakterystyka zieleni parkowej, cmentarnej i innych obiektów

#### Parki

Gmina Choszczno należy do najbogatszych na Pomorzu Zachodnim pod względem liczby zabytkowych założeń pałacowo-parkowych. Stwierdzono występowanie 19 parków dworskich i 1 miejskiego z czego 6 wpisanych zostało do Rejestru Zabytków. 17 obiektów posiada dokumentację dendrologiczno-techniczną, znajdującą się w zasobach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zestawienie tych obiektów zawiera poniższa tabela.

Tabela:

Parki w gminie Choszczno

Lp.	Lokalizacja	Nazwa parku, rodzaj, oraz ewentualny właściciel
1.	Piasecznik	Park dworski, o pow. 0,8 ha, o charakterze zadrzewienia naturalnego położonego między jeziorami (Małym i Dużym). Założony w drugiej połowie XIX w. własność AWRSP. Park w chwili obecnej prawie nie istnieje. Większość drzew została po II wojnie wycięta pod prowizoryczny wybieg dla bydła, zajmujący prawie połowę dawnego założenia parkowego. Pojedyncze drzewa zachowały się wokół dworu i przy południowo-wschodniej granicy parku. Przy jeziorze park przechodzi w nadbrzeżny łąg. Drzewostan tworzą dęby (jeden okaz pomnikowy), klony, lipy, jesiony i wiązy. Łącznie stwierdzono 7 gat. drzew, w tym 1 gat. iglastych i 3 gat. krzewów. Park jest zaniedbany a stan zdrowotny drzewostanu można określić jako średni. Wiązy w parku dotknięte są chorobą wiązową.
2.	Choszczno Park miejski im. Moniuszki	Park, o pow. 2,09 ha, powstał w latach 40- tych XIX w jako miejski park krajobrazowy. Zachowany starodrzew z okazałymi dębami, wiązami, lipami, klonami i kasztanowcami. Istnieją dawne alejki spacerowe. Przy granicy wschodniej zachowany odcinek średniowiecznego miejskiego muru obronnego.

3.	<b>Radaczewo</b>	<p>Park pałacowy, o pow. 4,3 ha, założony w XIX w. jako park krajobrazowy typu naturalistycznego. Park utworzono na niewielkim wzniesieniu otoczonym mokradłami, których wody odpływając na północ zasilają pas łągu w dolinie strumienia. Nie istniejący dziś pałac zamykał od północy dziedziniec, wzdłuż którego istnieją budynki gospodarcze wybudowane w latach 1872-73 (Grecki, 1978). Od północnego-zachodu prowadzi aleja dojazdowa z kasztanowców. Park w części północnej został uszczuplony przez zabudowania hodowlane. Na dużym obszarze od strony południowej i północnej dokonano zrębu drzewostanu, pozostawiając jedynie nieliczne stare i grube drzewa. Zatarło to układ przestrzenny parku. Odtworzenie dawnego zarysu dróg parkowych i polan jest możliwe jedynie w części środkowej parku. W przeszłości park należał do najciekawszych obiektów tego typu w regionie. Rejestrowano w nim ok. 40 gatunków drzew i krzewów, w tym szereg interesujących gatunków egzotycznych: dąb błotny, lipa amerykańska, lipa srebrzysta, orzesznik pięciolistkowy, tulipanowiec amerykański, jodła kaukaska, jałowiec wirginijski. W chwili obecnej w drzewostanie dominują dęby i buki, w tym buki w odmianie czerwonołistnej i dęby w odmianie piramidalnej. Wiele z nich posiada wymiary pomnikowe, przekraczające 6 m obwodu. Skład dendroflory uzupełniają jesion, jarzębina, jawor, brzoza, dąb czerwony, trójglicznia. W porównaniu ze stanem uprzednim park niemal zupełnie zdewastowany.</p>
4.	<b>Sławęcín</b>	<p>Park pałacowy założony w XIX w. Pow. 6,4 ha w tym wód 0,2 ha, własność gminy. Dobrze zachowany starodrzew, drzewa o charakterze pomnikowym (dąb szypułkowy, platan, klon pospolity, modrzew). Największy udział w starym drzewostanie, liczącym kilkaset okazów w wieku 120-200 lat mają dęby, buki, świerki, jesiony, lipy i kasztanowce.</p>
5.	<b>Stradzewo</b>	<p>Park o pow. 2,4 ha, o charakterze pałacowym i przykościelnym. Własność AWRSP. Powstanie parku przykościelnego datowane jest na XVII w., natomiast części przypałacowej na II połowę XIX w. Wschodnia część parku, znajdująca się w bezpośrednim sąsiedztwie dobrze zachowanego pałacu jest najbogatsza pod względem florystycznym. W całym parku stwierdzono występowanie ok. 30 gat. roślin drzewiastych. Dominują kasztanowce, lipy, dęby, klony oraz drzewa iglaste, niektóre z nich w wieku 140-180 lat. Wśród starodrzewu okazy lipy drobnolistnej o obw. 5,6 i 4,5 m, dąb (4 m), stare buki, klony, cisy. Gatunki egzotyczne reprezentowane są przez cyprysik Lawsons, żywotnik i dagleżę. Park dobrze utrzymany, pod opieką użytkowników pałacu.</p>
6.	<b>Pakość</b>	<p>Park dworski, o pow. 1,7 ha, z drugiej połowy XIX w., obecnie własność prywatna. Istnieje dwór, w zmienionej formie. Zachowana jest część starodrzewu, głównie dęby w wieku 100-140 lat, stanowiące ok. 80 % drzewostanu. W pn.-zach. narożniku znajduje się mały cmentarz. Na terenie parku wyróżniono 8 gat. drzew liściastych (dąb szypułkowy, dąb czerwony, brzoza, lipa, jesion, klon, kasztanowiec), 3 gat. drzew iglastych (cis, modrzew i świerk) i 4 gat. krzewów. Park mocno zaniedbany, długi okres służył jako wybieg dla bydła.</p>
7.	<b>Radlice</b>	<p>Park dworski, o pow. 2 ha, o cechach parku naturalistycznego, założony w połowie XIX w., własność gminy. Częściowo zachowane budynki gospodarcze i starodrzew. Zachowane są 3 szt. głogu o formie drzewiastej, rosnące przy dawnej bramie wjazdowej oraz egzemplarze drzew z założenia pierwotnego i szpaleru otaczającego zespół parkowy. Łącznie stwierdzono 8 gat. drzew liściastych, 1 gat. iglasty i 4 gat. krzewów. Dominują dęby i jesiony w wieku 100-140 lat. Okazy pomnikowe osiągają 160-200 lat. Stan zdrowotny drzewostanu jest dobry. Układ założenia czytelny, ale park bardzo zaniedbany i zaśmiecony.</p>
8.	<b>Roztocze</b>	<p>Park dworski, o pow. 2,5 ha, założony w XIX w., własność AWRSP. Z pierwotnego założenia dworskiego zachowała się część budynków inwentarskich i starodrzewu. Drzewostan w dobrym stanie zdrowotnym, jednolity pod względem wieku (90-140 lat), mało urozmaicony pod względem florystycznym. Występują drzewa rodzime: topola czarna, grab, jesion, kasztanowiec, klon, lipa, cis (na polanie parkowej),</p>



		modrzew i świerk. Park nieużytkowany i zaniedbany, część północna zabagniona.
9.	<b>Chelpa</b>	Park dworski, o pow. 0,7 ha, założony prawdopodobnie w II połowie XIX w, choć niektóre starsze egzemplarze drzew sugerują, że już wcześniej wzdłuż granic założenia istniały pojedyncze zadrzewienia, własność AWRSP. Dwór i zabudowania gospodarcze zniszczone w czasie II wojny światowej (ruiny rozebrano w latach 50-tych) a grunty rozparcelowano. Park o swobodnym układzie, założony z użyciem wyłącznie drzew rodzimych. Obecnie zachowany w pierwotnych granicach, lecz jego układ wewnętrzny jest zatarty. Zachowany starodrzew z okazami o wymiarach pomnikowych (140-180 lat) tworzący przez lipę drobnolistną i szerokolistną, kasztanowce, buk, dąb szypułkowy i bezszypułkowy, jesion, klon, jawor, grab, robinie. Łącznie stwierdzono 12 gat. drzew liściastych, 2 gat. drzew iglastych i 4 gat. krzewów. Park zaniedbany, zarośnięty krzewami śnieguliczki i bzu lilaka.
10.	<b>Rzeczka</b>	Pozostałość drzewostanu parku pałacowego, założonego prawdopodobnie w XIX w. W latach 60-tych XX w. park niemal w całości wycięto. Pozostało jedynie niewielkie skupienie drzewostanu, szpalery wiązowe wokół sadu i aleja lipowa przy drodze dojazdowej. W drzewostanie dominuje wiąz polny, robinia, lipa, jawor, kasztanowiec. Wiek starych drzew szacuje się na 140-160 lat.
11.	<b>Gleźno</b>	Park pałacowy, o pow. 4,43 ha, będący własnością gminy (działka 61/1). Powierzchnia obecna 4,13 ha, w tym dwa stawki położone w części południowo-wschodniej. Pałac uległ całkowitemu zniszczeniu w czasie II wojny światowej, pozostały po nim piwnice i fundamenty. Zachowała się aleja lipowa z połowy XVIII w. W połowie XIX w. rozplanowano układ naturalistycznego parku o pow. ok. 6 ha (Grecki, 1978). W osi parku, w sąsiedztwie południowego stawu znajduje się aleja dębów, na nich kwitnące bluszcze. Na jej końcu znajduje się podziemna krypta (rozkopana). Na terenie parku znajdują się liczne okazy drzew starszych niż 150 lat, w tym jeden egzemplarz miłorzębu. Oprócz lip (pow. 200 lat) do najstarszych należą dęby (ok. 20 % drzewostanu), kasztanowce, klony i jesiony. Łącznie stwierdzono 30 gatunków drzew (w tym 4 gat. iglaste; krzewy i pnącza – 9 gat.). Park zaniedbany, w sąsiedztwie wsi wycinane drzewa, ustawiona ogrodzona pasieka.
12.	<b>Wickowo (Płokach)</b>	Park, o pow. 1,2 ha, w sąsiedztwie folwarku w Wickowie powstał prawdopodobnie pod koniec XIX w. Obecna powierzchnia założenia – 1,2 ha, w tym stawek 0,05 ha. Własność AWRSP. Na południe od dworu założono niewielki park, składający się niemal wyłącznie z gatunków rodzimych. Ze względu na położenie na otwartym, płaskim terenie, oprócz funkcji rekreacyjnej park miał znaczenie wiatrochronne. Drzewostan dobrze zachowany, tworzący przez buk, klony, kasztanowiec, lipę szerokolistną, robinie, świerk, wiąz polny oraz jodłę pospolitą – łącznie stwierdzono 9 gat. drzew liściastych, 2 gat. iglaste i 3 gat. krzewów. Park zaniedbany, zarośnięty krzewami (śnieguliczka, bez czarna) oraz podrostem drzew. Od strony zabudowań gospodarczych wykorzystywany jako składowisko maszyn rolniczych i miejsce lokalizacji klatek dla zwierząt hodowlanych.
13.	<b>Gostyczyno</b>	Pozostałość założenia parkowego położona po południowej stronie wsi. Drzewostan otacza niewielkie oczka wodne. W ich sąsiedztwie dorodne topole czarne. W sąsiedztwie ruin po zabudowaniach znajdują się dwa cisy o wymiarach pomnikowych. W drzewostanie dęby, lipy, kasztanowce, klony. Masowo rozwijają się welony powojnika. Całość porzucona i zaniedbana, penetrowana przez pasące się krowy.
14.	<b>Wysokie</b>	Park pałacowy, o pow. 2,4 ha, przekształcony z dawnego ogrodu parkowego, założony na początku XIX w. Powierzchnia 1,73 ha w tym wód 0,18 ha, własność prywatna. Zachowała się pierwotna topografia terenu i starodrzew. Łącznie stwierdzono w parku 23 gatunki roślin drzewiastych. Większość drzew w wyrównanym wieku (ok. 130-150 lat) i w dobrym stanie zdrowotnym. Liczbowo dominują klony, robinie, wiąz szypułkowy, grab, lipa drobnolistna, buk, jesion i jawor. Pojedynczo występują także dwa pozostałe krajowe gatunki wiązków, wierzba biała, dąb bezszypułkowy, szypułkowy, dagleżja, modrzew i świerk. Brak okazów o cechach pomników przyrody, najgrubszy dąb ma ok. 2,8 m obwodu. Park opuszczony i w znacznym

		stopniu zdegradowany.
15.	<b>Wardyń</b>	Park dworski, o pow. 2,4 ha, o charakterze naturalistycznym, własność gminy. Z pierwotnego założenia parkowego niewiele pozostało. Zachowany nieliczny drzewostan w sąsiedztwie kościoła oraz zabudowań gospodarczych (oraz w obrębie ogrodzenia hydroforni) znajduje się w dobrej kondycji. W drzewostanie występuje dąb piramidalny, kasztanowiec, dąb szypułkowy, buk, dąb czerwony, lipa drobnolistna, robinia, topola czarna, wiąz górski, klon, jawor, jesion i modrzew. Park zdewastowany przez ludność, częściowo zamieniony na ogródki i wysypisko w sąsiedztwie kościoła.
16.	<b>Korytowo</b>	Park, o pow. 2,4 ha, o charakterze dworskim założony w pierwszej połowie XVII wieku, własność prywatna. Pierwotnie park składał się z renesansowego ogrodu ozdobnego, który był położony w sąsiedztwie pałacu w środkowej części półwyspu jez. Korytowskiego. Dla podniesienia walorów widokowych usypano kopiec z dużą płaszczyzną tarasu górnego. W stronę jeziora rozciągał się park – ukształtowany z roślinności wysokiej, przechodził wzdłuż brzegów jeziora w promenadę leśną. W roku 1756 przebudowano rezydencję i park w stylu wczesnego baroku. Kolejna przebudowa miała miejsce w wieku XIX. Taras górny kopca obsadzono pierścieniem klonów i wprowadzono drzewa na skarpach. W 1901 r. na przeciwległym brzegu jeziora, przy dawnej promenadzie, wybudowano grobowiec rodzinny. Do chwili obecnej zachował się układ komunikacyjny, większość budynków założenia dworskiego, drzewostan swobodny w dolnej części parku i szpaler klonów. Przerzedzona aleja dojazdowa do dworu złożona jest ze 170-letnich lip. Cechą charakterystyczną drzewostanu jest brak gatunków iglastych. W drzewostanie dominują oba gatunki rodzimych dębów, klony, olsza czarna, kasztanowce, lipy: drobnolistna i szerokolistna, wiąz górski, topola biała, grab, jesion i inne rodzime gatunki drzew. Łącznie stwierdzono 13 gatunków drzew i 6 gatunków krzewów. Na terenie parku zbudowano prowizoryczne kurniki, składowane były śmieci. Park bardzo zaniedbany.
17.	<b>Krzowiec</b>	Niewielki obszar zadrzewień na zapleczu zabudowań gospodarczych od strony północnej. Jest to prawdopodobnie pozostałość większego założenia pałacowo-parkowego, w którego skład wchodził jeszcze szpaler dębów przy drodze do osady folwarcznej i aleja dojazdowa od drogi Suliszewo – Kołki. W chwili obecnej w dobrym stanie zachował się szpaler dębowy. Całość porzucona i zdewastowana.
18.	<b>Golcza</b>	Park dworski, o pow. 1 ha, fragment założenia parkowo-pałacowego pochodzącego z pierwszej połowy XIX w., własność prywatna (p. Konopelski). Po rozparcelowaniu majątku po II wojnie światowej park stał się własnością prywatną. Park przylega od północy do zabudowań dawnego dworu. Zachowany układ parku, drzewostan o zróżnicowanym wieku. Występuje starodrzew budowany przez dąb (40%), lipę (10%), kasztanowiec i jesion, wiele z nich w wieku 140-240 lat, oraz młodsze drzewa, w tym zalesienie świerkowe ok. 80 lat. Łącznie w parku stwierdzono 11 gat. drzew liściastych, 3 gat. drzew iglastych i 3 gat. krzewów. Stan zdrowotny drzewostanu jest dobry. Układ parku czytelny.
19.	<b>Kołki</b>	Park pałacowy założony na pocz. XIX w. z zachowanym pałacem oraz niewielką częścią zabudowy gospodarczej. Pow. 3,4 ha, w tym 3 stawy o pow. 4 ha. Własność AWRSP. Park usytuowany jest na wschód od pałacu. Dobrze zachowany układ parkowy przypuszczalnie z początku XIX w. (lub dużo starszy), o czym świadczy wiek drzewostanu (180-220 lat), a pojedyncze egzemplarze starsze. Występuje grupa 3 cisów. Drzewostan w stanie dobrym, z wyjątkiem części zachodniej parku, gdzie występują drzewa martwe i obumierające. Tworzą go dęby (40%), kasztanowce, lipy, klony, olsze, jesiony (po 10%), pozostałe gat. 10%. Łącznie stwierdzono 16 gatunków drzew liściastych, 4 gat. iglastych i 6 gatunków krzewów. Park zaniedbany i opuszczony, rozwinięty podrost drzew. Na terenie powstało dzikie wysypisko śmieci, gruzu i resztek roślinnych.
20.	<b>Stary Klukom</b>	Park dworski o pow. 4 ha w tym wód 0,15 ha, własność gminy. Dwór i pozostałości budynków gospodarczych zostały rozebrane. Drzewostan o zróżnicowanym wieku od 200 do 400 lat. Tworzą go wiekowe dęby, buki i świerki, występują także: dąb

		czerwony, glóg, modrzew, dagleżja, kasztanowce czerwone. Pomnikowe okazy dębów szypułkowych (obwody pow. 7 m) oraz jesionów. Park w dobrym stanie, prowadzone prace porządkowe (wycinany podrost i krzewy).
--	--	---

Większość z wymienionych obiektów zdziczała i straciła dawną funkcję reprezentacyjno-użytkową. Największym ich walorem jest obecnie znaczenie przyrodnicze i krajobrazowe (skupiska cennego drzewostanu ze starodrzewem i licznymi drzewami o rozmiarach pomnikowych, korzystny wpływ na regulację stosunków wodnych przyległych gruntów, ostoja ptactwa, kształtowanie mikroklimatu najbliższej okolicy). Na skutek wieloletnich zaniedbań i użytkowania niezgodnego z ich pierwotną funkcją, nastąpiło w parkach wiele niekorzystnych zmian. Generalnie parki są zarośnięte samosiewem drzew i krzewów, zaniedbane, w niektórych dokonuje się samowolnego wycinania starych drzew na opał. Wszystkie parki zabytkowe wymagają uporządkowania i ochrony wg wskazań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

### **Zieleń przykościelna, cmentarna i pocmentarna**

W wielu miejscowościach gminy Choszczno zieleń przykościelna, cmentarna i pocmentarna często wkomponowana jest w układ przestrzenny powiązany z dawnymi założeniami parkowo-pałacowymi. Często jedynym sposobem wyróżnienia zieleni pocmentarnej jest analiza map archiwalnych. Na terenie gminy zinwentaryzowano cmentarze w miejscowościach: Kołki I i Kołki II, Korytowo I i Korytowo II, Pakość, Piasecznik I i Piasecznik II, Radaczewo, Rzeczki, Suliszewo, Zamęcin, Wardyń i Zwierzyn. Stanowiska flory i drzew pomnikowych stwierdzonych na cmentarzach zestawiono w rozdziale IV niniejszego opracowania.

### **Aleje i pomniki przyrody**

Na terenie gminy jest 36 okazów drzew będący pomnikami przyrody. Szczegółowy opis zarówno istniejących pomników przyrody, jak i proponowanych zamieszczono w dalszych rozdziałach opracowania.

W gminie Choszczno na uwagę zasługuje pięć alei, należy do nich:

- aleja przy drodze z Choszczna do mostu na Inie (i dalej do Recza), dł. alej 5,5 km;
- aleja dł. 0,2 km, k. Stradzewa, 250 m przed skrzyżowaniem;
- aleja przy drodze polnej k. Stradzewa, dł. alei 0,8 km;
- aleja obustronna przy drodze głównej Choszczno - Drawno, dł. alei 12 km;
- aleja przy drodze we wsi Wardyń.

## **2.9. Fauna gminy**

Zgodnie z regionalizacją zoogeograficzną (Kondracki, 1988) gmina Choszczno została zakwalifikowana do prowincji Europejsko-Zachodniosyberyjskiej Palearktyki, krainy Południowobałtyckiej, dzielnicy Bałtyckiej.

Na obszarze gminy wykazano bogaty skład gatunkowy zwierząt bezkręgowych i kręgowych. Wyróżniono **95 taksonów zwierząt bezkręgowych** oraz **230 gatunków zwierząt kręgowych**.

W gminie stwierdzono bytowanie 1 gatunku bezkręgowca i 6 kręgowców z Europejskiej Czerwonej Listy Zwierząt oraz 16 gatunków bezkręgowców i 19 kręgowców z Polskiej Czerwonej Listy Zwierząt. Świadczy to o wysokich walorach biocenotycznych tego obszaru.

**Gmina Choszczno jest typową gminą rolniczą o dobrze zharmonizowanym na większej części krajobrazie rolniczym tradycyjnym. Najcenniejsze siedliska fauny w gminie**

związane są z terenami podmokłymi - jeziorami, oczkami wodnymi, trzcinowiskami, które osadzone wśród uprawnych pól zapewniają dobrą bazę żerową. Występują tu gatunki, które preferują tereny o strukturze mozaikowej polno - leśnej takie jak orlik krzykliwy i kania ruda.

### 2.9.1. Charakterystyka wybranych grup fauny

W punkcie tym opisano gatunki ujęte w: „Polskiej czerwonej księdze zwierząt”, „Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce”, „Polskim studium różnorodności biologicznej”, „Europejskiej czerwonej liście zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem w skali światowej”, „Czerwonej liście Meklemburgii”, „Czerwonej liście Brandenburgii” i „Czerwonej liście gatunków Pomorza Szczecińskiego”, a stwierdzone kiedykolwiek w obecnych granicach gminy.

#### 2.9.1.1. Bezkręgowce

Na terenie gminy Choszczno stwierdzono występowanie 95 gatunków bezkręgowców. W tej liczbie 58 gatunków należy do gromady małże oraz 37 gatunków do gromady owady.

- **Mięczaki**

**Łącznie na terenie gminy stwierdzono 18 chronionych lub będących na czerwonych listach gatunków bezkręgowców, z tej liczby 7 podlega ochronie gatunkowej i 1 gatunek objęty ochroną przez konwencje, dyrektywy.**

Do cennych gatunków bezkręgowców w gminie Choszczno zalicza się: szczeżuja pospolita, racicznica zmienna, groszówka jajowata, groszówka drobna, *Pisidium pseudosphaerium*, groszówka biała, groszówka lśniaca, groszówka kulista, groszówka pospolita, groszówka malutka, *Pisidium lilljeborgii*, oraz **7 gatunków objętych ochroną gatunkową**: ślimak winniczek, skójka malarska, skójka gruboskorupowa, szczeżuja wielka, kulkówka, kruszynka, groszkówka.

- **Motyle**

W trakcie prac terenowych stwierdzono występowanie **37 gatunków motyli** na terenie gminy, z czego **1 gatunek chroniony**: czerwończyk nieparek i 5 gatunków z czerwonej listy: paź królowej, wietek gorczycznik, dostojka laodyce, rusałka wierzbowiec i rusałka żałobnik.

#### 2.9.1.2. Kręgowce

Na obszarze gminy Choszczno występuje wiele cennych, jak i pospolitych gatunków kręgowców.

### **Ichtyofauna**

Do cennej ichtyofauny gminy zaliczyć można następujące gatunki kręgloustych i ryb: minóg rzeczny, minóg strumieniowy, głowacz białopłetwy, które są objęte ochroną gatunkową oraz troć wędrowną, pstrąg potokowy, pstrąg tęczowy, kielb, sliz, szczupak, ukleja, sum, sandacz.

Pozostałymi gatunkami ryb występującymi na terenie gminy są: seja, płoć, lin, krap, leszcz, karaś, karaś srebrzysty, karp, węgorz, ciernik, okoń i jazgarz.

Spośród wymienionych gatunków:

- chronione na podstawie Konwencji Berneńskiej są: minóg rzeczny, minóg strumieniowy, sum;
- chronione na podstawie Dyrektywy Siedliskowej są: minóg rzeczny, minóg strumieniowy, głowacz białopłetwy;
- opisane w "Polskiej czerwonej księdze zwierząt" są: minóg rzeczny, minóg strumieniowy;
- objęte ochroną gatunkową są: minóg rzeczny, minóg strumieniowy, głowacz białopłetwy.

## Herpetofauna

### Plazy

Plazy stanowią najbardziej zagrożoną wyginieciem grupę kręgowców. Wszystkie gatunki są chronione ściśle zgodnie z rozporządzeniem M.Ś. o ochronie gatunkowej zwierząt z dnia 26 września 2001 r. Wszystkie gatunki są ujęte w "Czerwonej księdze zwierząt Pomorza Szczecińskiego". Żaden z nich nie jest ujęty w europejskiej i polskiej czerwonej liście zwierząt zagrożonych wyginieciem, a jeden występuje w "Polskiej czerwonej księdze zwierząt" - traszka grzebieniasta.

Wszystkie stwierdzone w gminie plazy występują na listach załączników Konwencji Berneńskiej, a także większość w Dyrektywie Siedliskowej.

Plazy są bardzo czułymi bioindykatorami stanu środowiska. Główna przyczyna ich wymierania to osuszanie drobnych zbiorników wodnych i niegospodarna chemizacja rolnictwa.

Na terenie gminy Choszczno stwierdzono występowanie **9 gatunków płazów** są to: traszka grzebieniasta, kumak nizinny, grzebiuszka ziemna, ropucha szara, rzekotka drzewna, żaba jeziorkowa, żaba śmieszka, żaba trawna, żaba moczarowa i **1 mieszańca międzygatunkowego**- żaby wodnej.

### Gady

Na terenie gminy Choszczno odnotowano występowanie **5 gatunków gadów**. Należą do nich: jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna, padalec zwyczajny, zaskroniec zwyczajny, żmija zygzakowata. Wszystkie stwierdzone gatunki zostały ujęte w Czerwonej Księdze Zwierząt Pomorza Szczecińskiego. Natomiast żaden z nich nie jest ujęty na europejskiej i polskiej czerwonej liście. Ponadto stwierdzone tu gady są ujęte w Konwencji Berneńskiej, a tylko jaszczurka zwinka w Załączniku IV oraz żmija zygzakowata w Załączniku V Dyrektywy Siedliskowej, również wszystkie gatunki znajdują się na czerwonej liście Meklemburgii i Baranderburgii.

### Ptaki

Wśród zwierząt ptaki są najczęstszym obiektem badań albowiem są stosunkowo łatwe do obserwacji. Na rzecz ich ochrony działa bardzo liczny krąg naukowców, a przede wszystkim amatorów. Stanowią najbardziej zróżnicowaną pod względem gatunkowym grupę zwierząt kręgowych.

Na terenie gminy Choszczno w trakcie inwentaryzacji stwierdzono występowanie **148 gatunków ptaków**. Z ogólnej sumy 148 gatunków **64 zakwalifikowano jako lęgowe i prawdopodobnie lęgowe**.

Do ptaków występujących na terenie gminy, objętych całkowitą ochroną na mocy Rozporządzenia MŚ z dnia 26 września 2001 r. należą następujące gatunki: perkozek, perkoz dwuczuby, perkoz rdzawoszyj, bąk, bocian czarny, bocian biały, łabędź niemy, łabędź krzykliwy, świstun, krakwa, gągoł, nurogęs, trzmielojad, kania czarna, kania rdzawa, bielik, błotniak stawowy, błotniak zbożowy, jastrząb gołębiarz, krogulec, myszołów zwyczajny, myszołów włochaty, orlik krzykliwy, rybołów, pustulka, kobuz, przepiórka, cyranka, wodnik, derkacz, kokoszka wodna, żuraw, czajka, bekas kszyc, kulik wielki, brodziec samotny, mewa śmieszka, mewa pospolita, rybitwa zwyczajna, rybitwa czarna, gołąb siniak, turkawka, płomykówka, pójdzka, sowa uszata, lelek kozodój, jerzyk, zimorodek, krętogłów, dzięcioł zielony, dzięcioł czarny, skowronek borowy (lerka), brzegówka, pliszka żółta, pliszka górską, kłaskawka, świerszczak, strumieniówka, brzęczka, rokitniczka, trzcinia, muchołówka mała, wąsatka, remiz, dzierzba gąsiorek, dzierzba srokosz, gawron, kruk, potrzuszcz.

Trzy gatunki na mocy wspomnianego rozporządzenia są objęte ochroną częściową. Są to kormoran (czarny), sroka i wrona siwa.

Do cennych ptaków gminy należą także: czapla siwa, gęś zbożowa, gęś białoczelna, gęś gęgawa, cyraneczka, krzyżówka, głowienka, czernica, kuropatwa, bażant, słonka, wszystkie są ptakami łownymi.

Pozostałymi gatunkami ptaków występujących na terenie gminy są: gołąb skalny i gołąb grzywacz.

Do **gatunków wymarłych** z terenu gminy Choszczno można zaliczyć **dropia**, o występowaniu którego do lat 60 - tych pisze Bereszyński w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt (Warszawa 2001). Na terenie gminy po II wojnie światowej występował sokół wędrowny, którego dziś nie ma w gminie. Zaliczenie tego gatunku do wymarłych nie jest jednak właściwe bo po akcjach reintrodukcji powraca on do łęgów na terenie Polski.

## **Ssaki**

Na terenie gminy Choszczno występuje lub może występować **43 gatunki ssaków**. Do najcenniejszych gatunków gminy, objętych ochroną gatunkową ścisłą należy **21 gatunków** zaliczanych do **chronionych** zgodnie z Rozporządzeniem MŚ z 26 września 2001r. (Dz. U. Nr 130, poz. 10232) tj.: jeż, ryjówka aksamitna, ryjówka malutka, rżesorek rzeczek, rżesorek mniejszy, nocek duży, nocek Natterera, nocek Brandta, mroczek posrebrzany, nocek rudy, mroczek późny, karlik malutki, karlik większy, borowiec wielki, gacek wielkouch, wiewiórka, gronostaj, łasica i wydra w tym 2 gatunki chronione częściowo: kret europejski i bóbr europejski;

Pozostałymi ssakami gminy są: nornica ruda, karczownik, nornik północny, nornik zwyczajny, mysz domowa, szczur wędrowny, badylarka, mysz polna, mysz leśna, mysz zaroślowa, szop pracz. Do zwierząt łownych występujących na terenie gminy Choszczno zalicza się: zając szarak, piżmak, lis, jenot, borsuk, kuna leśna, kuna domowa (kamionka), tchórz zwyczajny, dzik, jelen europejski, sarna.

Spośród wyżej wymienionych ssaków:

- 4 gatunki, tj. wydrę oraz nietoperze wykazano na Europejskiej czerwonej liście zwierząt zagrożonych wyginięciem;
- 4 gatunki tj. wydrę i bóbr oraz nietoperze wykazano na Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce;
- 21 gatunków wpisanych do "Czerwonej księgi zwierząt Pomorza Szczecińskiego";
- 19 gatunków wpisanych na listę Konwencji Berneńskiej;
- 3 gatunki, tj. wydra, bóbr europejski, tchórz zwyczajny oraz nietoperze wpisane są na listę Dyrektywy UE tzw. Siedliskowej;
- 21 gatunków wpisanych na czerwoną listę Meklemburską.

### 2.9.1.3. Zwierzyna łowna i gospodarka łowiecka

Na terenie gminy Choszczno występuje:

- **13 gatunków ssaków łownych:** zając szarak, piżmak, lis, jenot, borsuk, kuna leśna, kuna domowa (kamionka), tchórz zwyczajny, dzik, jeleń europejski, sarna, tumak, kamionka, oraz
- **13 gatunków ptaków łownych:** gęś gęgawa, gęś zbożowa, gęś białoczelna, cyraneczka, krzyżówka, czernica, głowienka, kuropatwa, łyska, słonka, grzywacz, bażant i czapla siwa.

Z łowieckiego punktu widzenia najistotniejszymi gatunkami zwierzyny łownej są jelenie dziki i sarny. Jelenie występują na terenie gminy na obrzeżach głównie wschodnich i zachodnich, centralna część gminy, pozbawiona lasu, jest przez jelenie zdecydowanie rzadziej penetrowana. Dzikie występują na terenie całej gminy, ale zdecydowanie rzadziej we wschodniej jej części (ubogie siedliska borowe). Sarny występują na terenie całej gminy. Gatunkowi temu bardzo odpowiada polno - leśna struktura krajobrazu, jaka występuje w gminie Choszczno. Mniejsze zagęszczenia sarn występują we wschodniej części gminy (ubogie siedliska borowe) i w południowo - zachodniej (intensywne rolnictwo).

Zwierzynę drobną spotyka się na terenie całej gminy, najbardziej sprzyjające warunki znajduje ona jednak w części centralnej i północnej (mozaika krajobrazu polno - leśnego, jeziora, małe zbiorniki wodne, dolina Iny, Wardynki, Stobnicy, mało intensywna gospodarka rolna). Pozyskiwane kuny to w przewadze kuny leśne. Zastanawia brak pozyskania jenota, chociaż gatunek ten występuje na terenie gminy coraz liczniej. Jenot może być przy nadmiernym rozroście populacji zagrożeniem dla wielu gatunków małych zwierząt, a w szczególności ptaków wodno - błotnych. Dlatego też liczebność jego populacji trzeba ograniczać silniej nawet niż w przypadku lisa. Na przykładzie pozyskania zwierzyny w obwodach łowieckich wyraźnie widać korzystny związek liczby pozyskiwanych drapieżników (lisów) z liczbą (pozyskanej) kuropatw, bażantów i zajęcy.

Populacja piżmaka na przestrzeni ostatnich 10 lat dramatycznie się zmniejszyła. Dziś piżmak jest w regionie, a także na terenie gminy Choszczno gatunkiem rzadkim.

Największe koncentracje łysek, gęsi i kaczek łownych występują w rejonie jeziora Stobno, zarówno w okresie lęgów jak i na przelotach. Jezioro Stobno służy ptakom do lęgów i odpoczynku, a okoliczne pola uprawne jako bogate żerowiska. Łowne gatunki kaczek i łyśki występują ponadto na wszystkich jeziorach w gminie, natomiast pola uprawne w rejonie Suliszewa i Rzecka są stałym przystankiem dużych grup ciągnących na przelotach gęsi (głównie zbożowych i białoczelných).

Kuropatwy występują nielicznie na terenie całej gminy, ale żadne z kół łowieckich tu polujących nie wykazuje ich pozyskania. To samo dotyczy słonki.

Grzywacz jest na terenie gminy gatunkiem pospolitym, ale jego pozyskania jest bardzo niskie.

Na terenie gminy Choszczno gospodarkę łowiecką prowadzą Koła Łowieckie:

- Ryś Choszczno - zachodnia część gminy;
- Szarak Choszczno - południowo - wschodnia część gminy;
- Ryś Choszczno - teren gminy od strony Recza;
- Hodowca Dolice - teren w trójkącie Sławęcín - Choszczno - Piasecznik;
- Drawa Drawno - rejon Suliszewo - Pamięcin.

Głównie ze względu na znikomy udział lasów w powierzchni ogólnej, gmina Choszczno prezentuje średnie warunki do prowadzenia łowiectwa w odniesieniu do gatunków zwierzyny grubej. Najmniej sprzyjające warunki panują tu dla jelenia, lepsze dla dzika, dobre dla sarny. Gmina ma potencjalnie doskonałe warunki dla populacji gatunków zwierzyny drobnej (mozaika polno - leśna, wody, bogate żerowiska na uprawnych polach). Ich liczebność jest jednak niska, między innymi z uwagi na wysokie liczebności drapieżników - głównie lisa i jenota.

Tabela:

### Pozyskanie zwierzyny łownej w gminie Choszczno

Gatunek	Liczba pozyskanej zwierzyny łownej
Sarny	1117
Lisy	403
Dziki	310
Zająca	244
Kaczki	199
Jelenie	126
Bażanty	92
Borsuki	79
Gęsi	33
Kuropatwy	32
Kuny	23
Pizmaki	4
Grzywacze	4
Jenoty, Słonki, Łyski	0

## 2.10. Istniejące chronione obszary i obiekty gminy Choszczno

W gminie Choszczno istnieją 2 chronione obiekty przestrzenne powołane na podstawie Ustawy o ochronie przyrody. Są to **obszary chronionego krajobrazu**: „Choszczno – Drawno” i „Bierzwnik”. Do obiektów punktowych należy zaliczyć **39 pomników przyrody**.

### 2.10.1. Obszary chronionego krajobrazu

Na obszarze gminy Choszczno położone są częściowo dwa obszary chronionego krajobrazu: „Choszczno – Drawno” i „Bierzwnik”. Ich przełożenie na rzeczywistą ochronę przyrody jednak jest niewielkie. Obecnie obowiązujące zakazy dotyczą jedynie inwestycji szkodliwych dla środowiska oraz hodowli bezściółowej.

OCHK to wielkopowierzchniowa forma ochrony, wprowadzona w miejscach o wysokich walorach krajobrazowych i zachowanych różnorodnych ekosystemach. Ustanowienie OCHK nie wyklucza działalności człowieka na obszarze chronionym, jednakże musi być ona uwarunkowana potrzebami przyrody. Należy podkreślić, że jest to bardzo korzystne dla człowieka i przyrody rozwiązanie umożliwiające zachowanie walorów krajobrazowych i środowiskowych chronionego terenu i tym samym stanowiąc o jego ciągłej atrakcyjności.

Celem obszarów chronionego krajobrazu jest:

- zatrzymanie procesu degradacji środowiska i zachowanie równowagi ekologicznej,



- utrzymanie dotychczasowych wartości krajobrazu naturalnego i kulturowego,
- tworzenie osłony dla obszarów o surowszych rygorach ochrony,
- wypracowanie racjonalnych zasad turystycznego wykorzystania obszaru,
- ochrona obszarów stanowiących część systemu ekologicznego.

#### ➤ **Obszar chronionego krajobrazu „Choszczno – Drawno”**

- **Podstawa prawna** - Rozporządzenie Nr 12 Wojewody Gorzowskiego z 24.11.1998 r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa gorzowskiego (Dziennik Urzędowy woj. gorzowskiego Nr 20, poz.266).
- **Lokalizacja** - obszar obejmuje 22516 ha w gminach Choszczno, Recz i Drawno. W jego granicach leży północna część gminy Choszczno obejmująca dolinę Iny i Stobnicy o powierzchni około 4660 ha. Do obszaru należy teren pomiędzy północną granicą gminy przebiegającą wzdłuż Iny i Stobnicy a położonymi od południa miejscowościami Piasecznik, Radaczewo, Stradzewo, Radlice i Rzeczeki.
- **Przedmiot i cel ochrony** - ochrona wartości przyrodniczych i wypoczynkowo – rekreacyjnych
- **Charakterystyka przyrodnicza obiektu** - obiekt obejmuje południową część korytarza ekologicznego o roli krajowej, jakim jest dolina Iny, w jego skład wchodzi także lokalne korytarze - dolina Stobnicy oraz Wardynki. Do Iny dopływa szereg bezimiennych cieków o charakterze potoków górskich. Użytkowane w większości ekstensywnie łąki nadrzeczne tworzą doskonałe siedlisko dla gatunków, takich jak derkacz (koncentracje najwyższe w gminie Choszczno), bocian biały, bąk (na stawach w dolinie Iny). W granicach obiektu leżą położone na stoku dolin rzecznych lasy i zadrzewienia (będące ostoją takich gatunków jak orlik krzykliwy i bocian czarny) oraz stanowiące osłonę wąwozów i obszarów erozyjnych z wypływami źródeł. Cały obiekt odznacza się wysokimi walorami krajobrazowymi.
- **Ocena walorów** - obiekt o walorach regionalnych i ponadregionalnych
- **Zagrożenia** - Zainwestowanie i zabudowa otwartego krajobrazu polno – leśnego, zalesianie łąk, zmiany stosunków wodnych – melioracje i regulacja w dolinach rzecznych, intensyfikacja rolnictwa w dolinie Iny, sukcesja na nie użytkowanych łąkach.

#### ➤ **Obszar chronionego krajobrazu „Bierzwnik”**

- **Podstawa prawna** - Rozporządzenie Nr 12 Wojewody Gorzowskiego z 24.11.1998 r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa gorzowskiego (Dziennik Urzędowy woj. gorzowskiego Nr 20, poz.266).
- **Lokalizacja** - obszar obejmuje 30634 ha w gminach Choszczno, Bierzwnik i Drawno. W jego granicach leży południowo - wschodnia część gminy Choszczno o powierzchni około 3560 ha. Obszar w granicach gminy występuje w dwóch fragmentach:
  - zachodni - wokół jeziora Raduń,
  - wschodni - pomiędzy Korytowem, Rzeckiem, a Kołkami.
- **Przedmiot i cel ochrony** – ochrona wartości przyrodniczych i wypoczynkowo – rekreacyjnych
- **Charakterystyka przyrodnicza obiektu** – obiekt obejmuje fragmenty gminy Choszczno o najbardziej urozmaiconej rzeźbie morenowej z niewielkimi jeziorami, terenami podmokłymi i z mozaiką niewielkich kompleksów leśnych. Jest to ostoją takich rzadkich gatunków jak kania ruda i bocian czarny. Fragment wschodni obszaru jest najlepszą w gminie ostoją płazów (zwłaszcza kumaka nizinnego) oraz zwierzyny łownej głównie jeleni i sarn. Przez obiekt przebiega korytarz ekologiczny o randze lokalnej wzdłuż

doliny Wardynki z licznymi torfowiskami źródłkowymi i innymi torfowiskami niskimi.. Na stromych zboczach pagórków występuje roślinność ciepłolubna. Cały obiekt odznacza się wysokimi walorami krajobrazowymi.

- **Ocena walorów** - obiekt o walorach regionalnych i ponadregionalnych
- **Zagrożenia** - zainwestowanie i zabudowa otwartego krajobrazu polno – leśnego, zalesianie łąk, zmiany stosunków wodnych – melioracje i regulacja w dolinach rzecznych, intensyfikacja rolnictwa w dolinie Iny, sukcesja na nie użytkowanych łąkach.

### 2.10.1.1. Pomniki przyrody

W gminie Choszczno dotychczas ustanowiono pomnikami przyrody **39 obiektów**. Są to drzewa pojedyncze i w grupach. 9 z tych pomników zlokalizowane są w samym Choszcznie w parkach i cmentarzach, pozostałe zaś - w lasach na terenie Nadleśnictwa Choszczno oraz w innych mniejszych miejscowościach gminy.

Tabela:

Istniejące pomniki przyrody w gminie Choszczno\*

Lp.	Lokalizacja	Opis obiektu
1.	Radaczewo - droga gruntowa od strony południowej wsi	9 dębów szypułkowych forma stożkowa o obw. 168 do 385 cm
2.	Piasecznik - posesja parafii obok kościoła	dąb szypułkowy o obw. 428 cm
3.	Sławęcín – park pałacowy	platan klonolistny o obw. 425 cm
4.	Sławęcín – park pałacowy	dąb szypułkowy o obw. 420 cm
5.	Sławęcín – park pałacowy	modrzew europejski o obw. 296 cm
6.	Radaczewo – działka zabudowana obok domku zarządcy folwarku	dąb szypułkowy o obw. 585 cm
7.	Radaczewo – park pałacowy	2 buki zwyczajne o obw. 408 i 440 cm
8.	Radaczewo – park pałacowy	3 dęby szypułkowe forma stożkowata o obw. 295 do 600 cm, 2 buki zwyczajne o obw. 360 do 405 cm, 1 dąb szypułkowy o obw. 440 cm
9.	Sławęcín – Nadl. Choszczno obręb Choszczno L-ctwo Sławęcín oddz. 750 i	2 dęby szypułkowe o obw. 370 i 340 cm
10.	Stradzewo – park pałacowy	lipa drobnolistna o obw. 552 cm
11.	Stradzewo – park pałacowy	dąb szypułkowy o obw. 400 cm
12.	Stradzewo – park pałacowy	5 modrzewi europejskich o obw. 237 do 305 cm
13.	Stradzewo – park pałacowy	cyprysik groszkowy o obw. 240 cm
14.	Stradzewo – park pałacowy	Cis pospolity o obw. 260 cm
15.	Stradzewo – park pałacowy	Lipa drobnolistna o obw. 440 cm
16.	Stradzewo – park pałacowy	Klon zwyczajny o obw. 360 cm
17.	Stradzewo – park pałacowy	Buk zwyczajny o obw. 355 cm
18.	Sławęcín – Nadleśnictwo Choszczno Obręb Choszczno Leśnictwo Sławęcín Oddz. 751 k	2 dęby szypułkowe o obw. 450 i 480 cm
19.	Sławęcín – Nadleśnictwo Choszczno Obręb Choszczno Leśnictwo Sławęcín Oddz.751 m	2 dęby szypułkowe o obw. 250 i 300 cm
20.	Chełpa – na skraju drogi	Lipa drobnolistna o obw. 500 cm
21.	Radlice - przy drodze	3 dęby szypułkowe o obw. 480 do 570 cm
22.	Radlice – park zabytkowy	Dąb szypułkowy o obw. 460 cm
23.	Roztocze – park zabytkowy	Dąb szypułkowy o obw. 351 cm
24.	Roztocze – park zabytkowy	Lipa drobnolistna o obw. 385 cm
25.	Suliszewo – skrzyżowanie ulic; Zwycięstwa i Zielonej	Dąb szypułkowy o obw. 430 cm
26.	Rzecko – ulica Wolności – posesja kościoła	2 jesiony wyniosłe o obw. 173 do 220 cm

27.	Rzecko – ulica Kościuszki obok byłej szkoły	Klon zwyczajny o obw. 340 cm
28.	Miasto Choszczno – cmentarz komunalny	Dąb szypułkowy o obw. 447 cm
29.	Miasto Choszczno – Park Moniuszki	3 dęby szypułkowe o obw. 355 do 438 cm
30.	Miasto Choszczno – ulica Władysława Jagiełły na niewielkim kopcu	lipa drobnolistna o obw. 706 cm
31.	Miasto Choszczno – ulica Piastowska – wał	2 dęby szypułkowe o obw. 355 i 380 cm
32.	Miasto Choszczno – ulica Władysława Jagiełły	wiąz szypułkowy o obw. 443 cm
33.	Miasto Choszczno – park Przyjeziorny	dąb szypułkowy o obw. 377 cm
34.	Miasto Choszczno – park Miejski Górka	2 topole czarne o obw. 322 i 347 cm
35.	Miasto Choszczno – park Miejski Górka	cyprysik nutkajski o obw. 140 cm
36.	Miasto Choszczno – park Miejski Górka	buk zwyczajny o obw. 330 cm
37.	Miasto Choszczno – na obrzeżu Jeziora Żeńsko	dąb szypułkowy o obw. 355 cm
38.	Korytowo – park pałacowy	dąb szypułkowy forma stożkowa o obw. 395 cm
39.	Stary Klukom – park folwarczny	2 dęby szypułkowe o obw. 450 i 706 cm

\* w 2001 roku Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie przeprowadziło weryfikację pomników przyrody powiatu Choszczeńskiego. Dane dotyczące opisów pomników uwzględniają aktualne wyniki wspomnianej weryfikacji.

## 2.11. Inne cenne obszary i obiekty

Do innych cennych obiektów przyrodniczych należą rozproszone układy biocenotyczne ze stanowiskami chronionych i zagrożonych gatunków roślin, zbiorowiska roślin, miejsca bytowania i rozrodu rozmaitych gatunków fauny, skupiska starodrzewu, aleje i szpalery nie zgłoszone do ochrony pomnikowej i in. Obszarów tych jest kilka, a rozmieszczone są na terenie całej gminy. Większość z nich stanowi wyodrębnione w krajobrazie rolniczym enklawy roślinności podmokłych łąk, zarastających oczek, które są miejscem bytowania i rozrodu dla chronionych gatunków zwierząt.

Nie proponuje się dla nich konkretnej formy ochrony, ale należy mieć świadomość, że obiekty te są ważne dla zachowania różnorodności biologicznej flory, fauny i wartościowymi krajobrazowo miejscami. Bytujące tu zwierzęta i rosnące rośliny należą do taksonów objętych ochroną gatunkową i z tego powodu degradacja tych miejsc jest zabroniona. Potencjalnie są to obiekty, które mogą stać się w przyszłości użytkami ekologicznymi lub pomnikami przyrody. Niektóre z nich można na podstawie obowiązujących przepisów uznać za miejsca rozrodu i stałego przebywania gatunków chronionych i wyznaczyć ich granice.

### Obszary cenne (OC) przyrodniczo poza proponowanymi do ochrony lub w obrębie obiektów wielkoobszarowych na terenie gminy Choszczno:

- **OC – 1.** Pomędzy Sławęcinem a Stradzewem. **Jeziora Sławęcińskie i Piasecznik** wraz z przyległymi lasami i zadrzewieniami. ostoja ptaków wodno - błotnych i herpetofauny. Stwierdzono liczne populacje roślin chronionych, zagrożonych i rzadkich. Obiekt w obrębie OCHK - "D" oraz w przewidzianym do ochrony ZPK -1.
- **OC – 2. Stawin** leży w zachodniej części gminy Choszczno i przechodzi na teren gminy Dolice. W gminie Choszczno zajmuje fragment terenu: południowy między granicą gminy a wsiami Bonin, Gleźno i Stawin o powierzchni 348 ha. W gminie Dolice zespół powinien objąć 1071 ha pomiędzy wsiami Sądówko, Ziemomyśl a granicą pomiędzy gminami.  
Obiekt obejmuje fragmenty gminy Choszczno o najwyższej w gminie koncentracji wartości faunistycznych. Występują tu 2 centra:
  - zespół zbiorników wodnych i mokradeł koło Pakości,

- zespół jezior, mokradeł i łąk koło Gleźna. UE – 10.

Pomiędzy tymi centrami, które zakwalifikować można jako siedliska mało przekształcone, zbliżone do naturalnych, leżą pola uprawne uprawiane nierzadko intensywnie, łąki, ugorowane pola i niewielkie kompleksy leśne. Całość tworzy dobrze zharmonizowany krajobraz rolniczy w którym jest miejsce dla dzikiej fauny i racjonalnie prowadzonego rolnictwa. Teren ten jest ostoją licznych ptaków wodnych, zwierzyny łownej Stwierdzono tu również chronione i zagrożone gat. fauny i flory.

- **OC – 3. Śródpolne oczka wodne** 1,5 km na południowy wschód od Suliszewa. Teren polno leśny z wieloma nieużytkami i łąkami, małymi jeziorami. ostoja gatunków takich jak derkacz, przepiórka, stumieniówka, świerszczak, orlik krzykliwy, wydra oraz ostoja zwierzyny łownej.
- **OC – 4. Jezioro Korytowo Duże** ze skarżą nadbrzeżną. Ostoja ptaków wodnych jak: bocian biały, perkoz dwuczuby, gągoł oraz potencjalne miejsce lęgów kani rudej. Obiekt w obrębie OCHK - "F".
- **OC – 5. Golecza** kępa starodrzewu dębowego, ostoja bociana czarnego i ptaków drapieżnych (potencjalnie kania ruda, myszołów, orlik) żurawia, samotnika. (w lesie tym wyznaczaliśmy strefy ochronne dla gniazda bociana czarnego, ale niezależnie od istnienia tego stanowiska ta piękna dębina powinna być zachowana jako potencjalne miejsce lęgów).
- **OC – 6. 19 alej drzew – cenne ze względów krajobrazowych i biocenotycznych.**
  - aleja dębów szypułkowych, jesion wyniosłego, klon zwyczajny, jawor, robinia o obw. od 2-3 m. Droga na obrzeżu lasu w okolicy Piasecznika, dł. alej 1,6 km.
  - aleja jaworowa i kasztanowców o obw. do 1,5 m, od Sulina w kier. Sławęcina dł. łączna 0,9 km.
  - aleja klonów, jaworów i dębów o obw. 2-3 m, Witoszyn -Radlice przy drodze brukowej, dł. alej 1,3 km.
  - aleja lip szerokolistnych o obw. 2,70 m, w Suliszewie obustronna, częściowo jednostronna, dł. alej 0,15 km.
  - aleja kasztanowców i lip o obw. 2-5,27 m, centrum wsi Chełpa.
  - aleja jesionów wyniosłych, jaworów, klonów zwyczajnych i dębów szypułkowych o obw. 2,90-3,62 m, Stawin dwustronna przy drodze polnej o szer. 4m, dł. alej 0,9 km.
  - aleja brzoź i dębów szypułkowych o obw. 2,5 m, przy torach wzdłuż starej drogi, dł. alej 1,6 km.
  - aleja klonów zwyczajnych i dębów szypułkowych, największy dąb jest o obw. 4,06 m, pozostałe zaś ok. 2 m, jest ot aleja śródpolna, która przechodzi w szpaler dębów przy Gleźnie dł. łączna 1,7 km.
  - aleja kasztanowców, klonów, jesionów i robini o obw. 2,20 m, z Zamęcina do Gleźna, obustronna z lukami, aleja o dł. 1,3 km.
  - aleja wierzb białych o obw. pow. 3 m, droga polna Rudniki - Wickowo, dł. alej 0,2 km.
  - aleja dębów czerwonych i szypułkowych, klonów zwyczajnych o obw. ok.2,70 m, przy drodze polnej Smoleń - Raduń, dł. alej 1,3 km.
  - aleja jaworowa i klonowa o obw. ok. 2,50 m, Choszczno -Raduń dwustronna, dł. alej 2,8 km.
  - aleja klonów zwyczajnych, jaworów, wiązów i klonu srebrzystego o obw. od 1,85 - 3,25 m, przy drodze do Suliszewa, dwustronna o dł. 6 km.

- aleja klonów, poj. dębu pomnikowego i jaworu o obw. od 2,59 - 4,32 m, od Krzyżowca do skrzyżowania, obustronna, przy wsi z lukami, dł. alej 0,4 km.
- aleja kasztanowców, klonów i jaworu o obw. od 2,82 - 3,10 m, droga Kołki - Korytowo, dł. alej 1,2 km.
- aleja klonów i kasztanowców o obw. pow. 2 m, droga polna z Radunia do Korytowa, dwustronna z lukami, dł. alej 1 km.
- aleja wiązków polnych o obw. 1,87 m, z uzupełnieniami młodych topoli, przy drodze do Korytowa.
- aleja wierzb białych, dębów szypułkowych i kasztanowców o obw. od 2,73 - 4,05 m, przy drodze polnej koło Radunia z lukami.
- aleja jesionów, wierzb białych i topoli czarnych o obw. pon. 2 m, z Zamęcina do Zwierzynia dwustronna z lukami.

Dobrze zachowane aleje i szpalery drzew przy szlakach komunikacyjnych są cennym uzupełnieniem środowiska przyrodniczego gminy Choszczno. Aleje i zadrzewienia budowane są głównie przez „szlachetne” gatunki drzew rodzimych m.in. jesiony, dęby, lipy, klony i jawory o znacznych rozmiarach, ale na uwagę zasługują także aleje utworzone z gatunków egzotycznych, jak np. dąb czerwony i klon srebrzysty, czy odmian gatunków rodzimych (dąb piramidalny). Taki skład gatunkowy jest wynikiem dużej żyzności siedlisk obszaru gminy oraz świadectwem troski byłych i obecnych gospodarzy terenu. W niektórych przypadkach w zestawieniu podano przykładowe odwody, ilustrujące zabytkowy charakter drzewostanu.

## **2.12. Ekologiczny System Sieci Obszarów Chronionych proponowany dla gminy Choszczno**

Ekologiczny System Sieci Obszarów Chronionych to koncepcja ochrony przyrody mająca na celu **w dłuższej perspektywie czasu ochronę, zachowanie, bądź restytucję walorów przyrodniczych**, opracowana w latach siedemdziesiątych XX wieku i będąca podstawą przyjętej przez Sejm polityki ekologicznej państwa. Zamyśl ten stał się możliwy do zrealizowania na drodze działań w skali międzynarodowej dzięki powstałej w latach dziewięćdziesiątych XX wieku koncepcji stworzenia Europejskiej Sieci Ekologicznej (ECONET). W ramach tej koncepcji dla Polski zaproponowano utworzenie krajowej sieci ECONET-PL a propozycje te opisano w pracy „Koncepcja krajowej sieci ekologicznej ECONET - POLSKA Liro (1995, 1997).

Zarówno system ESOCh jak ECONET PL można uznać za koncepcje oparte na podobnych zasadach i stanowiące te same cele do osiągnięcia. Autorzy ECONET opracowali jednak i wciąż doskonałą metody zmierzające do zidentyfikowania i wyłonienia obszarów tworzących sieć ekologiczną.

W obwieszczeniu prezesa Rady Ministrów z 26 lipca 2001 r (MP nr26/01 poz. 432) ogłoszono założenia polityki proekologicznej państwa. W dokumencie tym w rozdz. III ust. 2.2.4. opisywana jest rola i znaczenie ECONET - PL w kształtowaniu krajowej sieci ekologicznej. W niniejszym opracowaniu sieć nazwano ESOCh ze względu na istniejące odniesienia prawne w Polsce (np. w Ustawie o ochronie przyrody).

Tworząc system ESOCh przyjęto, że sieć ekologiczna ma strukturę hierarchiczną, a więc jej elementy mogą być wyróżnione na różnych poziomach: lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym

Sieć tworzą **strefy węzłowe** i wiążące je **korytarze ekologiczne**. Na poziomie lokalnym, za jaki można uznać poziom gminy, elementy sieci są obszarami węzłowymi. Jednocześnie pełnią one funkcję korytarzy ekologicznych na wyższym poziomie organizacji, np. regionalnym. Stąd elementy cząstkowe, wyróżnione w trakcie wykonywanej inwentaryzacji

przyrodniczej, stanowią część bardziej złożonego systemu krajowego, a następnie międzynarodowego. Bardzo istotne jest więc określenie walorów przyrodniczych obszarów na podstawowym, lokalnym poziomie.

**Fragment ESOCh jak dotąd nie zostały wyodrębnione jako obiekty ochrony przyrody.**

**Ustawa o ochronie przyrody określa w art.13 ust.2 jako obiekt krajowego systemu ochrony przyrody - parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu.**

Elementy ESOCh to obiekty, których powierzchnia wynosi od kilku arów do kilkuset hektarów. Pełnią one rolę miejsc rozrodu i stałego przebywania zwierząt, stanowią również refugia szaty roślinnej o naturalnym oraz prawie naturalnym charakterze. Są to głównie lasy, bagna, torfowiska, jeziora lub oczka wody albo trzcinowiska, doliny rzek i strumieni, ciągi zadrzewień. W krajobrazie gminy Choszczna obiekty takie występują.

### **2.12.1. Strefy węzłowe**

Według koncepcji krajowej sieci ekologicznej ECONET - POLSKA (Liro 1995) wschodnia część gminy Choszczno graniczy z obszarem węzłowym o randze międzynarodowej Obszar Drawy (7 M).

W skali lokalnej za obszary węzłowe sieci powiązań ekologicznych można uznać rejon między Stradzewem, Pomieniem i Wapnicą – u zbiegu dolin Iny i Stobnicy. Podobny obszar funkcjonuje pomiędzy Piasecznikiem, Radaczewem, Suchanówkiem i Suchaniem. Niektóre z tych terenów pokrywają się z istniejącym obszarem chronionego krajobrazu "Choszczno-Drawno" OCHK-D. W miejscach tych skoncentrowane są różnorodne walory przyrodnicze – łączą się ciekły, występują mokradła różnego typu, łąki, lasy zboczowe, wąwozy, źródła i obiekty kulturowe – parki i pozostałości po starych młynach. Ponadto obszary te są również bardzo ważne dla zwierząt bytujących na terenie gminy. Tereny te typowaliśmy na podstawie następujących kryteriów:

- występowanie dużych koncentracji zwierząt danego gatunku,
- występowanie gatunków rzadkich, zagrożonych i chronionych,
- występowanie siedlisk o wysokim stopniu naturalności i seminaturalnych o dużym znaczeniu dla zachowania różnorodności biologicznej,
- rola ekologiczna (korytarze ekologiczne, ostoja, zimowisko, żerowisko).

### **2.12.2. Korytarze ekologiczne**

Zgodnie ze Strategią Ochrony Przyrody Województwa Szczecińskiego (Jasnowska, 1996) północna część gminy Choszczno stanowi fragment korytarza ekologicznego tworzonego przez dolinę rzeki Iny. Dolina Iny posiada też wysoką rangę w systemie Krajowej Sieci Ekologicznej ECONET - POLSKA (Liro 1998).

Cały obszar gminy włączony jest do dwóch korytarzy ekologicznych o randze krajowej: dolina Iny tworzy połączenie obszarów o znaczeniu międzynarodowym 6M i 7M (Pojezierze Drawskie, Obszar Drawy) z obszarem 1M (Dolna Odra).

Na terenie gminy występują korytarze o znaczeniu regionalnym i lokalnym. Mają one znaczenie głównie dla fauny związanej z siedliskami mokradłowymi, oraz dla zwierząt łownych, umożliwiając im wędrówki pomiędzy większymi kompleksami leśnymi

Tabela:

Korytarze ekologiczne o znaczeniu regionalnym i lokalnym na terenie gminy Choszczno.

Lp.	Lokalizacja	Charakterystyka biotopu	Walory biocenotyczne
1.	Ina	dolina rzeczna	siedliska łągowe i żerowiska dla rzadkich gatunków: troć, minóg rzeczny, minóg strumieniowy, głowacz białopłetwy, derkacz, orlik krzykliwy, bąk, wydra, bóbr
2.	Stobnica	dolina rzeczna	siedliska łągowe i żerowiska dla rzadkich gatunków ptaków, herpetofauny, wydry
3.	Wardynka	dolina rzeczna	siedliska łągowe i żerowiska dla rzadkich gatunków ptaków, herpetofauny, wydry
4.	Lasy nad Stobnem	ciąg niewielkich kompleksów leśnych	korytarz zwierzyny łownej, głównie jeleni i dzików
5.	Lasy koło Kołek	ciąg niewielkich kompleksów leśnych przylegających do Puszczy Drawskiej	korytarz zwierzyny łownej, głównie jeleni

**Strefy pełniące funkcję korytarzy ekologicznych, stanowiące ważne naturalne połączenia przyrodnicze pomiędzy różnymi typami środowisk i warunkujące utrzymanie równowagi w otoczeniu, powinny być chronione przed zmianą użytkowania i przekształceniem (zabudowa kubaturowa, grodzenie).**

W celu zachowania „transgranicznych” obiektów cennych przyrodniczo i korytarzy ekologicznych należy skoordynować współpracę pomiędzy gminą Choszczno i gminami sąsiednimi. W szczególności należy dążyć do powołania wielkoprzestrzennych form ochrony na terenie doliny rzeki Iny na obszarach gmin sąsiadujących m.in. Dolice, Suchań i Recz w celu ochrony ważnego korytarza ekologicznego o randze ponadregionalnej.

### **2.13. Obszary sieci ekologicznej Natura 2000**

Natura 2000 jest przyjętym przez Unie Europejską systemem ochrony wybranych elementów przyrody, najważniejszych z punktu widzenia całej Europy. System ten nie ma zastępować systemów krajowych, ale je uzupełniać - dawać merytoryczne podstawy do zachowania dziedzictwa przyrodniczego w skali kontynentu. Polega on skutecznym ochronieniu określonych obszarów.

Podstawę do wybrania i chronienia obszarów zaliczanych do systemu Natura 2000 stanowią dwie istniejące wcześniej, dyrektywy europejskie tzw. Dyrektywa Ptasia i Dyrektywa Habitatowa. W każdej z nich jest mowa o wybieraniu obszarów ważnych dla określonych elementów przyrody. Udział w budowie systemu Natura 2000 jest dla

**państw Unii Europejskiej obowiązkowy. Konsekwencją wstąpienia Polski do UE jest włączenie się do systemu Natura 2000. Jest to więc dodatkowy sposób na zachowanie najcenniejszych elementów polskiej przyrody.**

Na terenie gminy Choszczno znajduje się jeden obiekt sieci Natura 2000. Jest to **Dolina Iny koło Recza (PLH320004)** o powierzchni 4503,2 ha. Obszar ten rozciąga się także na terenie gmin: Recz i Suchań.

### **Opis obszaru**

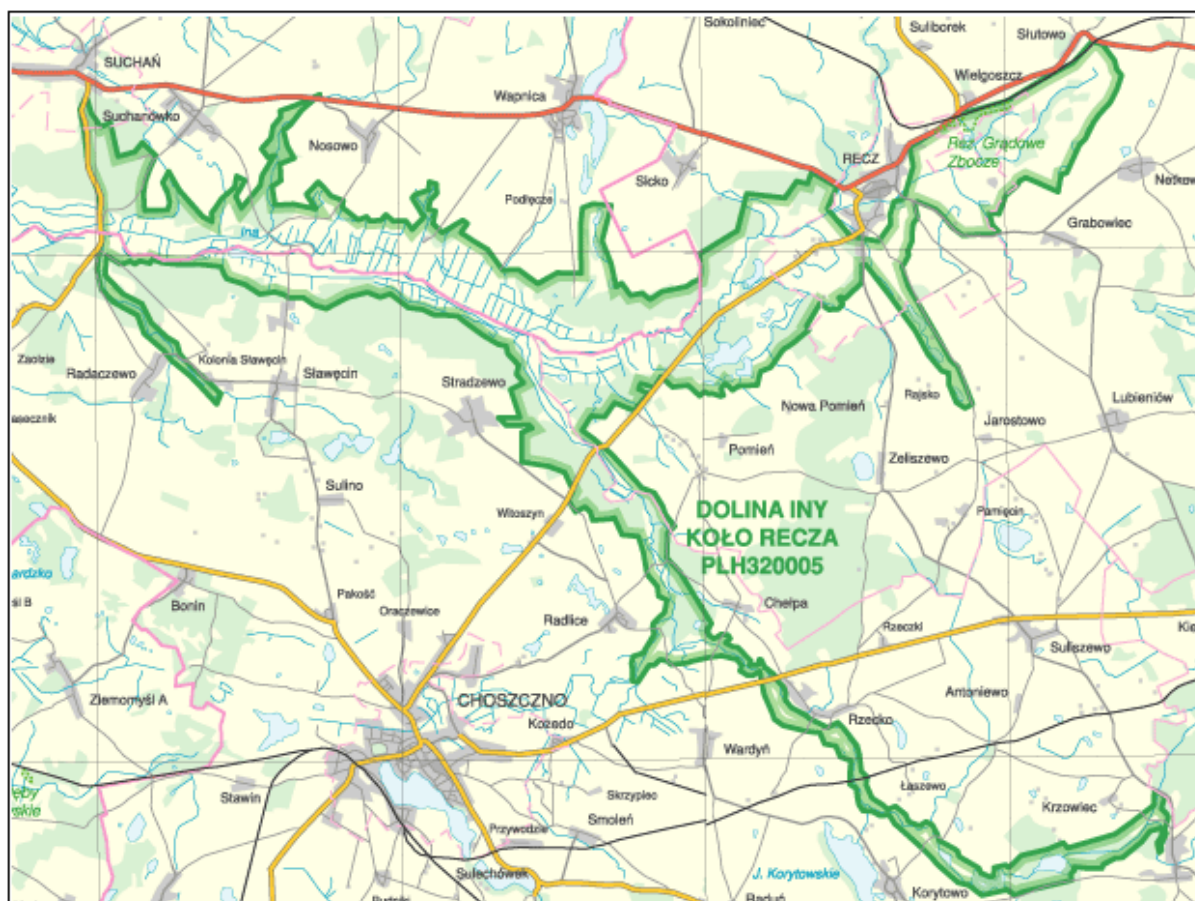
W dolinie Reczanki i Wardynki zlokalizowane są najgłębsze i najaktywniejsze hydrologicznie torfowiska źródliskowe w regionie, których wody wydobywają się pod znacznym ciśnieniem hydrostatycznym, otoczone m.in. źródliskowymi odmianami lasów liściastych (m.in. grądów). Generalnie jest to obszar ważny dla ochrony bioróżnorodności. Występuje tu **14 rodzajów siedlisk** z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej i 8 gatunków z załącznika II tej dyrektywy. Ostoja rzadkich gatunków roślin, obejmująca duży procent ich populacji (np. *Arum maculatum*). Ostoja obejmuje rozległe korytarze ekologiczne o randze ponadregionalnej (Dolina Iny) i regionalnej (Dolina Stopicy-Wardynki) bardzo intensywnie wykorzystywane przez ptaki migrujące.

### **Główne zagrożenia obejmują:**

- zanik użytkowania łąk;
- spadek poziomu wód gruntowych;
- zalesianie muraw kserotermicznych lub ich spontaniczne zarastanie;
- zanieczyszczanie terenu ("dzikie wysypiska").

Na terenie gminy Choszczno znajduje się 25,5 % powierzchni wyznaczonego obszaru chronionego **Doliny Iny k. Recza** (ryc. poniżej).





Rycina: Dolina Iny koło Recza PLH 320004, obszar wchodzący w sieć obszarów Natura 2000

Większość obszaru znajduje się na terenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Choszczno-Drawsko (24 118 ha; 1998) i Obszaru Chronionego Krajobrazu Bierzwnik (28 176,78 ha). Na terenie gminy Choszczno projektuje się w granicach obszaru „Dolina Iny koło Recza” utworzenie rezerwatów przyrody: Dolina Wardynki i Łęg koło Sławęcina.

40% powierzchni utworzonego obszaru należy do Skarbu Państwa (Nadleśnictwa Choszczno i Dobrzany i Agencja Nieruchomości Rolnych - Szczecin ), natomiast własność prywatną stanowi pozostałe 60% powierzchni.

### 3. Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju przestrzennego

#### 3.1. Krótki rys historyczny, rozwój układu przestrzennego

**IX w.** Istniał tu prawdopodobnie gród z osadą rolniczo-rybacką (R. Wołągiewicz w 1962 r. sugerował lokalizację wczesnośredniowiecznego grodziska w pobliżu Stobnicy, na płn. od ul. Zielnej, 70 m od jej zbiegu z ulicą Kanałową. Obiekt wymaga badań weryfikacyjnych). W 1364 r. sołtysi choszczeńscy posiadali dochody z sadu położonego koło grodziska (*vor der stad by dem burgwale belegen*).

Ziemia Choszczeńska włączona została do państwa polskiego w **1 ćwierci XII w.** przez Bolesława Krzywoustego. Po jego śmierci przypadła książętom wielkopolskim.

**1233** ziemie położone na zachód od Choszczna, po obu stronach rzeki Małej Iny wraz z Jeziorem Sowno (ob. Stobno) książę Władysław Odonic nadał cystersom z Kołbacza. Kolejnym nadaniem w **1237** r. przekazał joannitom Korytowo wraz rozległym obszarem. Niezbyt precyzyjnie wyznaczona granica pomiędzy nadaniami, stała się przyczyną wieloletnich konfliktów między zakonami. Nadań nie uznał także książę pomorski Barnim I, książęta pomorscy toczyli spór z książętami wielkopolskimi o ziemie pogranicza. Nad brzegiem Jeziora Sowno cystersi założyli folwark (*curia de Sovin*).

W **1269** r. joannici wspierani przez margrabiów brandenburskich, wypędzili cystersów z Sowna. Wtedy też odbył się tutaj zjazd margrabiów - Jana II, Ottona IV i Konrada z księciem wschodniopomorskim Mściwojem II. Po raz pierwszy źródłowo potwierdzona jest nazwa *Arnswalde*. W miejscu zakonnego folwarku margrabiowie posadowili zamek (później teren ten określany był jako Stare Miasto). Dopiero po umocnieniu się margrabiów na tym terenie i zakończeniu wojen pomorsko-brandenburskich przeprowadzono lokację miasta pomiędzy **1284** r. (zawarcie pokoju pomorsko-brandenburskiego) a 1286 r. (fundacja przez margrabiów klasztoru cysterskiego w Bierzwniku), na prawie magdeburskim na wzór miasta Angermünde w Starej Marchii. Nie zachował się dokument z przywilejem lokacyjnym, określenie *civitas* pojawiło się po raz pierwszy w dokumencie z **1289** r.

**Miasto** założono w obniżeniu w pobliżu jezior Klukom i Stobno, w dolinie Stobnicy. Rozplanowane w układzie równoleżnikowym, na rzucie półowału (podstawa od strony wschodniej), zajęło obszar dł. 600 m, szer. 400 m (powierzchnia 93 morgi brandenburskie tj. 24 ha). Podzielone na cztery kwartały z centralnie położonym placem rynkowym. Układ ulic zbliżony do szachownicowego, nieregularności wynikały z topografii terenu i przebiegu szlaków handlowych. W płd. części miasta struga o falistym przebiegu zasilająca fosy z Jez. Klukom. Lokacja obejmowała nadania 154 łanów ziemi na północ i południe od miasta (dane z potwierdzenia przywileju miejskiego w 1445 r.).

**Obwarowania miejskie** : W ciągu XIV-XV w. zbudowano mury na całym obwodzie lokacyjnego miasta. Całkowita długość murów z kamienia i cegły wynosiła ok. 1600 m. W ciągu murów usytuowano trzy bramy, siedem baszt i 36 czatowni. Obwarowania wzmacniał podwójny system wałów i fos (za wyjątkiem strony północnej chronionej mokradłami). Bramy zlokalizowane były przy głównych wjazdach do miasta : Brama Kamienna (od zach.) w kierunku na Barlinek i Myślibórz, Brama Młyńska (od płn.) w kierunku Stargardu, Brama Wysoka (od płd.-wsch.) w kierunku Dobiegniewa. W XV-XVI w. bramy rozbudowano o przedbramia. Odcinek płn-wsch. muru tuż przy Bramie Młyńskiej, uległ zniszczeniu w XVII w. Pozostałe obwarowania przetrwały do XVIII w. W związku z utratą walorów militarnych obwarowania były stopniowo likwidowane. I

tak zniwelowano wały i fosy, pozostawiając tylko wał południowy. Na pocz. XIX w. rozebrano bramy. Pozostawiono tylko basztę przedbramia Bramy Kamiennej. W XVIII i XIX w. wzdłuż murów od strony miejskiej powstawały liczne dobudówki o charakterze mieszkalnym i gospodarczym. W 2 poł. XIX w. tereny po zach. i płd. stronie murów zagospodarowano na park (ob. Park Moniuszki) i tereny rekreacyjno-sportowe, na wale południowym (ob. Wały Piastowskie) założono aleję spacerową. W związku z budową szkoły rozebrano płd.-zach. fragment muru. Przed 1945 r. mury zachowane były na 3/4 pierwotnego obwodu. W 2 poł. XX w. mury nie zabezpieczane i nie remontowane stopniowo zawały się bądź były rozbierane.

Do dzisiaj zachowała się tylko 1/4 pierwotnego obwodu murów.

Mur północny : dwa ciągle odcinki przedzielone ulicą Kwiatową. Mur zachodni : cztery wolnostojące fragmenty. Mur południowy : dwa wolnostojące fragmenty. Mur wschodni : jeden wolnostojący fragment narożnika płd.-wsch. muru.

**1289** po raz pierwszy wzmiankowana jest Ziemia Choszczeńska (*Terra Arnswaldensis*)

W **1291** r. miasto otrzymało od margrabiów przywilej wolnego handlu z Pomorzem i Wielkopolską. Położone przy „drodze margrabiów” biegnącej przez Kostrzyn, Choszczno, Recz, Drawsko na Pomorze Gdańskie i dalej w głąb państwa krzyżackiego i „drodze polskiej” prowadzącej z Wielkopolski na Pomorze.

**1309** (transumpt z 1361 r.) margrabia Waldemar przekazał patronat nad kościołem joannitom z Korytowa, którzy aż do Reformacji pełnili w nim funkcje proboszczów.

**Kościół farny pw. NMP.**

Usytuowany w płd. części Rynku. Orientowany. Gotycki. Trójnawowa hala z jednonawowym, wydłużonym prezbiterium zamkniętym trójbocznie i kwadratową w rzucie wieżą od zachodu. Murowany z cegły, w partii cokołowej granitowe kwadry (być może relikty romańskiego kościoła z końca XIII w.). Korpus nawowy zbudowany w 1 poł. XIV w., wieża w 2 poł. XIV w. Odbudowywany po pożarach w 1511 i 1637. Prace prowadzono także w XVIII w. Gruntowna restauracja przeprowadzona została w latach 1859-1862. Odbudowany po zniszczeniach wojennych w 1945 r.

Cmentarz przykościelny :

Przy kościele położony był cmentarz, przeniesiony w 1768 r. przed Bramę Kamienną. Ten z kolei zamknięto w 1786/87 r. W 1813 powstał istniejący do dzisiaj cmentarz na Wzgórzu Oliwnym (na płn. ul. Wolności).

Jeszcze w **1310** r. Choszczno określano jako *niyeve stad* (nowe miasto), co jest argumentem dla potwierdzenia osadnictwa o charakterze miejskim, w okresie przed lokacją miasta przez margrabiów brandenburskich (być może osada targowa).

**1313 r. po raz pierwszy wzmiankowany jest** klasztor franciszkanów.

Usytuowany był w płd.-zach. części miasta, tuż przed murami miejskimi. Od płd. strony do kościoła przylegał trójskrzydłowy klasztor. W pobliżu położony był cmentarz i ogrody. Franciszkanie przebywali tutaj do reformacji. W XVI i XVII w. klasztor strawiony został pożarami. Do końca XIX w. przetrwała ruina kościoła i skrzydło wschodnie.

**1318** po raz pierwszy wzmiankowana jest rada miejska (dwóch burmistrzów, 7-8 rajców). Najstarsze cechy : sukienników, piekarzy, rzeźników i szewców.

W XVI w. wymienia się obok nich cechy : tkaczy, tokarzy, , krawców, przędzalników, stolarzy, kuśnierzy z siodlarzami, kołodziejów, bednarzy, kapeluszników, kowali, medyków (łaziebników, golibrodów), farbiarzy, szklarzy, garncarzy, ślusarzy, blacharzy, złotników, gwoździarzy, nożowników, mieczników, konwisarzy, murarzy, rymarzy, garbarzy i in.

**1321** wzmiankowana jest gmina żydowska, zwolniona od ciężarów miejskich, zezwolono na budowę synagogi i założenie cmentarza na Żydowskiej Górze (1445 r.- *Jodenberg*), ob. Miejska Góra. Żydzi wypędzeni zostali z miasta w 1573 r. Po raz kolejny Żydzi pojawili się w Choszczynie w 1679 r. W 1690 r. odnotowano 8 rodzin, 1801 r.-66 osób, 1853 r.- 89 (synagoga), 1905 r. –164, 1925 r.-97 osób.

**1340** potwierdzono prawo do organizacji jarmarków.

**1397** mennica margrabiów.

**1445** po raz pierwszy wymieniono ratusz, kolejny wzniesiono w 1540 r., zniszczony w 1637 r., następne wzmiankowane w 1764, 1849, 1879 r. Ostatni zniszczony w 1945r.

**1402-1454** Miasto należy do Zakonu Krzyżackiego, który przejął Nową Marchię w formie zastawu. Konflikt z wójtem krzyżackim o prawo do regaliów (w tym zwłaszcza młynów), stał się przyczyną starań mieszczan o przyłączenie do Polski. W **1433** r. miasto otwarło bramy dla wojsk polskiego lennika, księcia pomorskiego Bogusława XIV. Jednak w **1437** r. Ziemia Choszczeńska wróciła do państwa krzyżackiego na mocy pokoju polsko – krzyżackiego, zawartego w 1435 r. Pomimo gwarancji krzyżackich dot. amnestii dla mieszczan opowiadających się za Polską, w **1443** r. dokonano pacyfikacji miasta, przeprowadzono egzekucję kilku mieszczan i wygnano kilku kolejnych. Sprawa ta stała się jednym z formalnych powodów wojny Polski z Zakonem w l. 1454-1466.

**1405 r.** wzmiankowany jest **Szpital Św. Ducha**. Usytuowany był wewnątrz murów miejskich, po zach. stronie Bramy Młyńskiej. Kaplica odbudowana po pożarze w XVI w. Po pożarze w 1672 r., szpital rozebrano. Odbudowany w 1739 r., już bez kaplicy. Istniejący przy szpitalu cmentarz zamknięto w 1822 r. Ogród przyszpitalny zlikwidowano w 1834 r. Szpital po raz ostatni odnotowany został w 1850 r.

W **1445** wielki mistrz wydał nowy przywilej miejski, ograniczający dotychczasowe prawa. Po 1445 r. przystąpiono do wznoszenia zamku w płd.-wsch. części miasta.

**1491 r.** wzmiankowany **kościół św. Jakuba Apostoła**. Wzniesiony poza murami miejskimi, przed Bramą Kamienną. Uległ pożarom w 1631 i 1637 r. W 1650 r. porzucony. W tym miejscu stanął w XIX w. zachowany do dzisiaj gmach sądu.

**1454 r.** zakon sprzedał Nową Marchię elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi II. Elektor w 1466 r. potwierdził dawne przywileje miejskie. Od 1472 r. miasto stało się siedzibą landwójta.

**1536 r.** W związku z Reformacją kasacie uległ klasztor franciszkanów. Od 1537 r. miasto miało już ewangelickiego duchownego, był nim Jerzy Buchholzer. Rada miejska objęła patronat nad kościołem farnym i szkołą kościelną (wymienianą już w 1450 r.). Szkoła aż do pożaru w 1637 r. mieściła się dawnym klasztorze.

1568 r. **wzmiankowany** Szpital św. Jerzego.

Zbudowany na zach. od miasta (Bramy Kamiennej), nad brzegiem Jeziora Klukom. Przy szpitalu istniał cmentarz. Zniszczony w XVII w., odbudowany w 1740 r. Kolejny szpital o metryce XIX-wiecznej, w tym miejscu przetrwał do ok. 1907 r. (płd. strona ul. Wolności, naprzeciwko cmentarza komunalnego).

**1618-1648** wojna trzydziestoletnia, znaczne zniszczenia miasta. Z dawnej zabudowy pozostały tylko obwarowania miejskie. Przy odbudowie miasta rozgęszczono zabudowę, wybrukowano główne ulice. Pod koniec XVIII w. powstają pompy uliczne, założono straż pożarną. Zabudowa kryta dachówką (1736 r. cech kominiarzy). Pierwszy hotel „Pod białym łabędziem” (1763 r.). Do XIX w. zabudowa miejska lokalizowana była w obrębie murów i przedmieść przed bramami miejskimi.

Wiek XIX, pocz. XX w.

Do 1815 r. Powiat Choszczno należał do Rejencji we Frankfurcie n/Odrą.

**1847** połączenie kolejowe ze Stargardem i Szczecinem, **1848** z Krzyżem i Poznaniem. Lokalne linie do Kalisza Pomorskiego (1895) i Myśliborza (1898).

Powstanie węzła kolejowego znacznie ożywiło miasto, powstaje infrastruktura związana z obsługą dworca kolejowego, osiedle mieszkaniowe dla kolejarzy. Ulica Dworcowa (ob. Wolności), prowadząca z dworca do miasta, staje się jedną z najważniejszych ulic z reprezentacyjną zabudową z 2 poł. XIX i przełomu XIX/XX w.

**1852** utwardzona droga do Recza, **1856** do Drawna.

**1850** fabryka zapalek. Później : dwie fabryki maszyn (jedna założona w 1860 r.), fabryki : szczotek, papy i sukna, młyn parowy, cukrownia (1896 r.), tartak, cegielnia, mleczarnia (1889). Gazownia miejska.

**1910** podstacja elektryczna

1910 r. Kościół katolicki pw. Narodzenia NMP

Parafia erygowana w 1908 r. Zbudowany w pobliżu dworca kolejowego, pomiędzy ob. ulicami Kolejową, Kraszewskiego i Żeglarską. Rozebrany po zniszczeniach wojennych, po 1945 r.

Od 1926 r. do 1944 r. istniało muzeum powiatowe utworzone przez miłośnika regionu Waltera Schumachera.

**Lata 20-30 XX w.**, powstaje zabudowa ulic wytyczonych na południe od Starego Miasta, pomiędzy promenadą nadjeziorną i drogą prowadzącą w kierunku Dobiegniewa. Pierwsze zabudowane parcele- pn. pierzeja ob. ul. Mickiewicza (wg planu miasta z 1912 r.). Najpóźniej powstają : willowe osiedle po południowej stronie Jeziora Klukom (tzw. Betlejem) i Osiedle Północne z zabudową jedno -i-dwurodzinną.

W 1918 powiat choszczeński należał do Marchii Granicznej Poznań - Prusy Zachodnie z siedzibą w Pile, a w 1938 r. do Prowincji Pomorskiej.

Podczas II wojny światowej (1939-1945) utworzony został obóz jeniecki Oflag IIB Arnswalde. W latach 1939-1942 przebywali w nim oficerowie polscy, później francuscy. Miasto ogłoszono twierdzą. Rosjanie zajęli miasto 22 lutego 1945 r. Po obu stronach

poległo po ok. 3 tys. żołnierzy. Stopień zniszczenia miasto szacowano w granicach 85-95 %. Choszczno określono jako najbardziej zniszczone miasto na Pomorzu Zachodnim.

### **Najistotniejsze dane historyczne**

**Nazwa** 1269 *Arnswolde*, 1281 *Arneswolde*. *Arn-Adler* – orzeł, *Wald-las*, “orli las”.  
Polska nazwa : 1433 *Harnsswald alias Choszczno* (Jan Długosz), 1454-*Choszczno*, 1460-*Chossno*, *Choczen*, *Chorzno*. Pochodzi od słowa *chwośt*-nazwy rośliny.

**Herb** (XIV w.) : czerwony orzeł brandenburski na białym tle pomiędzy dwiema zielonymi gałęziami dębowymi. Dziób, szpony i żółędzie złote.

**Dane demograficzne** : 1576 r. – 464 mieszkańców, 1581 r.- 433, 1599 r.-459, 1623 r. - 345, 1640 r. -500, 1648 r. –1000, 1710 r. -1600, 1750 r. -1911, 1763 r. –1974, 1780 r.- 2052, 1801 r. –2440, 1840 r. –4436, 1850 r. –5450, 1859 r.-5909, 1885 r. –7376, 1900 r. - 8633, 1910 r. –9455, 1925-10911, 1933 r.- 11783, 1939 r.-13960.

**Dane dot. zabudowy mieszkalnej** : 1624 r. - 469 budynków, 1660 r. –96, 1672 r.-127, 1692 r. –138, 1722 r. –295, 1719 r. –124 domy kryte dachówką, 157- strzechą, 1750 r. – 397, 1801 r. –474, 1850 r. –527, 1905 r. –723, 1925 r.- 857

**Największe pożary w historii miasta** : 1492 r., 1511 r. (ocalały tylko 2 domy), 1540 r. (spłonęła połowa miasta). Po tym pożarze zabudowę stodołą przeniesiono poza mury miejskie. W 1576 r. przed Bramą Wysoką było 64 stodoł, przed Br. Młyńską –64, 60 przed Br. Kamienną. 1637 r. (wojska cesarskie w czasie wojny trzydziestolet-niej spaliły  $\frac{3}{4}$  miasta).

**Największe epidemie w historii miasta** : lata 1540-50, 1563-64, 1585, 1624-25, 1630-31.

### **Chronologia ważniejszych wydarzeń historycznych**

- **Ok. 960 r.**, za czasów Mieszka I, całe Pomorze weszło w skład państwa Polan; ponownie obszar ten znalazł się w granicach państwa polskiego po podbojach Bolesława Krzywoustego – 1 poł. XII w.;
- **w XIII w.** teren ten pozostawał w orbicie zainteresowań Polaków, Pomorzan, Brandenburczyków, a także zakonu joannitów, templariuszy i cystersów;
- **1232 r.** książę Władysław Odonic nadał cystersom z Kołbacza tereny po obu stronach Iny, na zachód od Choszczna – m.in. Klukom, Zamęcin;
- **1237 r.** Wł. Odonic nadał zakonowi rycerskiemu joannitów Korytowo wraz z terenami od ujścia Stobnicy do Iny (ok. 2/3 dawnego pow. choszczeńskiego);
- **po 1250 r.**, w wyniku osłabienia państwa polskiego oraz walk pomorsko-wielkopolskich margrabiowie brandenburscy (z dynastii askańskiej) zaczęli przejmować tereny tzw. ziemi choszczeńskiej;
- **1269 r.** książę gdański Mszczuj II otrzymuje od Askańczyków w lenno umocnione Choszczno; w tym okresie zakony rycerskie, klasztor kołbacki, pomorskie rody szlacheckie były lennikami margrabiów;
- **w 1273-76 r.** margrabiowie opanowali tereny między Choszcznem a Stargar-dem, zwłaszcza w widłach rzeki Iny i Małej Iny;

- **1278 r.** książę pomorski Barnim odzyskał wsie w rozwidleniu Iny (m.in. Piasecznik i Radaczewo), ale jako lenno margrabięgo Konrada;
  - **1280 r.** joannici (z pomocą margrabiów) uzyskali posiadłości pod Stargardem, w zamian za dobra korytowskie;
  - **1282 r.** cystersi kołbaccy oddali się pod opiekę margrabiów, za co otrzymali potwierdzenie posiadłości podchoszczeńskich, ale zrezygnować musieli z ultra-conych (w 1269 r.) Choszczna i Zamęcina;
  - **1289 r.** „*terra Arnswalde*” (ziemia choszczeńska) wymieniana była jako jednostka administracyjna Nowej Marchii i ok. 1300 r. liczyła 52 wsie, m.in. jako siedziby rodów rycerskich;
  - stare nazwy słowiańskie były – z reguły - przejmowane, nowe założenia powstające często obok otrzymywały „Gros”, „Klein”, „Neu” (Duże, Małe, Nowe) itp.;
  - **na pocz. XIV w.**, po wygaśnięciu dynastii askańskiej (1319 r.) Marchię Brandenburską przejęli Wittelsbachowie; po kolejnej wojnie z Polską tereny te były poważnie spustoszone, zniszczeniu uległo ponad 20 wsi, niektóre nigdy nie zostały ponownie zasiedlone;
  - **wg. księgi ziemskiej margrabięgo Ludwika z 1337 r.** wymienione były takie wsie jak (w tym z kościołami): Korytowo, Radlice, Raduń, Rzecko, Sławęcín, Stary Klukom, Stradzewo, Wardyń Zamęcín oraz opuszczone (zniszczone) – Chełpa, Kołki, Suliszewo;
  - **ok. poł. XIV w.** Wittelsbachowie zadłużyli się wobec miast i rycerstwa, otrzymywały liczne nadania – np. Wedlowie (Chełpa, Korytowo, urząd wójtów), Guntersbergowie (Stary Klukom, Zamęcín);
  - **1363 r.** na mocy układu Wittelsbachów z Luksemburczykami, ci drudzy zapewnili sobie prawo dziedziczenia Marchii Brandenburskiej; przejęta po 1373;
  - **w 1402 r.** Nowa Marchia zostaje sprzedana Krzyżakom;
  - **1402-10 r.** trwały spory między Choszcznem a Krzyżakami, m.in. o nabywanie posiadłości ziemskich, młynów (Radlice, Wardynka);
  - **w 1410 r.**, po zwycięstwie grunwaldzkim wojska polskie spustoszyły przy-graniczne obszary, w tym Choszczno, Korytowo;
  - **1414-22** Polacy z zamków w Wałczu i Drahimiu prowadzili liczne najazdy na tereny Nowej Marchii (w tym splądrowano Choszczno i podmiejskie wsie);
  - **1422 r.** zawarto pokój melneński, przy czym spory między polsko-krzyżackie miała rozstrzygać komisja rozjemcza;
  - **1431-33 r.** kolejna wojna między Polską a Krzyżakami i w 1433 r. Choszczno z okolicznymi wsiami zostały przejęte przez Polaków; w owym czasie spalono kilka wsi;
  - **1435 r.** na mocy układu pokojowego w Brześciu Krzyżacy zrzekli się spornych obszarów na Kujawach, a odzyskali Choszczno i dobra Wedłów, przy zachowaniu przywilejów polskich poddanych;
  - **1442-43 r.** roszczenia Hohenzolernów (elektorów Marchii Brandenburskiej) o prawo do ziemi choszczeńskiej;
  - **w 1454 r.** zakon krzyżacki sprzedał Nową Marchię (za 40.000 guldenów) elektorowi brandenburskiemu – Fryderykowi;
  - **od kon. XV w.** do czasów wojny 30-letniej Ziemia Choszczeńska nie zaznała wojny;
  - **w latach 1535-71** Nowa Marchia była suwerennym państwem, rządzonym przez margrabięgo Jana z Kostrzyna, który był protektorem reformacji, a także przyczynił się do wzmocnienia władzy, m.in. poprzez rygorystyczną politykę fiskalną;
- z dóbr pocysterskich** utworzono dwie domeny książęce: Bierzwnik (13 wsi klasztornych i folwarków – m.in. Zamęcín) i Recz (11 wsi i folwarków – m.in. Rzecko, Suliszewo), które prowadziły intensywną gospodarkę rolną i leśną;

- **w 2 poł. XVI w.** korzystna sytuacja ekonomiczna szlachty przyczyniła się do poszerzania ziemi folwarcznej, w tym przez rugowanie chłopów – m.in. w Kołkach, Korytowie, Wardyniu, Stradzewie; na nowych gruntach organizowano owczarnię, a także wzrastał wymiar pańszczyzny;
- **wojna 30-letnia** (1618-1648), przyniosła największe spustoszenia tych ziem; w latach 1627-1637 na ziemię choszczeńską nałożonych było 41 różnorodnych kontrybucji; spłonęło 11 wsi (m.in. Chełpa, Stradzewo), 18 opustoszało (m.in. Raduń, Wardyń);
- **od 2 poł. XVII w.** nastąpił powolny proces połączenie w jeden organizm państwowy Pomorza, Nowej Marchii (z Ziemią Choszczeńską) oraz dawnych posiadłości brandenburskich, a całość podporządkowano władzom centralnym w Berlinie;
- **od 1720 r.** całe Pomorze i Nowa Marchia dostały się pod panowanie króla pruskiego (Fryderyka Wilhelma I), a w państwie powołano urzędy nadzorujące dochody skarbowe (w tym tzw. kamerę wojenną), powiaty zarządzane przez landratów;
- **własność** opierała się na majątkach szlacheckich, do których należało od 5 do 12 wsi (do najbogatszych należała rodzina Wedłów); 3 domenach państwo-wych (Recz, Bierzwnik, Pełczyce) oraz 42 wsiach z 362 chłopami;
- **od 1764 r.** rozpoczęto oddzielać grunty chłopskie od folwarcznych oraz dokonano uwłaszczenia chłopów w dobrach państwowych;
- **1807 r.** zniesiono poddaństwo osobiste chłopów (reformy ustrojowe i rolne Steina – Hardenberga), potwierdzone edyktem z 1811 r., z prawem własności ziemi, które obwarowane jednak zostało przepisami dotyczącymi przekaza-niem części ziemi. Powyższe uwarunkowania przyczyniły się do kształtowania wielkoobszarowej własności szlacheckiej; w owym czasie stosunek własności dworskiej do chłopskiej wynosił jak ok. 1 : 1. W owym czasie wiele majątków szlacheckich przeszła w ręce mieszczan i urzędników, a część wsi dome-nalnych była wydzierzawiana lub sprzedawana.
- **W 1815 r.** dokonano kolejnej reformy administracyjnej, wprowadzając podział na prowincje, rejencje i powiaty; wówczas powstał powiat Choszczno;
- **w 1847-48 r.** zbudowano linię kolejową na trasie Stargard – Poznań (przez Choszczno);
- **w 2 poł. XIX wieku**, w wyniku uwłaszczenia chłopów, wzrósł obszar majątków (z gospodarką hodowlaną) kosztem gospodarstw chłopskich, które uwolnione z pańszczyzny musiały gospodarować na niewielkich posiadłościach;
- **w 1885 r.** wybudowano linię kolejową Choszczno – Kalisz, ze stacjami w Wardyniu i Suliszewie;
- **od 2 poł. XIX w.** początek prac związanych z ulepszeniem dróg,
- **pod kon. XIX w.** rozpoczął się proces przechodzenia części ziemi z rąk wielkich posiadaczy do indywidualnych chłopów, co związane było z tzw. kolonizacją wewnętrzną, inspirowaną przez państwo pruskie, a prowadzoną przez instytucje parcelacyjno-kredytowe.
- **w 1913 r.** ma miejsce akcja osadnicza m.in. w domenie państwowej Zwierzyń, (Zwierzyń i Zwierzynek były jeszcze w poł. XIX w. folwarkami należącymi do Żeńska);
- **przed I wojną światową** powiat Choszczno został jako pierwszy – w prowincji brandenburskiej - zelektryfikowany;
- **w 1929 r.** w dawnym powiecie (Kreis) Choszczno były 3 miasta, 56 gmin wiejskich, 55 okręgów majątkowych; mieszkało tu ponad 44 tys. osób (63% na wsi, 37% w miastach),
- w sensie państwowym obszar obecnej gminy Choszczno wchodził w skład Prus (od 1720 r.), Drugiej Rzeszy Niemieckiej (od 1871 do 1918 r.), następnie tereny te znalazły się w republice weimarskiej; od 1939 r. – w granicach Trzeciej Rzeszy, w obrębie Reg. Bez. Grenzmark Posen – Westprussen;



- po 1945 r. gmina Choszczno została utworzona z ziem historycznego pow. choszczeńskiego oraz kilku wsi (m.in. Piasecznik, Radaczewo) należących do pow. pyrzyckiego;

### 3.2. Noty historyczne wybranych wsi i charakterystyka przestrzenna

#### **CHELPA – wieś rycerska**

##### **Historia:**

- Chelpa to wieś o metryce średniowiecznej, wzmiankowana w Landbucha Nowomarchijskiego z 1337 r. jako wieś opuszczona, licząca 54 łany;
- w 1347 r. Chelpa została nadana rodzinie von Schaufenberg, później ponownie opuszczona;
- w 1371 r. Chelpe otrzymali von Wedlowie z linii „Uchtenhagen”;
- w 1492 r. 12 łanów posiadała rodzina von Benckendorf z Wardynia, do której wieś należała – w całości lub częściowo – aż do 1789 r.;
- w 1627 r., w czasie wojny 30-letniej Chelpa została zniszczona przez wojska cesarskie;
- w 1 poł. XVIII w. wieś w posiadaniu rodziny von Bruno; w 1765 r. sprzedana (za 17.000 talarów) rodzinie von Sydow, a w 1789 r. kupiona (za 22.000 talarów) przez ppor. von Keferbrinka, który już w 1793 r. sprzedał (za 24.500 talarów) kpt. Otto Wilhelmowi von Stülpenagel
- również w XIX w. kilkakrotnie zmieniali się właściciele wsi: 1816 r. – v. Misebach; 1830 r. – Ohmann; 1840 r. – starosta Meyer, który w 1843 r. założył folwark;
- od poł. XIX w. do czasów II wojny światowej majątek w posiadaniu rodziny Meyer;
- do 1938 r. Chelpa wchodziła w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

Układ przestrzenny - skupiony – liniowy (krótka ulicówka)

- historycznie ukształtowana kompozycja przestrzenna nie wykazuje istotnych zmian; jest to układ ulicowy, w układzie równoleżnikowym, przecięty prostopadłym (głównym) traktem komunikacyjnym;
- elementy krystalizujące plan zespołu ruralistycznego to: podział wsi na część chłopską i zespół pofolwarczny oraz XVI-wieczny, kamienny kościół (na wyniesieniu terenu), stanowiący dominantę architektoniczno-przestrzenną;
- pierzeje wiejskie krótkie, o zróżnicowanej kompozycji: północna lekko odsunięta od drogi, zwarta, z dużymi zagrodami chłopskimi; południowa o luźniej zabudowie, z mniejszymi zagrodami i przesłonięta szpalerem lip;
- zespół pofolwarczny z parkiem - o częściowo zatartej kompozycji, z licznymi ubytkami zabudowy, stanowi obecnie swobodny kompleks kilku budynków na obszernym dziedzińcu, przeciętym drogą wiejską;
- w obrębie wsi brak nowych elementów przestrzennych;
- główna droga wiejska i droga dojazdowa od południa – brukowane, pozostałe drogi w obrębie wsi o nawierzchni gruntowej.

##### **Zabudowa**

- zagrodowa - średnio i małorolna, kolonia chłopska
- pofolwarczna - podwórze gospodarcza, zabudowa mieszkalna

**Zabudowa zagrodowa** – w obrębie części chłopskiej dominują zagrody 3 i 4-budynkowe, rozlokowane na regularnych (czworobocznych) działkach siedliskowych. Zagrody w układzie w podkowę (z chałupą zorientowaną szczytem do drogi – np. nr 3) lub zamknięte – na froncie, kalenicowa chałupa, w głębi wielofunkcyjne budynki inwentarskie, a z boku podwórza stodoła (np. nr 1, 4). Uzupełnieniem zabudowy zagród są niewielkie budynki gospodarcze (w tym kuźnia w zagrodzie nr 13), a przed niektórymi działkami zachowane fragmenty kamiennego muru ogrodzeniowego (nr 1, 11).

Chałupy w większości murowane, tynkowane (nr 2 pierwotnie szachulcowy, przemurowany), 5/6-osiove, nakryte dachami 2-spadowymi (w tym z wystawkami), wzniesione głównie w 1 ćw. XX w.

Budynki inwentarskie kamienno-ceglane, wielofunkcyjne, z poddaszami składowymi i 2-spadowymi dachami, bud. w okresie kon. XIX – l. 20-te XX w. – nr 1, 4.

Stodoły murowane (ceglane), 2-klepiskowe, z 1 ćw. XX w. – np. nr 1 z 1909 r., nr 4 z 1923 r.

#### **Zespół pofolwarczny:**

Zespół po 1945 r. został podzielony między rolników indywidualnych, z wewnętrznymi podziałami w obrębie poszczególnych budynków, co w konsekwencji doprowadziło do częściowego zatarcia pierwotnego układu.

- dwór – wyburzony po 1945 r., do l. 90-tych zachował się wschodni fragment budynku (ob. ślady po fundamentach).

- podwórze folwarczne:

- *główne*: o kompozycji swobodnej, ukształtowanej w sposób osiowy (otwarty), z filarami bramnymi na froncie (od zachodu). Po obu stronach drogi, która stanowi przedłużenie traktu wiejskiego, zachowały się dwa ciągi zabudowy: w części północnej nowy dom mieszkalny i kamienny, 2-kondygnacyjny budynek gospodarczo-mieszkalny (gorzelnia ?) z 2 poł. XIX w.; w części południowej trzy, przyległe do siebie budynki (mieszkalno-gospodarcze) z 4 ćw. XIX w., o zróżnicowanych bryłach (parterowe, 2 i 3-kondygnacyjne), konstrukcji (kamienne i ceglane) i stanie zachowania (w tym zrujnowane).

- *wschodnie*: w formie czworobocznej zagrody, z dwiema, wielkokubaturowymi stodołami (murowane, 2-klepiskowe) oraz tzw. czworakiem na froncie; całość zabudowy murowana, z przełomu XIX/XX w.; podwórze z fragmentem ogrodzenia kamiennego.

#### **Elementy funkcjonalne wsi**

##### **• Instytucje kościelne**

- *kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej* – z przełomu XV/XVI w., o późnogotyckiej formie architektonicznej, salowy, kamienny, z XIX-wieczną, ceglana (neoromańska) wieżą; świątynia odbudowana w 1980 r.

- *sala katechetyczna* – budynek murowany, z pocz. XX w., ulokowany pośrodku wsi, przy kościele, zaadaptowany – prawdopodobnie – z pierwotnej świetlicy lub szkoły.

##### **• Elementy kommemoratywne**

- *cmentarz przykościelny (nieczynny)* - działka rozlokowana na niewielkim wyniesieniu terenu, wygradzona z dwóch stron murem kamiennym, z dwiema bramkami, obsadzona pojedynczymi dębami i lipami. Pośrodku działki ulokowany kościół, a na obrzeżach destrukty nagrobków i ślady mogił z 1 poł. XX w.

- **Przemysł, technika**

- *kuźnia* – nieczynna; budynek w zagrodzie nr 13, pośrodku wsi – mały, ceglany z l. 20-tych XX w.
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
- *park dworski* – z ok. poł. XIX w., o założeniu krajobrazowym, rozplanowany na froncie zespołu folwarcznego, nieogrodzony, ograniczony z dwóch stron drogami wiejskimi, o zachowanym składzie gatunkowym, ze śladami polany i alejki. Drzewostan głównie liściasty (lipa, kasztanowiec, dąb), z pojedynczymi świerkiem i modrzewiem; ob. częściowo zakrzewiony.
- *nasadzenia śródmiejskie*:
- szpaler lip przed pierzeją południową
- aleja kasztanowców przy drodze do Pomienia
- pomnikowa lipa pośrodku wsi przy zagrodzie nr 4

## **GLEŻNO – wieś zakonna**

### **Historia**

- w l. 1232-1235 książę Władysław Odonicz nadał tereny obecnej wsi Gleżno cystersom z Kołbacza, którzy założyli tutaj duży folwark i młyn wodny;
- 25.04.1282 r. pierwsza wzmianka o osadzie „*Hognewolde*”, kiedy to margrabiowie potwierdzili dobra zakonne;
- 02.07.1283 r. książę Bogusław IV potwierdził nadanie wsi cystersom kołbackim;
- prawdopodobnie w okresie XIV-XVII w. część wsi należała do rodziny von Wedel;
- w okresie Reformacji zsekularyzowano dobra zakonne, które przeszły na własność panującego i należały do domeny (w Pełczycach lub Reczu),
- w XVIII wieku Gleżno składało się z: dwóch majątków - „A” (własność v. Billerbeck i v. Blankensee) i „B” (własność v. Billerbeck i Lenz), które w 1787 r. kupił Leopold von Heyden oraz części wiejskiej – 11 zagrodników, kowal, nauczyciel; łącznie 30 domów;
- w okresie kon. XVIII – kon. XIX w. majątek gleźnieński kilkakrotnie zmieniał właścicieli: 1790 r. – Ludwig v. Germar, 1792 r. – Leopold v. Lüderitz, 1797 r. – landrat Carl v. Knobelsdorf, 1802 r. – Friedrich v. Schmeling, 1830 r. – rodzina v. Wolff, 1840 r. – rodzina v. Zastrow, 1844 r. – rodzina v. Löckstädt, 1856 – Herman Tetzmar, 1867 r. – rodzina Hoffmüller;
- w poł. XIX wieku wieś liczyła 364 mieszkańców, odnotowano 35 domów; działała gorzelnia i cegielnia;
- w 1892 r. majątek przejęła rodzina Behme, która gospodarowała do czasów II wojny światowej;
- w l. 30-tych XX w. we wsi było 285 mieszkańców, a majątek liczył 704 ha;
- do 1939 r. Gleżno wchodziło w skład Kreisu Pyritz, Reg. Bez. Stettin, Prov. Pommern

### **Układ przestrzenny** – zwarty – wieś ulicowo-placowa z zespołem pofolwarcznym

- układ przestrzenny o kompozycji zwartej, w typie nieregularnej ulicówki, wytyczonej na osi NE – SW, z centralnym placem, stanowiącym pozostałość pierwotnego (wrzecionowatego) nawsia;
- pierzeje lekko odsunięte od drogi, z obustronną zabudową i niewielkimi pustkami między zagrodami;

- główne elementy kompozycji przestrzennej to: czytelny podział na część wiejską (zagrodową) i majątek, działka kościelna na nawsiu oraz zespół pofolwarczny z założeniem parkowym;
  - kościół i pałac wyburzone po 1945 r. oraz znacznie zatarta kompozycja podwórz folwarcznych;
  - w obrębie wsi brak nowych nawarstwień przestrzennych czy kubaturowych;
  - układ sieci drożnej bez zmian, z zadrzewieniem: główna droga wiejska – asfaltowa, droga w kierunku północnym – brukowana, drogi na południe i zachód – gruntowe;
  - po 1945 r. wyburzono wiatrak nad jeziorem oraz folwark przy torach kolejowych;
- **Zabudowa**
- zagrodowa - średnio i małorolna
  - zespół pofolwarczny z kolonią mieszkalną

**Zabudowa zagrodowa** rozlokowana głównie pośrodku wsi oraz po południowej stronie zespołu folwarcznego, wzniesiona w okresie l. 70-te XIX – l. 20/30-te XX w.

#### Typy zagród:

- średniorolne – głównie 3-budynkowe (np. nr 12, 15), o zabudowie w kształcie podkowy, z chałupą na froncie parceli i zróżnicowanej skali obiektów; nr 28 czterobudynkowa, o układzie zamkniętym.
- małorolne – po zachodniej stronie kościoła i na północnym skraju wsi, 2 i 3-budynkowe, o niewielkiej skali budynków gospodarczych i częścią domów lokowanych szczytem do drogi (nr 25, 32).

#### Formy zabudowy:

- domy mieszkalne:
- wzniesione w okresie 4 ćw. XIX – pocz. XX w.,
- lokowane w większości kalenicowo na froncie parceli,
- murowane, ceglane (nr 25 – kamienny), niektóre tynkowane i wtórnie ocieplone
- o zróżnicowanych podziałach osiowych (4-8 osiowe), w tym współcześnie przekształcone,
- nakryte dachami 2-spadowymi,
- o sporadycznie zachowanej pierwotnej stolarce lub detalu (np. nr 25, 28)
- budynki gospodarcze – z pocz. XX w., lokowane po bokach podwórza (w tym w linii pierzei), wielofunkcyjne, murowane (ceglane), nakryte dachami 2-spadowymi z poddaszami składowymi, z elementami detalu w szczytach,
- stodoły zachowane sporadycznie (np. nr 12, 15, 28), murowane, 1 i 2-klepkowe, wzniesione w 1 ćw. XX w.
- mała architektura:
- krzyże drewniane (współczesne) na północnym i południowym skraju wsi, przy rozwidleniach dróg,
- ogrodzenia to w większości współczesne płoty sztachetowe i metalowa siatka, jedynie na wysokości nowego sklepu mur kamienno-ceglany, stanowiący pozostałość dawnego ogrodzenia podwórza folwarcznego

#### **Zespół pofolwarczny:**

- pałac – spłonął w czasie II wojny światowej
- podwórze folwarczne:

- wschodnie o zatartej kompozycji i fragmentarycznie zachowaną zabudową historyczną, ze śladami pierwotnego ogrodzenia (mur i filary bramne); budynki o wartościach kulturowych to:
- obiekt wielofunkcyjny – wzniesiony w 4 ćw. XIX w. i przebudowany w 1922 r., wielkokubaturowy, murowany, nakryty wysokim dachem mansardowym,
- gorzelnia z kon. XIX w., murowana, silnie przebudowana (zdewaloryzowana),
- stodoła z pocz. XX w., murowana, po północnej stronie parku
- zachodnie wyburzone, z fragmentem kamiennie-ceglanego muru ogrodzeniow.
- kolonia mieszkalna – w południowej części wsi, po zachodniej stronie drogi, złożona z tzw. czworaków z pocz. XX w., o zróżnicowanych formach architektonicznych i po współczesnych modernizacjach:
- parterowe z wysokimi dachami 2-spadowymi (np. nr 21-22),
- dwukondygnacyjne, murowane, (ceglane), nakryte płaskimi dachami (nr 19 i 20), z datownikami (1906 i 1912 r.)

### **Elementy funkcjonalne wsi**

- ***Instytucje kościelne***

- *kościół* – wyburzony po 1945 r., wieś należy do kościoła i parafii w Zamęcinie

- ***Elementy kommemoratywne***

- *cmentarz przykościelny* – działka czworoboczna, wygradzona fragmentarycznie zachowanym kamiennym murem oporowym, z ceglana (XV-wieczną) bramką w części południowej, obsadzona pojedynczą lipą, kasztanowcem, dębem oraz akacjami; brak śladów po kościele i nagrobkach.
- *cmentarz ewangelicki – polowy* (z 2 poł. XIX w.) – ulokowany ok. 400 m na półn.-wschód od wsi, w sąsiedztwie drogi do Choszczna, czworoboczny – regularny, obsadzony dębami, kasztanowcami i lipami oraz silnie zakrzewiony, ze śladami nagrobków z kon. XIX w. oraz licznymi mogiłami z 1 poł. XX w.

- ***Obiekty ogólnowiejskie***

- *remiza* – ulokowana pośrodku wsi, przed działką kościelną; budynek z 4 ćw. XIX w, murowany (kamienny), nakryty dachem 2-spadowym.
- *pawilon sklepowy* – pośrodku wsi, współczesny, parterowy.

- ***Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe***

- *park pałacowy* – o pow. ok. 4,5 ha, założony w poł. XVIII w. i rozbudowany w poł. XIX w., o kompozycji naturalistycznej - swobodnej, z czytelnym i uporządkowanym wnętrzem, alejami (kasztanowa, dębowa i lipowa) i stawem. Drzewostan głównie liściasty (dęby, kasztanowce, lipy, klony), o średnim wieku ok. 180 lat, obsadzony w skupinach, szpalerach i alejach.
- *nasadzenia śródlwiejskie*:
- w obrębie wsi pojedyncze drzewa, stanowiące łącznie z przed ogródkami element zieleni przydomowej; na wysokości podwórza folwarcznego szpaler dębów, a na wysokości zagrody nr 28 kilka kasztanowców
- aleja klonowa wzdłuż drogi do Zamęcina
- szpaler dębów przy drodze brukowanej do Ziemomyśla i szpaler kasztanowców przy drodze polnej w kierunku południowym

### **GOLCZA – wieś rycerska/szlachecka**

#### **Historia**

- Golcza to prawdopodobnie XV-wieczny folwark, założony przez właściciela Korytowa – Goltzów, stąd nazwa *Golzenruh*;

- pierwsza wzmianka o wsi pochodzi – pośrednio - z 1503 r., kiedy to potwierdzeniu nadania praw miejskich Korytowa wymieniono cztery folwarki (w tym była też Golcza);
- w następnych stuleciach folwark był powiększany o ziemie uzyskane po rugach chłop-skich i dzielił losy własnościowe majątku korytowskiego;
- brak informacji o wielkości folwarku i typie gospodarki;
- w 1850 r. folwark Golcza, w ramach majątku krytowskiego obejmował 7.331 ha ziemi i był własnością rodziny von Schlieffen;
- w spisie majątku z 1929 r. Golcza określana była jako folwark przy Korytowie – własność spadkobierców Wichbolda von Schlieffen;
- być może w owym okresie doszło do usamodzielnienia folwarku, ponieważ na mapie z 1934 r. jest określany jako *Gut*;
- do 1938 r. Golcza wchodziła w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- przysiółek - zespół pofolwarczny
- obecnie jest to niewielki, ulicowy przysiółek (zespół pofolwarczny), wkomponowany w nadjeziorny krajobraz naturalny; obecnie własność rolników indywidualnych;
  - po zachodniej stronie drogi wiejskiej rozlokowane podwórze pofolwarczne, dwór i park, a po przeciwległej kolonia mieszkalna; brak nowych elementów przestrzennych, czy architektonicznych;
- podwórze folwarczne - o zatartym układzie, z dwoma budynkami gospodarczymi w stanie ruiny (w tym jeden kamiennie-ceglany z 1910 r.);
- *dwór (Nr 5)* – dwufazowy; pierwotny – z 2 poł. XVIII w., parterowy, szachulcowy, 7/8-osiowy, nakryty dachem naczółkowym (ob. w stanie ruiny); oficyna – skrzydło zakon. XIX w., ryglowy, (z ceglany wypełnieniem), parterowy na wysokim cokole kamiennym, nakryty dachem mansardowym (ob. zamieszkała);
- park dworski – o historycznej kompozycji krajobrazowej z pocz. XIX w., wygradzony od wschodu i północy kamiennym murem, z wewnętrzną aleją kasztanowo-dębową, ze starodrzewem liściastym (dęby, lipy kasztanowce, jesiony) oraz niewielkim sadem.
- koloniamieszkalna - to tzw. czworaki i jeden ósmiorak (budynki murowane, z przełomu XIX/XX w., współcześnie zdewaloryzowane) oraz tzw. sezonówka – szach./mur., ob. w stanie ruiny.
- droga wiejska brukowana (również na całym odcinku do Korytowa), a w obrębie układu przestrzennego w formie a l e i jesionów.

### **KOŁKI- wieś rycerska**

#### **Historia**

- pierwsza, historyczna wzmianka o wsi „*Rotersp*” pochodzi z 1337 r., odnotowana w księdze ziemskiej margrabiego Ludwika Starszego, stanowiła lenno rodziny von Wedel;
- w owym czasie wieś liczyła 74 łany ziemi, opuszczone; osada została zniszczona w 1326 r., w trakcie najazdu wojsk polskich na ziemi Nowej Marchii.

- nazwa wsi oznacza „trzciniowy dołek” lub pochodzi od nazwy strumienia – Rotwaser (czerwona woda);
- ok. 1500 r. współwłaścicielami wsi została rodzina von Osten, która posiadała 8 łanowy folwark;
- 1510 r. całe lenno „*Ruderbeck*” należało oficjalnie do Hassona von Wedel, a po jego śmierci przeszło na syna Georga;
- 1536 r. „*Roderbeck*” wchodziło w skład drawieńskiego lenna Georga Młodszeo i jego kuzyna – Georga Starszego;
- 1572 r. lenno Ostenów liczyło już 23 łany, a w 10 lat później przyłączyli dalszych sześć łanów, opuszczonych przez chłopów; w owym czasie von Ostenowie zostali samodzielnymi właścicielami dóbr w Kołkach.
- na pocz. XVII w. wieś liczyła 22 chłopów i 7 zagrodników, do których należało 47 łanów;
- wg. matrykuły z 1623 r. w Kołkach było 13 gospodarstw chłopskich (po 2 łany) i 6 zagrodników (po 1 łanie); oprócz tego młynarz i karczmarz – również po 1 łanie;
- wg. spisu łanów z 1718 r. wieś liczyła 63 łany metrykalne i 58 realne, a współwłaścicielami dóbr rycerskich byli bracia Christoph Sigismund i Hans Joachim von der Osten; W owym czasie majątek liczył 26,5 łana rycerskiego, zwiększony – po rugach własnościowych – o 26 łanów chłopskich i 2 zagrodnicze;
- w czasie wojny siedmioletniej (1756-63) wieś była dwukrotnie zajęta przez wojska rosyjskie: 1758 r. – całkowicie splądrowana; 1762 r. – spalona, a właściciele majątku (Joachim von Osten i jego żona) zamordowani;
- w 1774 r. po raz pierwszy wymieniona była szkoła w Kołkach, do której chodziło ok. 30 dzieci.
- 1782 r. syn w/w właścicieli, Friedrich Gotlieb von Osten przekazał swoją część majątku kuzynowi Adamowi von Osten;
- W 1798 r. całość dóbr rycerskich w Kołkach przeszła w ręce Friedricha Heinricha von Sydow, a po jego śmierci (1805 r.) majątek przejęła wdowa – Ernestine Frederike Charlotte von Sydow; w tym okresie wzniesiono nowe zabudowania dworskie oraz pałac;
- W l. 20-tych XIX w. nastąpił proces separacji gruntów i rozdzielono własność dworską od chłopskiej, a granicę stanowiła rzeczka („*Rotwasserbach*”) w północnej części wsi; w owym czasie we wsi było 11 gospodarstw chłopskich, 6 zagrodników, 14 komorników, 15 chałupników oraz młynarz, kowal i leśniczy (na 300 mg).
- w 1834 r. majątek kupił (za 44 tys. talarów) zarządca dóbr państwowych Johann Carl Heldberg, ale już w 10 lat później sprzedał Kołki (za 131 tys. talarów) kpt. Karolowi Gustawowi Bartholdy; następnie w posiadaniu poborcy podatkowego Göhrke;
- od. poł. XIX w. do czasów II wojny światowej właścicielem majątku była rodzina von Schuckmann: 1849 r – Otto v. Schuckmann, od 1903 r. – Bruno v. Schuckmann, od 1919 r. – Siegfried v. Schuckmann; ówczesni właściciele byli fundatorami nowego kościoła, a cały majątek wraz z folwarkiem Krzowiec i lennem kościelnym obejmował 1483 ha;
- w 1914 r. majątek liczył 1811 ha, działała gorzelnia i tartak;
- przed 1939 r. Kołki liczyły ok. 500 mieszkańców;
- do 1938 r. Kołki wchodziły w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

- Układ przestrzenny** - zwarty (placowy) - owalnica z zespołem pofolwarczym
- układ przestrzenny bez zmian, z czytelnym (historycznym) podziałem na dwie, odrębne kompozycje; po wschodniej stronie wsi (ok. 2 km) powstał wielkoobszarowy kompleks trzody chlewnej;
  - zasadniczy układ przestrzenny w formie regularnej o w a l n i c y, z łukowatymi pierzejami, wrzecionowatym nawsiem (okolonym drogami) oraz historyczną strukturą zabudowy; w obrębie pierzei widoczne pustki po zagrodach (szczególnie na obrzeżach) i ubytki w zabudowie (w tym w osi drogi);
  - kościół na nawsiu stanowi dominantę architektoniczno-przestrzenną;
  - brak nowych nawarstwień kubaturowych
  - sieć drożna o pierwotnym układzie, w większości o nawierzchni brukowanej; częściowo zatarty przejazd po północnej stronie kościoła;
  - zespół pofolwarczy o częściowo zatartym układzie, szczególnie w obrębie podwórzy gospodarczych oraz nowym osiedlem mieszkalnym w północnej części wsi.

### **Zabudowa**

- zagrodowa (chłopska) - typologicznie zróżnicowana
- pofolwarcza - podwórza gospodarcze (z ubytkami), mieszkalna (historyczna i współczesna)

**Zabudowa chłopska** w obrębie układu owalnicowego typologicznie zróżnicowana, odzwierciedla historycznie ukształtowane podziały własnościowe.

### Typy zagród:

- pełno i średniorolne – głównie w pierzei północnej
- zagrody 3 i 4-budynkowe, o zabudowie w podkowę;
- układ: dom na froncie parceli (kalenicowo) , po bokach budynki inwentarskie (w tym w linii pierzei), w głębi stodoła;
- liczne ubytki w zabudowie poszczególnych zagród;
- zabudowa w całości murowana (cegłana i kamienno-cegłana), nietynkowana, z okresu 4 ćw. XIX – 1 ćw. XX w;
- małorolne lub przekształcone – głównie w pierzei południowej
- zagrody głównie 2 i 3-budynkowe, o niewielkiej skali obiektów;
- budynki frontowe lokowane kalenicowo lub sporadycznie szczytowo (nr 4);
- znaczne ubytki w zabudowie zagród (w tym opuszczone domy).

### Formy zabudowy:

- domy mieszkalne
- wzniesione w okresie 4 ćw. XIX – l. 10-te XX w.,
- lokowane na froncie parceli, zorientowane głównie kalenicą do drogi; sporadycznie szczytem (np. nr 4, 19)
- głównie murowane – ceglane (w tym tynkowane), a pierwotne szachulcowe wtórnie obmurowane lub przemurowane (nr 4, 19);
- parterowe (w tym ze ściankami kolankowymi (np. nr 23), nakryte dachami dwuspadowymi (nr 11 i gospoda 2-kondygnacyjne);
- w dużych zagrodach dom z 5 – 7 osiowymi podziałami elewacji oraz fragmentarycznie zachowanymi elementami detalu architektonicznego i pierwotną stolarką (np. nr 22, 30).



- budynki inwentarskie
- lokowane po bokach podwórza lub szczytem do drogi (w tym w linii pierzei – np. nr 19, 51);
- wielofunkcyjne, o zróżnicowanej skali, z użytkowymi poddaszami, nakryte dachami 2-spadowymi;
- wzniesione w okresie l. 70-te XIX – l. 20-te XX w. (w tym datowane – nr 51 z 1873 r.);
- murowane (cegłane i kamiennie-cegłane), nietynkowane, na kamiennym cokole, z detalem architektonicznym (cegłanym – gzymsy, opaski, datowniki)
- stodoły
- zachowane sporadycznie (np. nr 18, 51) w zagrodach chłopskich ;
- lokowane w głębi podwórza, 2-klepiśkowe, murowane i odeskowane, z kon. XIX wieku;
- mała architektura
- kuchnia letnia (piekarnik) – mały budynek ceglany z kominem, z kon. XIX wieku – w zagrodzie nr 30
- ogrodzenia – dominują współczesne płoty sztachetowe i metalowe siatki;
- sporadycznie zachowane ceglane filary bramne (nr 20) i ogrodzenia kamienne (nr 19).

### **Zespół pofolwarczny:**

- pałac - w stanie ruiny, nieużytkowany od l. 80-tych XX w. Był to okazały, trzyskrzydłowy i dwukondygnacyjny obiekt, wzniesiony w 2 poł. XVIII w. i rozbudowany w 1869 r., związany z rodziną von Ostenów i von Schuckmannów, w typie fran-cuskiego budownictwa rezydencjonalnego.
- dziedzince folwarczne:
- *główny (przypałacowy)* – o częściowo zatartej kompozycji, z licznymi ubytkami (w tym ruina gorzelni z kominem); jedynie wzdłuż północnego boku podwórza zachowany ciąg murowanych budynków z 4 ćw. XIX w. (magazyn zbożowy, stelmacharnia, obora).
- *zachodnie* – o całkowicie zatartej kompozycji, z nowymi budynkami inwentarskimi; zachowany tylko dawna, murowana stajnia z 4 ćw. XIX w.
- *zabudowa przy parku* – to pojedyncze budynki (obora i stodoła), murowane i szachulcowe, z 4 ćw. XIX w., po częściowych modernizacjach.
- kolonia mieszkalna:
- *historyczna* – złożona z dwóch ciągów tzw. czworaków, murowanych, z okresu kon. XIX – 1 ć. XX w., obecnie zdewaloryzowane.
- *współczesna* – dwukondygnacyjne bloki mieszkalne i biura d. PGR-u, ulokowane w północnej części wsi, przy drodze w kierunku dawnej cegielni.

### **Elementy funkcjonalne wsi**

#### **• Instytucje kościelne**

- *kościół filialny p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus* - posadowiony pośrodku wsi, (na nawsiu), przy skrzyżowaniu dróg - stanowi dominantę układu przestrzennego. Świątynia wzniesiona w 70-tych XIX w. (na nowym miejscu), kamiennie-ceglana, o neogotyckiej formie architektonicznej, salowa z wyodrębnionym przezbiterium i strzelistą wieżą oraz elementami historycznego wyposażenia (w tym renesansowy dzwon i XIX-wieczne herby rodowe).

- Działka wieloboczna, wygradzona murem ceglanym, z dwiema bramami wjazdowymi, obsadzona szpalerami lip.
- **Elementy kommemoratywne**
- *cmentarz ewangelicki* (ob. komunalny) – historycznie rozbudowany, regularny (czworoboczny), wygradzony od frontu murem kamiennym z bramą wjazdową, obsadzony dębami, ze śladami XIX-wiecznej nekropolii (destrukty nagrobków i żelaznych krzyży) oraz współczesnymi kwaterami nagrobków i mogił.
- *cmentarz ewangelicki (przy majątku)* – z poł. XIX w., niewielki, czworoboczny (nieogrodzony), obsadzony lipami, z dębową aleją dojazdową (ok. 300 m) oraz destrukcjami nagrobków z 2 poł. XIX i XX-wiecznymi mogiłami, ruinami (fundamentami) grobowca rodzowego i kaplicy.
- **Instytucja państwowe i komunalne**
- *szkoła* – historyczny budynek posadowiony na nawsiu został po 1945 r. rozbudowany, a przyległe boisko urządzono na dawnej działce kościelnej, z zachowanym kamiennym murem oporowym i szpalerowym zadrzewieniem, a elementy sepulkralne zostały przeniesione na cmentarz wiejski
- *leśniczówka* (nr 36) – w północnej części wsi; budynek murowany, z l. 10-tych XX.
- *świątlica* – to parterowy, murowany budynek (nr 50), z kon. XIX w; nowa świątlica ulokowana przy remizie, w sąsiedztwie majątku.
- *gospoda* – pośrodku wsi – nieczynna; budynek 2-kondygnacyjny, podpiwniczony, z częścią mieszkalną, ceglany z 2 poł. XIX w.
- *sklepy* – współczesne, wydzielone z pierwotnych domów mieszkalnych lub w formie kontenerowego pawilonu.
- **Przemysł, technika**
- *remiza* – historyczna ulokowana na zachodnim skraju nawsia (murowana, z l. ćw. XX w); współczesna – w sąsiedztwie majątku, w formie parterowego obiektu.
- *gorzelnia pofolwarczna* – w stanie ruiny, zachował się komin
- *wzgórze wiatraczne* – z kępą zieleni wysokiej
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
- *park pałacowy* – założony na przełomie XVIII/XIX w., krajobrazowy; obecnie o zredukowanej powierzchni i zdziczały, a stawy i ścieżki zatarte. Starodrzew głównie liściasty (głównie dęby oraz kasztanowce, lipy i klony), a także pojedyncze cisy i modrzewia (współcześnie uszczuplony). Park stanowi estetyczne dopełnienie zabytkowej zabudowy oraz korzystny element w krajobrazie całej wsi.
- *nasadzenia śródlwiejskie*:
- zwarte szpalery kasztanowców wokół zachodniej części nawsia,
- aleja lipowa między majątkiem a wsią.

## **KOPLIN – wieś miejska/prywatna**

### **Historia**

- Koplin to jeden z kilku, XIX-wieczny folwarków, założonych w latach 1833 – 1843 na gruntach miasta Choszczno;
- nazwa folwarku, tak niemiecka jak i polska, pochodzi od nazwiska piwowara Kopplina z Choszczna, który w l. 30-tych XIX w. objął w posiadanie ok. 90 ha ziemi przy drodze zamęcińskiej;
- w 1837 r. właściciel folwarku – w owym czasie już istniały zabudowania gospodarcze- wystąpił do władz o uznanie nazwy Kopplinthal („dolina Kopplina”);

- do 1938 r. Koplín wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen;
- po 1945 r. folwark został rozparcelowany i przekształcony w wieś sołecką: 1970 r. – 135 mk., 1988 r. – 193 mk.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- skupiony - dwuliniowy przysiółek
- od l. 70-tych XX w. układ przestrzenny rozwinął się wzdłuż drogi W – E oraz przy szosie do Choszczna, przesłaniając pierwotne założenie folwarczne;
- po płn.-wschodniej stronie osady wydzielono ogródki działkowe, z wewnętrznym układem dróg;
- od l. 60-tych doszło do przebudowy podwórza folwarcznego i wymiany zabudowy, a na wysokości podwórza wytyczono nowe drogi śródpolne;
- droga wewnątrz osady o nawierzchni gruntowej, dojazd do podwórza folwarcznego brukowany, w formie krótkiej alei lipowej;
- przed frontem podwórza znajduje ogródki z drzewkami owocowymi, a po przeciwległej stronie ogrody warzywne;
- po 1945 r. zlikwidowano cegielnię i linię kolejki wąskotorowej;

### **Zabudowa**

- **pofolwarczna i wybudowanie (ciąg domów mieszkalnych)**
- podwórze pofolwarczne w formie zamkniętego czworoboku, ale z nową zabudową gospodarczą (o zróżnicowanych formach) i „kastratami” historycznych budynków oraz fragmentem ceglanego muru ogrodzeniowego;
- na froncie podwórza posadowiony okazały dom mieszkalny nr 4 a-b (dwór) – jest to budynek murowany, 9-osiowy (z ryzalitem), nakryty wysokim dachem naczółkowym, wzniesiony w l. 10-tych XX w. (ob. budynek wielorodzinny);
- historyczna kolonia mieszkalna (po północnej stronie wewnętrznej drogi) złożona z czterech dwojaków (mur, dachy naczółkowe, bud. l. 20-te XX w.) oraz budynków gospodarczych, które współcześnie znacznie rozbudowano;
- po południowej stronie drogi W – E i przy szosie do Choszczna ulokowane są domy jednorodzinne, o prostopadłościennych bryłach.

## **KORYTOWO – wieś zakonna/rycerska**

### **Historia**

- 1237 r. książę wielkopolski Władysław Odonic nadał Korytowo zakonowi joannitów, którzy założyli na tym terenie komturę oraz wzniesli zamek;
- w wyniku konfliktu joannitów z księciem pomorskim, doszło do przejścia dóbr zakonnych (w tym Korytowa) przez Barnima I;
- 1269 r. Barnim I nadał wieś rodzinie von Wedel, która już w 1272 r. przeszła na służbę margrabiów brandenburskich; pierwszym lennikiem był Zulis de Wedel (protoplasta nowomarchijskiego rodu), a następnie jego synowie – Bedeckin, Henning, Hasson;
- wg. księgi ziemskiej margrabiego Ludwika Starszego z 1337 r. Korytowo liczyło 78 łanów ziemi (w tym 4 plebańskie);

- 1352 r. margrabia Ludwik Rzymski nadał żonie rycerza Henninga Starszego połowę wsi jako dożywocie, a drugą połowę objął w lenno Henning;
- 1363 r. 1/3 wsi oraz zamek posiadał Ludeke von Wedel z Drawna;
- w XV wieku Korytowo było kilkakrotnie niszczone: w czasie walk wewnętrznych (1402-09), w okresie rozruchów husyckich; wojny z Polską (1431-33) i Pomorzem (1469-78);
- od czasów krzyżackich (1409 r.) współwłaścicielami wsi byli von Goltzowie; 1440 r. – panem na zamku w Korytowie był Henryk von Goltz;
- ok. poł. XV wieku Korytowo otrzymało prawa miejskie, ponieważ w późniejszym dokumencie z 1486 r. arcyksiążę Joachim nadał w lenno (3/4) Henrykowi von Goltz miasteczko i zamek w Korytowie;
- nadanie to potwierdzone w 1503 r. przez elektora brandenburskiego – z prawem do sądu, łowienia ryb, wyrębem lasu, młynami, barciami, daniną kościelną oraz murowanym zamkiem i czterema folwarkami;
- przez cały XVI wiek miasteczko przeżywało rozkwit gospodarczy, a ziemie folwarczne były powiększane przez rugi chłopów;
- czwarta część Korytowa jeszcze w 1571 r. była w posiadaniu Wedłów, którzy następnie przekazali (1593 r.) - w ramach rozliczeń majątkowych – von Goltzom;
- w czasie wojny 30-letniej Korytowo należało do Hansa von der Goltz, a w 1637 r. zniszczone przez wojska cesarskie;
- wg. panoramy i opisu Meriana z poł. XVII w. Korytowo było ufortyfikowane (wały i mury), z kościołem i dwiema siedzibami rycerskimi (stary dom - zamek pojoannicki i nowy dom – zamek Goltzów), choć jeszcze w XVII-wiecznych opisach już nie było nazywane miasteczkiem;
- w poł. XVII wieku odnotowano 28 dwułanowych gospodarstw chłopskich, 13 zagrodniczych oraz karczmę, do której prawa kupili von Goltzowie od rady miejskiej Choszczna;
- w 1665 r. von Goltzowie podzielili się na dwie linie, z odrębnymi siedzibami: Uterhof (dolny dwór) i Oberhof (górnny dwór);
- wg. spisu z 1718 r. każda część wsi obejmowała sołtysa, 7 gospodarstw chłopskich i 2 zagrodników; łącznie 76 łanów, z czego część dworska obejmowała 30 łanów i przyłączone 24 łany chłopskie oraz 10 zagrodniczych;
- w latach 1715-18 współwłaścicielami Korytowa byli: Christoph Hans von Goltz i wdowa po Erneście von Goltz; następnie obie części przejściowo w posiadaniu rodziny Mildenitz i Hertzberg oraz Wedłów;
- w 1789 r. oba majątki kupił (za 120 tys. talarów) prezydent rejencji Gustav Heinrich von Enckevort, a za jego rządów zwiększono hodowlę owiec; w owym czasie we wsi było: 16 gospodarstw chłopskich, 6 zagrodników, 10 chałupników, 25 komorników, rybak, kołodziej, leśniczy, kowal, młynarz – łącznie 65 domów;
- w XVIII wieku Korytowo było ważnym ośrodkiem hodowli owiec; ponad to mieszkańcy trudnili się również rybołówstwem;
- w 1810 r. majątek odziedziczył wnuk w/w - Bernhard Heinrich von Enckevort, który w 1812 r. sprzedał dobra Ernestowi Bernhardowi von Wedel, a ten z kolei przekazał który w 1839 r. przekazał Korytowo swej siostrzenicy – Luisie Leopoldinie von Schlieffen;
- następnie majątek w posiadaniu tej rodziny (aż do czasów II wojny światowej): w l. 60-tych XIX w. hrabina Virginia Charlotta; w 1872 r. jej brat Adolf Limbrecht; w 1885 r. – Georg von Schliessen, 1898 r. – wdowa Heide z czwórka dzieci;
- w 1815 r. nastąpiło rozdzielanie ziemi chłopskiej od dworskiej; w owym czasie było 15 samodzielnych gospodarstw chłopskich, 8 zagrodniczych;

- w 1850 r. majątek (łącznie z folwarkiem Golcza i Kaszewo) obejmował 7.331 mórg ziemi;
- w 1924 r. przy drodze do Rakowa powstały 4 gospodarstwa chłopskie;
- w 1937 r. wieś liczyła 850 mieszkańców;
- do 1938 r. Korytowo wchodziło w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

**Układ przestrzenny** - wielodrożnica - układ szachownicowy (miejski) z zespołem rezydencjonalno-folwarcznym i wybudowaniami (koloniami)

- układ przestrzenny nie wykazuje istotnych zmian w stosunku do w/opisanego z okresu XIX – 1 poł. XX w.;
- jest to kompozycja zwarta, z czytelną siatką średniowiecznych dróg (na planie owalnej szachownicy) i obszernym zespołem rezydencjonalno-folwarcznym; całość wkomponowana w nadjeziorną topografię terenu;
- współcześnie układ nieznacznie rozwinięty w kierunku wschodnim, z osiedlem bloków mieszkalnych;
- główne elementy kompozycji przestrzennej to historyczne dominanty: XIII-wieczny kościół, barokowy dwór z założeniem parkowy oraz całościowo zachowane, XIX-wieczne podwórze folwarczne;
- wewnątrz wsi o historycznej strukturze osadniczej, z zabudową zagrodową i krótkimi pierzejami o nieregularnych kształtach;
- sieć drożna o pierwotnym układzie, w większości o nawierzchni brukowanej;
- kolonie chłopskie z licznymi ubytkami zagród (m.in. całkowicie wyburzone zagrody przy drodze po północnej stronie młyna na Wardynce).

### **Zabudowa**

- zagrodowa - mało i średniorolna oraz kolonijna
- pofolwarczna- gospodarcza o wartościach zabytkowych,
- mieszkalna (historyczna i współczesna)

**Zabudowa zagrodowa** – o charakterze mało i średniorolnym, 2 i 3-budynkowe, o niewielkich (płytkich) działkach siedliskowych, które rozmiary zostały zdeteminowane przez układ sieci drożnej i topografię terenu.

Chałupy lokowane na froncie zagród (głównie kalenicowo), 3/5 osiowe, murowane, nakryte dachami 2-spadowymi, wzniesione w większości w okresie 4 ćw. XIX – pocz. XX w. Uzupełnieniem zabudowy zagród są niewielkie budynki ogólnoinwentarskie i sporadycznie zachowane stodoły. W zabudowie Korytowa nie zachowały się obiekty szachulcowe, za wyjątkiem stodoły przy podwórzu folwarcznym oraz chałupy przy osadzie młyńskiej (ul. Myśliwska 8).

Przy drodze do Wardynia zabudowa nierolnicza, z niewielkimi chałupami (2 i 3-osiowa) z 1 ćw. XX w.

Kolonie poza wsią o charakterze rolniczym (chłopskim), ale o zredukowanej liczbie zagród i zabudowie gospodarczej – obecnie są to zagrody 2 i 3-budynkowe. Przy osadzie młyńskiej 2-budynkowa zagroda z szachulcową chałupą z poł. XIX w. (ob. opuszczona).

### **Zespół pofolwarczny:**

- zespół rezydencjonalny
- *dwór* - murowany, trzyskrzydłowy, parterowy, nakryty dachami mansardowymi, wzniesiony – w swym zasadniczym układzie – w 2 poł. XVIII w. i rozbudowany w l. 1830-90, o barokowej formie architektonicznej; obecnie w trakcie remontu.
- *dom rządcy* – dwukondygnacyjny budynek, nakryty dachem 4-spadowym z wystawkami, wzniesiony w 2 poł. XIX w. i rozbudowany w l. 10-tych XX w., o historyzującym wystroju elewacji.
- podwórze folwarczne o pierwotnej kompozycji (swobodnej – otwartej), wybrukowane i historycznej zabudowie, rozlokowanej w dwóch, głównych ciągach przestrzennych:
  - *północny (wzdłuż drogi)* – obora (1865 r.), owczarnia (1870 r.), stodoła (1870 r.); są to budynki wielkokubaturowe, ceglane, nakryte dachami 2-spadowymi, a pomiędzy nimi niewielkie budynki gospodarcze.
  - *zachodni* – stodoła (1880 r.), budynek ogólnoinwentarski (l. 80-te XIX w.), budynek inwentarsko-magazynowy (1904 r.), stajnia – magazyn (kon. XIX w.) oraz w drugim szeregu gołębnik (1914 r.) z budynkiem gospodarczym; całość zabudowy również murowana, o pierwotnych formach architektonicznych.
  - *część wschodnia* – to luźno rozlokowane budynki, murowane, o zróżnicowanych bryłach i funkcjach, wzniesione w okresie 4 ćw. XIX – 1 c. XX w.: gorzelnia (pocz. XX w.), kuźnia (1923 r.), stajnia (4 ćw. XIX w.).
  - kolonia mieszkalna rozlokowana w kilku ciągach, w różnych częściach Korytowa
  - *ul. Środkowa* – dwa czworaki (nr 4, 5), murowane, nakryte dachami naczółkowymi, z 1912 i 1919 r., częściowo zdewaloryzowane przez nowe przeprucia okienne.
  - *ul. Szkolna* - ciąg murowanych czworaków po wschodniej stronie drogi, z przełomu XIX/XX w.; ob. przebudowane.
  - *ul. Myśliwska* – osiedle 2-kondygnacyjnych bloków mieszkalnych, na wyniesieniu terenu, z l. 70-tych XX w.

## Elementy funkcjonalne wsi

### • *Instytucje kościelne*

- *kościół filialny p.w. św. Stanisława Kostki* – zlokalizowany w płn.-zachodniej części Korytowa, w sąsiedztwie zespołu rezydencjonalno-parkowego, stanowi jedną z głównych dominant w historycznym krajobrazie wsi. Jest to kościół murowany, salowy, z wieżą od zachodu, kilkunastokondygnacyjny (XIII-XIX w.), z czytelnymi nawarstwieniami stylistycznymi (gotyckie mury, renesansowy szczyt, barokowy hełm wieży); obecnie w trakcie remontu hełmu wieży.
- *pastorówka, ob. plebania* (ul. Kościelna 4) – budynek murowany z kon. XIX w., nakryty dachem 2-spadowym z wystawką, ze szczytowym wejściem i gankiem. Przy plebani świetlica – Ośrodek Pomocy Rodzinie.

### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz przykościelny* – nieczynny, bez elementów sepulkralnych; działka wieloboczna, częściowo wygradzona murem kamiennym, z centralnie ułożoną świątynią oraz pomnikową lipą.
- *cmentarz ewangelicki (wiejski)* – nieczynny; ułożony w południowej części wsi, przy rozwidleniu dróg. Działka półkolistą (z fragmentami muru ogrodzeniowego), o układzie alejowo-kwaterowym, obsadzona bukami, klonami i jesionami, z kilkoma nagrobkami (destrukcjami) z 2 poł. XIX w. oraz XX-wiecznymi mogiłami i żelaznymi krzyżami.

- *cmentarz rodowy, ewangelicki* – nieczynny, na zachodniej, nadjeziornej skarbie (w osi dworu). Zachowała się ruina kamiennie-ceglanego grobowca z kaplicą, bez zabytkowej zieleni.
- ***Instytucja państwowe i komunalne***
  - *szkółka* – na miejscu historycznego budynku powstał nowy kompleks szkolny, złożony z kilku obiektów, o bryłach harmonijnie wkomponowanych w historyczną zabudowę i ciekawej kolorystyce elewacji; zespół ten stanowi przykład właściwego kształtowania struktury przestrzennej wsi.
  - *sklep* – współczesny pawilon, ulokowany przy ul. Środkowej
- ***Przemysł, technika***
  - *gorzelnia popołowarczna* – murowana, jednobryłowa, 2-kondygnacyjna z ryzalitem, z pocz. XX w., o charakterystycznej formie architektonicznej, łączący część produkcyjną z mieszkalną
  - *kuźnia folwarczna* – murowany budynek z 1923 r., dwuskrzydłowy; obecnie znacznie przekształcony (zmodernizowany) – zwłaszcza w części mieszkalnej.
  - *młyn wodny* (ul. Myśliwska 9a-9b) – zlokalizowany nad rzeką Wardynką, ok. 1 km na płn.-wschód od wsi, stanowi główny element osady młyńskiej. Budynek młyński dwubryłowy, z okazałą częścią mieszkalną oraz budynkami pomocniczymi (w tym pędnia) i przepustami, murowany, 2-kondygnacyjny i podpiwniczony; wzniesiony w l. 70-tych XIX i rozbudowany w 1913 r. (dom); obecnie nie pełni funkcji produkcyjnej, po remoncie tej części budynku, która jest użytkowana przez Koło Łowieckie „Szarak”. Przy młynie zachowana infrastruktura hydrograficzna, tj. obetonowany kanał młynówki, z przepustami i zastawkami (ob. nieużytkowany) oraz solidny budynek gospodarczy dawnej zagrody młyńskiej z 1871 r. (ob. przebudowany). Nowym elementem przy młynie jest kamienny głąz z tablicą upamiętniającą zmarłych myśliwych, a przy drodze ustawione kamienie młyńskie.
  - *remiza* – ulokowana przy ul. Szkolnej, nowy budynek o pawilonowej formie architektonicznej.
- ***Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe***
  - *park dworski* – o historycznej kompozycji, z czytelnymi elementami XVII-wiecznego ogrodu renesansowego (kopiec), barokową bryłą dworu i dominującą kompozycją krajobrazową, ukształtowaną w poł. XIX w. Zachowany starodrzew, założenie widokowe, układ alejek oraz historyczna zabudowa (dwór i dom rządcy, lodownia, schody na kopiec). Drzewostan liściasty – szpalery klonów, dęby, olsze przy jeziorze oraz aleja lipowa.
  - *nasadzenia śródmiejskie*:
  - aleja lipowa wzdłuż ul. Parkowej;
  - aleja klonowo-jesionowa przy drodze do Wardynia (ul. Joannitów),

## **KRZOWIEC – wieś szlachecka**

### **Historia**

- Krzowiec to prawdopodobnie XVIII-wieczny folwark majątku w Kołkach, założony za czasów rodziny von Osten;
- w poł. XIX w. folwark wymieniony w spisie dóbr koleckich, stanowił własność Otto von Schuckmanna;
- brak informacji o wielkości folwarku; w 1856 r. cały majątek kolecki liczył 1483 ha, a w 1914 r. – 1811 ha;

- do 1938 r. Krzowiec wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

#### **Układ przestrzenny i zabudowa** - przysiółek-zespół pofolwarczny

- obecnie jest to niewielki, ulicowy przysiółek, rozwinięty na osi SW – NE, z zabudową mieszkalną i całkowicie zrujnowaną zabudową gospodarczą;
- po 1945 r. powstała nowa kolonia mieszkalna, rozlokowana po wschodniej stronie drogi dojazdowej od północy;
- podwórze folwarczne-oznacznie zatartym układzie, nieużytkowane, z wyburzonymi lub kompletnie zrujnowanymi (zdeastowanymi) budynkami gospodarczymi (były to obiekty kamiennie-ceglane, z 4 ćw. XIX w.); zachowały się dwa domy (czworaki) z pocz. XX w., murowane, ale zdewaloryzowane przez przebudówki;
- kolonia mieszkalna: historyczna (po wschodniej stronie podwórza) - z jednym, wielorodzinnym budynkiem mieszkalnym, murowanym, z 4 ćw. XIX w.; współczesna – ciąg parterowych dwojaków oraz jeden blok 2-kondygnacyjny.
- d r o g i dojazdowe brukowane, w formie zwartych a l e i o cechach zabytkowych – od wschodu dęby, od północy – klony;

#### **PAKOŚĆ – wieś kościelna/prywatna**

##### **Historia**

- Pakość to XIX-wieczny folwark, założony na gruntach należących do kościoła NMP w Choszcznie - stąd nazwa Marienberg (Maryjne Wzgórze);
- 05.06.1939 r. właściciel ziemski Friedrich Kopplin z Radlic wydzierżawił 1516 mórg ziemi kościelnej za opłatą 607 szefli;
- 18.01.1843 r. F. Kopplin zgłosił do zatwierdzenia nazwę folwarku (Marienberg); w owym czasie istniały zabudowania folwarku – dwór, czworak, bud. inwentarskie, duża stodoła i owczarnia;
- ok. poł. XIX w. folwark liczył 29 mieszkańców;
- do 1938 r. Pakość wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

#### **Układ przestrzenny i zabudowa** - skupiony- dwuliniowy (zespół pofolwarczny)

- obecnie jest to układ 2-liniowy, rozplanowany przy dwóch drogach tworzących tzw. rozwidlenie; z czego pierwotny układ w formie krótkiej ulicówki na osi S – N;
- po zachodniej stronie wsi i drogi do Piasecznika powstał kompleks budynków gospodarczych spółdzielni produkcyjnej, ob. „Danish Farming”;
- częściowo zatarty układ p o d w ó r z a f o l w a r c z n e g o: wyburzone budynki frontowe oraz północne, a pośrodku ulokowano niewielki dom; zachowany budynek inwentarsko-magazynowy (nr 4), murowany, z kon. XIX w., po przebudowie;
- d w ó r (nr 5) przebudowany, po remoncie (zachowana część północna i ryzalit środkowy) – budynek murowany, parterowy, nakryty dachem 2-spadowym, wzniesiony w 2 poł. XIX w.;
- w osi podwórza zachowana krótka a l e j a, ze starodrzewem lipowym;
- p a r k rozplanowany po zachodniej stronie dworu, o założeniu krajobrazowym (ok. poł. XIX w.), z wielogatunkowym drzewostanem (dominują dęby oraz pojedyncze lipy i kasztanowce) z 2 poł. XIX w.;



- c m e n t a r z w północnej części parku, z poł. XIX w., o zatartym układzie (ok. 0,2 ha), obsadzony dębami i klonami, ze śladami nagrobków kamiennych;
- k o l o n i a m i e s z k a l n a to dwojaki (ulożone bezpośrednio przy drodze wiejskiej), z niewielkimi budynkami gospodarczymi; obiekty po przebudowach, bez wartości kulturowych;
- historyczny układ s i e c i d r o ż n e j bez zmian; drogi w obrębie wsi asfaltowe, a boczne - gruntowe;

## **PIASECZNIK- wieś książęca/rycerska**

### **Historia**

- Piasecznik to wieś o metryce średniowiecznej, wzmiankowana w 1278 r., kiedy to na mocy układu książę Barnim I odzyskał wsie położone w rozwidleniu Iny, uznając je za lenno otrzymane od margrabiego Konrada;
- w tym samym roku wieś wymieniana jest jako własność Wedlów z Krępcewa;
- od 1516 r. wieś w posiadaniu rodziny Güntersberg, następnie majątek stał się własnością domenalną;
- pod kon. XV wieku wybudowano kościół parafialny, od 2 poł. XVI w. świątynia przejęta przez protestantów;
- 1774 r. założono folwark domenalny;
- 1778 r. wybudowano młyn wodny;
- 1784 r. Piasecznik określano jako wieś bogatych chłopów: sołtys, 24 gosp. chłopskie, 3 zagrodników, 7 chałupników, działała karczma, kuźnia; łącznie 73 domy;
- w 1835 r. dokonano separacji gruntów, m.in. wydzielono nowe grunty dla kościoła i parafii;
- w 1868 r. odnotowano 25 gosp. chłopskich, 3 zagrodnicze, młyn wodny - łącznie 85 chałup, 2 bud. gospodarcze, 55 bud. gospodarczych; w owym czasie folwark domenalny liczył 21 domów mieszkalnych
- w 1935 r wieś liczyła 585 mieszkańców, a w 1929 r. 30 gospodarstw chłopskich posiadało od 20 do 50 ha ziemi;
- do 1939 r. Piasecznik wchodził w skład Kreisu Pyritz, Reg. Bez. Stettin, Prov. Pommer

### **Układ przestrzenny-** zwarty (wielopasmowy) - widlica z zespołem pofolwarcznym

- historycznie ukształtowany układ przestrzenny nie wykazuje zmian w stosunku do w/opisanego z okresu 2 poł. XIX – 1 poł. XX w.;
- główne elementy kompozycji przestrzennej to: historycznie wykształcona kompozycja przestrzenna z układem sieci drożnej; zabytkowy kościół; zespół pofolwarczny oraz duże nasycenie zabudową chłopską o wysokich wartościach kulturowych;
- formalnie jest to kompozycja widlicowa (w kształcie litery „T”), rozplanowana przy skrzyżowaniu historycznych traktów komunikacyjnych (z rozwidleniami na obrzeżach), z centralnym (trójbocznym) placem, zespołem pofolwarcznym i osiedlem robotników folwarcznych; zachowane również wybudowania chłopskie;
- pierzeje w pełni wykształcone, ale z widocznymi ubytkami (w pierzei południowej układu W – E oraz w obu ciągach układu N - S), o historycznej kompozycji:

- w części północnej szeroko rozsunięte (łukowate), z głębokimi działkami siedliskowymi, a w części południowej proste, o płytszych działkach;
- nowe elementy przestrzenne lokowane głównie na obrzeżach wsi (zabudowa mieszkalna), przy czym niektóre mają formę szpetnych dominant – np. dwu-pietrowe bloki mieszkalne);
- do działek siedliskowych – szczególnie w części północnej - przylegają głębokie ogrody i sady, ale bez dróg zagumiennych;
- układ sieci drożnej bez zmian: główna droga wiejska (S – NW) oraz wyjazdy w kierunku południowym o nawierzchni asfaltowej; droga po wschodniej stronie placu oraz w kierunku tzw. Zaolzia – brukowane; drogi do wybudowań – gruntowe;
- zachowana większość wybudowań (koloni) o rozproszonej zabudowie, o nazwach lokalnych (Koloniam, Zaolzie, Pod Lasem); zagrody nr 44-47 przy drodze polnej w formie zwartego ciągu.

### **Zabudowa**

- zagrodowa (chłopska) - typologicznie zróżnicowana, o wart. kulturowych
- zespół pofolwarczny - podwórze, dwór - rządcówka, kolonia mieszkalna

**Zabudowa chłopska** typologicznie zróżnicowana, odzwierciedla historycznie ukształtowane podziały własnościowe, z dominacją dużych zagród chłopskich. Niektóre, pierwotnie pełnorolne, zagrody zostały wtórnie przekształcone – w wyniku licznych wyburzeń budynków – do gospodarstw nierolniczych. W wyniku zmian społeczno-gospodarczych niektóre obiekty pełnią nowe funkcje (np. użyteczności publicznej, magazynowe) lub nieużytkowane, a nawet opuszczone.

#### - Typy zagród:

- *dominujące* – pełnorolne (w pierzei północnej układu W – E)
- zagrody głównie 4-budynkowe, o układach czworobocznych, z przylegającymi do siebie podwórzami,
- układ: dom kalenicowo na froncie parceli, po bokach budynki inwentarskie (w tym w linii pierzei), w głębi stodoła (w tym duże na dwa gospodarstwa),
- dominuje zabudowa murowana z okresu 4 ćw. XIX – pocz. XX w., za wyjątkiem szachulcowych stodoł,
- w pierzei południowej układu W – E z pierwotnych zagród pełnorolnych zachowały się domy i pojedyncze budynki inwentarskie.
- *uzupełniające*:
- średniorolne (na obrzeżach układu W – E oraz w południowej części wsi)
- zagrody 3-budynkowe, zróżnicowanych kształtach i mniejszej skali obiektów, z wąskofrontowymi domami (w tym o łączonym programie użytkowym – np. nr 70, 71, 88, 93) oraz chronologicznie i materiałowo zróżnicowanej zabudowie (w tym przemurowane dawne budynki szachulcowe);
- małorolne (na obrzeżach wsi oraz na centralnym placu)
- zagrody głównie 2 lub 3-budynkowe, o niewielkiej skali obiektów, zabudowa murowana, w większości z pocz. XX w.
- kolonijne (poza strefą zabudowy)
- zagrody głównie 2 lub 3-budynkowe (w tym mieszkalno-gospodarcze – np. nr 41, 42), z niewielkimi obiektami gospodarczymi; budynki murowane, tynko-wane, z l. 20-tych XX w.

### Formy zabudowy:

- *domy mieszkalne*
  - « w zagrodach pełnorolnych:
    - bud. w okresie 4 ćw. XIX – l. 10-te XX w. (dominują domy z przełomu XIX/XX w.),
    - lokowane na froncie parceli, zorientowane kalenicą do drogi ,
    - murowane, ceglane (pierwotnie nietynkowane),
    - parterowe oraz ze ściankami kolankowymi i mieszkalnym poddaszem, nakryte dachami 2-spadowymi,
    - budynki 5 – 7 osiowe, o regularny podziałach,
    - z elementami detalu architektonicznego (opaski przyotworowe, gzymsy, fryzy – np. nr 74, 88/90) oraz XIX-wieczną stolarką – głównie ozdobnie opracowane drzwi, np. 53, 55, 57, 89-90
  - « w zagrodach średnio i małorolnych
    - bud. w okresie 1 poł. XIX – l. 20-te XX w. (także dwufazowe),
    - lokowane na froncie parceli, kalenicowo (np.. nr 15, 48) lub wąskofrontowe (nr 13, 70, 71, 88, 93),
    - o łączonym programie użytkowym – np. chałupy wąskofrontowe z częścią gospodarczą i obiekty na koloniach),
    - murowane lub szachulcowe (przemurowane), w większości tynkowane,
    - 4/6-osiowe, nakryte dachami 2-spadowymi (np. 48 z dachem naczółkowym)
  - *budynki inwentarskie*
  - bud. w okresie 4 ć. XIX – l. 20-te XX w.,
  - lokowane po bokach podwórza, szczytem do drogi (w tym w linii pierzei – np. nr 6, 7, 57, 58)
  - wielofunkcyjne, o zróżnicowanej skali, z użytkowymi poddaszami, nakryte dachami 2-spadowymi,
  - murowane (ceglane, nietynkowane), z prostym detalem architektonicznym – gzymsy, lizeny, rozety (np. nr 6)
- *stodoły*
  - lokowane w głębi podwórza, w tym na dwie zagrody – np. nr 58/59 i 60/61,
  - szachulcowe, 2-klepiskowe, z wozowniami (w zagrodach pełnorolnych), wzniesione ok. poł. XIX w. oraz wtórnie przemurowane,
  - murowane, 1 i 2-klepiskowe (w mało i średniorolnych), bud. kon. XIX – 1 ćw. XX w.
  - nakryte wysokimi dachami 2-spadowymi, o skromnym wystroju architektonicznym.
- *mała architektura*
  - ogrodzenia – dominują współczesne płoty sztachetowe, zaś przy zagrodach pełnorolnych zachowane fragmenty kamiennych ogrodzeń (nr 5, 7, 10, 71) oraz ceglane filary bramne (np. nr 5, 7, 58, 61, 82).

### **Zespół pofolwarczny:**

- *podwórze folwarczne* – o czytelnej kompozycji (zasadniczy układ w podkowę), wybrukowane, z kamiennie-ceglaną zabudową z okresu 2 poł. XIX – l. 10-te XX w. oraz ceglanymi filarami bramnymi. Po bokach podwórza dwa ciągi wielkokubaturowych budynków: od strony drogi inwentarskie (ob. nieużytkowane), w głębi dziedzińca – magazynowe. Poza podwórzem znajdują się jeszcze dwa budynki

- gospodarcze (cegłany i kamienny) oraz dom mieszkalny – murowany z kamienia, wieloosiowy, nakryty wysokim dachem 2-spadowym. Całość o wartościach zabytkowych.
- *dom rządcy* (ob. dom mieszkalny nr 17) – ulokowany w osi założenia podwórza, murowany z cegły ceramicznej, 9-osiowy, ze ścianką kolankową, nakryty dachem 2-spadowym, bud. 4 ćw. XIX w.
  - *kolonia mieszkalna* – rozlokowana po zachodniej stronie drogi wiejskiej (na wysokości jeziora), złożona z kilku tzw. czworaków, o jednakowych formach architektonicznych; budynki z l. 10-tych XX w., murowane, 2-kondygnacyjne, wieloosiowe, nakryte płaskimi dachami 2-spadowymi (ob. z częściową wymianą stolarki).

## Elementy funkcjonalne wsi

### • *Instytucje kościelne*

- *kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Boboli* - posadowiony w płn.-zachodniej części wsi, w sąsiedztwie jeziora. Jest to kościół murowany (kamienny), salowy, bez-wieżowy, wzniesiony w kon. XV w., późnogotycki; zniszczony w czasie II wojny światowej, odbudowany w 1969 r. – bez historycznego wyposażenia.
- *pastorówka* (ob. plebania nr 50) – budynek ulokowany bezpośrednio przy kościele, murowany, 7-osiowy (z ryzalitem), bud. kon. XIX w.

### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz przykościelny* (nieczynny) – działka wieloboczna, wygradzona od frontu wysokim murem kamiennym, z dwiema bramkami, obsadzona pojedynczymi dębami i kasztanowcami, z centralnie ulokowanym zabytkowym kościołem; brak śladów sepulkralnych, za wyjątkiem kamiennego obelisku ku czci ofiar I wojny światowej.
- *cmentarz ewangelicki, ob. komunalny* (z poł. XIX w., rozbudowany po 1970 r.) – polowy, usytuowany przy wyjeździe ze wsi w kierunku Stargardu, o regularnym (czworo-bocznym) założeniu, dwufazowy, wygradzony od strony drogi murem, obsadzony lipami i jesionami, z destruktami XIX-wiecznych nagrobków i żelaznymi krzyżami w części frontowej (historycznej).

### • *Obiekty użyteczności publicznej*

- *szkoła* – historyczny budynek posadowiony pośrodku wsi (nr 83), parterowy, murowany (cegła ceramiczna, nietynkowany), o typowym ukształtowaniu elewacji (tj. z dużymi oknami sal szkolnych) - ob. dom mieszkalny;
- *warsztaty terapii zajęciowej* (nr 82) – dwukondygnacyjny, nowoczesny budynek, o kolorowym wystroju elewacji, ukształtowany po rozbudowie parterowego domu (chałupy).
- *sklepy* – w obrębie wsi jest kilka punktów sklepowych (ogólnospożywczych), ulokowanych w nowych budynkach (pawilonach) – na centralnym placu, przy jeziorze.
- *plac sportowy* – wydzielony we wschodniej części wsi, przy zagrodzie nr 74.

### • *Przemysł, technika*

- *młyn wodny* – wyburzony po 1945 r., ze śladami fundamentów po budynkach i kamiennym murem oporowym, o urokliwym miejscu (głęboki wąwóz) z czytelnym obrysem młynówki i stawu.
- *remiza* – historyczna ulokowana przy folwarku (niewielki, murowany budynek z pocz. XX w., z wjazdem w ścianie długiej); współczesna zlokalizowana przy jeziorze, w parterowym budynku bez wieży.

### • **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**

- nasadzenia *śródmiejskie*:
- szpalery kasztanowców i klonów wzdłuż pierzei, obrębnie układu W – E,
- podwójny szpaler kasztanowców pośrodku układu W – E,
- krótkie
- nasadzenie przy zagrodach (kasztanowiec i klon) w południowej części wsi,
- *park dworski* – to obecnie pojedyncze drzewa liściaste w otoczeniu podwórza oraz szpaler kasztanowców przy drodze.
- *wody*: po płn.-zachodniej stronie wsi znajdują się dwa, niewielkie jeziora, o zakrzewionej linii brzegowej, które waloryzują krajobraz naturalny, a także stanowią zabezpieczenie ekspozycji na historyczny zespół ruralistyczny;

## **PŁOKI**

### **Historia**

- Płoki to XIX-wieczny folwark, założony w trakcie kolonizacji terenów wokół Choszczna, w okresie regulacji gruntów;
- folwark założono na wniesieniu terenu, na wzgórzu – stąd nazwa „*góra Wilhelma*”
- do 1938 r. Płoki wchodziły w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- przysiółek- zespół pofolwarczny
- po 1945 r. zespół użytkowany przez dwie rodziny, w ramach pierwotnego założenia folwarcznego;
- obecnie jest to niewielki przysiółek, o zwartej (geometrycznej) kompozycji, rozlokowany w osi drogi dojazdowej od północy;
- podwórze pofolwarczne o czytelnym układzie, z historycznymi budynkami gospodarczymi – murowane (cegłane), z kon. XIX w., do których dostawiono nowe przybudówki;
- na miejscu dworu posadowiony współczesny, 2-kondygnacyjny dom, nakryty dachem 4-spadowym;
- całość zabudowy bez wartości kulturowych, poza zainteresowaniami konserwatorskimi;
- park dworski o pow. ok. 1 ha, krajobrazowy, założony w kon. XIX w., z drzewostanem liściastym (lipy i buki), polaną i stawem; obecnie jest to zwarta kępa zieleni wysokiej, stanowiąca otulinę dla zabudowy;
- do osady wytyczono od płn.-zachodu i płd.-wschodu nowe drogi polne;

## **RADACZEWO – wieś zakonna/książęca**

### **Historia**

- wieś położona na obszarze, który w l. 1232-1236 r. został nadany przez księcia Władysława Odonicza i Henryka Brodatego cystersom z Kołbacza;
- następnie tereny te były przedmiotem sporu między księstwem pomorskim i Brandenburią ;
- pierwsza wzmianka o wsi „*Rickebach*” pochodzi z 1278 r., kiedy to została wymieniona w układzie, na mocy którego książę Barnim I odzyskał wsie położone w rozwidleniu Iny, uznając je za lenno otrzymane od margrabiego Konrada;

- od kon. XIII w. wieś stanowiła lenno rodziny Güntersberg, do której należał też sąsiedni Piasecznik;
- 1525 r. Radaczewo w połowie należało do Johanna von Güntersberg, a w połowie do książąt pomorskich, wchodząc – od czasów Reformacji - w skład domeny w Szadzku;
- 1530 r. część domenalna została sprzedana Gasparowi Borke – burmistrzowi ze Stargardu;
- do 1772 von Güntersbergowie posiadali swoją część Radaczewa, następnie wieś przejęła rodzina von Blankensee;
- w poł. XVIII w. w Radaczewie były trzy majątki: „A” – von Blankensee, „B” – von Schack, „C” – von Borck;
- od 1770 r. całość majątku przejęła rodzina von Blankensee;
- 1784 r. we wsi było 14 gospodarstw chłopskich, 36 domów mieszkalnych, pałacyk myśliwski; działała kuźnia oraz szkoła;
- 1817 r. Radaczewo kupiła rodzina Bethe; 1858 r. – Helmuth Carl Bethe;
- ok. 1870 r. wieś liczyła aż 508 mieszkańców, 44 domy, 4 budynki przemysłowe (kuźnia, młyn), 58 budynków gospodarczych;
- 1892 r. majątek należał do Theodora von Bethe i liczył 1344 ha;
- w l. 30-tych XX w. majątek przejęła rodzina Blüdorn, a we wsi było 398 mieszkańców;
- do 1939 r. Radaczewo wchodziło w skład Kreisu Pyritz, Reg. Bez. Stettin, Prov. Pommern

#### **Układ przestrzenny** - zwarty – wieś ulicowo-placowa z zespołem pofolwarczym

- wieś w typie luźnej i nieregularnej ulicówki, rozplanowanej na osi SW – NE, rozdzielonej wrzecionowatym placem, z czytelnym podziałem na część chłopską (północną) i pofolwarczą (południową);
- układ przestrzenny ograniczony od płn., wsch., i płd. naturalnymi ciekami;
- pierzeje o zróżnicowanej kompozycji: w części południowej zwarte, ale z nowymi nawarstwieniami (bloki mieszkalne); w części północnej – nieregularne, luźne, z licznymi ubytkami;
- historyczna kompozycja przestrzenna o częściowo zatartych dominantach – kościół w ruinie, wyburzony pałac; głównym elementem kompozycji ruralistycznej jest zabudowa pofolwarcza (podwórze gospodarcze i kolonia mieszkalna) oraz rozległe założenie parkowe;
- nowe elementy przestrzenne powstały na obrzeżach parku – tj. zespoły budynków inwentarskich;
- układ sieci drożnej bez zmian: główna droga wiejska – asfaltowa, drogi dojazdowe do majątku oraz droga okalająca nawsie – brukowane; po zachodniej stronie strefy zabudowy wydzielono drogę zagumienną;
- po 1945 r. wyburzono zabudowania (zagrodę) cegielni.

#### **Zabudowa**

- zespół pofolwarczy z kolonią mieszkalną
- zagrodowa - średnio i małorolna

#### **Zespół pofolwarczy:**

- pałac – zniszczony w czasie II wojny światowej, w l. 60-tych rozebrano ruiny, a następnie na tym miejscu wzniesiono nowy dom mieszkalny; w tym miejscu zachował się pomnikowy dąb.

- dziedzince folwarczne:
- *główne* o pierwotnej, geometrycznej kompozycji, ukształtowanej w sposób osiowy (otwarty), z dwoma ciągami zabudowy, złożonych z wielkokubaturowych obiektów; w osi dawnego pałacu obora, stodoła i stajnia, a w osi wjazdu zachodniego gorzelnia i kuźnia. Budynki murowane (kamienne i ceglane) wzniesione w 3 ćw. XIX w. (datowane), z licznymi przemurówkami i nową stolarką; obecnie w większości nieużytkowane.
- *północne* w całości wyburzone.
- na obrzeżach pierwotnego podwórza oraz przy parku powstały zespoły budynków inwentarskich (chlewnie); obecnie również nieużytkowane.
- kolonia mieszkalna – w południowej części wsi, rozlokowana po obu stronach drogi, złożona z XIX-wiecznych czworaków i współczesnych, 1-piętrowych bloków. Historyczna budynki (np. nr 18, 21-24) murowane (kamienne), wieloosiowe (o symetrycznych elewacjach), nakryte dachami 2-spadowymi, datowane (od 1880 do 1896 r.); obecnie po częściowej wymianie stolarki, z dobudowanymi gankami, ale stanowią zwarte ciągi architektoniczne, o wartościach kulturowych.
- **Zabudowa zagrodowa** rozlokowana pośrodku wsi oraz w części północnej, złożona z 2 lub 3-budynkowych zagród, o niewielkiej skali obiektów gospodarczych lub o łączonym programie użytkowym (np. nr 29). Występują liczne ubytki tak całych zagród, jak budynków gospodarczych oraz obiektów szachulcowych – np. chałupy nr 31 i 32. Zabudowa historyczna pochodzi z okresu kon. XIX – l. 20-te XX w., murowana, o skromnych formach architektonicznych i współcześnie zdemaloryzowana; pojedyn-cze budynki szach./mur., z 1 poł. XIX w. - nr 29.
- Budynki mieszkalne lokowane kalenicowo na froncie parceli, 5/7-osiowe, nakryte dachami 2-spadowymi. Budynki inwentarskie po bokach podwórza, wielofunkcyjne, ceglane. Stodoły zachowane sporadycznie, murowane i drewniane, 1-klepiskowe. Przy niektórych zagrodach zachowały się ceglano-kamienne ogrodzenia (np. nr 29).

## Elementy funkcjonalne wsi

### • *Instytucje kościelne*

- *kościół* – XVI-wieczny, salowy z wieżą, zniszczony w czasie działań II wojny światowej; obecnie w stanie ruiny – zachowało się większość kamiennych murów i ceglane obramienia otworów okiennych i drzwiowych.
- *kaplica* (nr 8) – urządzona w budynku mieszkalnym, ulokowanym pośrodku wsi (na nawsiu).

### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz przykościelny* – nieczynny; działka czworoboczna (ok. 0,3 ha), wygrazona fragmentarycznie zachowanym murem kamiennym, obsadzona lipami, jesionami i klonami (zakrzewiony); układ jednokwaterowy, z ruiną XVI-wiecznego kościoła oraz XIX-wiecznymi, kamiennymi nagrobkami (płytami) rodziny Bethe (właścicieli majątku).
- *cmentarz ewangelicki* (z poł. XIX w.) – nieczynny, ulokowany bezpośrednio po wschodniej stronie cmentarza kościelnego, również czworoboczny i wygrazonny niskim murem kamiennym, obsadzony lipami, z podrostami i krzewami, z licznymi elementami sepulkralnymi: żelazne krzyże, kamienne nagrobki, metalowe ogródki.

- *krzyże przydrożne* – ustawione przy rozwidleniu dróg, na południowym skraju wsi oraz przy drodze do Gładysza.
- **Obiekty ogólnowiejskie**
- *remiza* – ulokowana pośrodku wsi (na nawsiu); współczesny budynek, o parterowej bryle.
- *pawilon sklepowy* – pośrodku wsi (przy alei do folwarku), współczesny, parterowy.
- *plac sportowy* – wydzielony w płd.-zachodniej części wsi, bezpośrednio przy strefie zabudowy
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
- *park pałacowy* – naturalistyczny, z poł. XIX w., z czytelnym układem alei, polan i starodrzewem; pierwotnie o pow. ok. 4 ha, ob. ze zrębami w części północnej i południowej, bez pałacu, z nowymi kompleksami budynków inwentarskich. Drzewostan głównie liściasty (dęby, buki, kasztanowce i lipy), z pojedynczymi świerkami i cisami oraz alejami: lip (wzdłuż drogi dojazdowej), dębów, wiązów; kilka pomników przyrody – dęby i tulipanowce. Pośrodku parku znajduje się cmentarz rodowy (kwatera), z kamieniem nagrobnym rodziny Bethe.
- *nasadzenia śródwiejskie*:
- szpalery kasztanowców w północnej części wsi,
- kępa lip wydzielająca południową część na wsi,

### **RADLICE- wieś rycerska/miejska**

#### ***Historia***

- średniowieczna wieś Radlice została całkowicie zniszczona podczas najazdu polsko-litewskiego w 1326 r.;
- pierwsza wzmianka o wsi „*Schultendorp*” pochodzi z Landbuchu Nowomarchijskiego z 1337 r., kiedy to wymieniano tylko młyn, należący do sołtysa choszczeńskiego;
- jeszcze w XIV wieku lenno we wsi posiadała rodzina von Schutte; stad – być może - późniejsza nazwa wsi;
- w 1348 r. margrabia Ludwik Starszy nadał Choszcznu na własność pola wsi i młyn Radlice, a w 1349 r. Heinrich von Schutte oddał miastu swoją część wsi;
- w posiadaniu Choszczna grunty obecnej wsi Radlice znajdowały się do poł. XIX w.;
- od XV wieku działał tu folwark zarządzany pierwotnie przez radę miejską, od XVI w. wydzierżawiany;
- w 1560 r. wzmiankowana była owczarnia, która w 1568 r. liczyła aż 800 zwierząt, a owczarz miał takie same przywileje jak dzierżawca owczarni w urzędzie domeny w Reczu;
- folwark zniszczony został w czasie wojny 30-letniej (w owym czasie dzierżawcą był Kilian Rückheim); odbudowany w 1641 r. przez Adam Benckendorf - czynsz wynosił od 250 do 375 florenów rocznie;
- od XVIII wieku systematycznie rosła suma dzierżawna za folwark, co świadczy również o jego dobrej sytuacji gospodarczej: 1700 r. – 700 florenów rocznie, 1711 r. (800 fl., czyli 533 talary), 1735 r. – 1100 talarów;
- w 1758 r. folwark obejmował łącznie 1330 mórg ziemi i składał się z trzech części: pola środkowego, foluszowego i miejskiego;
- na pocz. XIX w. przy folwarku istniała niewielka osada, złożona z 4 chałupników i 5 komorników;
- ostatnim dzierżawcą folwarku Radlice był Friedrich Kopplin, wspomniany w 1839 r.;



- w 1845 r. posiadłość przejął – na prawach dzierżawy wieczystej – adwokat Robert Barth, który następnie wykupił czynsz;
- w 1850 r. posiadłość była wolna od stałego podatku, a Barth – choć mieszczanin – został członkiem rycerstwa pow. choszczeńskiego i do czasów II wojny światowej Radlice były majątkiem rycerskim;
- wraz z usamodzielnieniem majątku powstało założenie rezydencjonalne (dwór i park), zaś cały majątek liczył ok. 3 tys. mórg ziemi;
- gospodarstwo było dobrze rozwinięte: uprawiano różne zboża i pasze, hodowano bydło mleczne (zaprzestano hodowli owiec); działała gorzelnia, kuźnia, fabryka drenów;
- do 1938 r. Radlice wchodziły w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen;

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- zespół pofolwarczny – układ zatarty, dwór i większość zabudowy – wyburzone, park i cmentarz zaniedbane
- obecny układ przestrzenny zawarty jest w ramach pierwotnej formy (założenia), bez nowych nawarstwień, ale znacznie zdewaloryzowany, zatarty przez ubytki zabudowy oraz opuszczone i zrujnowane obiekty;
- po 1945 r. zespół został podzielony między rolników indywidualnych, co przyczyniło się do wewnętrznych podziałów podwórza, a z czasem do przekształceń i wyburzeń
- d w ó r - po 1945 r. użytkowany jako dom myśliwych i szkoła, następnie częściowo opuszczony, zaniedbany i rozebrany; ob. zachował się niewielki fragment ścian skrzydła wschodniego oraz filary bramne. Był to budynek XIX-wieczny, dwukondygnacyjny, z ryzalitem frontowym, nakryty dachem naczółkowym, murowano-ryglowy, rozbudowany na pocz. XX w.
- p o d w ó r z e f o l w a r c z n e - o zatartej kompozycji, ze szczątkowo zachowanymi budynkami i ruinami (fundamentami) obiektów; wewnątrz stanowi obecnie rozległy nieużytek porośnięty trawą, ze stawem i brukowanymi traktami. Z pierwotnej zabudowy zachowały się dwa budynki o cechach zabytkowych: budynek wielofunkcyjny (chlewania-stajnia-wozowania-mieszkanie), dwufazowy (przebudowany w l. 10-tych XX w.) murowany, o rozbudowanej bryle (parterowy i II-kondygnacyjny), nakryty dachem naczółkowym i mansardowymi; remiza – budynek o oryginalnej formie (na rzucie 8-boku), nakryty dachem ostrosłupowym, ceglany, z l. 10-tych XX w.
- p a r k - o założeniu krajobrazowym (poł. XIX w.), rozplanowany na naturalnej skarpcie (między dworem a polami), z zachowanym starodrzewem – dominują dęby (w układzie szpalerowym) oraz pojedyncze lipy i jesiony; obecnie zaniedbany, zakrzewiony, z zatartym układem alejek;
- c m e n t a r z poewangelicki, z ok. poł. XIX w., ulokowany po płn.-zachodniej stronie pierwotnego podwórza, niewielki, czworoboczny (czytelne granice), ale zatartym układzie. Nekropolia obsadzona pojedynczymi lipami, robinią i świerkami (ob. silnie zakrzewiona), ze śladem kamiennego ogrodzenia, z centralnie posadowionym kamiennym obeliskiem ku czci poległych w czasie I wojny światowej ony raz destrukcjami nagrobków z 2 poł. XIX w.
- w obrębie wsi jest kilka budynków mieszkalnych (c z w o r a k i) dawnej kolonii robotników folwarcznych, ulokowane na obrzeżach układu; są to budynki parterowe, murowane, z l. 20-tych XX w. (ob. przebudowane)

- d r o g i dojazdowe do wsi brukowane, z a l e j ą robini akacyjowej od strony Choszczna i aleją klonowo-lipowo-dębową w kierunku Witoszyna; ciągi komunikacyjne w obrębie podwórza brukowane;
- z dawnej c e g i e l n i zachował się tylko murowany dom z 4 ćw. XIX w., ob. częściowo przebudowany.

### **RADUŃ – wieś zakonna/rycerska**

#### **Historia**

- w l. 1237-69 tereny obecnej wsi należały do joannitów; następnie w posiadaniu Wedłów z Korytowa – lenników margrabiów brandenburskich;
- pod kon. XIII wieku wybudowano kościół;
- pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1315 r., kiedy to wymieniono rycerza Mikołaja *de Radun* (lennika Wedłów), który był świadkiem układu między Pełczycami i cysterkami;
- w l. 1313-21 wieś otrzymał w lenno Jan Hagen, a margrabia Waldemar zatwierdził 66 łanów ze wszystkimi przywilejami (w tym immunitet sądowy) i patronatem nad kościołem oraz zwolnił na sześć lat od służebności grodowej;
- wg. księgi ziemskiej margrabiego Ludwika z 1337 r. Raduń obejmował 64 łany, w tym 4 plebańskie;
- od poł. XIV w. wieś stopniowo przechodziła na własność Choszczna: w 1344 r. mieszczanin Mateusz Plauwe kupił od Hagenów 4 łany ziemi, następnie rada miejska dokupiła 9 łanów z zagrodnikami, w 1358 r. margrabia Ludwik Starszy nadał wieś Choszcznu, w 1359 i 1406 r. rada miejska odkupiła resztę dóbr i lenn od Hagenów;
- 1441 r. Raduń przejęli na własność Krzyżacy, co było skutkiem sporu zakonu z Choszcznem, a nowy przywilej miejski z 1445 r. pozbawił Choszczno tego nadania;
- w 1454 r. Choszczno odkupiło połowę wsi od zakonu, a drugą część odkupiło w 1470 r. – od Giese von Blankensee wraz z majątkiem;
- w 1628 r. wieś liczyła 63 łany chłopskie (31 gospodarstw) i 6 zagrodniczych;
- w czasie wojny 30-letniej (1637 r.) wieś zniszczona przez wojska szwedzkie (pozostało 10 gospodarstw chłopskich), odbudowana na pocz. XVIII wieku
- od XVIII wieku pańszczyznę (odrabianą na polach Radlic i Roztocza) zamieniono na czynsz;
- w 1718 r. wieś liczyła 69 łanów, z czego 61 należało do chłopów, 6 do zagrodników, 2 do pastora: sołtysa (Neumuth na 5 łanach), 24 2-łanowych chłopów, 6 „półchłopów” (po 1 łanie) i 3 „półchłopów” (po 3/4 łana), 6 zagrodników (po 1 łanie);
- na pocz. XIX w. struktura Radunia wyglądała następująco: sołtys lenny, 25 pełnych chłopów, 4 „półchłopów”, 7 zagrodników, 20 komorników, ale tylko 50 łanów; łącznie 45 „dymów” i 371 mieszkańców;
- w 1939 r. odnotowano 99 gospodarstw domowych, 74 domy i 402 mieszkańców;
- do 1938 r. Raduń wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny**

- skupiony – widlica z nawsiem
- historycznie ukształtowany układ przestrzenny nie wykazuje istotnych zmian w stosunku do w/opisanego z kon. XIX w.;
- formalnie jest to kompozycja widlicowa, ze średowiejskim placem (nawsiem), o historycznej strukturze działek siedliskowych i skupionej zabudowie;
- główne elementy kompozycji przestrzennej to: historycznie wykształcona forma przestrzenna z układem dróg; niewielkie (wrzecionowate) nawsie, stanowiące pozostałość pierwotnego założenia owalnicowego oraz zabytkowy kościół ze strzelistą wieżą – stanowiący dominantę architektoniczną;
- nawsie nieprzejezdne od północy, rozwinięte w kierunku południowym o niewielki (trójkątny) plac z figurą i zabytkowym dębem;
- pierzeje w pełni wykształcone, z niewielkimi ubytkami (pustkami), o pierwotnej kompozycji – pierzeja wschodnia i fragment północnej o szczytowej (pierwotnej) orientacji budynków;
- w obrębie wsi brak nowych ciągów komunikacyjnych, czy przestrzennych, z nową zabudową na obrzeżach układu;
- drogi wiejskie w obrębie układu przestrzennego o nawierzchni asfaltowej; fragment drogi północnej (do cmentarza) brukowany;

### **Zabudowa**

- chłopska (zagrodowa) - o wartościach kulturowych
- magazynowo-warsztatowa - zdewaloryzowana

**Zabudowa chłopska** odzwierciedla historycznie ukształtowane podziały własnościowe, z dominacją dużych zagrod chłopskich (o przestronnych działkach siedliskowych), które rozlokowane są w obrębie całego układu przestrzennego. Oprócz tego występują zagrody średniorolne, o mniejszych parcelach i skali budynków.

Zagrody pełnorolne wielobudynkowe, o układach czworobocznych: chałupa na froncie parceli, po bokach budynki inwentarskie (w tym w linii kalenicy), w głębi stodoła; po 1945 r. niektóre zagrody zostały podzielone na dwie rodziny, z mieszkaniami wydzielonymi w części budynku inwentarskiego. Dominują budynki ceglane, wzniesione w okresie 4 ćw. XIX – pocz. XX w.; sporadycznie szachulcowe stodoły z ok. poł. XIX w.

#### Formy zabudowy:

- domy mieszkalne
- wzniesione w okresie 3 ćw. XIX – l. 10-te XX w.;
- lokowane na froncie parceli, zorientowane kalenicą do drogi; sporadycznie szczytem do drogi i przyległym budynkiem inwentarskim (np. nr 11, 51, 56);
- murowane z cegły ceramicznej (nr 35, 56 kamienne), wielosiowe (głównie 5-, 7 - osiowe),
- nakryte dachami 2-spadowymi (ze ściankami kolankowymi – nr 13, 22, 48);
- z elementami wystroju architektonicznego i stolarką (np. nr 13, 26)
- budynki inwentarskie
- lokowane po bokach podwórza, szczytem do drogi (w tym w linii pierzei – np. w południowej części wsi);

- wielofunkcyjne (w tym z wydzielonymi od frontu pom. mieszkalnymi – historycznymi i współczesnymi), o zróżnicowanej skali, z użytkowymi poddaszami, nakryte dachami 2-spadowymi,
- wzniesione w okresie l. 80-te XIX – l. 20-te XX w. (w tym datowane);
- murowane (ceglane, kamiennie-ceglane), nietynkowane, z elementami detalu w szczytach.
- stodoły
- lokowane w głębi podwórza, głównie 2-klepkowe;
- murowane z l ćw. XX w. i szachulcowe z poł. XIX w., częściowo prze-murowane – nr 8, 18, 35;
- mała architektura
- ogrodzenia – dominują współczesne płoty sztachetowe i metalowe siatki; bramy wjazdowe 2-skrzydłowe, deskowe lub metalowe; sporadycznie zachowały się pierwotne ogrodzenia ceglane (nr 46) lub filary bramne (nr 6, 8, 22, 26, 57). Pole (ogród) po północnej stronie kościoła wyгородzone z dwóch stron murem kamiennym.

**Zabudowa magazynowo-warsztatowa** to ciąg budynków w obrębie dawnego podwórza folwarcznego (domenalnego), które po 1945 r. zostały zaadaptowane na potrzeby Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej oraz warsztaty Zespołu Szkół z Choszczna, stąd zmodernizowane (zdewaloryzowane). Na froncie zachowany fragment historycznego ogrodzenia kamiennego.

### Elementy funkcjonalne wsi

#### • *Instytucje kościelne*

- *kościół parafialny p.w. MB Szkaplerznej* - posadowiony pośrodku wsi (na nawsiu) - stanowi dominantę architektoniczną i historyczną zespołu ruralistycznego. Świątynia wzniesiona na przełomie XIII/XIV w., salowa, kamiennie-ceglana, o gotyckiej formie architektonicznej, z XIX-wieczną (ceglaną i strzelistą), neogotycką wieżą. Wewnątrz elementy historycznego wyposażenia: późnobarokowy ołtarz oraz XVII-wieczny dzwon.

#### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz przykościelny* (nieczynny) – działka czworoboczna, regularna, wyгородzona niskim murem kamiennym (z metalowym płotem) oraz ceglana (XVI-wieczną, wczesnorennesansową) bramką od południa. Brak nagrobków, czy innych śladów sepulkralnych; na obrzeżach działki pojedyncze wiązy i lipy.
- *cmentarz ewangelicki, wiejski* (nieczynny) – w północnej części wsi, przy rozwidleniu dróg. Układ regularny (trójboczny), kwatery zatarte, nagrobki usunięte, ze słabo czytelnymi destrukcjami żelaznych krzyży z kon. XIX w. Historyczna zieleń w większości wycięta; jedynie rzędowe zadrzewienie (kasztanowce) wzdłuż drogi.
- *figura MB* – ulokowana po południowej stronie działki kościelnej (przy rozwidleniu dróg), ustawiona na kamiennym postumencie dawnego obelisku, przy okazałym dębie.
- *Obiekty użyteczności publicznej*
- *szkoła* – nieczynna, ob. dom mieszkalny nr 24; budynek ulokowana pośrodku wsi, ceglany (nietynkowany), parterowy, nakryty dachem 2-spadowym, bud. kon. XIX w.

- *gospoda ze świetlicą* (Nr 21) – budynek ulokowany pośrodku wsi, murowany, (cegłany), o rozbudowanej bryle (2-kondygnacyjny z parterową świetlicą, nakryty dachem pulpitowym, o oryginalnym wystroju fasady – z gzymsami, blendami i sterczynami.
- *sklepy* – współczesny pawilon, posadowiony pośrodku wsi, w obrębie dawnego podwórza folwarcznego.
- *plac sportowy* – współczesny, po południowej stronie wsi.
- **Przemysł, technika**
- *remiza* – w południowej części wsi, pośrodku układu – budynek murowany, parterowy, z l. 20-tych XX w., zdewaloryzowany; przy remizie basen p.poż.
- *kuźnia* – oryginalny budynek przy zagrodzie nr 23 (na nawsiu), murowany, parterowy, z przełomu XIX/XX w., użytkowany obecnie jako warsztat.
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
- *nasadzenia śródwiejskie*:
- zabytkowy dąb przy figurze MB (d. obelisku)
- szpalery lip przed fragmentami pierzei: południowej (po wschodniej stronie nawsia) i wschodniej (przy nawsiu)
- aleja klonów przy drodze do Choszczna
- aleja kasztanowców i dębów przy drodze północnej do Sardynia.

## **ROZTOCZE – wieś prywatna**

### **Historia**

- Roztocze to XIX-wieczny folwark, założony na gruntach należących do szpitala św. Ducha w Choszcznie;
- założycielem folwarku (w 1833 r.) był poborca podatkowy Kähn, stąd nazwa osady „*pole Kähna*”;
- pierwotnie folwark liczył 444 morgi ziemi; ok. 1850 r. 120 ha (w tym 96 ha stanowiły grunty orne);
- w 2 poł. XIX w. powstał dwór i założenie parkowe;
- brak informacji o dalszych właścicielach i wielkości folwarku;
- do 1938 r. Roztocze wchodziło w skład Kreis Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- przysiółek- zespół pofolwarczny
- obecnie jest to niewielki przysiółek, o amorficznej formie, stanowiący pozostałość po dawnym zespole folwarcznym;
- dwór- rozebrany, na tym miejscu ulokowany nowy, parterowy dom.
- podwórze folwarczne - o zatartej kompozycji, z licznymi wyburzeniami; obecnie zachowały się trzy budynki: stajnia-wozownia (ob. mieszkalno-magazynowy) o oryginalnej bryle, murowany, nakryty wysokim dachem mansardowym z ryzalitem, wystawką i kołowrotem, bud. XIX/XX w.; budynek inwentarski – wielkokubaturowy, dwufazowy (4 ćw. XIX - l. 20-te XX w.), kamiennie-ceglany, zdewaloryzowany; dom mieszkalny z pocz. XX w., bez wartości kulturowych;
- p a r k - o założeniu krajobrazowym (z kon. XIX w.), z dobrze zachowanym starodrzewem. Drzewostan rodzimy, liściasty, z lipową aleją w osi dawnego dworu, niewielką polaną cisową oraz zadrzewieniem szpalerowym na obrzeżach;
- droga dojazdowa do osady brukowana, bez zadrzewienia.

## **RZECKO – wieś rycerska/zakonna**

### **Historia**

- Rzecko to wieś o metryce średniowiecznej, wzmiankowana po raz pierwszy w 1296 r., choć już w 1291 r. okoliczne wsie otrzymała w lenno rodzina Liebenow;
- wg. Landbucha Nowomarchijskiego z 1337 r. Rzecko liczyło 64 łany (w tym 4 łany plebańskie) i stanowiło lenno Liebenowów;
- w 1355 r. margrabia Ludwig Rzymski przekazał lenno Liebenowów (w tym Rzecko) klasztorowi cysterek w Reczu; niektóre źródła podają, że przekazano wieś, ale bez lenna rycerskiego, które przeszło na rodzinę Güntersberg, ponieważ w kon. XIV w. mieli tutaj swoją siedzibę;
- w 1552 r. wieś wraz z folwarkiem, lennem sołeckim (4 łany), łanami chłopskimi, zagrodniczymi i kościelnymi wszedł w posiadanie domeny w Reczu;
- w owym czasie we wsi był sołtys z 4 łanami ziemi, 18 dwułanowych chłopów, 4 zagrodników, młynarz, kowal i pasterz oraz folwark domenalny 17 łanów (w tym 2 łany plebańskie i 1 kościelny);
- w czasie wojny 30-letniej wieś została zniszczona (1632 r.); została tylko jedna zagroda, której 2 łany przyłączono do folwarku;
- w 1718 r. do wsi przypisane były 54 łany metrykalne (50 łanów realnych), w tym 41 łanów chłopskich i 7 zagrodniczych;
- w 1809 r. z gruntów wsi wyłączono obszar folwarku domeny; w owym czasie wieś liczyła 36 łanów – 19 chłopów, 4 zagrodników i 15 komorników; łącznie 276 mieszkańców;
- w 1819 r. nastąpiła regulacja stosunków dworsko-chłopskich: zagrody chłopskie przekazano na własność, a ich gospodarzy zwolniono z danin i służb na rzecz domeny, następnie płacili rentę roczną;
- w 1825 r. dokonano separacji gruntów wiejskich: folwark liczył 822 morgi, a majątek sołecki prawie 600 mórg ziemi;
- w 1925 r. wieś liczyła 479 mieszkańców, z w w 1933 r. we wsi były 103 indywidualne gospodarstwa domowe;
- do 1938 r. Rzecko wchodziło w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny**

- zwarty (placowy) - owalnicą z osiedlem mieszkalno-produkcyjnym
- w obrębie historycznie ukształtowanego układu przestrzenny kompozycja nie wykazuje istotnych zmian w stosunku do w/opisanego, tj. zwarta wieś placowa, o kompozycji owalnicowej;
- po 1945 r. wieś rozwinęła się w kierunku płn.-zachodnim, w sąsiedztwie szosy Choszczno-Drawno, gdzie powstał kompleks budynków spółdzielni produkcyjnej, złożony z podwórza inwentarsko-gospodarczego oraz bloków mieszkalnych i domów jednorodzinnych; całość oddalona ok. 200/300 m od pierwotnej strefy zabudowy;
- elementy krystalizujące plan historycznego zespołu to: owalnicowa kompozycja przestrzenna (z wrzecionowatym i zabudowanym nawsiem), kościół stanowiący dominantę architektoniczną, struktura zabudowy z dominacją dużych zagród chłopskich oraz liczne elementy zabudowy o wysokich wartościach kulturowych;
- pierzeje o pierwotnej kompozycji na wysokości nawsie; w części wschodniej z ubytkami i nowymi nawarstwieniami;

- nawsie wielodzielne, w całości zabudowane – w tym z infrastrukturą o charakterze ogólnowioskowym (również współczesną);
- układ sieci drożnej o pierwotnym przebiegu: w obrębie wsi o nawierzchni asfaltowej; wylotowe w kierunku wschodnim i pld.-zachodnim brukowane; pozostałe drogi gruntowe; po północnej stronie wsi wtórne ciągi komunikacyjne.

### **Zabudowa**

- zagrodowa (chłopska) - typologicznie zróżnicowana, o wart. kulturowych
- pofolwarczna - przebudowana
- wybudowania - zagrody rolnicze
- współczesna- osiedle mieszkalne i kompleks inwentarsko-gospodarczy

**Zabudowa chłopska** typologicznie zróżnicowana, odzwierciedla historycznie ukształtowane podziały własnościowe.

#### Typy zagród:

- pełnorone – dominujące (przy ul. Kościuszki)
- są to zagrody wielobudynkowe, o układach czworobocznych (zamkniętych), lokowane na przestronnych działkach siedliskowych;
- układ: dom na froncie parceli (kalenicowo) , po bokach budynki inwentarskie (w tym w linii pierzei), w głębi stodoła,
- zagroda nr 1 o układzie w podkowę, z wąskofrontową chałupą (szach./mur.) i dwoma, ceglanyimi budynkami gospodarczymi;
- zabudowa w całości murowana (cegłana), z okresu 4 ćw. XIX – 1 ćw. XX w., pojedyncze budynki szachulcowe (stodoła nr 2 przy ul. Kościuszki) lub wtórnie przemurowane, o XIX-wiecznej metryce;
- pojedyncze ubytki zabudowy gospodarczej oraz modernizacja historycznej zabudowy (np. nr 11 ul. Kościuszki)
- średniorolne – ul. Wolności (od nr 1 do końca nawsia)
- zagrody głównie 3-budynkowe, o zwartej zabudowie, która tworzy zamknięte podwórza;
- działki szerokie, ale płytkie, o zróżnicowanej skali obiektów gospodarczych;
- układ: na froncie kalenicowy ciąg zabudowy mieszkalnej z budynkami bramnymi, z boku budynki inwentarskie, w głębi stodoły (w tym na dwie rodziny);
- pomiędzy tymi gospodarstwami lokowane również mniejsze zagrody, a na zachodnim skraju wsi dwie, duże zagrody chłopskie (nr 2 4-budynkowa, zamknięta, nr 1 o układzie w podkowę);
- na wysokości wschodniego krańca nawsia liczne ubytki w strukturze zabudowy, z nowymi domami jednorodzinnymi, o charakterze nierolniczym.
- mało- lub bezrolne – we wschodniej części wsi oraz na
- działki o zróżnicowanych kształtach, ale w większości niewielkie i płytkie;
- liczne ubytki, modernizacje i współczesne nawarstwienia o wielokubaturowych formach (np. na miejscu świetlicy 2-kondygnacyjny blok);
- zagrody 2-budynkowe, z chałupami lokowanymi kalenicowo na froncie parceli (ul. Wolności nr 18 szczytowo) i niewielkimi budynkami gospodarczymi;
- ma nawsiu budynki o łączonym programie użytkowym (Kościuszki 18 ceglany budynek mieszkalno-inwentarsko-stodolny z kon. XIX w.) lub bez zabudowy gospodarczej (Kościuszki nr 21)

### Formy zabudowy:

- domy mieszkalne
- « w zagrodach pełno i średniorolnych:
  - wzniesione w okresie kon. XIX – l. 10-te XX w.,
  - lokowane na froncie parceli, zorientowane głównie kalenicą do drogi, a w części północnej z przyległymi budynkami bramnymi (Kościuszki nr 1 i Wolności nr 7 szczytem do drogi),
  - głównie murowane – ceglane, tynkowane (Kościuszki nr 1 i Wolności 7 - szachulcowe, przemurwane),
  - parterowe, nakryte dachami 2-spadowymi (w tym z wystawkami Wolności nr 5), a w zagrodach pełnorolnych z wysokimi ściankami kolankowymi,
  - budynki 5 – 7 osiowe,
  - z elementami wystroju architektonicznego (np. ganki, opaski, gzymsy, ryzality) – Kościuszki nr 5, 9, 10, ul. Wolności nr 11, 12,
- « w zagrodach małorolnych lub nierolniczych
  - murowane (w tym tynkowane), 2-4 osiowe, o niewielkiej skali, nakryte dachami 2-spadowymi, bud. głównie na pocz. XX w.,
  - nowe domy mieszkalne, o zróżnicowanych bryłach i formach dachu, ale w większości parterowe z wielospadowymi dachami.
  - budynki inwentarskie
  - lokowane po bokach podwórza lub szczytem do drogi (w tym w linii pierzei – np. Kościuszki nr 1, 5, 10, 11;
  - wielofunkcyjne, o zróżnicowanej skali, z użytkowymi poddaszami, nakryte dachami 2-spadowymi;
  - wzniesione w okresie l. 90-te XIX – l. 20-te XX w. (w tym liczne datowane);
  - murowane (ceglane, nietynkowane), na kamiennym cokole, z detalem architektonicznym – gzymsy, opaski, datowniki z inicjałami;
  - niektóre budynki o łączonym (mieszkalnym) programie użytkowym (np. Wolności nr 2, Kościuszki nr 18).
  - stodoły
  - lokowane w głębi podwórza, w tym również na dwie rodziny (np. Wolności 2/3, 10/11);
  - w większości murowane i 2-klepiskowe, z okresu kon. XIX – l. 20-te XX w. (Kościuszki nr 2 szachulcowa, 1-klepiskowa, z poł. XIX w.);
  - budynki
  - budynki bramne
  - ulokowane tylko w pierzei północnej (od nr 2 do nr 11), o XIX-wiecznej metryce;
  - budynki murowane, z szeroką bramą (wrotami), niewielką częścią gospodarczą, nakryte dachami 2-spadowymi;
  - mała architektura
  - ogrodzenia – dominują współczesne płoty sztachetowe i metalowe siatki;
  - sporadycznie zachowane ceglane filary bramne (przy zagrodach chłopskich), zagroda ul. Wolności 18 z kamiennym ogrodzeniem, a przed majątkiem sołtysim (Kościuszki 5) ażurowy mur ceglany.

**Zabudowa pofolwarczna** – to pojedyncze elementy dawnego podwórza folwarcznego, ulokowane na wschodnim skraju wsi, po południowej stronie drogi, w osi wyjazdu do szosy Choszczno – Drawno. Układ podwórza częściowo zatarty,



z całkowicie przebudowanymi (zdewaloryzowanymi) obiektami gospodarczymi i nowymi nawarstwieniami (kubistyczny budynek mieszkalny); na froncie zachowane niskie ogrodzenie kamienne. Historyczne budynki murowane, wielofazowe, o zróżnicowanym materiale ceglany, wzniesione w 4 ćw. XIX w. Przy podwórzu brak koloni mieszkalnej, natomiast w sąsiedztwie cieką wodnego powstały nowe budynki gospodarcze.

Majątek sołtysi (Kościszki nr 5) o częściowo zatartej kompozycji podwórza (z wyburzeniami); zachowany został dwór (?), dwa budynki gospodarcze oraz ceglano-azurkowe ogrodzenie na froncie. Dom mieszkalny (dwór) z kon. XIX w., murowany, o ciekawej architekturze (z gankiem, ryzalitem i detalem), nakryty dachem 2-spadowym z wystawkami; ob. użytkowany przez kilka rodzin. Budynki gospodarcze ceglano-kamienne, wielkokubaturowe, z przełomu XIX/XX w.

**Wybudowania** – po płd.-wschodniej stronie wsi (ok. 1,5 km), przy linii kolejowej to trzy zagrody rolnicze, 3-budynkowe, murowane, z obiektami z przełomu XIX/XX w.; obecnie zdewaloryzowane, poza zainteresowaniami konserwatorskimi.

**Współczesna zabudowa** – rozlokowana po płn.-zachodniej stronie pierwotnego układu przestrzennego, złożona z:

- kompleksu wielkokubaturowych budynków inwentarsko-gospodarczych (parterowe, nakryte dachami 2-spadowymi) i biurowych;
- zabudowań tartaka - w sąsiedztwie cmentarza;
- osiedla 2-kondygnacyjnych bloków;
- ciągu jednorodzinnych domów mieszkalnych, o jednakowych („kubicznych”) bryłach, tworzących „pilasty” ciąg wzdłuż drogi;
- osiedla domów jednorodzinnych przy szosie Choszczno – Drawno.

### **Elementy funkcjonalne wsi**

#### **• Instytucje kościelne**

- *kościół filialny p.w. św. Antoniego z Padwy* - posadowiony pośrodku wsi (na nawsiu), na niewielkim wyniesieniu terenu - stanowi dominantę układu przestrzennego. Świątynia wzniesiona w 1861-62 r. (na miejscu średniowiecznego obiektu) i przebudowana pod kon. XIX w., murowana (kamiennie-ceglana), o neogotyckiej formie architektonicznej, salowa z wyodrębnionym przezbiterium i strze-listą wieżą oraz elementami historycznego wyposażenia (w tym XVI-wieczny dzwon, XIX-wieczna ambona, chrzcielnica. organy, zegar).

#### **• Elementy kommemoratywne**

- *cmentarz przykościelny* (nieczynny) – działka czworoboczna, regularna, ze współczesnym ogrodzeniem, obsadzona kilkoma lipami i jesionami; brak śladów po cmentarzu, przy kościele obelisk ku czci ofiar I wojny światowej.
- *cmentarz ewangelicki, ob. katolicki* (poł. XIX – l. 70-te XX w.) – po płn.-zachodniej stronie wsi, współcześnie rozbudowany w kierunku południowym; nekropolia regularna, o układzie alejowo-kwaterowym, obsadzona lipami, jesionami i świerkami, z pojedynczymi destrukatami nagrobków z 2 poł. XIX w. (np. z 1866 i 1889 r.), licznymi mogiłami z 1 poł. XIX w. i współczesnymi rzędami nagrobków.

#### **• Obiekty użyteczności publicznej**

- *szkoła* – historyczny budynek posadowiony na nawsiu (ul. Kościuszki nr 20), parterowy, murowany (cegła ceramiczna, tynkowany), 6-osioowy z gankiem, nakryty dachem naczółkowym - ob. dom mieszkalny;
- *światlica* – obecnie przebudowana na 2-kondygnacyjny dom mieszkalny.
- *sklepy* – obręb wsi jest kilka punktów sklepowych (ogólnospożywczych), wydzielonych w obręb pierwotnych domów mieszkalnych; pośrodku wsi, przy w/w szkole ustawiony parterowy (kontenerowy) pawilon sklepowy.
- *plac sportowy* – współczesny, wydzielony przy szosie Choszczno - Drawno

#### • **Przemysł, technika**

- *młyn wodny* (nr 13a) – w płd.-zachodniej części wsi, nad rzeką Wardynką – ob. nieczynny. Budynek parterowy, podpiwniczony, szachulcowy, o XVIII-wiecznej metryce, częściowo przemurowany i nową stolarką, osadzony na wysokim cokole kamiennym, nakryty dachem naczółkowym; w szczycie – od strony młynówki – mały, ryglowy budynek pędni. Czytelny układ połączeń wodnych, z przepustami. Brak zabudowy gospodarczej dawnej zagrody młyńskiej.
- *remiza* – współczesny, duży budynek ulokowany na zachodnim skraju nawsia.
- *linia kolejowa* – obecnie nieczynna.

#### • **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**

- *nasadzenia śródwiejskie (skromne)*:
- główna droga wiejska obsadzona pojedynczymi drzewami, przy zagrodach;
- za zagrodami założone ogrody i sady
- *rzeka*: wieś okolona od południa nurtem Wardynki, z ogrodami które doprowadzone są od granicy działek siedliskowych do brzegu.

## **RZECZKI – wieś prywatna**

### **Historia**

- Rzeczeki to dawny folwark domeny w Reczu;
- 1809 r. folwark został wydzielony z gruntów gminy i utworzono odrębną miejscowość - *Rietzig Dämäne*;
- w 1925 r. osada liczyła 69 osób;
- w 1933 r. folwark obejmował 396 ha ziemi;
- do 1938 r. Rzeczeki wchodziły w skład Kreisus Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- przysiółek - zespół pofolwarczny
- obecnie jest to niewielki przysiółek, o historycznie ukształtowanej kompozycji przestrzennej;
- podwórze folwarczne-o częściowo zatartym układzie, z pojedynczymi ubytkami oraz nowymi obiektami na historycznym obrysie. Obecnie z zabudowy gospodarczej zachował się jeden budynek inwentarsko-magazynowy, murowany, dwufazowy, bud. 4 ćw. XIX – l. 20-te XX w.; w ostatnich latach wyburzono ryglową stodołę;
  - dwór (rzędcówka) – budynek murowany, parterowy (na wysokim cokole), 9-osioowy z ryzalitem frontowym, nakryty dachem, 2-spadowym z wystawką, bud. XIX/XX w.; ob. dobudowane ganki;
- park - pierwotnie o założeniu krajobrazowym (z 1 poł. XIX w.), w l. 60-tych XX w. w większości wycięty, z pojedynczymi wiązami oraz współczesnym sadem-

- ogrodem; w sąsiedztwie dworu kilka lip, kasztanowców i klonów; a w osi drogi dojazdowej do dworu krótka aleja lipowa;
- kolonia mieszkalna założona z dwóch, murowanych (ceglane i nie-tynkowane) czworaków, z przełomu XIX/XX w. oraz niewielkich dwojaków z l. 30-tych XX w.; całość zabudowy zdewaloryzowana przez wtórne przemurówki, wymiane stolarki;
  - cmentarz - poewangelicki ulokowany na skraju lasu, przy drodze polnej do Chełpiny (ok. 0,1 ha). Jest to niewielka, XIX-wieczna nekropolia, nie wydzielona ze struktury lasu, z podrzędnym drzewostanem (za wyjątkiem kilku świerków), z czytelnymi elementami sepulkralnymi – kilka płyt nagrobnych z inskrypcjami (1923 r.) i licznymi mogiłami skrzynkowymi.

## **ŚLAWĘCIN – wieś książęca/rycerska**

### **Historia**

- Sławęcín to wieś o metryce średniowiecznej, pod kon. XIII w. przejęta przez Branden-burczyków i nadana w lenno rodziny Wedel;
- pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1299 r., kiedy to Wedlowie przenieśli na cysterki z Recza patronat nad kościołem;
- wg. Landbucha Nowomarchijskiego z 1337 r. wieś liczyła 64 łany (w tym 4 plebańskie), ale nie wymieniono żadnych lenn rycerskich;
- od poł. XIV w. Sławęcín należał do rodziny Blanckensee (w posiadaniu tej rodziny przez 400 lat), która posiadała 7 łanów ziemi i następnie powiększała swoje dobro kosztem ziemi chłopskiej;
- 1419 r. wieś zniszczona w trakcie konfliktu polsko-krzyżackiego, w wyniku najazdu starosty Arnolda Brockiego;
- 1578 r. Sławęcín został podzielony między dwóch braci (Aasmusa i Hansa Blancken-see) i następnie przez ok. 150 lat trwały dwie linie rodowe, własności i siedziby;
- na pocz. XVII w. we wsi było 26 chłopów, uprawiających 55 łanów ziemi;
- na pocz. XVIII w. von Blankensee po raz pierwszy połączyli oba majątki, ale w 1752 r. podzielono na dwie części, w posiadaniu: „A” – von Schön, von Jagow, von Göllnitz; „B” – von Schmiedeberg, von Sobbe, von Natzmer;
- w 1718 r. lenno rycerski liczyło 27 łanów chłopskich i 2 zagrodnicze, a grunty chłopskie obejmowały 28 łanów, które dzieliło 13 chłopów i sołtys (po 2 łany), 4 zagrodników, młynarz;
- po wojnie 7-letniej dobro rycerskie powiększone o następne 10 łanów;
- w 1777 na koszt królewskiego urzędu melioracyjnego utworzono 2 gospodarstwa chłopskie i 1 zagrodnicze, które w 1818 r. zostały przejęte przez dwór;
- w 1801 r. von Göllnitz połączył obie części majątku; w owym czasie wieś składała się z 14 pełnych chłopów, 3 zagrodników, 5 chałupników, 16 komorników, kowala i młynarza; łącznie 44 „dymy” i 266 mieszkańców;
- od 1818 r. prowadzono separację gruntów i zniesiono powinności dworskie, ale chłopci musieli oddać połowę swoich gruntów na rzecz majątku;
- w 1829 r. dobro nabył Benjamin Kassner (kupiec), od którego - w 3 miesiące później - odkupił (za 50.200 talarów) Wilhelm Ferdinand Eben;
- Ebenowie ostatecznie scalili majątek i doprowadzili do znacznego rozkwitu: w poł. XIX w. liczył 1336 ha ziemi, 1854-1857 budowa pałacu i parku, ustanowili ordynację (niepodzielność majątku), założyli folwark Eben (1830 r.), wprowadzili

- nowe metody gospodarowania – melioracja, płodozmian, hodowla krów, jedwabników, pszczelarstwo i rybołówstwo, działała cegielnia, piec wapienny, gorzelnia, kopalnia torfu;
- w 1890 r. majątek kupił (aż za 930 tys. talarów) rentier z Berlina Gustaw Otto, a wdowa po nim sprzedała w 1932 r. na potrzeby parcelacji;
  - w wyniku parcelacji założono 39 gospodarstw osadników, a wieś stała się gminą chłopską;
  - w 1933 r. wieś liczyła 670 mieszkańców;
  - do 1938 r. Sławęcín wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny**

- skupiony – ulicówka z zespołem pofolwarczym
- wieś w typie luźnej i nieregularnej ulicówki, rozplanowanej na osi N – S , z zarysem centralnego placu, na którym ulokowany jest XVI-wieczny kościół;
- układ przestrzenny przecięty drogą Radaczewo – Stradzewo oraz pośrodku rzeczką Płociczną, z czytelnym podziałem na część chłopską i pofolwarczą;
- pierzeje o zróżnicowanej kompozycji, rozplanowane na odcinku ok. 800 m: zachodnia odsunięta 15-20 m od drogi, z krótkimi dojazdami, o swobodnej zabudowie zagrodowej, przesłonięta szpalerami lip; wschodnia - z zabudową bezpośrednio przy drodze, o zróżnicowanej głębokości działek siedliskowych; obie pierzeje z pustkami i ubytkami;
- w obrębie wsi brak nowych elementów przestrzennych, za wyjątkiem rozbudowanego kompleksu szkolnego oraz świetlicy wiejskiej;
- zespół rezydencjonalono-folwarczny znacznie zatarty: wyburzone prawie całe podwórze folwarczne oraz neogotycki pałac, częściowo zmniejszona powierzchnia parku, a dawna kolonia mieszkalna (złożona z kilku, wielorodzinnych domów) tworzy zwarte ciągi zabudowy przy drogach wiejskich, ale zdewaloryzowana przez przebudowy, modernizację;
- układ sieci drożnej bez zmian: drogi wiejskie – asfaltowe, droga dojazdowa do majątku oraz droga do kolonii północnej – brukowane; po zachodniej stronie strefy zabudowy droga zagumienna, skomunikowana z zagrodami chłopskimi;
- po 1945 r. wyburzono zabudowania (zagrodę) cegielni oraz młyn wodny przy Radaczewie, który nie pełnił funkcji produkcyjnych.

### **Zabudowa**

- zagrodowa - średnio i małorolna, kolonia chłopska
- pofolwarcza – kolonia mieszkalna

**Zabudowa zagrodowa** – dominują zagrody chłopskie, wyraźnie oddalone od siebie, średniorolne, 3-budynkowe, o układach w podkowę, obecnie o zróżnicowanej strukturze i chronologii budynków, sporadycznie z wąskofrontowymi chałupami. W północnej części wsi znajduje się kilka zagród 2-budynkowych, o niewielkiej skali obiektów; zabudową murowaną, z 1 ćw. XX w. Występują liczne ubytki tak całych zagród (na obrzeżach układu), jak budynków gospodarczych – np. szachulcowe stodoły (nr 3).

Budynki mieszkalne lokowane kalenicowo na froncie parceli (nr 4 wąskofrontowa), 4/7-osiove, murowane (nr 4 szach./mur.), parterowe, nakryte dachami 2-spadowymi, wzniesione w okresie 1 poł. XIX – l. 10-te XX w. Budynki inwentarskie po bokach podwórza, wielofunkcyjne, ceglane, z pocz. XX w. Stodoły zachowane sporadycznie, murowane i drewniane, 1-klepisowe. Ogrodzenia w całości współczesne – płoty sztachetowe i metalowa siatka.

Zabudowa koloni chłopskich składa się z 3-budynkowych zagród, o niewielkiej skali obiektów; całość z l. 30-tych XX w. Chałupy murowane i drewniane (nr 22), 2/4-osiove, nakryte dachami 2-spadowymi. Budynki inwentarskie murowane; stodoły drewniane.

#### - **Zespół pofolwarczny:**

- pałac – zniszczony w czasie II wojny światowej, w l. 70-tych rozebrano ruiny; obecnie w tym miejscu znajdują się dwa domy mieszkalne.
- dziedziniec folwarczny – w większości wyburzony (ob. na tym miejscu znajdują się ogródki, szopy), z zachowanymi fragmentami dwóch budynków gospodarczych: przy drodze gliniano-kamienny, w części zachodniej - murowany; na froncie podwórza fragment pierwotnego kamiennego muru ogrodzeniowego oraz ceglane filary bramne.
- kolonia mieszkalna – rozlokowana w płn.-wschodniej części wsi, przy dwóch drogach, tworzą zwarte ciągi zabudowy, złożone z wielorodzinnych budynków. Są to budynki murowane, parterowe i 2-kondygnacyjne, nakryte dachami dwuspadowymi, bud. w okresie 4 ćw. XIX – pocz. XX w.; obecnie zdewaloryzowane przez swobodną modernizację poszczególnych mieszkań (np. tynki, docieplenia, okna, stolarka).

#### **Elementy funkcjonalne wsi**

##### • **Instytucje kościelne**

- *kościół filialny p.w. MB Ostrobramskiej* – z 1521 r., murowany (kamienny), salowy, o późnogotyckiej formie architektonicznej; przy kościele drewniana wieża z 1695 r.). We wnętrzu świątyni zachowane elementy historycznego wyposażenia: późnogotycka szafa ołtarzowa, późnorenesansowa ambona i chrzcielnica, XVII-wieczna empora organowa, świeczniki oraz XVI-wieczny dzwon.

##### • **Elementy kommemoratywne**

- *cmentarz przykościelny* – nieczynny; działka czworoboczna (ok. 0,3 ha), wygradzona współczesnym płotem metalowym, z centralnie posadowionym kościołem i wieżą, bez śladów sepulkralnych (teren splantowany); na obrzeżu zabytkowy dąb.
- *cmentarz ewangelicki* (z poł. XIX w.), ob. katolicki – ulokowany po południowej stronie wsi, na skraju lasu bezpośrednio, o pow. ok. 0,8 ha, z podziałem na dwie części. Układ regularny, kwatery zatarte, z destrukcjami kamiennych nagrobków, metalowymi krzyżami, tablicami i płotki mogił. Cmentarz obsadzony głównie dębami i pojedynczymi kasztanowcami.
- *rodzinny* – w płn.-wschodniej części parku, niewydzielony (ok. 0,3 ha), ze starodrzewem dębowym, nieregularny, bez kwater czy nagrobków (zachowane tylko podziemne części grobowców).
- *krzyż przydrożny* – ustawione w południowej części wsi, przy rozwidleniu dróg.

##### • **Obiekty państwowe, komunalne**

- *szkoła* – pośrodku wsi, na miejscu dawnego obiektu ulokowany nowy kompleks szkolny, złożony z kilku budynków oraz boiska sportowego.
- *remiza (nr 14)* – w północnej części wsi, przy skrzyżowaniu dróg – budynek murowany (cegłany) z wieżą, nakryty dachem 2 spadowym, bud. l. 10-te XX w.
- *pawilon sklepowy i świetlica* – pośrodku wsi, naprzeciwko szkoły - współczesny, parterowy; oprócz tego sklepy wydzielone są także w obrębie dawnych ośmio-raków folwarcznych.
- *gajówka* – w południowej części wsi, przy drodze brukowanej do dawnego folwarku; budynki z 1 ćw. XX w., po modernizacji.
- **Przemysł, technika**
  - *linia kolei wąskotorowej* – rozebrana
  - *młyn wodny, cegielnia, gorzelnia* – wyburzone po 1945 r.
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
  - *park pałacowy* – z poł. XIX w., o założeniu angielskim, z zachowanym starodrzewem, polaną, stawem, pagórkiem widokowym i miejscem po cmentarzu rodowym; przy drodze wiejskiej fragment kamiennego muru ogrodzeniowego Drzewostan urozmaicony (dęby, buki, świerki, klony, jesiony), o średnim wieku ok. 160 lat, obsadzony w szpalerach i kępach, z kilkoma pomnikami przyrody: dąb, platan, klon, modrzew europejski.
  - *nasadzenia śródlwiejskie:*
    - szpalery lip wzdłuż pierzei zachodniej
    - szpaler kasztanowców w osi dawnego podwórza folwarcznego
    - szpaler dębów wzdłuż brukowanej drogi do zespołu folwarcznego.

## **SMOLEŃ - wieś miejska/prywatna**

### **Historia**

- Smoleń to XIX-wieczny folwark, założony na gruntach miasta Choszczno, podobnie jak i okoliczne folwarki i wybudowania;
- folwark założony został w 1830 r., przez piwowara K.H.F. Mellentina i liczył pierwotnie ok. 250 mórg;
- nazwa pochodzi od imienia założyciela – Karl, stąd nazwa Karlsburg („zamek Karola”);
- ok. 1837 r. Mellentin dokupił ok. 90 mórg ziemi (z folwarku Leonhardstette), a następnie nabył sąsiedni folwark Kelmschhof;
- w poł. XIX w. Smoleń był jednym z największych folwarków w mieście i obejmował ok. 850 mórg ziemi;
- pod kon. XIX w., po południowej stronie folwarku wytyczono linię kolejową;
- w 1925 r. osada liczyła 77 mk.; w owym czasie folwark należał prawdopodobnie do rodziny Bongardt;
- do 1945 r. osada należała do gminy miejskiej Choszczno;
- do 1938 r. Smoleń wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- skupiony - krótka ulicówka (osada popegeerowska)
- obecnie jest to krótka ulicówka (osada PGR-owska), rozwinięta po 1945 r. wzdłuż drogi wiejskiej o elementy wielkokubaturowe: osiedle bloków mieszkalnych (od wschodu) i zespół budynków fermy hodowlanej (od zachodu);

- przy przystanku kolejowym i elewatorze zbożowym ulokowano dwa kompleksy budynków magazynowo-produkcyjnych;
- w obrębie historycznego układu pierzeje krótkie i zwarte: północna wytyczona bezpośrednio przy drodze, z przyległymi ogródkami działkowymi, a południowa wyraźnie oddalona od drogi;
- historyczne p o d w ó r z e f o l w a r c z n e rozbudowane w kierunku zachodnim (na miejscu dawnego ogrodu - obecnie już w większości rozburzone), o zatartej kompozycji, z dużymi ubytkami w zabudowie, nieużytkowane, w stanie półruiny (ob. zachowany jedynie budynek inwentarsko-magazynowy z pocz. XX w.);
- na miejscu pierwotnego d w o r u (?) i p a r k u - posadowiony sklep, garaże oraz dalej budynek mieszkalno-administracyjny;
- k o l o n i a m i e s z k a l n a - złożona z: dwóch ciągów czworaków (parterowe, ceglane, z dachami 2-spadowymi i naczółkowymi, z l ćw. XX w – ob. znacznie zdewaloryzowane, za wyjątkiem domu nr 6) oraz 1 i 2-pietrowych bloków mieszkalnych, ulokowanych w południowej i wschodniej części wsi;
- c m e n t a r z - po płd.-zachodniej stronie wsi, wśród łąk z kępą zieleni wysokiej (0,23 ha), regularny - jednokwaterowy, obsadzony bukami, dębami i klonami, z kamiennym grobowcem (ob. ruina – mury) rodziny Bongardt;
- w obrębie wsi (w pierzei północnej) ulokowana parterowa k a p l i c a p.w. Bł. Urszuli Leduchowskiej;
- historyczny układ s i e c i d r o ż n e j bez zmian; drogi w obrębie wsi asfaltowe, a w przedłużeniu układu - gruntowe;
- droga po zachodniej stronie pierwotnego układu w formie a l e i l i p o w e j;
- linia kolejowa i przystanek – nieczynne.

### **STARY KLUKOM – wieś zakonna**

#### **Historia**

- Klukom to wieś o metryce średniowiecznej, której nazwa pochodzi od słowiańskiego słowa „kluka” (motyka lub fragment gałęzi, korzenia – wici, znak);
- wieś założona została w sąsiedztwie dóbr zakonu joannitów i cystersów, nadanych odpowiednio w 1237 i 1250 r., co było powodem licznych roszczeń i najazdów w/w zakonów; m.in. w 1267 r. Klukom został zajęty przez joannitów, w 1269 r. odbity przez cystersów kołbackich;
- ok. 1284 r. wieś przejęta przez margrabiów brandenburskich na obszarze;
- na pocz. XIV w. powstała druga (nowa) wieś Klukom, odtąd starsza nazywano „*antiqua Klucken*”;
- wg. katastru ziemskiego margrabiego Ludwika Starszego z 1337 r. Stary Klukom liczył 54 łany ziemi (w tym 4 plebańskie), czyli obszarowo była to wieś średniej wielkości;
- w owym czasie niewielkie lenno posiadała rodzina Rowedel, która z czasem dzieliła je z rodziną Güntersberg;
- Rowedlowie posiadali swą część Starego Klukomia do XVII w., od 1635 przejęte przez rodzinę Beneckendorf (8 łanów, 6 chłopów i 2 zagrodników), a od 1672 r. 1/4 wsi należała do rodziny Billerbeck (3 chłopów i pasterz); odtąd przez ok. 70 lat wsią dzielili się sukcesorzy obu rodzin;
- w czasie wojny 30-letniej (1618-48) wieś liczyła 45 łanów, które dzieliło 20 chłopów i 2 zagrodników; po wojnie opustoszałe gospodarstwa chłopskie (22 łany) przyłączono do dworu;

- dopiero w XVIII wieku wykształcił się majątek rycerski w Starym Klukomiu, ponieważ dotąd część Benckendorfów należała do dworu w Wardyniu, a część Rowedłów do dworu w Krzęcinie;
- w latach 1715-18 wieś posiadała tylko 19 łanów: 7 chłopów (po 2 łany), 2 chłopów (po 1 łanie), 2 zagrodników, 1 pasterz;
- w l. 1739-44 majątek nabyła (obie części) rodzina von Goltz; następnie w posiadaniu rodzin: von Seidlitz, von Kleist (1763 r.) i von Braun – po podziale na dwie części - von Wedel, von Wolff (1795 r.), von Braunschweig (1803 r.), Johann Kunkel (1818 r.), ok. 1850 r. rodzina Ravenstein,
- w poł. XIX w. majątek w Starym Klukomiu z folwarkiem Kleszczewo obejmował 2.647 mórg ziemi oraz 416 mórg z trzech, przyłączonych na pocz. XIX w. i 62 morgi kościelne;
- na pocz. XIX w., po separacji gruntów wieś liczyła: 8 pełnych chłopów, 1 zagrodnika, 12 chałupników, 8 komorników i kowala;
- również w 2 poł. XIX w. kilkakrotnie zmieniali się właściciele majątku w Starym Klukomiu: 1856 r. – Freidrich Braun (emerytowany starosta), 1860 r. – August Eggeling (radca domenalny), 1868 r. - Gustav Nitsche (kupiec z Berlina), a następnie jego syn – Gustav Rudolf, 1892 r. – Adolf Kelch, 1899 r. – Ernest Schäper;
- 29.01.1921 r. część majątku w Starym Klukomiu oraz folwark Kleszczewo (ok. 500 ha) nabył Eugen Küger, który rozparcelował na gospodarstwa chłopskie, a na resztówce (336 ha) osiadł Karl Schäper;
- w wyniku parcelacji powstała Kolonia Stary Klukom: 39 zagród, w tym 22 pełnorolne, 12 chłopów „jednokonných” oraz 5 robotników i rzemieślników
- w 1925 r. we wsi były 32 zagrody chłopskie i 66 gospodarstw domowych;
- 1939 r. – 105 gospodarstw domowych;
- do 1938 r. Stary Klukom wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny**

- zwarty– wieś ulicowo-placowa z koloniami chłopskimi
- w sensie formalnym zasadniczy (średniowieczny) układ przestrzenny ma obecnie formę ulicowo-placową, która została nieznacznie rozwinięta w widlicę, ze śródwiejskim placem (pozostałość nawsia);
- pierzeje krótkie, o swobodnej zabudowie i zróżnicowanej głębokości działek siedliskowych (w części wschodniej i południowej głębsze);
- nawsie zabudowane (kościół i remiza), obsadzone drzewami;
- zatarta i przekształcona kompozycja zespołu folwarcznego, z nową zabudową dewaloryzującą pierwotny dziedziniec;
- główne elementy kompozycji przestrzennej to: wrzecionowaty plac z kościołem, stanowiącym dominantę architektoniczną, założenie parku podworskiego oraz historycznie wtórne kolonie chłopskie (poza pierwotnym układem);
- układ sieci drożnej o pierwotnym przebiegu, rozbudowany: główna droga wiejska oraz szosa Choszczno – Krzęcin o nawierzchni asfaltowej; droga północna do Choszczna brukowana;
- kolonie chłopskie w formie kilkuzagrodowych wybudowań (o formie zbliżonej do krótkich rzędówek) rozlokowanych po jednej lub po obu stronach następujących dróg: ze Starego Klukomia w kierunku płn.-zachodnim (do Choszczna), przy szosie



Choszczno – Krzęcin (w dwóch segmentach), przy drodze asfaltowej oraz polnej do Nowego Klukomia;

### **Zabudowa**

- zagrodowa - chłopska (typologicznie zróżnicowana)
- zespół pofolwarczny - przebudowany
- kolejowa- zespół budynków przystanku kolejowego

**Zabudowa zagrodowa** (chłopska) - typologicznie i chronologicznie zróżnicowana, o niewielkich lub zatartych wartościach kulturowych.

#### Typy zagród i formy zabudowy:

- wiejskie (w obrębie średniowiecznego układu przestrzennego)
- średniorolne, w pierzei południowej, 3-budynkowe (o układach w podkowę), murowane i zróżnicowanej skali obiektów,
- budynki murowane, z okresu kon. XIX – l. 20-te XX w.,
- domy 5-7 osiowe, znacznie przemurowane, zdewaloryzowane.
- małorolne, po północnej stronie drogi, głównie 2-budynkowe, w części wschodniej oddalone od drogi, a w części zachodniej zwarte, o zabudowie kalenicowej,
- budynki w większości z l ćw. XIX w., murowane, o niewielkiej skali, za wyjątkiem chałupy nr 54 – obiekt o masywnej bryle, szach./mur., nakryty wysokim dachem naczółkowym, wzniesiony na pocz. XIX i przeb. l ćw. XX w. (ob. zdewaloryzowany).
- kolonijne – przy kilku drogach, z l. 20-tych XX w.
- zagrody wyraźnie oddalone od drogi, dwu i trzybudynkowe, o powtarzalnych układach, z charakterystycznymi budynkami mieszkalno-gospodarczymi (pod wspólnym dachem), 2-kondygnacyjne, mur./drewno, lokowane kalenicowo lub szczytem do drogi, przed domami ogródki.

### **Zespół pofolwarczny:**

- pałac – spłonął w 1945 r.
- dziedzince folwarczne:
- południowy o zatartej kompozycji, z fragmentarycznie zachowaną pierwotną zabudową (ob. po modernizacji), z licznymi nawarstwieniami architektonicznymi – tak mieszkalnymi (o kubistycznych bryłach) i gospodarczymi – np. baniaste silosy mieszalni pasz, które stanowią szpetną dominantę historycznym krajobrazie wsi oraz w otoczeniu zabytkowego kościoła i parku;
- północny wyburzony, z pustą działką.

**Przystanek kolejowy (Kleszczewo)** – po wschodniej stronie wsi, przy roгатce kolejowej i szosie Choszczno – Krzęcin, złożony z kompleksu budynków, wzniesionych na pocz. XX w.:

- przystanek kolejowy (przy roгатce) – parterowy, mur./rygl., nakryty płaskim dachem 2-spadowym, o skromnym wystroju elewacji
- budynek mieszkalny kolejarzy (nr 58) – murowany, parterowy, o rozczłonkowanej bryle, nakryty dachem 2-spadowym, o formie architektonicznej zbliżonej do budownictwa wiejskiego;

- dom mieszkalny, wielorodzinny (nr 60) – z l. 10/20-tych XX w., murowany, dwukondygnacyjny, z dachem 2-spadowym, o pierwotnym wystroju elewacji i stolarce; na działce niewielki budynek gospodarczy.

### **Elementy funkcjonalne wsi**

#### **• Instytucje kościelne**

- *kościół filialny p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego* - posadowiony pośrodku wsi (na historycznym nawsiu), stanowi dominantę układu przestrzennego, a także element zabytkowy w krajobrazie wsi; odbudowany w l. 70-tych XX w. Jest to świątynia salowa z wieżą, dwufazowa: korpus XV-wieczny, kamienny, o późnogotyckiej formie architektonicznej; wieża z 2 poł. XIX w., kamiennie-ceglana, trzykondygnacyjna, z dachem 2-spadowym.

#### **• Elementy kommemoratywne**

- *cmentarz przykościelny* – nieczynny; działka wieloboczna, ze współczesnym ogrodzeniem, obsadzona szpalerami kasztanowców; brak śladów sepulkralnych.
- *cmentarz ewangelicki* (z 2 poł. XIX w.) – połowy, ulokowany ok. 300 m na zachód od wsi, przy drodze polnej, czworoboczny – układ regularny (ok. 0,3 ha), dwukwaterowy, obsadzony kasztanowcami i klonami, z kilkoma nagrobkami z przełomu XIX/XX w. oraz mogiłami z 1 poł. XIX w.; ob. teren zakrzewiony, a elementy sepulkralne zniszczone.
- *cmentarz rodowy* (z l. 30-tych XX w.) – ulokowany w obrębie lasu, przy drodze w kierunku Krzęcina, jednokwaterowy, bez czytelnych granic i starodrzewu, zakrzewiony, z dwoma pomnikami (cokoły) rodziny Lodemann i Schaeper (właściciel majątku).

#### **• Przemysł, technika**

- *linia kolejowa z infrastrukturą* – patrz opis zabudowa wsi
- *remiza* – ulokowana pośrodku wsi, przed działką kościelną; budynek z l. 20-tych XX w., murowany z cegły silikatowej, 2-osiowy, pod dachem 2-spadowym.

#### **• Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**

- *park dworski* – o pow. ok. 4 ha, założony w 1 poł. XIX w., o kompozycji naturalistycznej, uporządkowany, ale zatartym układem alejek i wyburzonym dworem. Dominuje drzewostan liściasty (kasztanowce, dęby, klony) oraz okazałe świerki, jodły i daglezie; w parku pojedyncze pomniki przyrody – dęby i klony.
- *nasadzenia śródmiejskie*:
- aleja kasztanowców na odcinku między działką kościelną a parkiem pałacowym
- krótkie szpalery klonów na wysokości remizy

### **STAWIN – wieś miejska/prywatna**

#### **Historia**

- Stawin to XIX-wieczny folwark, który powstał na gruntach miasta Choszczna - w czasie separacji gruntów tereny te należały do wdowy Krüger, a następnie do mieszczanina Augusta Wilhelma Trieglaffa;
- w 1838 r. 100 mórg kupił zarządca August Ludwig Thilo, który w przeciągu 2 lat wznosił zabudowania nowego folwarku;
- 27.08.1840 r. August Ludwig Thilo zgłosił kilka nazw dla nowego folwarku: *Friederikenhof* („zagroda Fryderyki”), *Friederikenhöfen* („dworek Fryderyka”), *Ottosfelde* („pole Ottona”), *Friederikensfelde* („pole Fryderyki”) – ta nazwa została zatwierdzona przez rejencję we Frankfurcie;

- ok. 1850 r. folwark liczył 353 morgi (czyli ok. 90 ha), z czego aż 87% stanowiły grunty orne;
- do 1945 r. osada należała do gminy miejskiej
- do 1938 r. Stawin wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- skupiony - krótka ulicówka (osada popegeerowska)
- obecnie jest to krótka i prosta ulicówka (osada PGR-owska), o zwartej zabudowie po obu stronach drogi, rozplanowana na odcinku ok. 350 m
- od l. 70-tych XX w. osada rozbudowana o osiedle mieszkaniowe - po północnej stronie drogi i nowe budynki inwentarskie – po płd.-zachodniej stronie podwórza pofolwarcznego
- pierzeje o nieregularnej linii i wysokości
- podwórze pofolwarczne: zachowało pierwotny układ zabudowy w formie podkowy, ale ze zdewaloryzowanymi budynkami – z czego dwa, historyczne (ceglane) znacznie przemurwane, o obniżonych dachach, w stanie półruiny. Po zachodniej stronie podwórza nieużytkowany (współczesny), wielokubaturowy budynek inwentarski
- dwór (dom mieszkalny): murowany, 7-osiowy, parterowy (z mieszkalnym poddaszem), nakryty dachem 2-spadowym, bud. na przełomie XIX/XX w.; ob. po remoncie, użytkowany
- park: to kępa zieleni wysokiej wokół dworu, o swobodnym układzie, drzewostan liściasty (dęby, lipy akacje); w części zachodniej polana i ogród
- zabudowa mieszkalna: 4 dwojaki z l. 20/30tych XX w, murowane (po remoncie – nowe okna); kilka bloków wielorodzinnych z l. 60-90-te XX w., 1 i 2-piętrowe
- droga wiejska o nawierzchni asfaltowej, bez zieleni – przedłużenie w kierunku zachodnim w formie alei dębowo-klonowej
- od podwórza pofolwarcznego wytyczona nowa droga polna w kierunku południowym, w stronę Gleźna.

### **STRADZEWO – wieś rycerska**

#### **Historia**

- Stradzewo to wieś o metryce średniowiecznej, wzmiankowana w Landbucha Nowomarchijskiego z 1337 r. - wieś liczyła 64 łany (w tym 4 plebańskie) i należała do rodziny von Borcke;
- 1354 r. margrabia Ludwik Rzymski nadał Stradzewo w lenno rodzinie von Wedel;
- 1581 r. Joachim von Wedel przekazał część własności swojemu szwagrowi Georgowi von Benckendorf z Wardynia;
- w czasie wojny 30-letniej wieś była dwukrotnie splądrowana i spalona: 1627 r. – przez wojska cesarskie, 1636 r. – przez Szwedów;
- 1646 r. Adam von Wedel przekazał 6 łanów Hansowi Kasparowi von Benckendorf z Pomienia;
- 1717 r. część posiadłości (30 łanów) przejął Andreas Otto von Aberkas, a pozostałe 17 łanów zachowała wdowa Madewies;
- ok. 1740 r. całe Stradzewo przeszło w posiadanie rodziny Mühlheim;

- od 1751 r., w drodze koligacji rodzinnych, wieś przejął Karl Friedrich von Germar; majątek w posiadaniu do czasów II wojny światowej;
- w 1814 r. właścicielem wsi był Friedrich Wilhelm von Germar; w owym czasie Stradzewo liczyło tylko 8 gospodarstw chłopskich;
- kolejnymi spadkobiercami majątku byli członkowie tego rodu: Charlotta Amelia, Georg Friedrich, Karl Wilhelm, Gustaw Hermann, Kuno, Margarethe, Christoph Friedrich;

### **Układ przestrzenny**

- placowy – owalnica z zespołem pofolwarczym
- historycznie ukształtowana kompozycja przestrzenna nie wykazuje istotnych zmian; jest to układ owalnicowy z wkomponowanym (osiowo) założeniem rezydencjonalno-folwarczym;
- elementy krystalizujące plan zespołu ruralistycznego to: wrzecionowate nawsie ze wzgórzem kościelnym, neogotycki kościół (dominanta architektoniczna), zabytkowy dwór z parkiem oraz wielkokubaturowa zabudowa podwórze folwarcznego;
- pierzeje nieregularne, o przekształconej kompozycji, zdominowane przez współczesną zabudowę mieszkalną, o wielkokubaturowych formach (1 i 2-piętrowe bloki); w części południowej niewykształcone, z pojedynczymi zagrodami;
- nawsie: w części północnej o częściowo zatartej kompozycji, bez zabudowy, ze stawem – ob. basen p.poż; pośrodku kościół i dawny budynek szkolny; w części południowej zwarta kępa zieleni;
- zespół folwarczny rozbudowany w kierunku wschodnim, gdzie powstał kompleks budynków inwentarskich;
- układ sieci drożnej bez zmian; przez wieś wytyczona jest asfaltowa droga z Radaczewa do trasy Choszczno – Recza; główna droga wiejska i droga dzieląca dziedziniec folwarczny o nawierzchni brukowanej, pozostałe drogi w obrębie wsi – gruntowe;
- w pld.-wschodniej części wsi, bezpośrednio przy parku założono ogródki działkowe

### **Zabudowa**

- pofolwarczna - dwór, podwórze folwarczne, zabudowa mieszkalna (historyczna i współczesna)
- zagrodowa - średnio i małorolna, kolonia chłopska

### **Zespół pofolwarczny:**

- dwór – ulokowany w osi założenia folwarcznego, po wschodniej stronie kościoła; wzniesiony ok. poł. XIX w., o neoklasycystycznej formie architektonicznej; budynek murowany, parterowy (z użytkowym poddaszem), nakryty dachem 2-spadowym, 11-osiowy, z ryzalitem, gankiem i skrzydłem.
- podwórze folwarczne:
  - o pierwotnej, geometrycznej kompozycji, w kształcie wydłużonego prostokąta, ukształtowanej w sposób zamknięty. Wzdłuż dłuższych boków podwórze oraz w części północnej ulokowane są wielkokubaturowe obory, owczarnie i stodoły; w części południowej (w sąsiedztwie dworu) znajdują się stajnie z kuźnią i powozownią, dom mieszkalny, gołębnik. Z pierwotnej zabudowy brak gorzelni i budynków w pñ.-wschodnim narożniku podwórze. Historyczne budynki w większości murowane, a także o łączonej konstrukcji (kam./rygl. i cegła/rygl.), wzniesione w 2 poł. XIX w. (l. 70/80-te XIX w.).

- nowa zabudowa to kompleks kilku budynków inwentarskich, rozlokowany po wschodniej stronie pierwotnego podwórze.
- kolonia mieszkalna:
- *historyczna* to pojedyncze czworaki i dwojaki, ulokowane w północnej części wsi; budynki murowane, z okresu kon. XIX - pocz. XX w., zdewaloryzowane przez przemurówki w obrębie elewacji, wymianę stolarki.
- *współczesna*: bloki mieszkalne, 1 i 2-piętrowe, ulokowane po zachodniej stronie drogi, stanowią dysharmonizujące elementy w strukturze przestrzennej wsi.

**Zabudowa zagrodowa** – w obrębie wsi to pojedyncze zagrody małorolne (np. nr 34), 2-budynkowe (w tym z ubytkami), o niewielkiej skali obiektów. Budynki murowane i sporadycznie szachulcowe (nr 34), wzniesione w okresie 4 ćw. XIX – pocz. XX w. (chałupa nr 34 z 1 poł. XIX w.), obecnie zdewaloryzowane.

Zabudowa kolonijna składa się z kilku zagród, o zbliżonych układach i typie zabudowy: budynki mieszkalno-gospodarcze pod wspólnym dachem naczółkowym, mur./drewno oraz drewniane stodoły; całość zabudowy z l. 30-tych XX w., bez wartości zabytkowych.

### Elementy funkcjonalne wsi

#### • *Instytucje kościelne*

- *kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej* – z 1876 r., murowany (cegłany), salowy z wieżą i współczesną salką katechetyczną, o neogotyckiej formie architektonicznej; we wnętrzu świątyni pierwotna empora, witraże oraz elementy historycznego wyposażenia – herby, dzwon.

#### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz przykościelny* (nieczynny) - działka rozlokowana na wzgórzu, wieloboczna (ok. 1 ha), niewygradzona, obsadzona lipami, kasztanowcami i dębami (w układzie alejowym, i rzędownym), z centralnie ulokowanym kościołem; zachowały się dwa fragmenty płyt nagrobnych z 1 poł. XIX w.
- *cmentarz poewangelicki* (nieczynny) – ulokowany w pld.-zachodniej części wsi, przy zagrodzie, czworoboczny – regularny (ok. 0,3 ha), nieogrodzony, obsadzony pojedynczymi jesionami, wiązami i dębami oraz czytelnym zarysem rzędownego układu mogił z 1 poł. XX w.; teren obecnie zakrzewiony, nagrobki usunięte (destrukty metalowych krzyży i tzw. ogródków).
- *kapliczka* – pośrodku wsi, przy skrzyżowaniu dróg (obok bloku) ustawiona kamienna „grota” z figurą MB.

#### • *Obiekty państwowe, komunalne*

- *szkoła* – nieczynna; budynek ulokowany pośrodku wsi, na wsi, murowany, z pocz. XX w., ob. opuszczony.
- *remiza - świetlica* – nowy obiekt (l. 90-te XX w.), ulokowany po północnej stronie podwórze folwarcznego, na miejscu wyburzonej, szachulcowej chałupy nr 13.
- *pawilon sklepowy* – pośrodku wsi, współczesny, parterowy (kontener).
- *plac sportowy* – wydzielony w północnej części wsi, przy rozwidleniu dróg.
- ***Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe***
- *park dworski* – z 2 poł. XIX w., o założeniu naturalistycznym, rozplanowany po południowej i wschodniej stronie dworu, zadbane, ale przerzedzony. Drzewostan

głównie liściasty (kasztanowiec, lipa, dąb, klon), z pojedynczymi świerkami, ze śladami alei i klombów.

- nasadzenia śródlwiejskie:
- szpalery kasztanowców wzdłuż głównej drogi wiejskiej,
- aleja kasztanowców po południowej stronie wsi
- aleja klonów w kierunku płd.-wschodnim

## **SULINO – wieś szlachecka**

### **Historia**

- Sulino to XIX-wieczny folwark, założony w 1830 r., na gruntach należących do majątku w Sławęcinie;
- założycielem folwarku był Wilhelm Ferdinand Eben, który w 1829 r. nabył na licytacji zadłużone dobra sławęcińskie i w rok później wznosił zabudowania folwarczne;
- pierwotna nazwa folwarku to Ebens Aue („*blonia Ebena*”), która została uproszczona do nazwy Ebenau;
- od 1890 r. cały majątek sławęciński (z folwarkiem Słowino) kupił Gustaw Otto – rentier z Berlina;
- w 1925 r. osada liczyła 25 mieszkańców;
- w 1932 r. wdowa po Gustawie Otto była zmuszona do sprzedaży majątku na potrzeby parcelacji; w obrębie folwarku i wokół osady osadzono 39 gospodarstw chłopskich;
- do 1938 r. Sulino wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- rozproszony - krótka ulicówka i kolonie
- obecny układ przestrzenny jest zbliżony do w/opisanego z 1934 r.;
- w obrębie pierwotnego założenia folwarcznego jest to krótka i zwarta ulicówka, rozplanowana w układzie równoleżnikowym, a w obrębie kolonii rozproszone ciągi liniowe (przy czym z wyraźnymi ubytkami);
- w obrębie dawnego p o d w ó r z a f o l w a r c z n e g o czytelne historyczne nawarstwienia, w postaci podziałów budynków gospodarczych na dwie zagrody (np. nr 14/15), do których dobudowano domy. Budynki inwentarsko-stodolne (o oryginalnej konstrukcji (gliniano-kamienne), z ok. poł. XIX w., a domy mieszkalne małe, drewniane, wtórnie otynkowane. Oprócz tego mieszkania wydzielono w pierwotnych budynkach inwentarsko-magazynowych (np. nr 12, 18).
- z historycznej kolonii mieszkalnej zachowany jeden budynek wielorodzinny (nr 7) – murowany, 7-osiowy z ryzalitem, parterowy, nakryty wysokim dachem naczółkowym z wystawką, bud. pocz. XX w.;
- droga wiejska brukowana, z krótką aleją kasztanowców od dawnego podwórza do szosy; na miejscu nieistniejącej kolejki wąskotorowej zachowany gruntowy trakt;
- zabudowa kolonii chłopskich składa się z niewielkich zagród, 3-budynkowych, o niewielkiej skali obiektów (w tym z ubytkami budynków gospodarczych). Budynki o zróżnicowanej konstrukcji: murowano-drewniane (odeskowane) oraz w całości drewniane – np. przy drodze do Sławęcina; wzniesione w l. 30-tych XX w.

## **SULISZEWO – wieś rycerska/zakonna**

### **Historia**

- wieś założona została – prawdopodobnie – w kon. XIII wieku, przez Zulisa Wedla, który po 1269 r. otrzymał tereny obecnego Suliszewa od margrabiego z Korytowa;
- kolejni właściciele wsi otrzymywali ją w lenno od Wedłów: 1305 r. Peter de Kulitzdorf, 1321 r. – Christian de Zulistorp;
- pierwsza wzmianka o wsi *Sulstorp* pochodzi z 1314 r.;
- w 1326 r. wieś została całkowicie zniszczona, a następnie przeszła w posiadanie (lenno) rodziny Güntersberg z Kraśnika, którzy w poł. XIV w. wybudowali zamek nad jeziorem Rzczyca – *Retzow*;
- wg. księgi ziemskiej margrabiego Ludwika wieś była opuszczona i liczyła 66 łanów;
- od 1349 r. wzmiankowana była parafia w Suliszewie;
- w 2 poł. XIV w. wieś częściowo należała do rodziny von Wedel i Bredelow;
- na pocz. XV w. Suliszewo posiadała rodzina von Steglitz, a po śmierci ostatniego przedstawiciela tego rodu przejęte przez Krzyżaków i pozostawało w dyspozycji wójta nowomarchijskiego Waltera Kirschkroba ze Świdwina, który w 1445 r. nadał wieś zakonowi kartuzów;
- już w 1451 r. mnisi sprzedali wieś radzie miejskiej Choszczna;
- 1552 r. Suliszewo włączone do domeny w Reczu (potwierdzona w 1566 i 1590 r.); stan taki przetrwał do XIX wieku;
- w 1590 r. we wsi był sołtys, 29 gospodarstw chłopskich (55 łanów), 11 zagrodniczych oraz kowal i 2 pasterzy; w owym czasie chłopci płacili czynsz na rzecz domeny
- Suliszewo całkowicie zniszczone w trakcie wojny 30-letniej (1638 r.);
- 1718 r. wieś o podobnej strukturze własnościowej, tj. sołtys (Vangerow z 3 łanami ziemi), 28 gospodarstw chłopskich (2 łanowych), 10 zagrodniczych, 24 chałupników, karczmarz; podobnie na pocz. XIX w.;
- w 1809 r. odnotowano 69 „dymów” i 350 mieszkańców;
- 1819 r. uwłaszczono chłopów, a w 1823 r. rozpoczęto separacje gruntów, co skutkowało powstaniem licznych przysiółków kilka kilometrów od wsi;
- w wyniku podziału gruntów chłopskich i majątku w Kiełpinie zmniejszyła się liczba samodzielnych chłopów;
- w poł. XIX w. po północnej stronie wsi powstała kolonia z 10 gosp. chłopskimi; w owym czasie we wsi odnotowano aż 94 domy;
- w trakcie budowy linii kolejowej Choszczno – Kalisz (1885 r.) osuszono tereny i osadzono dalsze gospodarstwa chłopskie;
- w 1936 r. Suliszewo liczyło 824 mieszkańców; a w 1939 r. spisano 153 gospodarstwa domowe;
- do 1938 r. Suliszewo wchodziło w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny**

- wielopasmowy – widlica (skupiona) z rozproszonymi koloniami
- historycznie ukształtowany układ przestrzenny – zarówno w obrębie pierwotnego założenia, jak koloni - nie wykazuje istotnych zmian w stosunku do w/opisanego z okresu 2 poł. XIX – 1 poł. XX w.;
- formalnie jest to układ widlicowy, regularny, o skupionej zabudowie i historycznej strukturze działek siedliskowych; pierzeje w południkowej części układu w pełni wykształcone, zwarte, miejscami o podwójnej linii zabudowy;

- pierzeje wschodnie  
o luźnej kompozycji, z pustkami i ubytkami;
- główne elementy kompozycji przestrzennej to: historycznie wykształcona forma przestrzenna z układem dróg; zabytkowy kościół stanowiący dominantę architektoniczną i historyczną; czytelna struktura zabudowy, z elementami o wysokich wartościach kulturowych;
  - w obrębie wsi brak nowych ciągów komunikacyjnych, czy przestrzennych, ale na miejscu pustek czy pierwotnych zagród powstała zabudowa nierolnicza;
  - główna droga wiejska oraz dojazd do szkoły o nawierzchni asfaltowej; droga wschodnia i dojazd do stacji kolejowej - brukowane; pozostałe drogi w obrębie układu i dojazdy do działek - gruntowe
  - wszystkie kolonie o pierwotnej kompozycji (tj. rozproszone), bez ubytków, czy współczesnych nawarstwień.

### **Zabudowa**

- chłopska (wiejska i kolonijna) - typologicznie zróżnicowana, o wart. kulturowych
- pofolwarczna (Antoniewo) - mieszkalna, gospodarcza – ruina

**Zabudowa chłopska** typologicznie, chronologicznie i materiałowo zróżnicowana, odzwierciedla historycznie ukształtowane podziały własnościowe, z dominacją dużych zagród chłopskich, które rozlokowane są pośrodku wsi oraz w obrębie koloni.

#### Typy zagród:

- pełnorolne – dominujące (ul Zwycięstwa i kolonie)
- zagrody wielobudynkowe, o układach czworobocznych (chałupa na froncie po bokach dwa budynki inwentarskie, stodoła – np. nr 19, 42) lub w podkowę),
- w koloniach występują również zagrody zdwojone; tj. duża zagroda chłopska z wyrobniczą (ul. Zielona 26-27) lub dwie zagrody połączone służbówką (ul. Zielona nr 56-58);
- zabudowa w większości murowana, ceglana i kamiennie-ceglana, z okresu 3 ćw. XIX – 1 ćw. XX w.;
- średniorolne – pomiędzy w/w zagrodami oraz we wschodniej części wsi
- zagrody głównie 3-budynkowe, o układzie w podkowę i mniejszych działkach i skali obiektów;
- budynki również murowane i sporadycznie drewniane stodoły;
- małorolne i chałupnicze – pośrodku wsi, na obrzeżach układu oraz przy dużych zagrodach chłopskich (kolonijnych)
- zagrody 1 lub 2-budynkowe;
- budynki zorientowane kalenicowo lub szczytem do drogi;
- występują budynki murowane i szachulcowe (np. ul. Zwycięstwa nr 33, 35)

#### Formy zabudowy:

- domy mieszkalne
- « w zagrodach pełno i średniorolnych:
- wzniesione w okresie 4 ćw. XIX – l. 10-te XX w. (w tym datowane), z kilkoma chałupami z 1 poł. XIX w., historycznie przebudowanymi (np. Zwycięstwa 33, 35);
- lokowane na froncie parceli, zorientowane głównie kalenicą do drogi; sporadycznie szczytem do drogi (ul. Zielona 2, ul. Zwycięstwa 23, 25, 43);



- w większości murowane z cegły ceramicznej (w tym tynkowane), sporadycznie z kamienia (np. ul. Zwycięstwa 24, ul. Zielona 58) i szachulcowe (w tym szach./mur. i gliniane) – ul. Zwycięstwa 33, 35;
- wieloosiowe, głównie 5/7-osiowe;
- nakryte dachami 2-spadowymi (ul. Zwycięstwa 35 – naczółkowy, nr 2 – mansardowy);
- o zróżnicowanych bryłach – głównie parterowe z wysokimi ściankami kolanowymi (ul. Zwycięstwa 17, 19, 25) i 2-kondygnacyjne (ul. Zielona 22), sporadycznie z gankami (np. ul. Zielona 4, Zwycięstwa 25);
- o łączonym programie użytkowym, tj. mieszkalno-inwentarski (np. Zwycięstwa nr 40 z 1887 r.);
- z pierwotnym wystrojem architektonicznym (ceglany detal) i stolarką (np. ul. Zwycięstwa 17, 19, 40, 42);
- niektóre domy całkowicie przebudowane, z nowymi elewacjami, układem otworów, formą i pokryciem dachu, ale o pierwotnych bryłach, osadzonych w historycznym krajobrazie wsi – np. ul. Zwycięstwa 34, 38
- « w zagrodach małorolnych lub nierolniczych
- murowane (w tym tynkowane), 2-4 osiowe, o niewielkiej skali, nakryte dachami 2-spadowymi, o XIX-wiecznej metryce (np. ul. Zielona 3, Zwycięstwa 39)
- przy zagrodach kolonijnych chałupy wyrobników, dwurodzinne, ceglane (ul. Zielona 27) lub kamienne (ul. Zielona 57).
- budynki inwentarskie
- lokowane po bokach podwórza lub szczytem do drogi (w tym w linii pierzei); w zagrodzie Zwycięstwa 43 w głębi podwórza;
- wielofunkcyjne, o zróżnicowanej skali, z użytkowymi poddaszami, nakryte dachami 2-spadowymi,
- wzniesione w okresie l. 80-te XIX – l. 20-te XX w. (w tym datowane);
- murowane (ceglane, kamienno-ceglane lub kamienne), nietynkowane, z elementami detalu architektonicznego – zwłaszcza w szczytach.
- stodoły
- lokowane w głębi podwórza, głównie 2-klepkowe (na koloniach 3-klepkowe z wozownią – np. ul. Zielona 26);
- o zróżnicowanej konstrukcji (mur./ drewno / szach. - Zwycięstwa 42);
- bud. w okresie 4 ćw. XIX – 1 ćw. XX w. (w tym dwufazowe – ul. Zielona 4, 14).
- mała architektura
- ogrodzenia – dominują współczesne płoty sztachetowe i metalowe siatki; bramy wjazdowe 2-skrzydłowe, deskowe lub metalowe; sporadycznie zachowały się pierwotne ogrodzenia kamienno-ceglane lub filary bramne (ul. Zwycięstwa 19, 25, 34, 43).

### **Zabudowa pofolwarczna (Antoniewo):**

- podwórze gospodarcze – budynki wyburzone lub w stanie ruiny; były to obiekty kamienno-ceglane i ryglowo-ceglane z 2 poł. XIX w.
- kolonia mieszkalna – to kilka dwojaków z pocz. XX w. (budynki murowane, tynkowane, z nową stolarką), do których dostawiono niewielkie budynki gospodarcze.

## Elementy funkcjonalne wsi

### • *Instytucje kościelne*

- *kościół parafialny p.w. Świętej Trójcy* - posadowiony pośrodku wsi (przy skrzyżowaniu dróg i ciągów przestrzennych), na wyniesieniu terenu - stanowi dominantę zespołu ruralistycznego. Świątynia o XV-wiecznej metryce, odbudowana w 1966 r., bez historycznego wyposażenia. Jest kościół salowy, z masywną wieżą od zachodu, kamienno-ceglany, o późnogotyckiej formie architektonicznej i skromnym detalu.
- *plebania* (ul. Zwycięstwa 44) – budynek ulokowany w sąsiedztwie kościoła, na tyłach zagrody nr 46; jest to obiekt murowany, tynkowany, wieloosiowy, z l. 20-tych XX w.

### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz przykościelny* (nieczynny) – działka czworoboczna, wygradzona z dwóch strony kamiennym murem oporowym z ceglany zwieńczeniem oraz 2-skrzydłową bramą, obsadzona w narożach kasztanowcami, dębami, jesionami; pośrodku ulokowana zabytkowa świątynia, bez elementów sepulkralnych.
- *cmentarz ewangelicki, ob. katolicki* (z poł. XIX w.) – regularny, obsadzony grupą lip, dębów i jesionów, ze śladami mogił skrzynkowych z 1 poł. XX w. oraz nowymi kwaterami nagrobków.
- *cmentarz ewangelicki* (nieczynny) – połowy, ulokowany na koloni północnej, za zagrodą nr 29; ob. jest to kępa kilku dębów, z pojedynczymi destrukcjami kamiennych nagrobków z okresu kon. XIX – 1 ćw. XX w.

### • *Obiekty użyteczności publicznej*

- *szkoła* (ul. Zwycięstwa 26) – z aleją lipową przy drodze dojazdowej. Obecnie jest to kompleks budynków dwóch instytucji: szkoła podstawowa ulokowana w historycznym obiekcie (budynek ceglany, 2-kondygnacyjny, nakryty dachem naczółkowym, z l. 10-tych XX w.); ośrodek szkolno-wychowawczy z internatem to nowe budynki (na miejscu historycznych), 2 i 3-kondygnacyjne.
- *gospoda - świetlica* (ob. dom mieszkalny Zwycięstwa 6) – budynek ulokowany przy szosie, murowany, z kon. XIX w., o rozbudowanej bryle, nakryty dachem 2-spadowym z przynaróżnymi (2-osiowymi) wystawkami oraz skrzydłem z parterową świetlicą; obecnie nieużytkowane z pierwotnym przeznaczeniem.
- *poczta* (ul. Zwycięstwa 16) – budynek o lekko rozczłonkowanej bryle (z ryzalitem), murowany, tynkowany, z l. 20-tych XX w.
- *ośrodek zdrowia* (ul. Zwycięstwa 14) – współczesny budynek, 2-kondygnacyjny, prostopadłościenny z płaskim dachem.
- *sklepy* – w obrębie wsi jest kilka punktów sklepowych (ogólnospożywczych), wydzielonych w obrębie pierwotnych domów mieszkalnych, w nowych pawilonach (przy szosie) oraz przenośnych (przy zagrodzie Zwycięstwa 38).

-

### • *Przemysł, technika*

- *linia kolejowa ze stacją* – obecnie nieczynna. Zespół stacji kolejowej zachowany całościowo, z dojazdem brukowanym i szpalerem klonów. Budynek stacyjny parterowy, murowany, z l. 20-tych XX w., o modernistycznej bryle; dwa budynki mieszkalne, 2-kondygnacyjny, ceglany, z kon. XIX w. i l. 10-tych XX w. (przy szosie); małe budynki gospodarcze (komórki lokatorów), ceglane; pralnia – mały budynek z kominem, o oryginalnej formie architektonicznej, mur., kon. XIX w.
- *remiza* – współczesna, ulokowana w północnej części wsi (przy szosie).
- *piekarnia* – ul. Zwycięstwa 31 – budynek murowany z pocz. XX w., rozbudowany po 1945 r. (z wystawkami w dachu); obecnie nieczynna sala sprzedaży.

- wieża przekaźnikowa – na miejscu pierwotnego wzgórza wiatracznego (po wschodniej stronie wsi) ustawiony nadajnik telefonii komórkowej
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
- nasadzenia śródmiejskie:
- szpalery lip i kasztanowców wzdłuż głównych ciągów przestrzennych, w tym na wysokości zagród w formie zielonych bram
- pomnikowy dąb na śródmiejskim placu
- aleja lipowa do szkoły
- szpaler klonów do stacji kolejowej
- aleja jesionów wzdłuż drogi do Kołków

## **WARDYŃ – wieś rycerska**

### **Historia**

- Wardyń to wieś o metryce co najmniej XIII-wiecznej, będąca w 1 poł. XIII wieku pod panowaniem Wielkopolski (kasztelani santockiej), następnie włączona do Branden-burgii – lenno rodziny von Wedel;
- pierwsza, źródłowa wzmianka o Wardyniu pochodzi z 1337 r., z księgi ziemskiej margrabiego Ludwika Starszego, kiedy to wieś liczyła 54 łany, w tym 4 łany plebańskie, a właścicielem był rycerz Wigerus (z nadania Wedłów), który posiadał 10 łanowe lenno;
- na pocz. XV w. jako właściciel wsi wymieniany był Godeke v. Wedel z Recza;
- w 1405 r. Wardyń kupił Tyde v. Beneckendorf, należący do patrycjatu choszczeńskiego; rodzina Beneckendorf posiadała wieś przez ok. 300 lat;
- 1488 r. cała wieś oraz 5,5 łana w Klukomiu i część Lubieniowa otrzymali w lenno Joachim i Asmus v. Beneckendorf; następnie lenno potwierdzone spadkobiercom przez elektora brandenburskiego;
- w 2 poł. XVI w. nastąpił podział Wardynia na dwie siedziby rodowe, a ich właściciele (Joachim i Georg v. Beneckendorf) posiadali także Stary Klukom, Chępcę, część Lubieniowa i dobra po klasztorze choszczeńskim, a także część Stradzewa, Pomienia i młyn w Rudniku;
- w XV i XVI wieku Wardyń był samodzielnym majątkiem, a w okresie rozbicia na dwie siedziby zarządzany z ościennych wsi; m.in. Pomień, Kiełpino;
- 1598 r. elektor Joachim Fryderyk ostatecznie wyraził zgodę na podział majątku rodowego; w 1605 r. Wardyń „A” obejmował 7,5 łana rycerskiego, a Wardyń „B” – 5,5 łana;
- przed wojną 30-letnią we wsi było 20 chłopów;
- część „A” w 1677 r. została przyłączona – z powodów fiskalnych - do domeny reckiej; 1685 i 1711 r. w posiadaniu rodziny von. Schlabendorff; następnie rodzina von Aschersleben i von Sydow; od 1733 r. Dorota Sabina von Mühlheim;
- część „B” w posiadaniu rodziny von Beneckendorf i dopiero po bezpotomnej śmierci Wilhelma Christopha majątek kupiła w 1734 r. w/w Dorota Sabina von Mühlheim;
- w 1718 r. do majątku należało 13 łanów szlacheckich, 9 łanów chłopskich i 4 zagrodnicze; na części „A” był sołtys, 7 chłopów i 2 zagrodników, a na części „B” sołtys, 5 chłopów i zagrodnik; w owym czasie wieś liczyła 52 łany metrykalne, a chłopci uprawiali tylko 28 łanów;
- Dorota Sabina von Mühlheim połączyła oba majątki i odziedziczyła wszystkie prawa i przywileje majątkowe, spłaciła rodzeństwo, a z czasem dokupiła Kraśnik i Kiełpino;

- po śmierci Doroty Sabiny, która pozostawiła czworo, nieletnich dzieci, majątkiem zarządzał jej siostrzeniec Franciszek von Mühlheim, a w 1763 r. dokonano podziału majątku, który źle zarządzany został wystawiony w 1770 r. na licytację;
- w 1781 r. majątek przejął Friedrich Franz von Mühlheim, a w rok później sprzedał wieś oraz Kiełpino i Kraśnik swemu szwagrowi Karlowi Johannowi von Dietherdt (późniejszy landrat choszczeński) – który w szybkim czasie wyprowadził majątek
- z długów, prze-prowadził remont pałacu, uregulował sprawy dzierżawców i przywilejów, dokupił włóki kościelne, łożył na miejscowy kościół;
- po śmierci Karla Johanna von Dietherdta (1809 r.) spadkobierczyniami zostały jego córki, które dokonały kolejnego podziału – na mocy umowy spadkowej z 1815 r. Wardyń (o wartości 36.644 talarów) przypadł Sophie Auguste von Albedyll;
- Na pocz. XIX w. we wsi było 15 pełnych chłopów, 2 zagrodników, 2 komorników, kowal i młynarz; łącznie 44 „dymy” i 252 mk., a majątek obejmował 2.803 morgi
- po separcji gruntów (ok. 1820 r.) odnotowano zaledwie 11 chłopów i 2 zagrodników;
- co mogło
- w 1829 r. posiadłość nabył za 57.200 talarów Wilhelm Ferdinand von Marwitz, który w 1838 r. odstąpił ją swemu bratu Luisowi von Marwitz, a ten z kolei sprzedał w 1841 r. majątek (z trzema zagrodami) kupcowi Heinrichowi Dohrenowi, za sumę 77 tys. talarów;
- od 1852 r. właścicielem majątku był syn w/w – Karl August Dohren (dyrektor cukrowni), który w tym samym roku sprzedał Wardyń (za 136.500 talarów) rotm. Ludwigowi von Klot-Trautvetterowi, a od 1859 r w posiadaniu jego dzieci, a następnie dalszych spadkobierców;
- w 1896 r. posiadłość kupił Heinrich Treichel; w 1912 r. – Otto Steiger, który rozwinął wzorową gospodarkę i kierował majątkiem do 1941 r. (od l. 30-tych XX w. za pomocą zarządcy, Ernesta Hancke);
- w 1927 r. majątek liczył 756 ha ziemi; we wsi były 44 domy i ok. 400 mk.;
- do 1938 r. Wardyń wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny**

- placowy- owalnica z zespołem pofolwarcznym i popegeerowskim
- w sensie formalnym jest to układ owalnicowy, rozwinięty na osi N – S, z pierwotnym – wrzecionowatym, wydłużonym i wielodzielnym – nawsiem, okolonym drogami, które stanowi główny komponent historycznej struktury przestrzennej;
- brak historycznych dominant – kościół wyburzony, a na działce ustawiony pawilon sklepowy, dwór – w stanie ruiny; nowe dominanty o szpetnych formach (bloki mieszkalne, magazyn zbożowy);
- zespół ruralistyczny z czytelnym, historycznym podziałem na część chłopską i folwarczną, a współcześnie rozbudowany o osiedla popegeerowskie;
- obecnie układ o stosunkowo luźnej, swobodnej kompozycji zabudowy, z licznymi ubytkami i pustkami, a także nowymi dominantami – ciągi bloków mieszkalnych, nowy kościół w obrębie parku, współczesne budynki gospodarcze;
- brak całościowo wykształconych pierzei, o chaotycznej zabudowie, z ubytkami tak całych zagrod jak części budynków;

- zespół pofolwarczny o częściowo zatartym układzie, również z licznymi ubytkami oraz zabudową – w większości – w stanie ruiny;
- w obrębie wsi brak nowych ciągów komunikacyjnych, za wyjątkiem krótkich dojazdów do osiedli bloków mieszkalnych oraz drogi zagumiennej za wschodnimi działkami siedliskowymi; główna droga asfaltowa a drogi do podwórza folwarcznego i bloków – brukowane;
- po pld.-zachodniej stronie wsi nowy kompleks budynków suszarni, z ciągami metalowych silosów;
- po zachodniej stronie wsi zespół budynków magazynowo-biurowych, związanych z Zakładem Gospodarki Produktami Naftowymi – z odrębnym dojazdem od strony szosy Choszczno – Drawno i boczną koleją.

### **Zabudowa**

- zagrodowa- średnio i małorolna
- pofolwarczna - dwór – ruina, podwórza – częściowo zatarte, czworaki
- popegeerowska- bloki mieszkalne, zespół suszarni

**Zabudowa chłopska** obecnie zachowana fragmentarycznie, o zredukowanej skali zabudowy działek, z licznymi ubytkami budynków gospodarczych (zwłaszcza stodoł) oraz opuszczonymi (zrujnowanymi) obiektami. Na obrzeżach wsi oraz po wschodniej stronie nawsia kilka zagród 3-, 4-budynkowych, o czworobocznych (w podkowę lub zamkniętych) działkach, z 5/7-osioowymi chałupami na froncie parceli oraz wielofunkcyjnymi budynkami inwentarskimi – np. nr 1, 32. Pomiędzy tymi zagrodami oraz na nawsiu gospodarstwa małorolne lub nierolnicze, 2-budynkowe, o niewielkiej skali obiektów, w tym związane z historycznym majątkiem. Dominują budynki murowane, ceglane, wzniesione w okresie 4 ćw. XIX – 1 ćw. XX w., sporadycznie zachowane obiekty szachulcowe, z 1 poł. XIX w., przebudowane – np. chałupa nr 39.

### **Zespół pofolwarczny:**

- zespół rezydencjonalny:
- *dwór* - obecnie ruina, po pożarze w 1892 r. Obiekt wielofazowy, niejednorodny stylistycznie, wzniesiony – prawdopodobnie – na pocz. XVI wieku, jako renesansowa warownia (?), przebudowany w kon. XVIII i kon. XIX w., kiedy to otrzymał formę barkową. Budynek murowany, 2-kondygnacyjny, pierwotnie nakryty wysokim dachem naczółkowym; po 1945 r. pełnił funkcje biurowe i mieszkalne miejscowego PGR-u, po remoncie kapitalnym w 1973 r.
- *oficyna (dom rządcy)* - budynek dostawiony do północnego szczytu dworu, murowany, 2-kondygnacyjny, z 2 poł. XIX w., współcześnie przebudowany w obrębie elewacji i dachu.
- podwórza folwarczne o częściowo zatartych kompozycjach, z licznymi ubytkami i nowymi nawarstwieniami architektonicznymi; obecnie większa część budynków jest nieużytkowana, opuszczona i w stanie ruiny.
- *frontowe (przy dworze)* – o zarysie pierwotnego, wydłużonego czworoboku, ze zrujnowanymi budynkami wzdłuż boku północnego, przy drodze brukowanej (stodoła i obora), nowymi wiatami w części zachodniej oraz kilku-kondygnacyjnym magazynem zbożowym na froncie, który stanowi szpetną dominantę. Pośrodku podwórza zachowana XIX-wieczna gorzelnia, o rozbudowanej bryle, z licznymi

- przybudówkami (obecnie po modernizacji) oraz niewielka powozowania z pocz. XX w.
- *zachodnie* - o luźnej kompozycji, z nową zabudową na miejscu wcześniejszych obiektów oraz dwoma budynkami mieszkalnymi (w tym jeden opuszczony).
  - kolonia mieszkalna rozlokowana w kilku ciągach, w różnych częściach Wardynia.
  - *między podwórzami (przy drodze brukowanej)* – pojedyncze domy, 2-rodzine, z kon. XIX w., ob. przebudowane.
  - *w północnej części wsi* - kilka czworaków, murowane, z pocz. XX w.; ob. po modernizacji.
- **Zabudowa popegeerowska** – wkomponowana w w/opisane kompozycje podwórzy folwarcznych oraz nowe osiedla mieszkalne i gospodarcze.
  - Osiedla mieszkalne rozlokowane po wschodniej stronie nawsia, przy bocznych drogach dojazdowych: na wysokości podwórza folwarcznego ciąg 1-pietrowych bloków z l. 60/70-tych XX w.; przy wjeździe do wsi kilka, 3-kondygnacyjnych bloków (w tym z dachami 2-spadowymi) z l. 80-tych XX w.
  - Poza wsią, przy drodze w kierunku zachodnim ulokowany współczesny zespół suszarni, złożony z parterowych budynków i ciągów metalowych (baniastych) silosów.

### Elementy funkcjonalne wsi

#### • *Instytucje kościelne*

- *kościół p.w. św. Maksymiliana Marii* - posadowiony w obrębie parku dworskiego (na nowym miejscu), zbudowany w l. 1982-86 z kamienia polnego, wg. projektu Jerzego Hermanowicza; po poświęceniu jako świątynia parafialna z plebanią w Korytowie.
- Średniowieczny kościół uszkodzony w czasie II wojny światowej, rozebrany pod kon. l. 40-tych XX w.; na działce ulokowano pawilon sklepowy.

#### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz pokościelny* (nieczynny) – działka czworoboczna, regularna, z częściowo zachowanym kamiennym ogrodzeniem i ceglanyimi filarami bramnymi, obsadzony pojedynczymi jesionami; brak czytelnych elementów sepulkralnych, kościół rozebrany, a w zachodniej części działki ustawiony sklep.
- *cmentarz ewangelicki, śródmiejski* (nieczynny) – w południowej części nawsia, XIX-wieczny, nieogrodzony, obsadzony zwartymi szpalerami kasztanowców; bez czytelnych elementów sepulkralnych.
- *cmentarz ewangelicki, północny* (nieczynny) – połowy, XIX-wieczny; działka czworoboczna, regularna (ok. 0,1 ha), nieogrodzona, z kilkoma jesionami i klonami oraz pojedynczymi destrukatami nagrobków i licznymi (rozkopanymi) mogiłami.
- *cmentarz ewangelicki, południowy* (nieczynny) – połowy, z pocz. XX w., przy osiedlu współczesnych bloków mieszkalnych; działka niewielka (ok. 0,1 ha), czworoboczna, nieogrodzona, obsadzona klonami i akacją, o zatartym układzie kwater oraz pojedynczymi destrukatami nagrobków.

#### • *Obiekty użyteczności publicznej*

- *szkoła (ob. świetlica)* – historyczny budynek szkolny z 1914 r., posadowiony na nawsiu, o lekko rozczłonkowanej bryle, murowany, z elementami pierwotnej stolarki.
- *sklepy* – obręb wsi są dwa, współczesne pawilony sklepowe; jeden ulokowany na dawnej działce kościelnej, drugi – przy piekarni.
- *plac sportowy* – współczesny, wydzielony po północnej stronie wsi.
- **Przemysł, technika**
  - *młyn wodny* – patrz opis osady Wardynka.
  - *remiza* – ulokowana w północnej części nawsia, kamienna, parterowa, nakryta dachem 2-spadowym. bud. 4 ćw. XIX w.
  - *gorzelnia* – pofolwarczna, ulokowana w obrębie głównego dziedzica; obiekt o rozczłonkowanej bryle, kilkunastokondygnacyjny z przybudówkami, murowany, z ceglany kominem; bud. w 4 ćw. XIX w. – ob. znacznie zdewaloryzowany przez liczne modernizacje.
  - *piekarnia* – współczesny budynek (niewielki, parterowy) przy zagrodzie nr 32.
  - *linia kolejowa ze stacją* – obecnie nieczynna; obok bocznic kolejowa do stacji paliw Zespół historycznej stacji kolejowej zachowany całościowo, z brukowaną drogą dojazdową obsadzoną szpalerem drzew. Budynek stacyjny parterowy, mur./szach., z l. 10-tych XX w., o modernistycznej bryle; ob. mieszkalno-gospodarczy. Dwa budynki mieszkalne, 2-kondygnacyjne, ceglany, z kon. XIX w. oraz dwa, zróżnicowane budynki ogólnogospodarcze (mur./drewno) i pralnia – mały, murowany budynek z kominem.
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
  - *park dworski* – o założeniu naturalistycznym, z kon. XVIII wieku; współcześnie przekształcony (uszczuplony), z kościołem pośrodku parku i dworem w stanie ruiny. Obecnie zachowała się niewielka kępa parku, z wtórnymi polanami i ogródkami działkowymi na miejscu ogrodu dworskiego oraz nową zabudową (np. hydrofornia). Drzewostan głównie liściasty – dęby, buki, kasztanowce, lipy i pojedyncze iglaki; przy drodze wiejskiej szpaler kasztanowców.
  - *nasadzenia śródlwiejskie (skromne)*:
  - aleja grabowa – wzdłuż drogi dojazdowej do wsi od południa (od linii kolejowej);
  - szpaler lip w południowej części wsi.
  - *stawy*: w północnej części wsi, o naturalnej linii brzegowej.

## **WYSOKIE**

### **Historia**

- Wysokie to XIX-wieczny folwark, założony w trakcie kolonizacji terenów wokół Choszczna, w okresie regulacji gruntów;
- folwark założono na mokradła, stąd m.in. w 1835 r. osada był wymieniona w rejestrze szkód spowodowanych przez powódź;
- do 1938 r. Wysokie wchodziło w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny i zabudowa**

- przysiółek - osada jednodworcza
- po 1945 r. zespół użytkowany przez kilka rodzin, w ramach pierwotnego założenia folwarcznego;

- w l. 80-tych XX w. zniszczeniu uległy budynki gospodarcze i rozebrano dworek (dom mieszkalny); dziedziniec folwarczny uległ całkowitemu zatarciu;
  - obecnie jest to osada jednodworcza, z 3-rodzinnym budynkiem mieszkalnym (dawny czworak) oraz przyległymi, nowymi budynkami gospodarczymi;
  - zabudowa bez wartości kulturowych – dom murowany, z przełomu XIX/XX w., po licznych modernizacjach, z wtórnymi nawarstwieniami (np. przybudówki);
  - park (ogród dworski) o pow. ok. 1 ha, krajobrazowy, założony w 1 poł. XIX i powiększony na przełomie XIX/XX w (staw od wschodu i ogród od zachodu), wkomponowany w topografię terenu i układ dróg, stanowi jedyny (wartościowy) element pierwotnego zespołu folwarcznego;
- zadrzewienie liściaste (głównie klony, robinie, wiązy), rozplanowane w niewielkich grupach, rzędach i szpalerach (ob. częściowo zdziczały);
- pojedyncze drzewa pomnikowe (dąb i buk) mają po ok. 170 lat
- drogi dojazdowe o nawierzchni gruntowej, bez wyraźnej zieleni przydrożnej; obecnie główny dojazd do osady prowadzi od strony Nowego Żeńska i Rudnik.

### **ZAMECIN – wieś zakonna**

#### **Historia**

- Zamęcın to jedna z najstarszych wsi na terenie obecnej gm. Choszczno, o średnio-wiecznej metryce;
- pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1233 r., kiedy to książę Władysław ofiarował osadę „Samenta” klasztorowi w Kołbaczu;
- w 1269 r. własność margrabiów brandenburskich;
- od 1282 r. własność zakonu joannitów;
- w 1320 r. Zamęcın kupiło miasto Choszczno;
- w 1337 r. wieś wymieniona tzw. Landbuchu nowomarchijskim: 88 łanów, w tym 4 ple-bańskie oraz 12 łanów Henninga Wardenbergha;
- w 1340 r. wieś należała do rodziny v. Bredenlow;
- w 1465 r. elektor Fryderyk II ofiarował księżnej Elżbiecie brandenburskiej wieś „Sammenthin” ze wszystkimi prawami, czynszami, rentami, itp.;
- od pocz. XVI w. Zamęcına należał do domeny, a chłopci odrabiali pańszczyznę w folwarku, założonym w 1571 r. przez magraraiego Jana, na ziemiach obecnej wsi Zwierzyń;
- wg. spisu z 1718 r. w Zamęcinie było: 31 gospodarstw chłopskich, 2 zagrodnicze, kowal; łącznie 93 łany (z czego 2 i 1/2 łana należała do kościoła);
- w 1819 r. nastąpił podział ziemi zamęcínskiej pomiędzy skarbem państwa, a wolnymi chłopami;
- w latach 1828 – 1835 obszar wsi pomierzono, wyceniono i dokonano ostatecznego podziału;
- ok. poł. XIX w. odnotowano wielki pożar wsi, który przyczynił się do częściowego przekształcenia układu przestrzennego;
- w 1925 r. Zamęcın liczył 625 mieszkańców; 103 domy i 145 bud. gospodarcze;
- do 1938 r. Zamęcın wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.



### **Układ przestrzenny**

- zwarty (placowy - wielodrożnica z pierwotnym założeniem owalnicowym
- historycznie ukształtowany układ przestrzenny nie wykazuje zmian w stosunku do w/opisanego z okresu 2 poł. XIX – 1 poł. XX w.; zatarciu uległo podwórze folwarczne, z zabudową tylko w osi pierzei wiejskiej;
- formalnie jest to układ wielodrożnicowy, zwarty (placowy), z dominującym (pierwotnym) założeniem owalnicowym, wytyczonym na osi NW – SE (na odcinku ok. 1000 m);
- główne elementy kompozycji przestrzennej to: czytelne założenie owalnicowe, z historycznie wykształconym układem dróg; zabytkowy kościół stanowiący dominantę układu; zwarta zabudowa chłopska o wysokich wartościach kulturowych;
- w obrębie wsi brak nowych elementów przestrzennych, czy komunikacyjnych;
- w obrębie założenia owalnicowego pierzeje zwarte, rozdzielone w części SE wrzecionowatym nawsiem, a w części NW szeroko rozsunięte z placem kościelnym i rozwidleniem dróg z trójkątnym placem;
- niewielki pustki w pierzei południowej, po płd.-wschodniej stronie nawsia (od zagrody nr 27);
- do działek siedliskowych – szczególnie w części północnej - przylegają głębokie ogrody i sady, z drogami zagumiennymi;
- nawsie szczelnie zabudowane ze stawem i remizą w części SW;
- układ południowy w formie ulicowej i zwartej kompozycji, z obustronna zabudową;
- układ sieci drożnej o pierwotnym przebiegu, o nawierzchni asfaltowej (jedynie fragment drogi w płn.-zachodniej części wsi brukowany); pośrodku wsi, przy skrzyżowaniu dróg, wydzielony plac manewrowy dla przystanku PKS

### **Zabudowa**

- zagrodowa (chłopska) - typologicznie zróżnicowana, o wart. kulturowych
- zespół pofolwarczny - zachowana tylko zabudowa mieszkalna

**Zabudowa chłopska** typologicznie zróżnicowana, odzwierciedla historycznie ukształtowane podziały własnościowe, z dominacją dużych zagród chłopskich. Po 1945 r. pełnorolne zagrody podzielono na dwie rodziny, co częściowo doprowadziło do zmiany kompozycji pierwotnych wewnątrz architektonicznych, podziałów budynków, a także adaptacji niektórych obiektów do nowych funkcji (w tym mieszkalnych).

#### Typy zagród:

- pełnorolne – dominujące (np. od nr 5 do nr 14, we wschodniej części wsi)
- są to zagrody wielobudynkowe, o układach czworobocznych (zamkniętych),
- układ: dom na froncie parceli, po bokach budynki inwentarskie (w tym w linii pierzei), w głębi stodoła,
- zabudowa w całości murowana (ceglana, nietynkowana), datowana (4 ćw. XIX – pocz. XX w.) – np. nr 14, 49, 68
- w płn.-zachodniej części wsi o zróżnicowanych układach, skali i typie obiektów (w tym z ubytkami),
- średniorolne – pomiędzy w/w zagrodami oraz na obrzeżach układu
- zagrody głównie 3-budynkowe, o układzie w podkowę, z domami na froncie parceli (sporadycznie szczytowo),
- działki wyraźnie płytsze, o zróżnicowanej skali obiektów gospodarczych,

- pojedynczo występuje zabudowa szachulcowa (tak mieszkalna, jak gospodar-cza) – np. nr 46, 78.
- małorolne – głównie na nawsiu oraz w południowej części wsi
- zagrody 2 i 3-budynkowe, o niewielkich działkach i małych budynkach gospo-darczych,
- niektóre obiekty o łączonym programie użytkowym (mieszkalno-gospodarczym)

#### Formy zabudowy:

- domy mieszkalne
- « w zagrodach pełno i średniorolnych:
  - wzniesione w okresie poł. XIX – l. 30-te XX w. (dużo budynków z pocz. XX w., z datownikami i inicjałami właściciela),
  - lokowane na froncie parceli, zorientowane głównie kalenicą do drogi ,
  - głównie murowane - ceglane i nietynkowane (nr 27, 47, 78 – szachulcowe, nr 50 - glinobitka),
  - o zróżnicowanych bryłach – głównie parterowe z wysokimi ściankami kolan-kowymi i mieszkalnym poddaszem (nr 63, 68, 78 dwukondygnacyjne),
  - budynki 5 – 8 osiowe (dominują 7-osiowe),
  - nakryte dachami 2-spadowymi, sporadycznie z wystawką (nr 47, 48, 86), 4-spadowe (nr 63), mansardowe (nr 78),
  - z elementami wystroju architektonicznego (opaski, gzymsy, ryzality, sterczyny) – np. wzdłuż pierzei północnej, od nr 5 do 14.
- « w zagrodach małorolnych lub nierolniczych
  - murowane (w tym tynkowane), 2-4 osiowe, o niewielkiej skali, nakryte dachami 2-spadowymi, bud. głównie na pocz. XX w.,
  - pojedyncze dwojaki, nierolnicze z l. 10/20-tych XX w., 4-osiowe z ryzalitem – np. nr 47
  - budynki inwentarskie
  - lokowane po bokach podwórza lub szczytem do drogi (w tym w linii pierzei – np. nr 7, 48, 49, 63, 68, 77),
  - wielofunkcyjne, o zróżnicowanej skali, z użytkowymi poddaszami, nakryte dachami 2-spadowymi,
  - wzniesione w okresie l. 80-te XIX – l. 30-te XX w. (w tym liczne datowane, na pocz. XX w.),
  - murowane (ceglane, nietynkowane), z detalem architektonicznym – gzymsy, lizeny, rozety,
  - niektóre budynki częściowo zaadaptowane na cele mieszkalne - np. nr 64, 75.
  - stodoły
  - lokowane w głębi podwórza, wtórnie dzielone na dwie rodziny,
  - dominują murowane, 2-klepkowe, z l ćw. XX w., z prostym detalem archite-ktonicznym (np. nr 14, 68),
  - sporadycznie zachowały się obiekty szach. i szach./mur. z ok. poł. XIX w., (nr 46, 55, 63, 85 – ruina).
  - mała architektura
  - gołębnik w zagrodzie nr 34 – mur., na planie 8-boku, nakryty dachem ostro-słupowym, bud. l. 10-te XX w.,
  - ogrodzenia – dominują współczesne płoty sztachetowe, sporadycznie zachowane ceglane filary bramne (np. na wysokości dawnego folwarku),

- datowniki na budynkach – charakterystyczny element dla całej zabudowy wsi, tj. daty i inicjały właściciela w szczytach budynków, często ujęte obramieniem.

### **Zespół pofolwarczny:**

- podwórze folwarczne – wyburzone, brak zabudowy gospodarczej, zachował się budynek mieszkalny (rządcy ?) nr 4, murowany, wieloosiowy, o rozczłonkowanej bryle, 2-kondygnacyjny, z dachem 2-spadowym, bud. pocz. XX w.
- kolonia mieszkalna – jeden czworak nr 60 (po zachodniej stronie kościoła) posadowiony szczytem do drogi, murowany, dach naczółkowy, bud. pocz. XX w.

### **Elementy funkcjonalne wsi**

#### **• Instytucje kościelne**

- *kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP* - posadowiony pośrodku wsi (po zachodniej stronie skrzyżowania dróg, na niewielkim wyniesieniu terenu) - stanowi dominantę układu przestrzennego. Jest to świątynia dwufazowa (gotycka wieża z XV-w., korpus z 1889 r.), murowana (kamiennie-ceglana), jednonawowa, o neogotyckiej formie architektonicznej.
- *pastorówka* (ob. dom nr 59) – budynek ulokowany po płn.-zachodniej stronie kościoła, szczytem do drogi - murowany, 7-osiowy, nakryty dachem 2-spadowym, bud. kon. XIX w.

#### **• Elementy kommemoratywne**

- *cmentarz przykościelny* (nieczynny) – działka czworoboczna, wygradzona wysokim murem kamiennie-ceglanym, z dwiema bramami, obsadzona pojedynczymi lipami; brak śladów po cmentarzu, przy kościele obelisk ku czci ofiar I wojny światowej, ze współczesną figurą MB.
- *cmentarz ewangelicki, ob. katolicki* (z 2 poł. XIX w.) – połowy, w północnej części wsi, w rozwidleniu dróg, trójkątny (o pow. 0,5 ha), 2-kwaterowy, obsadzony klonami i lipami, z pojedynczymi nagrobkami z 1 ćw. XX w. oraz współczesną nekropolią.

#### **• Obiekty użyteczności publicznej**

- *szkoła* – historyczny budynek posadowiony na nawsiu (nr 36), parterowy, murowany (cegła ceramiczna, nietynkowany), o charakterystycznym ukształtowaniu elewacji (tj. z dużymi oknami sali szkolnej) - ob. dom mieszkalny;
- nowa szkoła poza wsią, przy drodze do Choszczna – budynek 2-kondygnacyjny.
- *gospoda - świetlica* (ob. dom mieszkalny nr 39) – pośrodku wsi, przy skrzyżowaniu dróg, budynek wzniesiony w kon. XIX w., murowany (nietynkowany), 10-osiowy, nakryty dachem 2-spadowym, z ozdobnym gzymsem arkadowym; do budynku dostawiony współczesny pawilon.
- *biblioteka* (nr 4) – to dawna rządcówka (?) związana z miejscowym folwarkiem; budynek dwufazowy (4 ćw. XIX – 1 ćw. XX w.), o rozczłonkowanej bryle i dwukondygnacyjny, murowany, wieloosiowy, nakryty dachem 2-spadowym.
- *sklepy* – w obrębie wsi jest kilka punktów sklepowych (ogólnospożywczych), wydzielonych w obrębie pierwotnych domów mieszkalnych; pośrodku wsi, przy zagrodzie nr 38 ustawiony współczesny pawilon sklepowy.

#### **• Przemysł, technika**

- *linia kolejowa z przystankiem* – obecnie nieczynna.

- *młyn gospodarczy* (nr 71) – na pñ.-zachodnim skraju wsi (na miejscu pierwotnego wiatraka), budynek murowany, 3-kondygnacyjny, z domem mieszkalnym, bud. pocz. XIX – l. 20-te XX w.
- *remiza* – współczesny, duży budynek z wieżyczką (zwijalnią), ulokowany na pñd.-wschodnim skraju nawsia.
- *warsztat (kuźnia)* – w zagrodzie nr 88, pośrodku wsi, budynek murowany, z l. 20-tych XX w.
- *zlewnia mleka* – w południowej części wsi – to powojenny budynek, który obecnie pełni funkcję magazynowe – hurtownia pestycydów.
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
- *nasadzenia śródmiejskie (skromne)*:
- krótkie szpalery lip i młodych dębów w pñd.-wschodniej części wsi
- krótki i zdwojony szpaler lip na wysokości kościoła
- kępa lip w rozwidleniu dróg na wysokości chałupy nr 65
- *stawy*: z pierwotnych oczek wodnych zachował się jedynie staw obok remizy (ob. obetonowany i ogrodzony, który pełni funkcję basenu p.poż.

## **ZWIERZYN – wieś książęca (państwowa)**

### **Historia**

- w średniowieczu tereny obecnej wsi należały do miasta Choszczno, a mieszkańcy okolicznych wsi mieli tutaj prawo wyrębu lasu;
- w 1561 r. margrabia Jan założył folwark Alt-Schönfeld;
- folwark był domeną państwową w Reczu i istniał do czasów I wojny światowej – w owym czasie liczył 732 ha i ok. 100 mieszkańców;
- w latach 1913-1916 Towarzystwo Kolonizacyjne „Eigene Scholle” dokonało nowych pomiarów tych terenów i nadało działki osadnicze;
- w l. 20-tych XX w. liczba mieszkańców wzrosła do ok. 380;
- nowa nazwa wsi pochodzi od nazwiska inicjatora akcji osadniczej von Schwerina – prezydenta rejencji frankfurckiej;
- w owym czasie akcją osadniczo-kolonizacyjną objęto również sąsiedni folwark Neu Schönfeld, podległy w/w domenie i nadano analogiczną nazwę Schwerinsfelde (ob. Nowe Żeńsko);
- do 1938 r. Zwierzyn wchodził w skład Kreisu Arnswalde, Reg. Bez. Frankfurt, Prov. Brandenburg; następnie w ramach Regierungsbezirk Grenzmark Posen-Westprussen.

### **Układ przestrzenny**

- zwarty– ulicowo-placowy (rozwinięty w wielodrożnicę)
- historycznie wykształcony (w l. 20-tych XX w.) układ przestrzenny nie wykazuje istotnych zmian, czy nowych nawarstwień – za wyjątkiem zabudowanego placu;
- kompozycja zwarta, ukształtowana - w zasadniczym zrębie - w sposób osiowy, rozwinięta w kierunku zachodnim w nieregularną wielodrożnicę;
- wieś rozplanowana na osi NW – SE, długość zwartej zabudowy wynosi ok. 800 m;
- główne elementy kompozycji przestrzennej to: historyczna sieć drożna, śródmiejskie (trójboczne) place, układ cieków wodnych oraz typologicznie jednorodna zabudowa;
- pierzeje o swobodnej zabudowie, z niewielkimi ubytkami;
- działki siedliskowe o zbliżonej kształtach i głębokości zabudowy;

- znacznie zatarte kompozycje dawnych podwórz folwarcznych;
- główna droga asfaltowa; boczne – brukowane

### **Zabudowa**

- zagrodowa (chłopska) - średnio i małorolna
- pofolwarczna

**Zabudowa zagrodowa** (chłopska) typologicznie i chronologicznie jednorodna, wzniesiona w trakcie planowej akcji osadniczej - po I wojnie światowej.

### Typy zagród:

- dominujące – średniorolne, 3-budynkowe (układ w podkowę), rozlokowane na płytkich działkach siedliskowych, o zróżnicowanej skali obiektów gospodarczych - z domami na froncie.
- uzupełniające – małorolne, 2-budynkowe, z domem na froncie i wielofunkcyjnymi budynkami gospodarczymi.

### Formy zabudowy:

- domy mieszkalne:
- lokowane na froncie, kalenicowo (nr 29 szczytem do drogi),
- murowane z ryglowymi szczytami i mieszkalnymi poddaszami, tynkowane,
- w większości 4-osiove,
- nakryte dachami 2-spadowymi (np. nr 1, 21, 25) i naczółkowymi (np. nr 13, 19),
- o skromnym wystroju elewacji (odsłonięta szachownica ścian ryglowych),
- budynki gospodarcze – lokowane po bokach lub w głębi podwórza, wielofunkcyjne, o rozczłonkowanej bryle (np. nr 29), murowane i mur./drewno.
- mała architektura:
- ogrodzenia w większości współczesne (płoty sztachetowe)

### **Zespół pofolwarczny**

– znacznie przekształcony, przebudowany, z nowymi nawar-stwieniami, a także zaniedbany. Zabudowa w większości zdewaloryzowana (nowe podziały elewacji, stolarka), wzniesiona w okresie 4 ćw. XIX – pocz. XX w., a także współczesny, 3-kondygnacyjny budynek biurowo-magazynowy. Historyczne budynki murowane z cegły ceramicznej, nakryte dachami 2-spadowymi; na uwagę zasługuje wielkokubaturowa, ceglana stodoła, z wrotami w szczycie – pocz. XX w.

Z pierwotnej kolonii zachowały się dwa czworaki (mur., XIX/XX w), przy drodze dojazdowej do podwórza; ob. przebudowane.

### **Elementy funkcjonalne wsi**

#### • *Elementy kommemoratywne*

- *cmentarz ewangelicki* (4 ćw. XIX w.) – polowy, ulokowany po wschodniej stronie wsi (przy drodze do Nowego Żeńska), czworoboczny (regularny), o pow. 0,4 ha, dwu-kwaterowy, z alejowym i rzędownym zadrzewieniem (kasztanowce, lipy i klony) oraz licznymi destrukcjami nagrobków o zróżnicowanych formach z 1 ćw. XIX w.

- *krzyż przydrożny* – w północnej części wsi, poza zabudową, współczesny, drewniany.
- **Obiekty użyteczności publicznej**
  - *szkoła* (ob. dom nr 16) – nieczynna; ob. budynek mieszkalny, 5-osiowy z gankiem frontowym – po dociepleniu elewacji i częściowej wymianie stolarki.
  - *światlica oraz remiza ze światlicą* – dwa budynki ulokowane pośrodku wsi (w obrębie trójkątnego placu), współczesne, parterowe, murowane.
  - *pawilon sklepowy* – pośrodku wsi, współczesny, parterowy.
- **Przemysł, technika**
  - *remiza* – mały budynek z 1 ćw. XX w., murowany, posadowiony pośrodku wsi, zdewaloryzowany.
  - *hydrofornia* – współczesny budynek, ulokowany pośrodku wsi, w obrębie niewielkiej kępy zieleni wysokiej
- **Zieleń komponowana, elementy krajobrazowe**
  - *nasadzenia śródlwiejskie:*
    - kępa zieleni wysokiej między podwórzem pofolwarcznym a główną drogą wiejską; młode lipy i topole o swobodnym układzie;
    - szpalery kasztanowców i lip wzdłuż głównej drogi wiejskiej, zgrupowane na wysokości poszczególnych zagród;
    - szpalerowe zadrzewienie (lipy) trójkątnego placu po wschodniej stronie drogi wiejskiej
  - *place*
    - we wsi wydzielona są dwa, trójkątne place: większy z zabudową (światlica i remiza) oraz stawem, a mniejszy obsadzony lipami, z centralnie ustawioną kompozycją z kamieni polnych oraz tablicą.
    - plac sportowy (współczesne boisko) we wschodniej części wsi, w sąsiedztwie cmentarza, nieogrodzony i bez zadrzewienia.
  - *wody* – wieś przecina kilka cieków wodnych, które pierwotnie okalały zespół folwarczny; pośrodku wsi staw p.poż., ogrodzony.

### 3.3. Obiekty i obszary chronione

#### 3.3.1. Wykaz obiektów i obszarów chronionych w mieście Choszczno

**a) wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków**

<b>Lp.</b>	<b>Obiekt</b>	<b>Adres</b>	<b>Materiał</b>	<b>Datowanie</b>	<b>Nr rej. zabytków, data decyzji</b>
1.	teren Starego Miasta			XIII/XIV w.	48 30.VII.1955 r.
2.	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP		murowany	XIII-XIV, XIX w.	244/79 27.IV.1979
3.	Mury obronne wraz z umocnieniami ziemnymi (wały, fosy)		murowane	XIV-XV w.	245/79 27.IV.1979
4.	Baszta przedbramia Bramy Kamiennej ob. MBP	Wolności 13	murowana	XV/XVI w.	245/79 27.IV.1979
5.	Szpital-budynek główny	Niedziałkowskiego 4c	murowany	1904-905, 1929-1931	18 22.XII.1999
6.	Szpital d. oddz. dla zakaźnie chorych	Niedziałkowskiego 6	murowany	1910-1912	18 22.XII.1999
7.	d. urząd skarbowy ob. szpital	Niedziałkowskiego 10	murowany	1935	18 22.XII.1999
8.	Szpital - Oddz. Rehabilitacji	Niedziałkowskiego 12	murowany	ok. 1910	446/98 31.III.1998
9.	Szpital-budynek pralni	Niedziałkowskiego	murowany-ryglowy	1904-1905	18 22.XII.1999
10.	Dom mieszkalny, ob. pogotowie ratunkowe	Niedziałkowskiego 8	murowany	l. 20. XX w.	18 22.XII.1999

**b) wykaz obiektów proponowanych do wpisu do rejestru zabytków**

<b>Lp.</b>	<b>Obiekt</b>	<b>Adres</b>	<b>Materiał</b>	<b>Datowanie</b>
------------	---------------	--------------	-----------------	------------------

1.	dom mieszkalny (willa) wraz z ogrodem	Fabryczna 7	murowany	2 poł. XIX w.
2.	dom mieszkalny (willa)	Kolejowa 5a	murowany	XIX/XX w.
3.	dom mieszkalny (oficyna)	Kolejowa 5a	murowany/ ryglowy	XIX/XX w.
4.	kolejowa wieża wodna	Kolejowa	murowana	ok. 1910 r.
5.	szkoła ob. SP nr 1	Obrońców Westerplatte 1a	murowana	2 poł. XIX w.
6.	cmentarz żydowski	Park Miejska Góra		1445 r. /?/

**c) wykaz obiektów o cechach zabytkowych (do objęcia ochroną konserwatorską)**

Lp.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
<b>I</b>	<b>BOHATERÓW WARSZAWY</b>			
1.	dom mieszkalny	6	murowany	XIX/XX w.
2.	dom mieszkalny	10	murowany	XIX/XX w.
3.	elewator zbożowy	14a	murowany	l.30-te XX w.
4.	dom mieszkalny ob. szkoła muzyczna	18	murowany	XIX/XX w.
<b>II</b>	<b>BOLESŁAWA CHROBREGO</b>			
1.	dom mieszkalny (willa)	7	murowany	l.10-te XX w.
2.	dom mieszkalny (willa)	9	murowany	l.10-te XX w.
3.	dom mieszkalny (willa)	11	murowany	l.10-te XX w.
4.	dom mieszkalny (willa)	58	murowany	l.20-te XX w.
<b>III</b>	<b>DĄBROWSZCZAKÓW</b>			
1.	Budynek wodociągów miejskich	42	murowany	2 poł. XIX w.



<b>IV</b>	<b>23 LUTEGO</b>			
1.	budynek mieszkalno - administracyjny gazowni	1	murowany	4 ćw. XIX w.
<b>V</b>	<b>FABRYCZNA</b>			
1.	dom mieszkalny	14	murowany	4 ćw. XIX w.
<b>VI</b>	<b>KOCHANOWSKIEGO</b>			
1.	dom mieszkalny (willa)	1	murowany	1.10-te XX w.
2.	dom mieszkalny (willa)	2	murowany	1.20/30-te XX w.
3.	dom mieszkalny (willa)	17	murowany	1.10/20-te XX w.
<b>VII</b>	<b>KOLEJOWA</b>			
1.	dworzec kolejowy		murowany	Ok. 1880, 1948
2.	budynek kolejowy- socjalny/nieużytkowany/	2	murowany	1. 10-te XX w.
3.	budynek kolejowy- sekcja łączości	4	murowany	Ok. 1880 r. i 1930 r.
4.	dom mieszkalny (willa)	5 b	<i>murowany</i>	XIX/XX w.
5.	dom mieszkalny (willa)	9	murowany	1.20-te XX w.
6.	budynek fabryczny ob. BUMAR		murowany	2 poł. XIX w.
7.	Parowozownia wachlarzowa		murowana	ok. 1880 r.
8.	Relikty kolejowej wieży wodnej		murowana	Ok. 1880 r.
<b>VIII</b>	<b>KONOPNICKIEJ</b>			
1.	dom mieszkalny	4	murowany	XIX/XX w.
<b>IX</b>	<b>KOPERNIKA</b>			
1.	dom mieszkalny	7	murowany	XIX/XX w.

2.	stodola	7	murowana	XIX/XX w.
3.	dom mieszkalny	9	murowany	XIX/XX w.
4.	dom mieszkalny	10	murowany	XIX/XX w.
5.	dom mieszkalny	11	murowany	XIX/XX w.
6.	dom mieszkalny	18-20	murowany	pocz. XX w.
7.	dom mieszkalny	34	murowany	XIX/XX w.
8.	dom mieszkalny	36	murowany	XIX/XX w.
9.	dom mieszkalny	38	murowany	XIX/XX w.
<b>X</b>	<b>KOŚCIUSZKI</b>			
1.	dom mieszkalny	31	murowany	XIX/XX w.
2.	dom mieszkalny	42	murowany	XIX/XX w.
<b>XI</b>	<b>MICKIEWICZA</b>			
1.	dom mieszkalny (willa)	2	murowany	l.20/30-te XX w.
2.	dom mieszkalny (kamieniczka)	11	murowany	l.10/20-te XX w.
3.	dom mieszkalny (kamieniczka)	13	murowany	l.20/30-te XX w.
4.	dom mieszkalny (kamieniczka)	20	murowany	l.10/20-te XX w.
5.	dom mieszkalny (kamieniczka)	21	murowany	l.10/20-te XX w.
6.	dom mieszkalny	23	murowany	l.10/20-te XX w.
7.	dom mieszkalny (willa)	26	murowany	l.20/30-te XX w.
<b>XII</b>	<b>NADBRZEŻNA</b>			
1.	Starostwo Powiatowe	2	murowany	XIX/XX w.
2.	dom mieszkalny (willa)	4	murowany	XIX/XX w.
<b>XIII</b>	<b>NIEDZIAŁKOWSKIEGO</b>			

1.	wieża ciśnień ob. apteka	2a	murowana	1903 r.
2.	dom mieszkalny	2	murowany	XIX/XX w.
3.	dom mieszkalny	11-13	murowany	1.10/20-te XX w.
4.	dom mieszkalny (willa) ob. Wydz. Geod. Starostwa Powiat.	14	murowany	1.10/20-te XX w.
<b>XIV</b>	<b>PIASTOWSKA</b>			
1.	Pomnik ofiar I wojny światowej ob. kapliczka NMP		murowany	1.20-te XX w.
<b>XV</b>	<b>I-EJ ARMII WOJSKA POLSKIEGO</b>			
1.	dom mieszkalny	1	murowany	XIX/XX w.
2.	stodoła	1	murowana	XIX/XX w.
<b>XVI</b>	<b>ROOSEVELTA</b>			
1.	dom mieszkalny	1-3	murowany	1.10/20-te XX w.
2.	dom mieszkalny	2	murowany	1.10/20-te XX w.
3.	dom mieszkalny	5	murowany	pocz. XX w.
4.	dom mieszkalny	6	murowany	pocz. XX w.
5.	dom mieszkalny	8	murowany	pocz. XX w.
<b>XVII</b>	<b>SMOLEŃ</b>			
1.	elewator zbożowy		murowany	1.30/40-te XX w.
<b>XVIII</b>	<b>STASZICA</b>			
1.	dom mieszkalny	1-3	murowany	1.20/30-te XX w.
<b>XIX</b>	<b>STAWINA</b>			
1.	dom mieszkalny	3	murowany	XIX/XX w.
<b>XX</b>	<b>WŁADYSŁAWA JAGIELŁY</b>			

1.	młyn	1	murowany	4 ćw. XIX w.
2.	dom mieszkalny ob. fabryka włókiennicza	11	murowany	l.20-te XX w.
3.	dom mieszkalny	16	murowany	XIX/XX w.
4.	dom mieszkalny	24	murowany	XIX/XX w.
5.	dom mieszkalny	25	murowany	XIX/XX w.
6.	dom mieszkalny	38	murowany	l.10-te XX w.
<b>XXI</b>	<b>WOJSKA POLSKIEGO</b>			
1.	dom mieszkalny	6	murowany	XIX/XX w.
<b>XXII</b>	<b>WOLNOŚCI</b>			
1.	kaplica cmentarna na cmentarzu komunalnym		murowana	2 poł. XIX w.
2.	Pomnikowy głaz poświęcony ofiarom I wojny światowej ob. pamięci wszystkich zmarłych na cmentarzu komunalnym		kamień	l. 20. XX w., 1995
3.	budynek fabryczny ob. BUMAR		murowany	2 poł. XIX w.
4.	dom mieszkalny (kamieniczka)	18	murowany	1910, 1919
5.	dom mieszkalny (kamieniczka)	19	murowany	XIX/XX w.
6.	dom mieszkalny (kamieniczka)	25	murowany	ok. 1900
7.	dom mieszkalny (kamieniczka)	27	murowany	ok. 1900
8.	dom mieszkalny (kamieniczka)	29	murowany	ok. 1900
9.	dom mieszkalny (kamieniczka)	40	murowany	l. 20. XX w.
10.	dom mieszkalny	52	murowany	l. 20 XX w.
<b>XXIII</b>	<b>WYSOKA</b>			
1.	dom mieszkalny	2	murowany	Pocz. XX w.

2.	dom mieszkalny	3	murowany	l. 10. XX w.
3.	dom mieszkalny	4	murowany	pocz. XX w.
4.	dom mieszkalny	10	murowany	pocz. XX w.
<b>XXIV</b>	<b>WYZWOLENIA</b>			
1.	dom mieszkalny	1-3	murowany	l. 10/20. XX w.
2.	dom mieszkalny	4	murowany	l. 20. XX w.
3.	dom mieszkalny	9	murowany	l. 20. XX w.
4.	dom mieszkalny	10	murowany	<b><u>l. 20. XX w.</u></b>
<b>XXV</b>	<b>ZIELNA</b>			
1.	dom mieszkalny	8-10	murowany	l. 20. XX w.

#### d) zestawienie stanowisk archeologicznych na terenie miasta Choszczno

1. Na terenie m. **Choszczna** zaewidencjonowano 21 stanowisk archeologicznych w tym:

<b>Funkcja</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WŚ</b>	<b>ŚR</b>
Stare Miasto	3	-	-	-	-	1	2
G	1	-	-	-	-	1	-
C	2	1	-	1	-	-	-
O	1	-	-	-	-	1	-
x	3	1	-	-	-	1	1
lx	19	6	6	-	-	-	7
<b>razem</b>	<b>29</b>	<b>8</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>4</b>	<b>10</b>

Wykaz użytych skrótów:

**STAR** – starożytność

**EK** – epoka kamienia

**EB/H** – epoka brązu / Halstatt (Halsztat)

**L/R** – La Tène (laten) / okres wpływów rzymskich

**WŚ** – wczesne średniowiecze

**ŚR** – średniowiecze

**C** – cmentarzysko

**G** – grodzisko

**O** – osada

**x** – punkt osadniczy

**lx** – ślad osadniczy

#### e) Miejsca Pamięci Narodowej (wybór) – miasto Choszczno

1. CMENTARZ KOMUNALNY przy ul. Wolności : KWATERA JEŃCÓW ŻOŁNIERZY POLSKICH z oflagu Arnswalde II B (spoczywa tu 13 znanych i 14 nieznanych jeńców polskich),
2. POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY JEŃCÓW OFLAGU II B ARNSWALDE, ul. Wolności, 1984 r.
3. CMENTARZ WOJENNY ŻOŁNIERZY ARMII CZERWONEJ (Armii Radzieckiej) przy ul. Władysława Jagiełły (w 142 mogiłach zbiorowych spoczywa 3004 żołnierzy poległych w czasie zdobywania Ziemi Choszczeńskiej)
4. POMNIK WDZIĘCZNOŚCI (Zwycięstwa) ARMII CZERWONEJ (Armii Radzieckiej) ul. Wolności/Rynek, 1945 r.
5. KOSZARY WP przy ul. Dąbrowszczaków (dot. zespołu budynków d. koszar niemieckich wykorzystywanych w latach 1939-1945 na obóz jeniecki Arnswalde II B).

### 3.3.2. Wykaz obiektów i obszarów chronionych na terenie gminy Choszczno

#### Chelpa

#### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej z wieżą	b. nr	XV/XVI – 2 poł. XIX w.	późnogotycki, kamienny kościół z neoromańską (ceglaną) wieżą, stanowi dominantę historyczno-architektoniczną

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

l.p.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
1.	świetlica, ob. sala katechet.	b.nr	mur.	pocz. XX w.
2.	bud. gospodar.-mieszkalny	fol. (8)	mur.	4 ćw. XIX w.
3.	dom mieszkalny (czworak)	fol. (11)	mur.	pocz. XX w.
4.	spichlerz	fol. (12a)	mur. (kam.)	4 ćw. XIX w.
5.	kuchnia letnia (pralnia)	nr 13	mur.	I. 20-te XX w.

- **park dworski** – w pierwotnej kompozycji krajobrazowej, z miejscem po dawnym dworze

#### Gleźno

#### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
--------	-------------	-------------------

park pałacowy poł. XVIII, poł. XIX w.	283	KL.III-5340-R/283/79 22.10.1979 r.
--	-----	---------------------------------------

#### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
bramka w murze cmentarza	działka kościelna	1 poł. XV w.	gotycki element historycznej działki kościelnej.

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

l.p.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
1.	budynek pofolwarczny inwentarsko-magazynowy	fol.	mur.	4 ćw. XIX – 1922 r.
2.	remiza	b.nr	mur.	4 ćw. XIX w.
3.	dom mieszkalny (czworak)	nr 19a-b	mur.	1912 r.
4.	dom mieszkalny (czworak)	nr 20a	mur.	1906 r.
5.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 25	mur.	4 ćw. XIX w.
6.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 28	mur.	pocz. XX w.

- **park pałacowy** – w granicach pierwotnego założenia, zgodnie z wpisem do rejestru zabytków, tj. część działek geod. 60/1 i 63/1

- **cmentarz poewangelicki** – połowy, po płn.-wschodniej części wsi, w granicach jak na podkładzie

#### Golcza

#### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
dwór – oficyna	Nr 5-5a	2 poł. XVIII – k. XIX w.	wpisem objąć XIX-wieczną, ryglową część dworu jako reliktowy element dworskiej architektury

- **park dworski z ryglowym dworem** – w granicach historycznego założenia (w tym od wschodu i północy w osi drogi wiejskiej, z wyłączeniem sadu i podwórza folwarcznego.

## Kolki

### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
1.	kościół filialny p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus	b.nr	l. 70-te XIX w.	całościowo zachowany, kamiennie-ceglany kościół, neogotycki, z element. historycznego wyposażenia
2.	pałac	b.nr	2 poł. XVIII – 1869 r.	okazała rezydencja szlachecka, wzniesiona na wzorce francuskich pałaców

### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
1.	remiza	b.nr	mur.	1 ćw. XX w.
2.	szkoła	b.nr	mur.	l. 10-te XX w., rozb. po 1945 r.
3.	dom mieszkalny (chałupa)	Nr 5	mur.	pocz. XX w.
4.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 18	mur.	1881 r.
5.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 22	mur.	XIX/XX w.
6.	gospoda, dom mieszkalny	nr 27	mur.	4 ćw. XIX w.
7.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 30	mur.	4 ćw. XIX w.
8.	kuchnia letnia	nr 30	mur.	kon. XIX w.
9.	leśniczówka	nr 36	mur.	l. 10-te XX w.
10.	sala wiejska (świetlica)	nr 50	mur.	kon. XIX w.
11.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 51	mur.	4 ćw. XIX w.
12.	budynek inwentarski	nr 51	mur.	1873 r.
<b>zespół folwarczny</b>				
13.	budynek inwentar.-	b.nr	mur.	4 ćw. XIX w.



	magazyn.			
14.	obora	b.nr	mur.	4 ćw. XIX w.

- **zespół rezydencjonalno-folwarczny** – tj. zabytkowy pałac (ruina), park krajobrazowy ze szpalerem przydrożnym, dziedziniec pofolwarczny z elementami historycznej zabudowy (ciąg budynków inwentarsko-magazynowych i obora)

- **cmentarz komunalny** – w zachodniej części wsi, w granicach historycznego założenia

- **cmentarz poewangelicki** – w północnej części wsi, z dębową aleją dojazdowa

### Koplin

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Obiekt	Adres	Material	Datowanie
dom mieszkalny (dwór)	nr 4 a-b	mur.	l. 10-te XX w.

### Korytowo

#### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
1.	kościół p.w. św. Stanisława Kostki mur., kon. XIII, 2 poł. XVI w.	286	KL-V-0/41/58 18.06.1958
2.	dwór i park dworski 2 poł. XVIII, poł. XIX w.	291/79	KL.III-5340-R/291/79 22.11.1979
3.	grodzisko	643	Kl.I.6801/19/70 21.11.1970

#### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
1.	zespół budynków podwórza pofolwarcznego	ul. Parkowa – Joannitów	ok. poł. XIX – 1 ćw. XX w.	całościowo zachowane ciągi, mury- wanych budynków gospodarczych oraz dom rządcy i gorzelnia, o XIX- wiecznej kompozycji przestrzennej
2.	zespół młyna wodnego	ul. Myśliwska 9a-b	3 ćw. XIX – 1913 r.	całościowo zachowany budynek młyński z infrastrukturą hydrograficzną

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

<b>I.p.</b>	<b>Obiekt</b>	<b>Adres</b>	<b>Material</b>	<b>Datowanie</b>
<b>I</b>	<b>z e s p ó ł f o l w a r c z n y (do rej. zabytków)</b>			
1.	obora	ul. Joannitów	mur.	1865 r.
2.	owczarnia	ul. Joannitów	mur.	3 ćw. XIX – 1 ćw. XX w.
3.	stodoła	ul. Joannitów	mur.	1861
4.	gorzelnia	ul. Parkowa	mur.	pocz. XX w.
5.	stodoła	ul. Parkowa	mur.	pocz. XX w.
6.	stajnia, ob. magazyn	ul. Parkowa	mur.	4 ćw. XIX w.
7.	bud. inwentar.- magazyn.	ul. Parkowa	mur.	1904 r.
8.	gołębnik	ul. Parkowa	mur.	1914 r.
9.	budynek magazynowy	ul. Parkowa	mur.	1913 r.
10.	stajnia - powozownia	ul. Parkowa	mur.	4 ćw. XIX w.
<b>II</b>	<b>u l. J o a n n i t ó w</b>			
1.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 6	mur.	pocz. XX w.
<b>III</b>	<b>u l. K o ś c i e l n a</b>			
1.	plebania	nr 4	mur.	4 ćw. XIX w.
2.	stodoła	k/nr 4	szach./mur.	3 ćw. XIX – l. 10-te XXw
3.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 5	mur.	kon. XIX w.
4.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 8	mur.	pocz. XX w.
<b>IV</b>	<b>u l. M y ś l i w s k a</b>			

1.	dom mieszkalny (dwojak)	nr 8	szach./mur.	3 ćw. XIX w.
<b>V</b>	<b>u l. S z k o l n a</b>			
1.	dom mieszkalny (dwojak)	nr 8	mur.	pocz. XX w.
<b>VI</b>	<b>u l. Ś r o d k o w a</b>			
1.	dom mieszkalny (czworak)	nr 4	mur.	1922 r.
2.	gospoda, ob. dom miesz.	nr 6	szach./mur.	4 ćw. XIX w.
<b>VII</b>	<b>u l. W e d l ó w</b>			
1.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 4	mur.	kon. XIX w.
2.	dom mieszkalny	nr 10	mur.	XIX/XX w.

założenia rezydencjonalno-parkowe w granicach historycznego założenia (z trzech stron zamknięte linią brzegową), w ramach części dz. geod. 206/17, z barkowym dworem, domem rządcy lodownią i parkiem,

- **cmntarz poewangelicki** – w połudn. części wsi, w granicach historycznego założenia
- **cmntarz rodowy** – przy jeziorze (grobowiec z kaplicą)

### **Pakość**

#### **Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)**

<b>l.p.</b>	<b>Obiekt</b>	<b>Adres</b>	<b>Material</b>	<b>Datowanie</b>
1.	dwór (ob. dom mieszkalny)	nr 5	mur.	poł. XIX w – 1 ćw. XX w.

- **założenie pofolwarczne:** park dworski z cmentarzem, dwór oraz dziedziniec folwarczny z aleją lipową

### **Piasecznik**

#### **Obiekty wpisane do rejestru zabytków**

<b>Lp.</b>	<b>Obiekt</b>	<b>Nr rejestru</b>	<b>Nr i data decyzji</b>
------------	---------------	--------------------	--------------------------

1.	kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Boboli, mur., kon. XV w., 1872 r. z cmentarzem przykościelnym	447	PSOZ-I-5340/19/98 20.04.1998
2.	grodzisko	741	KI.I.6801/30/72 18.12.1972

#### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
1.	dom rządcy	nr 17	4 ćw. XIX w	całościowo zachowany element pierwotnego folwarku domenalnego – murowany, 9-osiowy, ryzalit
2.	dom mieszkalny (czworak)	nr 18	2 poł. XIX w.	budynek o oryginalnej architekturze i kamiennej konstrukcji ścian
3.	budynek inwentarsko-gospodarczy	k/nr 18	2 poł. XIX w.	budynek o spiętrzonej bryle, dwu-członowy, kamienno-ceglany, dachy 2-spadowe
4.	budynek inwentarski (owczarnia ?)	k/nr 18	1881 r.	wielkokubaturowy, ceglany budynek inwentarski, z ozdobnie opracowanym szczytem

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

l.p.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
<b>I</b>	<b>z e s p ó ł p o f o l w a r c z n y</b>			
1.	dom mieszkalny (czworak)	nr 24	mur.	l. 10-te XX w.
2.	dom mieszkalny (czworak)	nr 25	mur.	l. 10-te XX w.
3.	dom mieszkalny (czworak)	nr 30	mur.	l. 10-te XX w.
4.	dom mieszkalny (czworak)	nr 31-32	mur.	l. 10-te XX w.
5.	dom mieszkalny (czworak)	nr 33-34	mur.	l. 10-te XX w.
<b>II</b>	<b>w i e ś</b>			

1.	bud. inwentar.-magazynowy	nr 6	mur.	XIX/XX w.
2.	bud. inwentarski	nr 7	mur.	XIX/XX w.
3.	dom mieszkalny	nr 15	mur.	XIX/XX w.
4.	remiza	k/nr 15	mur.	pocz. XX w.
5.	dom mieszkalny	nr 48	mur.	1926 r.
6.	pastorówka (plebania)	nr 50	mur.	kon. XIX w.
7.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 53	mur.	XIX/XX w.
8.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 55	mur.	XIX/XX w.
9.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 57	mur.	XIX/XX w.
10.	budynek inwentarski	nr 58	mur.	pocz. XX w.
11.	stodoła	nr 58	szach.	2 poł. XIX w.
12.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 60	mur.	kon. XIX w.
13.	budynek inwentarski	nr 60	mur.	kon. XIX w.
14.	stodoła	nr 60-61	szach.	3 ćw. XIX w.
15.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 61	mur.	kon. XIX w.
16.	budynek inwentarski	nr 61	szach.	3 ćw. XIX w.
17.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 63	mur.	kon. XIX w.
18.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 67	mur.	kon. XIX w.
19.	stodoła	nr 67-68	szach./mur.	4 ćw. XIX – I. 20-te XX
20.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 70	mur.	4 ćw. XIX w.
21.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 81	mur.	XIX/XX w.
22.	szkoła, ob. dom mieszkalny	nr 83	mur.	pocz. XX w.

23.	bud. mieszkalno-inwentar.	nr 88	szach./mur.	1 poł. XIX – pocz. XX w.
24.	dom mieszkalny	nr 89/90	mur.	kon. XIX w.
25.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 92	mur.	pocz. XX w.
26.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 93	mur.	4 ćw. XIX w.
27.	bud. inwentarski i stodoła	nr 93	mur.	pocz. XX w.

- **cmentarz parafialny** – na północnym skraju wsi, w rozwidleniu dróg, w granicach historycznego założenia

### Płoki (Wickowo)

- **park podworski (ewidencja konserwatorska)** – w granicach historycznego założenia (po południowej stronie zabudowy), stanowiący kępę zieleni wysokiej w ramach otwartego (rolniczego) krajobrazu

### Radaczewo

#### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
1.	park pałacowy	282/79	KL.III-5340-R/282/79 22.10.1979 r.
2.	ruina kościoła (mur., poł XVI w.) i cmentarz przykościelny	357/91	PSOZ-I-5340/29/91 23.04.1991 r.
3.	cmentarz poewangelicki (komunalny)	359/91	PSOZ-I-5340/29/91 25.04.1991 r.

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

l.p.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
1.	obora	folw.	mur.	1871 r.
2.	stodoła	folw.	mur.	1872-73
3.	kuźnia	folw.	mur.	1864 r.
4.	gorzelnia, magazyn	folw.	mur. (kam.)	3 ćw. XIX w.

5.	dom mieszkalny	nr 4	mur.	pocz. XX w.
6.	dom mieszkalny (czworak)	nr 18	mur. (kam.)	1883 r.
7.	dom mieszkalny (czworak)	nr 22	mur. (kam.)	1896 r.
8.	dom mieszkalny (czworak)	nr 23	mur. (kam.)	1892 r.
9.	dom mieszkalny (czworak)	nr 24	mur. (kam.)	1892 r.
10.	budynek mieszkalny	nr 28	mur.	pocz. XX w.
11.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 29	szach./mur.	1 poł. XIX – pocz. XX w.

- **park pałacowy** – w granicach historycznego założenia, w ramach dz. geod. 195/9

### Radlice

I.p.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
1.	budynek wielofunkcyjny (chlewnia- stajnia-wozownia)	folw. (nr 12)	mur.	2 poł. XIX w. – l. 10. XX w.
2.	remiza (ob. kurnik, magazyn)	folw.	mur.	l. 10-te XX w.

**park dworski** – w granicach założenia krajobrazowego (jako zwarta kępa zieleni wysokiej), z dziedzińcem podworskim – w tym ruina dworu oraz inwentarsko-magazynowy (wielofunkcyjny) i remiza

**cmentarz poewangelicki** - w granicach pierwotnego założenia, ze szczególnym uwzględnieniem historycznego obelisku

### Raduń

**Obiekty wpisane do rejestru zabytków**

Lp.	Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
1.	kościół p.w. MB Szkaplerznej (mur., XIII/XVI w., XIX w. – wieża) z bramką cmentarną (mur., XVI w.)	300	KI.V-0/51/58 05.07.1958
2.	grodzisko	310	KI.III-5340/6/81 13.05.1981

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
1.	stodoła	nr 8	szach.	3 ćw. XIX w.
2.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 11	mur.	4 ćw. XIX w.
3.	dom mieszkalny	nr 13	mur.	kon. XIX w.
4.	stodoła	nr 18	szach.	3 ćw. XIX w.
5.	gospoda ze świetlicą	nr 21	mur.	4 ćw. XIX w.
6.	dom mieszkalny	nr 22	mur.	kon. XIX w.
7.	kuźnia – warsztat	nr 23	mur.	XIX/XX w.
8.	szkoła, ob. dom mieszk.	nr 24	mur.	XIX/XX w.
9.	dom mieszkalny	nr 26	mur.	kon. XIX w.
10.	stodoła	nr 35	szach./mur,	3 ćw. XIX – 1 ćw. XX w.
11.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 51	mur. (kam.)	4 ćw. XIX w.
12.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 56	mur.	4 ćw. XIX w.

- cmentarz poewangelicki – w północnej części wsi, granicach historycznego założenia

#### Roztocze

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

l.p.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
------	--------	-------	----------	-----------



1.	stajnia – wozownia; ob. bud. mieszk.- gospodar.	folw.	mur.	XIX/XX w.
----	--	-------	------	-----------

**- park dworski** – w granicach historycznego założenia krajobrazowego, jako zwarta kępa zieleni wysokiej w krajobrazie rolniczym

### Rzecko

#### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
1.	kościół filialny p.w. św. Antoniego z Padwy	b.nr	1861-62 r.	całościowo zachowany, kamienno-ceglany kościół, neogotycki, o udokumentowanej historii budowy
2.	młyn wodny z częścią mieszkalną	ul. Kościuszkinr 13a	XVIII/XIX w.	szachulcowy budynek, o pierwotnej bryle i częściowo zachowanej, szachulcowej konstrukcji
3.	dwór (sołtysi), ob. dom mieszkalny	ul. Kościuszki nr 5	k. XIX w.	budynek o oryginalnej i ciekawej architekturze, waloryzujący historyczny krajobraz wsi

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
<b>I</b>	<b>u l. K o ś c i u s z k i</b>			
1.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 1	szach./mur.	XVIII/XIX – pocz. XX w.
2.	budynek stodołno-inwentar.	nr 1	mur.	pocz. XX w.
3.	stodoła	nr 2	szach.	poł. XIX w.
4.	budynek inwentar.-magaz.	nr 5	mur.	k. XIX w.
5.	dom mieszkalny	nr 6	mur	k. XIX w.
6.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 8	mur.	XIX/XX w.
7.	dom mieszkalny	nr 9	mur.	1896 r.

8.	dom mieszkalny	nr 10	mur.	k. XIX w.
9.	budynek inwentarski	nr 10	mur.	1896 r.
10.	stodoła	nr 10	mur.	XIX/XX w.
11.	dom mieszkalny	nr 17	mur.	l. 10/20-te XX w.
12.	budynek mieszkalno-inwentarsko-stodolny	nr 18	mur.	kon. XIX w.
13.	szkoła, ob. dom mieszkalny	nr 20	mur.	l. 10-te XX w.
<b>II</b>	<b>u l. W o l n o ś c i</b>			
1.	dom mieszkalny	nr 1	mur.	XIX/XX w.
2.	budynek mieszkalno-inwentarski	nr 2	mur.	k. XIX w.
3.	budynek inwentarski z przejazdem bramnym	nr 3	mur.	1922 r.
4.	budynek inwentarski z przejazdem bramnym	nr 4	mur.	4 ćw. XIX w.
5.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 7	szach./mur.	1 poł. XIX – pocz. XX w.
6.	dom mieszkalny z budynkiem bramnym	nr 11	mur.	k. XIX w.
7.	dom mieszkalny z budynkiem bramnym	nr 12	mur.	kon. XIX w.
8.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 15	mur.	k. XIX w.
9.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 17	mur.	k. XIX w.
10.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 18	mur.	k. XIX w.

- **cmentarz katolicki** – a północnym skraju wsi, w rozwidleniu dróg, w granicach historycznego założenia

## Rzeczki

### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

I.p.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
1.	dwór (rządówka)	nr 3	mur.	XIX/XX w.
2.	budynek inwentarsko-magazynowy	nr 3	mur.	4 ćw. XIX – l. 20. XX w.

- **otulina dworu** – tj. zachowane fragmenty dawnego parku dworskiego, z aleją lipową przed frontem dworu.

- **cmentarz poewangelicki** – leśny, w granicach historycznego założenia

## Sławęcín

### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
1.	grodzisko	645	Kl.I.6801/37/70; 21.11.1970
2.	kościół filialny p.w. MB Ostrobramskiej (mur., 1521 r.)	485	KL.20/30/63; 05.12.1963 r.

### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
park pałacowy		1855-57	park angielski, założony przez nad-ogrodnika Niedego, w otoczeniu neogotyckiego pałacu

### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Material	Datowanie
1.	ogrodzenie folwarczne z bramą	folw.	mur.	3 ćw. XIX w.
2.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 3	szach./mur.	1 poł. XIX – pocz. XX w.

3.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 9	szach./mur.	poł. XIX – l. 20. XX w.
4.	remiza	nr 14	mur.	l. 10. XX w.
5.	dom mieszkalny	nr 43	mur.	pocz. XX w.
6.	bud. mieszkalno-inwentar.	nr 44	mur. (kam.)	3 ćw. XIX – pocz. XX w.

- **park pałacowy** – w granicach historycznego założenia (w tym z cmentarzem rodowym), wyznaczony z trzech stron drogami (a od wschodu polem), z ewentualnym wyłączeniem siedliska (ze współczesną zabudową) - od zachodu

- **cmentarz poewangelicki** (ob. katolicki) – w granicach obecnego założenia

### Smoleń

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

I.p.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
1.	bud. inwentarsko-magazyn.	folw.	mur.	pocz. XX w.
2.	dom mieszkalny (dwojak)	nr 6	mur.	1909 r.

- **cmentarz rodowy** – w granicach historycznego założenia, w ramach działki 9/4

### Stary Klukom

#### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
1.	kościół filialny p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego mur., XV w., 2 poł. XIX – wieża	308	KI-V-0/67/58 15.07.1958 r.
2.	park dworski	280/79	KL.III-5340-R/280/79 20.10.1979 r.

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

I.p.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
1.	remiza	b. nr	mur.	l. 20-te XX w.
2.	dom mieszkalny	nr 23	mur.	1927 r.

3.	przystanek kolejowy	b. nr	mur./rygl.	pocz. XX w.
4.	dom mieszkalny kolejarzy	nr 58	mur.	pocz. XX w.
5.	dom mieszkalny	nr 60	mur.	I. 10-te XX w.

- **cmentarz poewangelicki** – po zachodniej stronie wsi, w granicach historycznego założenia
- **cmentarz rodowy (leśny)** – jako miejsce historycznego pochówku, ze śladami po dwóch pomnikach, ale bez wydzielanie z lasu odrębnych granic

## Stawin

### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Obiekt	Adres	Material	Datowanie
dom mieszkalny (dwór)	b. nr	mur.	XIX/XX w.

- **zespół dworsko-parkowy** – tj. historyzujący budynek podworski w otoczeniu zieleni wysokiej, jako jedyny – całościowo zachowany – element dawnej kompozycji

## Stradzewo

### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
1.	park dworski	279/79	KL.III-5340-R/279/79 20.10.1979 r.
2.	dwór (mur., ok. poł. XIX w.)	344/90 31.12.1990 r.	KL.III-5340/20/90

### Obiekty proponowane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Adres	Datowanie	Uwagi
1.	kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej	b.nr	1876 r.	całościowo zachowany, murowany, kościół, o neogotyckiej formie architektonicznej z elementami historycznego wyposażenia

2.	zespół zabudowy pofolwarczej	b.nr	4 ćw. XIX – 1 ćw. XX w.	ciągi wielkokubaturowych budynków inwentar.-magazyn. oraz oryginalna stajnia-kuźnia i gołębnik
----	------------------------------	------	----------------------------	--

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

<b>l.p.</b>	<b>Obiekt</b>	<b>Adres</b>	<b>Material</b>	<b>Datowanie</b>
1.	szkoła	b.nr	mur.	pocz. XX w.
2.	gołębnik	folw.	mur.	XIX/XX w.
3.	obora	folw.	mur.	4 ćw. XIX w.
4.	owczarnia	folw.	kam./rygl., cegła./rygl.	4 ćw. XIX w.
5.	stodoła – magazyn	folw.	mur.	k. XIX w.
6.	stodoła – magazyn	folw.	mur.	k. XIX w.
7.	stajnia, kuźnia	folw.	mur.	4 ćw. XIX w.
8.	dom mieszkalny (czworak)	folw.	mur.	k. XIX w.

- cmentarz poewangelicki (ob. katolicki) – w granicach obecnego założenia

#### Sulino

#### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

<b>Obiekt</b>	<b>Nr rejestru</b>	<b>Nr i data decyzji</b>
grodzisko	645	K1.I.6801/37/70; 21.11.1970

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

<b>Lp.</b>	<b>Obiekt</b>	<b>Adres</b>	<b>Material</b>	<b>Datowanie</b>
1.	dom mieszkalny (czworak)	nr 7	mur.	pocz. XX w.
2.	bud. inwentar.-magazynowy z częścią mieszkalną	nr 12	mur.	pocz. XX w.

## Suliszewo

### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
kościół parafialny p.w. Świętej Trójcy (mur., XV w.)	299	Kl.V-0/49/58; 05.07.1958

### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
<b>I</b>	<b>u l. Z w y c i ę s t w a</b>			
1.	dom mieszkalny (dwojak)	nr 2	mur.	pocz. XX w.
2.	dom mieszkalny	nr 3	mur.	l. 10/20-te XX w.
3.	gospoda – świetlica, ob. dom mieszkalny	nr 6	mur.	XIX/XX w.
4.	dom mieszkalny	nr 10	mur.	pocz. XX w.
5.	poczta	nr 16	mur.	l. 10-te XX w.
6.	dom mieszkalny	nr 17	mur.	pocz. XX w.
7.	dom mieszkalny	nr 19	mur.	XIX/XX w.
8.	dom mieszkalny	nr 22	mur	pocz. XX w.
9.	budynek szkolny	nr 26	mur.	l. 10-te XX w.
10.	dom mieszkalny	nr 32	mur.	4 ćw. XIX w.
11.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 33	szach./mur.	1 poł. XIX – pocz. XX w.
12.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 35	szach./mur.	1 poł. XIX – pocz. XX w.
13.	rzeźnia, ob. bud. gospodarczy	nr 38	mur.	pocz. XX w.
14.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 39	mur.,	k. XIX w.
15.	bud. mieszkalno-inwentar.	nr 40	mur. (kam.)	1887 r.

16.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 42	mur.	k. XIX w.
17.	stodoła	nr 42	szach.	3 ćw. XIX w.
18.	plebania	nr 44	mur.	l. 10/20-te XX w.
19.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 48	mur.	k. XIX w.
20.	zab. zagrody (dwa inwentarskie, stodoła, kuch. letnia)	nr 48	mur / drewno	k. XIX w.
21.	dom mieszkalny (dwojak)	nr 57	mur. (kam.)	4 ćw. XIX w.
22.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 58	mur. (kam.)	4 ćw. XIX w.
<b>II ul. Zielona</b>				
1.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 2	mur.	4 ćw. XIX w.
2.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 3	mur.	4 ćw. XIX w.
3.	dom mieszkalny	nr 4	mur.	k. XIX w.
4.	stodoła	nr 4	mur.	k. XIX w.
5.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 14	mur.	XIX/XX w.
6.	dom mieszkalny	nr 22	mur.	pocz. XX w.
7.	zagroda (dom, 2 bud. inwentarskie, stodoła)	nr 26 (kolonia)	mur.	4 ćw. XIX w.
8.	dom mieszkalny (dwojak)	nr 30 (kol)	szach./mur.	poł. XIX – 1 ćw. XX w.
9.	dom mieszkalny	nr 35 (kol)	mur.	4 ćw. XIX w.
10.	budynek inwentarski	nr 35 (kol)	mur.	4 ćw. XIX w.
<b>III stacja kolejowa (ul. Zwycięstwa)</b>				
1.	budynek stacyjny	b.nr	mur.	l. 20-te XX w.
2.	dom mieszkalny	nr 60	mur.	k. XIX w.



3.	pralnia	nr 60	mur.	k. XIX w.
4.	dom mieszkalny	nr 61	mur.	pocz. XX w.

- cmentarz katolicki – w granicach obecnego założenia

## Wardyń

### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
1.	park dworski	281/79	KL.III-5340-R/281/79 22.10.1979
2.	dwór (ruina) – mur., XVI w., przeb. 2 poł. XVIII w. i k. XIX w.	297/79	KL.III-5340-R/297/79 13.12.1979

### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
<b>I</b>	<b>z e s p ó ł f o l w a r c z n y</b>			
1.	dom mieszkalny (oficyna)		mur.	2 poł. XIX – 1 poł. XX w.
2.	gorzelnia		mur.	4 ćw. XIX w.
3.	powozownia		mur.	pocz. XX w.
<b>II</b>	<b>w i e ś</b>			
1.	remiza	b.nr.	mur. (kam.)	4 ćw. XIX w.
2.	szkoła	b.nr	mur.	1914
3.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 1	mur	XIX/XX w.
4.	budynek inwentarski	nr 1	mur.	1906 r.
5.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 14	mur.	k. XIX w.
6.	dom mieszkalny	nr 31	mur.	1915 r.

7.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 32	mur.	XIX/XX w.
8.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 39	szach./mur.	1 poł. XIX – pocz. XX w.
<b>III stacja kolejowa</b>				
1.	budynek stacyjny (ob. mieszkalno-gospodarczy)	nr 65	mur./rygl.	l. 10-te XX w.
2.	pralnia (ob. bud. gospodar.)	nr 65	mur.	k. XIX w.
3.	dom mieszkalny	nr 67	mur.	k. XIX w.
4.	budynek gospodarczy	nr 67	mur.	k. XIX w.
5.	dom mieszkalny	nr 69	mur.	k. XIX w.
6.	budynek gospodarczy	nr 69	mur.	k. XIX w.

**cmentarz poewangelicki** – po północnej stronie wsi, w granicach historycznego założenia.

**cmentarz poewangelicki** – w południowej części wsi, w granicach działki 39/2

### Wysokie

- **park podworski** – w granicach historycznego założenia (po północnej stronie drogi), stanowiący kępę zieleni wysokiej w ramach otwartego (rolniczego) krajobrazu

### Zamęcin

#### Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Obiekt	Nr rejestru	Nr i data decyzji
kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP (mur., XV-wieża, 1889 r. – korpus)	222	15.01.1960 r.

#### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
1.	rządcaówka, ob. dom mieszkalny, biblioteka	nr 4	mur.	XIX/XX w.
2.	dom mieszkalny	nr 5	mur.	1902 r.
3.	dom mieszkalny	nr 6	mur.	pocz. XX w.
4.	dom mieszkalny	nr 11	mur.	pocz. XX w.
5.	dom mieszkalny	nr 12	mur.	pocz. XX w.
6.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 31	mur.	pocz. XX w.
7.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 34	mur.	pocz. XX w.
8.	gołębnik	nr 34	mur.	l. 10. XX w.
9.	szkoła, ob. dom mieszkalny	nr 36	mur.	pocz. XX w.
10.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 38	mur.	XIX/XX w.
11.	gospoda, ob. dom mieszk.	nr 39	mur.	4 ćw. XIX w.
12.	budynek inwentar.-magazyn.	nr 39	mur.	k. XIX w.
13.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 43	mur.	XIX/XX w.
14.	bud. inwentarski	nr 43	mur.	pocz. XX w.
15.	stodoła	nr 43	szach./mur.	poł. XIX – pocz. XX w.
16.	dom mieszkalny	nr 46	szach./mur.	poł. XIX – l. 20. XX w.
17.	stodoła	nr 46	szach./mur.	poł. XIX – l. 20. XX w.
18.	dom mieszkalny	nr 47	mur.	l. 20-te XX w.
19.	dom mieszkalny	nr 48	mur.	1927 r.
20.	dom mieszkalny	nr 49	mur.	1908 r.
21.	bud. inwentarski	nr 49	mur.	1909 r.

22.	dom mieszkalny	nr 50	glina	2 poł. XIX w.
23.	dom mieszkalny	nr 51	mur.	XIX/XX w.
24.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 57	mur.	l. 10. XX w.
25.	pastorówka, ob. dom miesz.	nr 58	mur.	k. XIX w.
26.	dom mieszkalny (czworak)	nr 60	mur.	pocz. XX w.
27.	dom mieszkalny	nr 62	mur.	k. XIX w.
28.	stodoła	nr 62	szach.	3 ćw. XIX w.
29.	dom mieszkalny	nr 63	mur.	l. 10. XX w.
30.	bud. mieszkalno-inwentarski	nr 64	mur.	1909 r.
31.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 65	mur.	4 ćw. XIX w.
32.	dom mieszkalny	nr 68	mur.	1871 r.
33.	bud. inwentar.-magazyn.	nr 68	mur.	1869 r.
34.	stodoła	nr 68	mur.	1879 r.
35.	dom mieszkalny	nr 69	mur.	k. XIX w.
36.	młyn z domem mieszkalnym	nr 71	mur.	l. 10/20. XX w.
37.	dom mieszkalny	nr 77	mur.	pocz. XX w.
38.	dom mieszkalny	nr 78	mur.	l. 20. XX w.
39.	chałupa (część) i budynek inwentarski	nr 78	szach./mur.	1 poł. XIX – l. 20. XX w.
40.	dom mieszkalny	nr 84	mur.	l. 20. XX w.
41.	dom mieszkalny (chałupa)	nr 88	mur.	k. XIX w.
42.	warsztat, magazyn	nr 88	mur.	l. 20. XX w.

**- cmentarz parafialny** – na północnym skraju wsi, w rozwidleniu dróg, w granicach historycznego założenia

## Zwierzyn

### Obiekty chronione (ewidencja konserwatorska)

Lp.	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie
1	stodoła pofolwarczna	b.nr	mur.	4 ćw. XIX w.
2	dom mieszkalny	nr 10	mur.	l. 10-te. XX w.
3	dom mieszkalny	nr 13	mur.	l. 10/20-te XX w.
4	dom mieszkalny	nr 29	mur./rygl.	l. 10/20-te XX w.
5	budynek magazyn.-inwentar.	nr 29	mur.	1921 r.
6	dom mieszkalny	nr 41	mur./rygl.	l. 10/20-te XX w.

- **cmentarz poewangelicki** – po wschodniej stronie wsi, przy drodze do Nowego Żeńska, w granicach historycznego założenia.

### Stanowiska archeologiczne

Stanowiska archeologiczne zaewidencjonowane na gruntach gminy Choszczno mają w większości charakter wielokulturowy i wielofunkcyjny – znaleziony w trakcie badań powierzchniowych materiał na jednym stanowisku może sugerować funkcjonowanie w tym samym miejscu np.: punktu osadniczego datowanego na epokę kamienia i osady wczesnośredniowiecznej. Stąd też w poniższych zestawieniach tabelarycznych, prezentujących ilościowe zestawienia funkcji i chronologii stanowisk archeologicznych dla poszczególnych miejscowości, liczby jednostek osadniczych będą wyższe od ilości zaewidencjonowanych w tych miejscowościach stanowisk.

**Bacznij** zaewidencjonowanych jest 7 stanowisk archeologicznych, w tym:

Funkcja	Ilość stanowisk	STAR	EK	EB/H	L/R	WS	ŚR
C	1	-	-	-	1	-	-
O	4	2	-	-	1	-	1

x	1	-	-	-	-	-	1
lx	6	1	-	1	1	-	3
<b>razem</b>	<b>12</b>	<b>3</b>	<b>-</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>-</b>	<b>5</b>

**Bonin** zaewidencjonowane są 2 stanowiska archeologiczne:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
lx	2	-	2	-	-	-	-
<b>razem</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>

**Chelpa** zaewidencjonowanych jest 10 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
O	1	1	-	-	-	-	-
X	4	-	-	-	-	-	4
Lx	6	3	-	-	-	2	1
<b>Razem</b>	<b>11</b>	<b>4</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>2</b>	<b>4</b>

**Gleźno** zaewidencjonowanych jest 17 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
C	3	2	-	-	1	-	-
O	5	1	-	-	-	3	1
x	2	-	-	-	-	-	2
lx	14	4	5	-	-	2	3
<b>razem</b>	<b>24</b>	<b>7</b>	<b>5</b>	<b>-</b>	<b>1</b>	<b>5</b>	<b>6</b>

**Gostyczyn** zaewidencjonowane jest 1 stanowisko archeologiczne:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
lx	1	-	1	-	-	-	-
<b>razem</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>

**Kołki** zaewidencjonowanych jest 10 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
O	7	2	-	3	-	-	2
x	3	-	-	-	-	1	2
lx	11	3	3	-	-	2	3
<b>razem</b>	<b>21</b>	<b>5</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>-</b>	<b>3</b>	<b>7</b>

**Koplin** zaewidencjonowanych jest 7 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	C	1	1	-	-	-	-	-
	x	1	-	-	-	-	-	1
	lx	7	1	4	-	-	-	2
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>9</b>	<b>2</b>	<b>4</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>3</b>

**Korytowo** zaewidencjonowanych jest 14 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	G	1	-	-	-	-	1	-
	C	1	-	-	1	-	-	-
	O	4	-	-	-	1	1	2
	X	1	1	-	-	-	-	-
	Lx	12	5	2	1	-	-	4
<b>zem</b>	<b>razem</b>	<b>19</b>	<b>6</b>	<b>2</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>6</b>

**Krzowiec** zaewidencjonowane są 4 stanowiska archeologiczne, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	3	1	-	-	1	1	-
	x	1	-	-	-	-	-	1
	lx	1	1	-	-	-	-	-
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>5</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>1</b>

**Nowe Żeńsko** zaewidencjonowanych jest 6 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	2	1	-	1	-	-	-
	x	5	2	1	2	-	-	-
	lx	4	-	2	-	-	-	2
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>11</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>2</b>

**Oraczewice** zaewidencjonowane są 24 stanowiska archeologiczne, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	2	1	-	-	-	-	1
	x	6	1	-	-	-	2	3
	lx	22	9	1	-	-	3	9
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>30</b>	<b>11</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>5</b>	<b>13</b>

**Pakość** zaewidencjonowanych jest 20 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	2	1	-	-	-	-	1
	X	6	3	-	-	-	1	2
	Lx	23	11	3	-	-	3	6
<b>zem</b>	<b>Ra</b>	<b>31</b>	<b>15</b>	<b>3</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>4</b>	<b>9</b>

**Piasecznik** zaewidencjonowano 43 stanowiska archeologiczne, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	C	5	1	2	1	-	1	-
	O	10	-	1	1	2	2	4
	X	11	2	1	-	-	1	7
	Lx	24	6	7	2	-	2	7
<b>zem</b>	<b>Ra</b>	<b>50</b>	<b>9</b>	<b>11</b>	<b>4</b>	<b>2</b>	<b>6</b>	<b>18</b>

**Radaczewo** zaewidencjonowano 10 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	C	1	-	-	1	-	-	-
	O	2	-	-	1	-	1	-
	X	5	3	-	-	-	-	2
	Lx	7	3	1	-	-	-	3
<b>zem</b>	<b>Ra</b>	<b>15</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>1</b>	<b>5</b>

**Radlice** zaewidencjonowano 8 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	2	1	-	-	-	1	-
	x	1	1	-	-	-	-	-
	lx	6	3	-	-	-	2	1
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>9</b>	<b>8</b>	<b>3</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>3</b>	<b>1</b>

**Raduń** zaewidencjonowano 10 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	x	3	1	-	-	-	-	2
	lx	13	6	2	-	-	2	3
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>16</b>	<b>7</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>2</b>	<b>5</b>

**Rudniki** zaewidencjonowano 8 stanowisk archeologicznych, w tym:



<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	1	1	-	-	-	-	-
	x	1	1	-	-	-	-	-
	lx	10	-	8	-	-	-	2
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>12</b>	<b>2</b>	<b>8</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>2</b>

Rzecko zaewidencjonowano 14 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	6	2	1	1	-	2	-
	x	3	3	-	-	-	-	-
	lx	14	3	4	-	-	2	5
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>23</b>	<b>8</b>	<b>5</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>4</b>	<b>5</b>

Rzeczki zaewidencjonowano 2 stanowiska archeologiczne:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	O	1	-	-	1	-	-	-
	x	1	-	-	1	-	-	-
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>

Sławęcın zaewidencjonowano 11 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	G	2	-	-	-	-	2	-
	O	4	1	-	-	-	2	1
	x	4	1	-	-	-	-	3
	lx	2	-	-	-	-	1	1
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>12</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>5</b>	<b>5</b>

Smoleń zaewidencjonowano 25 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	G	1	-	-	-	-	1	-
	O	3	1	-	1	-	1	-
	X	6	1	1	2	-	2	-
	LX	30	9	8	3	1	5	4
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>40</b>	<b>11</b>	<b>9</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>9</b>	<b>4</b>

Stary Klukom zaewidencjonowano 31 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	C	2	-	-	2	-	-	-
	O	9	1	1	3	1	1	2
	x	6	2	-	-	-	-	4
	lx	26	5	14	-	-	2	5
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>43</b>	<b>8</b>	<b>15</b>	<b>5</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>11</b>

**Stawin** zaewidencjonowano 5 stanowisk archeologicznych:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	lx	5	2	2	-	-	1	-
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>5</b>	<b>2</b>	<b>2</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>1</b>	<b>-</b>

**Stradzewo** zaewidencjonowano 12 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	G	1	-	-	-	-	1	-
	x	3	-	-	-	-	-	3
	lx	11	3	1	-	-	1	6
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>15</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>2</b>	<b>9</b>

**Sulino** zaewidencjonowano 3 stanowiska archeologiczne, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
	x	1	-	-	-	-	1	-
	lx	4	2	1	-	-	-	1
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>5</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>1</b>	<b>1</b>

**Suliszewo** zaewidencjonowano 18 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>nkcja</b>	<b>Fu</b>	<b>Ilość stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
mek	za	1	-	-	-	-	-	1
	C	1	-	1	-	-	-	-
	O	2	1	-	1	-	-	-
	x	10	3	-	1	-	2	4
	lx	15	2	-	2	-	3	8
<b>zem</b>	<b>ra</b>	<b>29</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>4</b>	<b>-</b>	<b>5</b>	<b>13</b>

**Wardyń** zaewidencjonowano 18 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
za mek	1	-	-	-	-	-	1
C	1	-	1	-	-	-	-
O	2	1	-	1	-	-	-
x	10	3	-	1	-	2	4
lx	15	2	-	2	-	3	8
<b>ra</b>	<b>29</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>4</b>	<b>-</b>	<b>5</b>	<b>13</b>
<b>zem</b>							

**Witoszyn** zaewidencjonowano 7 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
O	2	-	-	-	-	2	-
x	4	2	-	-	-	2	-
lx	6	2	-	-	-	2	2
<b>ra</b>	<b>12</b>	<b>4</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>6</b>	<b>2</b>
<b>zem</b>							

**Wysokie** zaewidencjonowano 2 stanowiska archeologiczne:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
x	1	1	-	-	-	-	-
lx	1	-	1	-	-	-	-
<b>ra</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>-</b>
<b>zem</b>							

**Zamęcin** zaewidencjonowano 33 stanowiska archeologiczne, w tym:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
O	14	7	-	4	-	2	1
x	17	5	1	1	-	3	7
lx	22	8	8	-	-	-	6
<b>ra</b>	<b>53</b>	<b>20</b>	<b>9</b>	<b>5</b>	<b>-</b>	<b>5</b>	<b>14</b>
<b>zem</b>							

**Zwierzyń** zaewidencjonowano 18 stanowisk archeologicznych, w tym:

<b>Fu</b> <b>nkcja</b>	<b>Ilość</b> <b>stanowisk</b>	<b>STAR</b>	<b>EK</b>	<b>EB/H</b>	<b>L/R</b>	<b>WS</b>	<b>ŚR</b>
O	10	5	1	1	3		
x	7	3		2		1	1
lx	8	2	3	1			2
<b>ra</b>	<b>25</b>	<b>10</b>	<b>4</b>	<b>4</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>3</b>
<b>zem</b>							

Wykaz użytych skrótów:

**STAR** – starożytność

**EK** – epoka kamienia

**EB/H** – epoka brązu / Halstatt (Halsztat)  
**L/R** – La Tène (laten) / okres wpływów rzymskich  
**WŚ** – wczesne średniowiecze  
**ŚR** – średniowiecze  
**C** – cmentarzysko  
**G** – grodzisko  
**O** – osada  
**x** – punkt osadniczy  
**lx** – ślad osadniczy

Miejscowość	Metryka	Pierwotna własność	Układ przestrzenny	Forma przestrzenna	Wartościowa zabudowa	Liczba ob. w rej. zabytków	Liczba obiektów zabytków	Liczba obiektów w ewidencji konserwatorskiej
BACZYŃ	XIX-wieczna	chłopska		wybudowania				
BONIN	XIX-wieczna	rycersko/szlachecka		zespół folwarczny				
BRZOSTNO	XIX-wieczna	chłopska		wybudowania				
CHELPA	średniowiecze	rycersko/szlachecka		ulicowa i ulicowo-placowa	dworsko-pałacowa	1		5
GLEŻNO	średniowiecze	książęca/domenalna klasztorna/kościelna	rezydencjalno-parkowy	ulicowo-placowa	przemysłowa	1	1	6
GOLCZA	XVI-XVIII-wieczna	rycersko/szlachecka	rezydencjalno-parkowy	zespół folwarczny	dworsko-pałacowa	1		
GOSTYCZYN	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				
KOŁKI	średniowiecze	rycersko/szlachecka	ruralistyczny/rezydencjalno-parkowy	placowa (owalnica)	chłopska/dworsko-pałacowa/folwarczna	2		14
KOPLIN	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				1
KORYTOWO	średniowiecze	klasztorna/kościelna rycersko/szlachecka	ruralistyczny/rezydencjalno-parkowy/zespół folwarczny	miasto	dworsko-pałacowa/przemysłowa	2	2	19
KRZOWIEC	XVI-XVIII-wieczna	rycersko/szlachecka		zespół folwarczny				
ŁASZEWO	XIX-wieczna	chłopska		wybudowania				
NOWE ŻEŃSKO	XIX-XX-wieczna	książęca/domenalna chłopska		zespół folwarczny/ wybudowania				
ORACZEWICE	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				
PAKOŚĆ	XIX-wieczna	klasztorna/kościelna		zespół folwarczny				1
PIASECZNIK	średniowiecze	książęca/domenalna rycersko/szlachecka	ruralistyczny/ zespoły folwarczne	wielodrożnica (widlica)	chłopska/folwarczna	4	1	31
PŁOKI	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				
RADACZEWO	średniowiecze	książęca/domenalna klasztorna/kościelna	rezydencjalno-parkowy	ulicowa i ulicowo-placowa	folwarczna		3	11
RADLICE	średniowiecze	rycersko/szlachecka miejska		zespół folwarczny				2
RADUŃ	średniowiecze	klasztorna/kościelna rycersko/szlachecka	ruralistyczny	placowa(owalnica) wielodrożnica (widlica)	chłopska		1	12
ROZTOCZE	XIX-wieczna	rycersko/szlachecka		zespół folwarczny				1

		miejska						
RUDNIKI	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				
RZECKO	średniowiecze	klasztorna/kościelna rycersko/szlachecka	ruralistyczny	placowa(owalnica)	chłopska/przemysłowa	3		25
RZECZKI	XIX-wieczna	książęca/domenalna		zespół folwarczny				2
SŁAWĘCIN	średniowiecze	książęca/domenalna rycersko/szlachecka	rezydencjalno-parkowy	ulicowa i ulicowo- placowa	dworsko-pałacowa	1	1	6
SMOLEŃ	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				2
STAWIN	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				1
STARY KLUKOM	średniowiecze	klasztorna/kościelna	rezydencjalno-parkowy	placowa (owalnica)/ ulicowa i ulicowo- placowa	dworsko-pałacowa		2	5
STRADZEWO	średniowiecze	rycersko/szlachecka	rezydencjalno-parkowy/ zespół folwarczny	placowa(owalnica)	folwarczna	1	2	8
SULINO	XIX-wieczna	rycersko/szlachecka		zespół folwarczny				2
SULECHÓWEK	XVI-XVIII- wieczna	miejska		zespół folwarczny				
SULISZEWO	średniowiecze	klasztorna/kościelna rycersko/szlachecka	ruralistyczny	wielodróznica (widlica)	chłopska/przemysłowa		1	36
SUŁOWO	XIX-wieczna	chłopska		wybudowania				
WARDYŃ	średniowiecze	rycersko/szlachecka	rezydencjalno-parkowy	placowa (owalnica)	dworsko-pałacowa/ przemysłowa		2	17
WITOSZYN	XIX-wieczna	rycersko/szlachecka		zespół folwarczny				
WYSOKIE	XIX-wieczna	miejska		zespół folwarczny				
ZAMECIN	średniowiecze	klasztorna/kościelna/ chłopska	ruralistyczny	placowa(owalnica) wielodróznica (widlica)	chłopska/przemysłowa		1	42
ZWIERZYŃ	XVI-XVIII- XX-wieczna	książęca/domenalna chłopska		placowa (owalnica)/ ulicowa i ulicowo- placowa				6

### **3.4. Struktura przestrzenna gminy, sieć osadnicza, walory krajobrazu kulturowego**

Zasadniczy obszar gminy to tereny otwarte – rolne, tereny systemu przyrodniczego, a więc lasy i zadrzewienia, wody i ciek.

Pierwsze, historyczne wzmianki o osadnictwie na obszarze obecnej Gminy Choszczno pochodzą z 1 poł. XII w., tj. w okresie misji chrystianizacyjnej na Pomorzu, wysłanej przez Bolesława Krzywoustego. W 1 poł. XIII wieku obszary te, nadane cystersom kołbackim i joannitom nie były bezludne, z grodem w Korytowie, i Klukomiem – którego nazwa pochodzi od słowiańskiego słowa kluka (motyka). Cystersi zakładali nowe osady (np. Gleżno z folwarkiem) lub powiększali już istniejące oraz wprowadzali prawo niemieckie i niemieckie nazwy wsi.

Po 1250 r. nastąpiło załamania fali osadniczej, co było konsekwencją licznych walk o te tereny między Pomorzem, Wielkopolską i Brandenburgią.

Z chwilą opanowania terytorium Ziemi Choszczeńskiej przez margrabiów branden-burskich (ok. 1270 r.) nastąpiła kolejna akcja kolonizacyjna; zakładano nowe wsie (w tym przy udziale ludności napływowej), wprowadzono prawo czynszowe, roz-mierzono wsie na tzw. łany (po 17 – 20 ha) i obdzielono nimi chłopów, a rycerstwo otrzymało w lenno kilkunastkowe folwarki lub całe wsie (np. Korytowo – Wedlowie, Rzecko – Lebenowowie).

Zdecydowana większość dużych wsi (jednostek osadniczych) obecnej gm. Choszczno ma metrykę średniowieczną (głównie XIII-wieczną), zakładane w miej-scu lub sąsiedztwie grodzisk (np. Korytowo, Raduń, Słwęcín, Suliszewo, Zamęcín), wzdłuż historycznych traktów komunikacyjnych (np. Raduń, Zamęcín), w sąsiedztwie jezior (np. Korytowo).

Założenia folwarczne i kościoły zaczęły powstawać od połowy XVII wieku. W XVII i XVIII w. większość kościołów pobudowano w konstrukcji ryglowej, by w XIX w. zastąpić je w większości neogotyckimi, ceglany. Także budownictwo wiejskie do połowy XIX w. realizowano w konstrukcji szachulcowej, a dachy kryto wówczas strzechą. W drugiej połowie XIX w. budowano już domy murowane z cegły. Charakter tej zabudowy jest bardzo jednolity na znacznie większym obszarze niż gmina Choszczno i cechuje się podobnymi gabarytami budynku parterowego z dwuspadowym dachem z nielicznymi elementami wzbogacającymi (lukarny, naczółki, ganki). Elewacje cechują się zwykle symetrycznością (cztero i pięciookienne), z wejściem i sienią od strony ulicy i wejściem gospodarczym od strony podwórza. Na przestrzeni wieków zmieniał się charakter, koloryt, detale budynków, ale pozostawały stosunkowo niezmiennie gabaryty budynków ich rozplanowanie w obrębie zagrody, linie rozgraniczające dróg i podział na parcele. Rozwój ekonomiczny tych terenów pod koniec XIX w. skutkowało zakładaniem majątków ziemskich a co za tym idzie wznoszeniem dworów i pałaców z założeniami folwarcznymi i parkowymi. Charakterystyka tych majątków ocalałych i straconych bezpowrotnie została opisana w p. 3.2.

Na 38 wsi i osad ponad 16 ma wyraźnie wykształconą strukturę przestrzenną i skupioną zabudowę. Kilka wsi ma cenny historycznie i charakterystyczny układ przestrzenny, w wielu z nich zlokalizowane są założenia podworskie wraz z parkami.

Najcenniejsze układy przestrzenne, a także najatrakcyjniejsze założenia ruralistyczne posiadają następujące wsie: Korytowo, Kołki, Piasecznik, Raduń, Rzecko, Suliszewo, Zamęcíe, Radaczewo, Słwęcín, Stradzewo, Wardyń.

Pałace, dwory, założenia podworskie zlokalizowane są w miejscowościach: Korytowo, Wardy, Straszewo, Golcza, Stawín, Rzecko, Rzeczeki, Koplín..

Miasto i wsie tworzące wyraźne struktury osadnicze koncentrują większość mieszkańców gminy. Wsie pozostałe charakteryzują się bardziej rozproszoną zabudową.

Zabudowa wsi to głównie zagrody złożone z budynków mieszkalnych i zabudowań gospodarczych. W wielu wsiach zlokalizowano obiekty o charakterze przemysłowym służącym produkcji rolnej lub na rzecz rolnictwa (dawne PGR lub spółdzielnie rolnicze). Część większych wsi wyposażona jest w usługi oświaty i kultury.

Struktura miasta Choszczno opiera się o średniowieczny układ urbanistyczny skupiony wokół dawnego rynku.

Główne osie przestrzenne układu urbanistycznego tworzą ul. Wolności. Główne przestrzenie publiczne tworzy reprezentacyjny plac (...) otoczony zabudową współczesną. Niezabudowany pozostał dawny Rynek, stanowiący parking dla wspomnianego placu, otoczony niestety współczesną mało atrakcyjną zabudową blokową. Niestety w centrum miasta dominuje zabudowa blokowa obniżająca walory przestrzenne miasta. Obszar centralnej części miasta otoczony jest strefą ochrony konserwatorskiej. Większość historycznej zabudowy z obszaru objętego strefą ochrony konserwatorskiej pochodzi z XIX i początku XX w.

W tym rejonie zlokalizowana jest też większość usług ponadpodstawowych z siedzibą władz miasta i gminy na czele. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna zlokalizowana jest w peryferyjnych częściach miasta.

Na szczęście w tej części miasta nie zlokalizowano znacznie większych zakładów przemysłowych, a zabudowa istniejących ma także walory historyczne, współczesne obiekty natomiast związane są głównie z obsługą tych terenów (m.in. infrastruktura techniczna).

We wschodniej części miasta, zlokalizowano niewielkie współczesne osiedle zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i garnizon wojskowy z częściowo historyczną zabudową. Jest to zabudowa blokowa z lat 80. o niezbyt ciekawej strukturze przestrzennej i wizerunku estetycznym. Standardy zagospodarowania i obsługi mieszkańców w nowej części osiedla odpowiadają w zasadzie współczesnym wymogom, czego nie można powiedzieć o starej, historycznej części miasta. Rejon historyczny wymaga rewaloryzacji i modernizacji zabudowy.

W części zachodniej i południowej miasta zlokalizowana jest większość znaczących zakładów przemysłowych.

Ewolucja struktury przestrzennej miasta od otwartej osady w czasach prehistorycznych po dzisiejsze ukształtowanie, była wynikiem złożonego procesu historycznego i szczególnych uwarunkowań fizjograficznych.

Dawne granice miasta o wyraźnie owalnym kształcie, są bardzo czytelne do dnia dzisiejszego, zachowały fragmenty ceglanych murów obronnych, a także skarp wzmocnianych murami oporowymi. Część ufortyfikowań została przekształcona w tereny zielone (dzisiejsze parki), które tworzą namiastkę tzw. plant.

#### **4. Struktura własności gruntów**

Władanie formami zróżnicowane, wyodrębnić należy 4 podstawowe władania:

- tereny własności skarbu państwa (LP, ANR i inne),
- tereny własności gminy Choszczno,
- tereny własności innej (spółdzielni, przedsiębiorstw itp.),
- tereny własności prywatnej.

W strukturze władania występuje znaczne zróżnicowanie poszczególnych form własności.

Wyraźna jest tendencja wzrostu gruntów prywatnych kosztem gruntów komunalnych i skarbu państwa, następuje sukcesywny wykup gruntów przez osoby prywatne.

Grunty skarbu państwa koncentrują się na terenach wiejskich gminy i zlokalizowane są pod lasami (administrowanymi przez Lasy Państwowe) i jako grunty rolne (zarządzane przez Agencję Nieruchomości Rolnych). Zdecydowana część gruntów rolnych skarbu państwa jest już dzierżawiona przez osoby prywatne. Osoby te nabyły prawo pierwokupu zgodnie z obowiązującymi przepisami i staną się w większości właścicielami tych gruntów. Część



gruntów skarbu państwa położona jest pod drogami publicznymi, obiektami instytucji, organów i jednostek państwowych.

Grunty komunalne skupione są w mieście i w obszarach zurbanizowanych wiejskich jednostek osadniczych. Obejmują przede wszystkim grunty pod drogami publicznymi i wewnętrznymi, zielenią publiczną (parkami, placami zabaw), obiektami sportu i rekreacji, a także pod innymi obiektami instytucji i jednostek gminnych.

Z analizy stanu władania wynikają następujące wnioski:

- należy utrzymać stan władania terenów będących w gestii władz samorządowych,
- należy tworzyć bank terenowych rezerw rozwojowych, szczególnie na terenach przewidzianych pod cele produkcyjno-usługowe (np. tereny produkcyjne), jako dyspozycyjnej oferty rozwojowej.

## 5. Demografia

W grudniu 2005 r. gmina Choszczno liczyła **22 723 mieszkańców**, w tym:

miasto – 16 165 mieszkańców

wieś – 6 558 mieszkańców

Na koniec grudnia 2000 r. gmina Choszczno liczyła **23079 mieszkańców**, w tym :

miasto – 16437 mieszkańców

wieś – 6642 mieszkańców

Średnia gęstość zaludnienia gminy wynosi tylko 92 os./ km<sup>2</sup>, przy czym w mieście = 1,6 os./ km<sup>2</sup>.

**Według danych z 2004r. na 100 mężczyzn w gminie przypada 103,4 kobiet, jednak w mieście ta nadwyżka jest większa i wynosi 106,1.**

W ciągu ostatnich 16 lat (1994 –2000) ludność miasta nie znacznie wzrosła o 312 osób. Daje to przyrost równy 52 osoby średniorocznie. Liczba osób w ciągu pierwszego półrocza 2002 r. spadła porównując z ww. przyrostem średniorocznym. Niewielkie tempo (w latach 1994-2000) charakteryzował przyrost osób na wsi, przy czym od kilku lat można zaobserwować ciągły spadek ludności wiejskiej.

	1994	1997	2000	2002	2004	2005
miasto	16170	16479	16482	16351	15838	16 165
Gmina ogółem	22743	23197	23141	22974	22320	22 723

Tabela:

## Ludność wg grup wieku (stan na 25.06.2004r)

	gmina			w tym miasto		
	mężczyźni	kobiety	% z całości	mężczyźni	kobiety	% z całości
0 – 6 lat	802	767	6,87	495	528	6,28
7-15 lat	1430	1321	12,04	948	874	11,19
16-19 lat	819	802	7,1	561	547	6,80
20-60 lat	-	6809	61,83	-	5138	64,21
20-65 lat	7315	-		5317	-	
61 i więcej	-	1903	12,16	-	1298	11,52
66 i więcej	874	-		577	-	

Ludność w wieku	2000		2002		2004	
	gmina	miasto	gmina	miasto	gmina	miasto
przedprodukcyjnym	5898 25,94%	3917 24,30%	1888 28,90%	3625 22,82%	5037 22,6%	3323 21%
produkcyjnym	14193 62,43%	10450 64,82%	3745 57,32%	10412 65,53%	14491 64,9%	10592 66,9%
poprodukcyjnym	2644 11,63%	1755 10,88%	900 13,78%	1852 11,65%	2792 12,5%	1923 12,1%
	2005					
	gmina	miasto				
	5188 22,9%					
	14692 64,6 %					
	2843 12,5%					

**Przyrost naturalny w 2004 r.**

	<u>gmina</u>	<u>w tym miasto</u>
urodzenia	214,0	142,0
zgony/1000 ludn.	9,4	8,6
przyrost naturalny	1,0	4,0

**Migracje w 2001 r.**

	<u>gmina</u>	<u>w tym miasto</u>
napływ	209	165
odpływ	287	206
saldo migracji	- 78	-41

**Migracje w 2004r.**

	<u>powiat</u>
napływ	458
odpływ	669
saldo migracji	- 211

Obecnie przyrost naturalny wynosi 4,1. Tabela:

Ludność wg. Wsi

Lp.	Nazwa wsi	Stan na Sierpień 2003r	Stan na czerwiec 2004r.
1.	Baczyn	27	27
2.	Bonin	92	87
3.	Brzostno	5	5
4.	Chelpa	49	52
5.	Czernice	6	6
6.	Gleżno	126	122
7.	Golcza	19	16
8.	Gostyczyn	18	18
9.	Kołki	361	368
10.	Koplin	113	112
11.	Korytowo	477	475
12.	Krzowiec	124	125
13.	Łaszewo	30	32
14.	Nowe Żeńsko	69	68
15.	Oraczewice	73	76
16.	Pakość	37	38
17.	Piasecznik	453	450
18.	Płoki	4	4
19.	Radaczewo	292	294
20.	Radlice	49	49
21.	Raduń	294	288
22.	Roztocze	30	31
23.	Rudniki	37	36
24.	Rzecko	454	451
25.	Rzeczki	58	57
26.	Sławęcin	238	239
27.	Smoleń	318	314
28.	Stary Klukom	301	298
29.	Stawin	144	134
30.	Stradzewo	395	391
31.	Sulechówek	6	7
32.	Sulino	122	126
33.	Suliszewo	424	415
34.	Sułowo	17	19

35.	Wardyń	524	511
36.	Witoszyn	57	59
37.	Wysokie	10	10
38.	Zamećcin	518	519
39.	Zwierzyn	231	230

### 5.1. Jakość życia mieszkańców

Pod hasłem „jakość życia” rozumiemy ogół warunków życia ludności . Składają się na to i warunki mieszkaniowe, i poziom wyposażenia gminy w usługi, i dostępność rynku pracy, ale także jakość środowiska przyrodniczego oraz poziom wyposażenia zabudowy w infrastrukturę techniczną.

Oceniając poziom życia mieszkańców gminy Choszczno przeprowadzono analizę porównawczą – gmina na tle województwa zachodniopomorskiego i kilku gmin miejsko - wiejskich. W przeprowadzonej analizie poziomu życia zostały uwzględnione następujące mierniki:

- warunki zamieszkania
- sytuacja w zakresie: oświaty i wychowania  
kultury  
ochrony zdrowia
- elementy charakteryzujące organizację życia codziennego.

Tabela:

Mierniki warunków życia mieszkańców gminy Choszczno na tle gmin sąsiednich w 2004 r.

Wskaźnik	Województwo	Kalisz Pomorski	Drawno	Stargard Szczeciński	<b>Choszczno</b>
pracujący w gospodarce narod. /1000	178,63	114,96	113,04	176,54	<b>152,37</b>
bezrobotni / 1000 ludności	86,56	155,53	108,54	73,65	<b>101,16</b>
mieszkania oddane do użytku / 1000 ludności	3,12	1,23	0,74	1,72	<b>0,62</b>
pow. użyt. mieszk. / osobę	22,0	21,3	21,4	19,4	<b>20,2</b>
liczba osób / mieszkanie	2,97	3,23	3,02	3,03	<b>3,13</b>
liczba osób / izbę	0,81	0,84	0,82	0,85	<b>0,84</b>
dzieci w przedszkolach na 100 miejsc	131,63	100,00	100,00	170,5	<b>117,45</b>
ucz. szk. podst. / oddz.	21,2	23,65	23,8	24,8	<b>22,78</b>
ludność / 1 sklep	79,18	70,48	133,48	1352,04	<b>85,15</b>
plac.pocztowo-telekom. / 10. ludn.	2,3	2,7	1,7	1,6	<b>2,6</b>

telefon. Łączy główne / 10 tys. ludn.	301,8	198,1	164,8	266,9	<b>231,8</b>
liczba ludn. / bibliotekę	3329,79	1210,5	2702,5	11854,6	<b>2790,0</b>
księgozbiór bibl. / 1000 ludn.	4,1	5,61	5,18	1,75	<b>5,13</b>
ludność w miastach korzyst. z sieci komunalnych w %:					
- wodociągowej		83,6	37,3	98,1	96,9
- kanalizacyjnej		83,1	63,3	97,1	95,6
- gazowej		19,7	9,4	97,9	97,4
dochód budżetu gminy na 1mieszkańca w zł	1202,6	3421,6	1741,85	1494,16	1472,6
Źródło: BDR GUS.					

Jak wynika z powyższego zestawienia gmina charakteryzuje się zróżnicowanym poziomem życia, w zależności jakiej dziedziny to dotyczy.

Gmina posiada w miarę korzystną strukturę demograficzną: 22,82 % ludności jest w wieku przedprodukcyjnym (śr. wojew. = 24%), przyrost naturalny jest wysoki = 8,0 %. Jest to kilkakrotnie wyższy przyrost jaki występuje w województwie (śr. wojew. = 1,1%).

Z powodu braku lokalnych i zewnętrznych inwestorów strategicznych, braku kapitału rozwój przedsiębiorczości w Gminie przejawia niską dynamiką. Niewątpliwie ujemnie na jakość życia mieszkańców gminy wpływa wysoki wskaźnik bezrobocia.

Niezbyt pozytywnie należy ocenić stopień wyposażenia terenów wiejskich gminy w usługi podstawowe, choć oczywiście nie wszystkie są w jednakowym stopniu rozwinięte. Istnieje duża dysproporcja w wyposażeniu w usługi podstawowe między wsiami a miastem.

Analizując wskaźniki dotyczące dostępności technicznej sieci komunalnej w mieście dochodzimy do następujących wniosków. Istniejące ujęcia wody pokrywają zapotrzebowanie na wodę tak w mieście jak i na wsiach. Jednak stan wodociągów grupowych, wymaga w obecnej sytuacji już dużych nakładów finansowych.. Gmina Choszczno nie posiada rozwiązanego kompleksowo systemu oczyszczania i odprowadzania ścieków wiejskich. Na terenie gminy funkcjonują trzy oczyszczalnie, których stan techniczny nie pozwala na rozbudowę i modernizację. Od 1995 roku funkcjonuje mechaniczno – biologiczna oczyszczalnia ścieków, obecnie jej przepustowość jest wykorzystywana w 86%. Miasto posiada rozdzielczy system kanalizacyjny tj. sanitarny i burzowy. Miejska kanalizacja burzowa wymaga również modernizacji i rozbudowy. Istniejący system oświetlenia dróg publicznych na terenie miasta i gminy jest przestarzały, awaryjny. Natomiast jeśli chodzi o zapotrzebowanie na gaz, to w chwili obecnej potrzeby miasta są zaspokojone w 90%.

Jednym z mierników poziomu i jakości życia w gminie jest wysokość dochodu budżetu gminy na 1 mieszkańca. W tym przypadku Choszczno wypada najslabiej na tle porównywanych gmin. Nawet biorąc pod uwagę różnicę między dochodami na 1 mieszkańca a wydatkami na 1 mieszkańca to Drawsko Pomorskie w Powiecie wypada zdecydowanie źle (szczegółowe dane w poniższej tabelce).

Tabela:

Porównanie dochodu na 1 mieszkańca w powiecie Choszczeńskim (2004 r.)

Miasto	Dochód na 1 mieszkańca	Wydatki na 1 mieszkańca	Różnica między dochodem a wydatkiem na 1 mieszkańca
Choszczno	1471,2	1453,6	17,6
Drawno	1739,6	1797,2	-57,6
Pełczyce	1596,8	2145,5	-548,7
Rzecz	1674,2	1868,4	-194,2
Bierzwnik	1729,6	1764,0	-34,4
Krzęcin	1737,4	1740,8	-3,4

## 5.2. Rynek pracy

Według danych z Urzędu Miasta i Gminy Choszczno W sierpniu 2004 roku było 1944 podmiotów gospodarki narodowej. Najwięcej, bo 603 podmiotów prowadzi działalność handlową (wraz z naprawami), a najmniejszą część podmiotów stanowią takie podmioty reprezentujące branże takie jak hotelarstwo, gastronomia, rolnictwo, łowiectwo. Od lat 90-tych XX w. można zauważyć gwałtowny rozwój handlu i usług w Choszcznie. Od tamtego czasu Większość istniejących do tego czasu placówek handlowych zostało sprywatyzowanych, a oprócz tego powstało wiele nowych sklepów.

Można stwierdzić, że sieć handlowa i usługowa jest dobrze rozwinięta i w pełnym zakresie pokrywa potrzeby mieszkańców miasta i gminy.

Wskaźnik ilości pracujących w gospodarce narodowej ogółem wynosi 3930 w gminie przy ogóle dla województwa = 347044.

Tabela:

Pracujący w gospodarce narodowej wg sekcji EKD w 2002 r.

	gmina	w tym miasto
ogółem	291	1687
w tym:		
rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo		60
przemysł		211
budownictwo		174
handel i naprawy		626
hotele i restauracje		67
transport, gosp. Magazynowa i łączność		116
obsługa nieruchomości i firm, nauka		369
ochrona zdrowia i opieka społeczna		103
pozostała działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna		107
pozostałe sekcje		145

Uwagi: Informację opracowano na podstawie rejestru informacji otrzymanych z UMiG w Choszcznie

Gmina Choszczno jest gminą rolniczą. W końcu wieku XX zmienił się krajobraz i charakter wsi. Funkcjonować zaczęły nowe formy działalności, nastąpiła całkowita likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych.

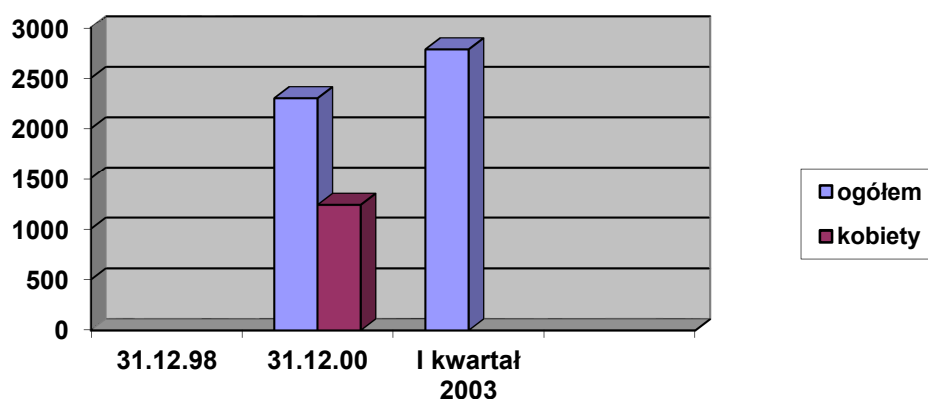
W Choszcznie funkcjonują oddziały i filie 4 banków: PKO BP S.A. PEKAO S.A., BGŻ S.A. oraz GBS.

Do podmiotów gospodarczych, które wyróżniają się wielkością swojej działalności możemy zaliczyć następujące firmy:

- 1) Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna Rzecko
- 2) PKG sp z o.o.
- 3) Rejon Energetyczny Choszczno ENEA
- 4) „Nasiennik” Sp. z o.o. – Choszczno
- 5) PPHU „FEL-PASZ” Błaszczyk Feliks
- 6) FMB „Bumar” Sp z .o.o.
- 7) „Alutec” Sp. z o.o.
- 8) „Emitex” Sp. z o.o.
- 9) PEC Sp. z o.o.
- 10) „Apagbumar” Sp. z o.o.
- 11) „Glasimex” Sp. z o.o.
- 12) PPUH „ALAPAW” Kubacki Piotr
- 13) „Maxan” s.c.
- 14) Odlewnia “Aradeo”
- 15) Zakład Przetwórstwa Rolno-Spożywczego Żabko Wiesław
- 16) „Wabet” Sp. jawna
- 17) PPU „LIDEX” Polak Andrzej

Powiat choszczeński jest rejonem szczególnie zagrożonym bezrobociem strukturalnym. Wielkość stopy bezrobocia w końcu kwietnia 2000 r. wskaźnik natężenia bezrobocia osiągnął 15,2% (w województwie 8,6%). Na koniec roku 2000 liczba bezrobotnych w gminie wyniosła 2300 osób (co nam daje ponad 101 osób / 1000 ludności). Tak trudną sytuację spotęgował przede wszystkim fakt bardzo złej sytuacji gospodarczej kraju. Wskaźniki makroekonomiczne, w tym PKB dramatycznie spadały wywołując lawinowy wzrost bezrobocia. Wobec takiego stanu gospodarki państwa przeciwdziałanie bezrobociu w obecnym kształcie ma charakter interwencyjny i tymczasowy.

Stan bezrobocia w mieście i gminie Choszczno (opracowano na podstawie zbiorów statystyk Powiatowego Urzędu Pracy w Choszcznie, sporządzonych na podstawie rejestru osób bezrobotnych).



Wykres: Stan bezrobocia w mieście i gminie Choszczno (w roku 1998, 2000 i 2003)

Porównanie stopy bezrobocia z gminami sąsiednimi na dzień 31.12.2000 r.

	Powiat Choszczeński	Choszczno	Drawno	Pelczyce	Recz	Bierzwnik	Krzęcin
Bezrobotni ogółem	6059	2300	623	1239	843	488	566
W tym bez prawa do zasiłku	4603	1724	459	976	659	351	434

Źródło: Powiaty województwa zachodniopomorskiego. Urząd Statystyczny w Szczecinie 2001 r.

### 5.3. Mieszkalnictwo

Zasoby mieszkaniowe:

	<b>gmina ogółem</b>	<b>miasto</b>
- mieszkania	7125	5342
- izby	26656	19662
- pow. użytkowa w m <sup>2</sup>	450500	322600
- wskaźniki:		
osób / mieszkanie	3,13	2,96
osób / izbę	0,84	0,81
m <sup>2</sup> pow. użyt./ osobę	20,2	20,4

Warunki zamieszkania w gminie nie odbiegają zasadniczo od przeciętnych standardów dla województwa lub innych gmin miejsko – wiejskich. Wynikają jednak z ogólnej kondycji finansowej społeczności gminy i z tymi realiami należy się liczyć.

Szczegółowe dane dotyczące lokali mieszkalnych:

ogółem lokale mieszkalne	1390
- osoby fizyczne	574
- lokale na budynkach stanowiących 100% udziału gminy	194
- lokale gminne we wspólnotach	622

Ogółem lokale mieszkalne w mieście	1369
- osoby fizyczne	572
- lokale na budynkach stanowiących 100% udziału gminy	177
- lokale gminne we wspólnotach	620

Ogółem lokale mieszkalne na wsi	21
- osoby fizyczne	2
- lokale na budynkach stanowiących 100% udziału gminy	17
- lokale gminne we wspólnotach	2

Według danych statystycznych z 2004 r. w Choszcznie oddano do użytku 14 mieszkań w mieście, co stanowi tylko budownictwo indywidualne. Choszczno na tle pozostałych gmin w województwie nie wypadło zadowolająco, chociaż dane między gminami są bardzo rozbieżne. Różnica między gminą, która oddała do użytku najwięcej mieszkań, a gminą która ich oddała najmniej wynosi 270. Warto zaznaczyć, iż standard mieszkań



znacznie się poprawił, porównując ze standardem sprzed kilku lat. Trudno obecnie określić szanse rozwojowe budownictwa mieszkaniowego i ocenić wielkość możliwych do realizacji liczby mieszkań w perspektywie, szczególnie ze względów finansowych.

#### **5.4. Usługi**

##### **Kultura**

Strefą kultury w gminie zajmuje się m.in. Choszczeński Dom Kultury, Klub Garnizonowy oraz Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. I.J. Paderewskiego. Do jednostek upowszechniających kulturę również zaliczyć można placówki biblioteczne:

- Miejska Biblioteka Publiczna
- Biblioteka Pedagogiczna
- Biblioteka Garnizonowa

Działalność ChDK to przede wszystkim: edukacja kulturalna, upowszechnienie dorobku kultury narodowej oraz regionalnej, tworzenie warunków dla rozwoju szeroko pojętego amatorskiego ruchu artystycznego.

ChDK prowadzi szereg kółek zainteresowań, m.in. plastycznych, recytatorskich, tanecznych i innych. Choszczeński Dom Kultury jest zaopatrzony w salę kinową (kino nosi nazwę „Marzenie”), która jednocześnie jest salą widowiskową. W „Małej Galerii”, która działa przy ChDK organizowane są wystawy prac miejscowych amatorów jak również artystów większego formatu. ChDK jest mocno zaangażowany w organizowaniu wypoczynku dla dzieci i młodzieży. W czasie ferii i wakacji są organizowane przez ChDK różnego rodzaju zajęcia w zespołach artystycznych dla dzieci pozostających w miejscu zamieszkania jak również dla dzieci przebywających na kolonii na terenie Gminy Choszczno. Choszczeński Dom Kultury słynie z organizowania cyklicznych imprez, m.in. tj. :

- „Dni Choszczna”
- „Pożegnanie lata”
- „Lato w mieście”
- Ogólnopolski Konkurs Poetycki „Strofy z szuflady”.

Placówki kultury:

##### a) Państwowa Szkoła Muzyczna

Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. I.J. Paderewskiego w Choszcznie działa od 1990 r. W szkole znajdują się 6 klas: fortepian, skrzypce, akordeon, klarnet, saksofon, instrumenty perkusyjne, w których kształcą się 100 uczniów. Najwięcej uczniów kształcą się w klasie fortepianu. Od 1993 roku dzięki Młodzieżowemu Studium Muzycznym młodzież ma możliwość podjęcia edukacji muzycznej w dowolnym toku kształcenia.

##### b) Klub Garnizonowy

Umożliwia dzieciom i młodzieży uczestniczenia w zajęciach plastycznych, komputerowych, recytatorskich, miłośników książek ,turystycznych jak również i brydża sportowego. Klub Garnizonowy jest organizatorem takich imprez jak: Festiwal Twórczości Dziecięcej Pomorskiego Okręgu Wojskowego, Konkurs Recytatorski, Okręgowy przegląd Kulturalno-Artystyczny.

##### c) Miejska Biblioteka Publiczna

Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej funkcjonuje od 1947r. Podlega Nadzorowi Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. Z biblioteki korzysta 3545 czytelników, z czego 70% stanowi młodzież ucząca się oraz studenci.

##### d) Biblioteka Pedagogiczna

Biblioteka Pedagogiczna Województwa Zachodniopomorskiego im. Heleny Radlińskiej. Biblioteka w Choszcznie istnieje już od 1950r., a jej księgozbiór liczy sobie około 33 tysięcy woluminów.

### **Zdrowie i pomoc społeczna**

W zakresie służby zdrowia ludność gminy obsługuje:

- Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej
- Niepubliczny Zakłady Opieki Zdrowotnej
- Spółdzielnie lekarskie oraz prywatne gabinety lekarskie

Przy Samodzielnym Publicznym Zespole Opieki Zdrowotnej znajduje się szpital.

Zakres usług świadczonych przez SP ZOZ to m.in.:

- podstawowa opieka zdrowotna,
- specjalistyczna opieka zdrowotna,
- diagnostyka medyczna,
- stacjonarna opieka medyczna
- oddział pomocy doraźnej.

W szpitalu stacjonarna opieka medyczna realizowana jest poprzez następujące oddziały:

- internistyczno-kardiologiczny,
- ginekologiczny,
- położniczy,
- noworodkowy,
- dziecięcy,
- chirurgiczny,
- anestezyjologii i intensywnej terapii,
- rehabilitacyjny
- stacja hemodializ,
- nefrologiczny,
- neurologiczny.

W mieście znajdują się 5 aptek.

W zakresie pomocy społecznej działa Miejsko – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, udzielający pomocy nie tylko z powodu bezrobocia czy długotrwałej choroby, ale także z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i bytowych, jak również trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego. Zadaniem ośrodka jest w miarę możliwości doprowadzić do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Niesienie pomocy z zakresie pomocy społecznej obejmuje w szczególności:

a) zadania własne:

- prowadzenie czynnej pracy socjalnej,
- wypłacanie i przyznawanie zasiłków celowych i celowych specjalnych,
- dożywianie dzieci w szkołach,
- kierowanie osób wymagających opieki do domów pomocy społecznej,
- usługi opiekuńcze,
- zapewnienie posiłku, okrycia oraz udzielanie schronienia osobom tego pozbawionym, przebywającym na stałe na tereni gminy Choszczno

b) zadania zlecone:

- wypłacanie i przyznawanie zasiłków,
- zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne,
- składki na ubezpieczenie emerytalno - rentowe i zdrowotne,

- „bilety kredytowane”,
- usługi specjalistyczne

MG OSP stale współpracuje ze stowarzyszeniami, szkołami sołectwami i klubami sportowymi. Ośrodek dla dzieci pochodzących z rodzin patologicznych i najuboższych współorganizuje wypoczynek letni i zimowy, przez cały rok funkcjonuje w Ośrodku Świetlica Socjoterapeutyczna, która przeobraża się w półkolonie na okres wakacji i ferii dla chętnych dzieci. Od 01 marca 200r. w Ośrodku swoją działalność prowadzi Punkt Konsultacyjno – Interwencyjny. Osoba prowadząca Punkt ma za zadanie udzielanie informacji i porad, jak również wsparcia finansowego. Pracownik Punktu uczestniczy w spotkaniach grup samopomocowych, prowadzi wykłady oraz współpracuje z instytucjami pracującymi na rzecz osób i rodzin uzależnionych, bądź współzależnionych. W MG OPS działa Środowiskowy Dom Samopomocy, w którym prowadzone są zajęcia: rehabilitacyjne, sportowe, relaksacyjne, kulinarne i dydaktyczne. W pomieszczeniach Ośrodka odbywają się cotygodniowe spotkania grupy AA „Arka”, z którą Ośrodek współpracuje już od wielu lat.

MG OSP nie jest jedyną na terenie Gminy Choszczno jednostką organizacyjną do realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej. Od czerwca 1998 roku w Korytowie działa Ośrodek Wspierania Rodziny- placówka opiekuńczo-wychowawcza Caritas. OWR zajmuje się m.in. rodzinami dysfunkcyjnymi, prowadzi działalność oświatowo - wychowawczą. Służy społeczności wsi Korytowo i Wardyń, działalność ośrodka prowadzona jest całkowicie bezpłatnie. Działalność Ośrodka jest skierowana do wszystkich mieszkańców wsi, działa tu punkt porad prawnych, gabinet lekarsko – stomatologiczny, wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego oraz magazyn odzieży używanej.

### **Sport i rekreacja**

Choszczno posiada wiele obiektów sportowych, które szczegółowo zostały opisane w osobnym rozdziale. W mieście znajduje się Stadion Miejski wraz z infrastrukturą towarzyszącą, skate-park, boiska do koszykówki, piłki ręcznej i nożnej, hale sportowe, korty tenisowe, ośrodek jazdy konnej. Organizacja imprez sportowo-rekreacyjnych oraz promowanie zdrowego trybu życia realizowane jest przede wszystkim przez Centrum Rekreacyjno – Sportowe. Do najważniejszych atutów Centrum Rekreacyjno – Sportowego zaliczamy Krytą Pływalnię „Wodny Raj” i statek wycieczkowy „Wolvega”, pływający po jeziorze Klukom.

Działa również kilka obiektów z takimi usługami jak: solarium, siłownia i sauna.

Przy szkołach wiejskich i w większych wsiach znajdują się wiejskie boiska sportowe.

Kluby i Stowarzyszenia sportowe na terenie miasta i gminy Choszczno:

- Miejski Klub Sportowy „Piast”,
- Hokejowy Klub Sportowy,
- Klub Koszykówki „Żak”,
- Międzyszkolny Klub Sportowy (kajakarstwo, żeglarstwo),
- Parafialny Klub Sportowy „Jutrzenka”,
- Luks „Pomorzanin” Zamęcin,
- Choszczeński Klub Karate „Seitedo”,
- Klub Brydża Sportowego,
- LKS „Korona” Raduń,
- LKS „Woda” Rzecko,
- UKS „As” Sławęcín,
- LZS „Ina” Stradzewo,
- UKS „Skoczek” przy SP 2 (Seksja szachowa i seksja kajak polo),
- Klub Turystyki Rowerowej „Voyager”,
- PTTK Seksja Turystyki Motorowej „Oktawa”

- KPN „Sława” Sławęcin,
- Choszczeński Integracyjny Klub Sportowy,
- Pico Dart Club Choszczno
- UKS „Ikar” przy Szkole Podstawowej w Korytowie,
- UKS „Junior” Suliszewo

### Inne

Gastronomia – na terenie miasta i gminy działają jedna restauracja i kilkanaście mniejszych barów. W mieście znajdują się następujące obiekty gastronomiczne:

- Bar /Kryta Pływalnia , adres: ul. Bol.Chrobrego 31a, Choszczno
- Bar "AS", adres: ul.Stargardzka, Choszczno
- Bar "Kubis", adres: ul. Rynek 1, Choszczno
- Bar "Sam", adres: ul. Wolności 16, Choszczno
- Bar "Me-Kong", adres: ul. Konopnickiej 1, Choszczno
- Bar "C-4", adres: ul. Boh.Warszawy 13, Choszczno
- Bar Bistro "New York", adres: ul. Stargardzka 6b, Choszczno
- Kawiarnia "Jola", adres: ul. Boh.Warszawy 17, Choszczno
- Kawiarnia "Blue Star", adres: ul. Piastowska 12a, Choszczno
- Kawiarnia "U Pawła", adres: ul. Staszica 8f, Choszczno
- Kawiarnia, restauracja "U Jędrusia", adres: ul. Piastowska 42, Choszczno
- Mała Gastronomia, adres: ul. Jagiełły 2, Choszczno
- Pub "Bajka", adres: ul. Stargardzka 9, Choszczno
- Giek Pub, adres: ul. Bol.Chrobrego 8a, Choszczno
- Mała Gastronomia "Jap-Pub", adres: ul. Bol.Chrobrego 3, Choszczno
- Mała Gastronomia-rożen, adres: ul. Boh. Warszawy, Choszczno
- Mini Bar, adres: ul. Wolności 34, Choszczno
- Mini Bar, adres: ul. Wolności 48, Choszczno
- Ogródek Letni /k.Super Marketu "Albert", adres: ul. Wł. Jagiełły 11, Choszczno
- Pub, adres: ul. Promenada 2, Choszczno
- Restauracja "Jacht Hotel", adres: ul. Sportowa 2, Choszczno
- Punkt Gastronomiczny "Malańka", adres: ul. Bol.Chrobrego 33, Choszczno
- Bar "Miś", adres: ul. Bohaterów Warszawy 28, Choszczno
- Bar Uniwersalny "Pod Lipami", adres: Stary Klukom 57
- Klubokawiarnia, adres: Smoleń
- Mała Gastronomia "Maxim", adres: ul. Kościuszki 6 , Rzecko
- Mała Gastronomia "Klaudia", adres: Wardyń
- Bar, adres: Piasecznik

Gmina posiada słabo rozwiniętą bazę noclegową. Usługi hotelarskie świadczą:

Hotel ChDK	20 miejsc noclegowych
Jacht Hotel	24 miejsca noclegowe
Hotel Sportowy	32 miejsca noclegowe
Centrum Rekreacyjno-Sportowe	5 miejsc noclegowych
Internat Zespołu Szkół	150 miejsc noclegowych
Hotel AMIKO	16 miejsc noclegowych
Ośrodek Wczasów Zdrowotnych RAZEM	21 miejsc noclegowych
Rancho KARINO	4 pokoje
Dom Myśliwski w Sławęcinie	8 miejsc noclegowych
Dom Myśliwski w Korytowie	17 miejsc noclegowych

Ilość noclegów jest jednak nie wystarczająca na potrzeby gminy.

## 6. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa

Rolnictwo stanowiło najważniejszą gałąź gospodarki gminy Choszczno do czasu przemian społeczno-gospodarczych dokonujących się na początku lat 90. W tym czasie po przekształceniach znaczenie rolnictwa w gospodarce gminy uległa znacznemu zmniejszeniu. Większość firm i zakładów związanych z rolnictwem uległo likwidacji bądź przekształceniom, ograniczając znacznie zatrudnienie. Przemiany ekonomiczne i spadek opłacalności produkcji rolniczej spowodował, że wiele gruntów rolniczych została odłogowana.

Sytuacja ta w tej chwili ulega zmianie, gdyż trwają przemiany w polskim rolnictwie. Jest szansa, że dotacje, które otrzymują polscy rolnicy zreanimują sektor rolniczy i ożywi się ta gałąź gospodarki. W wyniku członkostwa w Unii Europejskiej w gminie Choszczno może przybyć uprawianych gruntów, a na pewno zmniejszy się ich odłogowana powierzchnia.

W połowie 2004 roku na terenie miasta i gminy Choszczno było około 650 producentów rolnych (gospodarstw indywidualnych i jednostek sektora rolniczego). Gospodarują oni na użytkach rolnych, które zajmują w gminie Choszczno obszar 17 432 ha co stanowi 72 % ogólnej powierzchni gminy. Aż 84 % powierzchni użytków rolnych stanowią grunty rolne, które zajmują 14 661 ha. Łąki wraz z pastwiskami natomiast stanowią 15,5 % powierzchni, czyli 2 700 ha. Najmniejszą powierzchnię zajmują sady, które stanowią 0,4 % powierzchni gminy. W porównaniu z rokiem ubiegłym obserwuje się wzrost gruntów ornych, a także znikomy wzrost areału pozostałych gruntów, których użytkowanie wymienione jest w tabeli poniżej.

Tabela:

Powierzchnia użytków rolnych i ich procentowy udział w ogólnym użytkowaniu rolniczym poszczególnych rodzajów gruntów na terenie Miasta i Gminy Choszczno.

Rodzaj użytkowania	Powierzchnia		Powierzchnia	
	w ha	%	w ha	%
	2003 r.		2004 r. (maj)	
Grunty orne	14 481	82,0	14 661	84,1
Sady	76	0,5	71	0,4
Łąki	1743	10,0	1 782	10,2
Pastwiska	679	5,0	918	5,3
Grunty rolne zabudowane	350	2,0	-	-
Grunty pod rowami	84	0,5	-	-
<b>Ogółem</b>	<b>17 708</b>	<b>1 100</b>	<b>17 432</b>	<b>100</b>

Z ogólnej powierzchni użytków rolnych, tj. z 17 708 ha, 63 % ziem należy do indywidualnych gospodarstw rolnych. Do powierzchni tych gospodarstw zaliczone są indywidualne działki rolne, ogrody działkowe i grunty gminne w użytkowaniu indywidualnym. Pozostała część gruntów należy do gospodarstw państwowych (łącznie z gospodarstwami rolnymi Skarbu Państwa), spółdzielni produkcji rolniczej, gospodarstw spółek sektora publicznego i sektora prywatnego i własności samorządowe. Poszczególne powierzchnie kolejnych kategorii gruntów wraz z wyszczególnieniem ich użytkowników zawiera poniższa tabela.

Tabela:

Powierzchnie gospodarstw indywidualnych i państwowych na terenie gminy Choszczno w roku 2004. Źródło: *Urząd Statystyczny, maj 2004, Warszawa.*

Lp.	Kategoria użytku	Powierzchnia (ha)		
		ogółem	gmina	miasto
1.	Grunty orne	14 661	14 319	342
	- gospodarstwa indywidualne	9 578	9 399	179
	- gospodarstwa państwowe	5 083	4 920	163
2.	Sady	71	56	15
	- gospodarstwa indywidualne	54	40	14
	- gospodarstwa państwowe	17	16	1
3.	Łąki	1 782	1 701	81
	- gospodarstwa indywidualne	918	889	29
	- gospodarstwa państwowe	863	812	52
4.	Pastwiska	918	897	21
	- gospodarstwa indywidualne	480	474	6
	- gospodarstwa państwowe	438	423	15
<b>Ogółem użytki rolne</b>		<b>17 432</b>	<b>16 973</b>	<b>459</b>
- gospodarstwa indywidualne		11 030	10 802	228
- gospodarstwa państwowe		6 402	6 171	231

W gminie Choszczno dominują gospodarstwa o powierzchni nie przekraczającej 2 ha, których liczba w roku 2003 wzrosła w porównaniu z latami poprzednimi (tabela poniżej). Ogólnie tendencja ta nie jest pozytywnym zjawiskiem, ze względu na brak jednoznacznego ukierunkowania w produkcji rolnej, a w związku z tym mniejszą opłacalnością owych małych gospodarstw. Analizując dane z tabeli obserwuje się pewną prawidłowość: im większa powierzchnia gospodarstwa tym mniejsza ich liczba w gminie.

### Średnia wielkość gospodarstw rolnych wynosi 13,37 ha (stan na 2004 r.).

Tabela:

Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w gminie Choszczno w latach 2000-2003. Źródło: *Raport o stanie miasta i gminy Choszczno*

Powierzchnia gospodarstwa w ha	Liczba gospodarstw rolnych w roku:			
	2000	2001	2002	2003
1,00 - 1,99	243	241	260	292
2,00 - 4,99	119	125	144	170
5,00 - 9,99	105	108	113	121
10,0 - 14,99	99	97	104	108
powyżej 15,00	217	219	226	245
ogółem	783	783	847	936

Według podziału na regiony glebowo-rolnicze, dokonywanego przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG) w Puławach gmina Choszczno należy do Regionu Myśliborsko – Choszczeńskiego. W regionie tym dominują w użytkowaniu rolniczym gleby **kompleksu 4**. (Kompleks gleb - typ siedliskowy rolniczej powierzchni produkcyjnej - określa przydatność rolniczą gleb i związane są z odpowiednim doбором roślin uprawnych). Do kompleksu 4 zalicza się najlepsze gleby lekkie, które charakteryzują się mniej trwałą strukturą. Są bardziej wylugowane z węglanów i uboższe w makroelementy niż kompleksy 1-3. W większości są to **gleby pseudobielicowe**. Przy zachowaniu wysokiego stopnia kultury

i stosowaniu właściwych zabiegów agrotechnicznych można na nich uprawiać wszystkie rośliny uprawne.

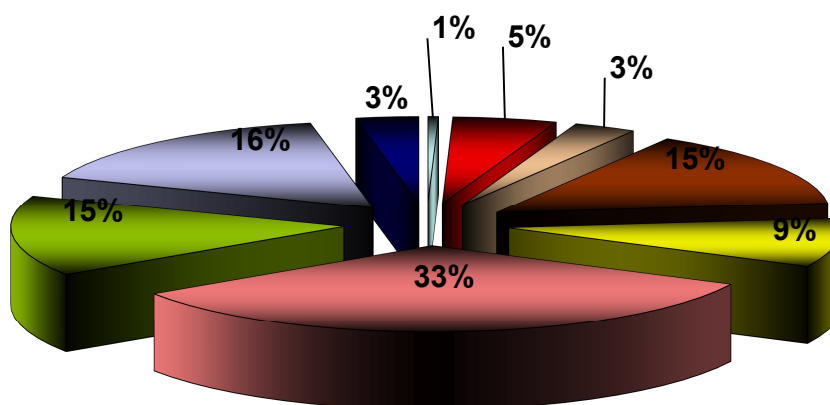
Na terenie gminy Choszczno występują gleby wszystkich klas bonitacyjnych. Szczegółową klasyfikację gleb zawiera tabela poniżej, w której dane przedstawione są w ha i nie zawierają gleb wyłączonych z użytkowania.

Tabela:

Powierzchnia bonitacyjna gleb w gminie Choszczno w ha.

Klasy bonitacyjne										
I	II	III	IIIA	IIIB	IV	IVA	IVB	V	VI	VIZ
0,7	997	616,3	2839,3	1727,5	6305,9	2924	3092,4	660,5	64,2	0,7

Jak wynika z danych w tabeli w gminie Choszczno gleby klasy I i VI oraz VIz występują w znikomych ilościach. Łącznie zajmują one niecały 1 % powierzchni gleb. Najwięcej jest gleb średnich klasy IV, IV b i IV a oraz III a, które pokrywają prawie 80 % powierzchni gleb w gminie. Pozostałych klas II, III, III b i V jest niewiele i łącznie zajmują one stosunkowo nieduży areal, który odpowiada 20 % gleb.



Wykres: Procentowy udział poszczególnych klas bonitacyjnych gleb w gminie Choszczno.

Kompleksy glebowe i bonitacja gleb rzutują na gatunki uprawianych roślin w gospodarstwach. Struktura zasiewów w gminie Choszczno, przedstawia poniższa tabela. W produkcji roślinnej dominuje uprawa zbóż. Najwięcej areалу zajmowała pszenica, której powierzchnia zasiewów na przestrzeni ostatnich czterech lat nieznacznie uległa zmianie. Najmniejszą powierzchnie ziemniaków.

Tabela:

Struktura zasiewów w gminie Choszczno. Źródło: *Raport o stanie miasta i gminy Choszczno*

Lp.	Rodzaj uprawy	Powierzchnia zasiewu w ha w poszczególnych latach			
		2000 r.	2001 r.	2002 r.	2003 r.
1.	Zboża	10 010	10 600	10 266	10 266
	pszenica	4 810	5 000	4 600	4 600
	żyto	2 000	2 000	2 100	1 900
	jęczmień	2 000	2 400	2 450	2 400
	pszenżyto	700	700	800	980
	mieszanki zbożowe	500	500	650	386
2.	Rzepak	800	1 700	900	700
3.	Okopowe	980	900	860	800

	ziemniaki	540	500	460	350
	buraki	440	400	400	450
4.	Pozostałe	60	50	50	40

Większość gospodarstw prowadzących uprawy roślinne jednocześnie prowadzi hodowlę zwierząt. Podstawowym kierunkiem produkcji zwierzęcej na terenie gminy jest tucz trzody chlewnej. Ilość trzody chlewnej na terenie gminy osiąga 9236 sztuk. Na drugim miejscu znajduje się hodowla bydła. 900 gospodarzy (producentów rolnych) prowadzi hodowlę bydła.

Pozostałe gatunki to owce, których na terenie gminy zanotowano 92 sztuki, konie oraz kozy.

### **Pomoc i doradztwo**

Na terenie gminy Choszczno właściciele gospodarstw rolnych mogą współpracować z funkcjonującymi dwoma placówkami służącymi im radą i pomocą.

Są to:

#### **Ośrodek Doradztwa Rolniczego**

ul. Chrobrego 27, 73-200 Choszczno

tel., fax (0-95) 76 52 793

Dyrektor: Jan Wysokiński

e-mail: [zdr\\_choszczno@koszalin.home.pl](mailto:zdr_choszczno@koszalin.home.pl)

#### **Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa**

ul. Dąbroszczaków 29, 73-200 Choszczno

Wymienione instytucje wspierają działania służące rozwojowi rolnictwa i obszarów wiejskich i udzielają również szczegółowych informacji o zasadach udzielania kredytów preferencyjnych. ARiMR wspomaga finansowo:

- inwestycje w rolnictwie i związanych z nim usługach oraz w przetwórstwie rolno-spożywczym,
- przedsięwzięcia tworzące dla mieszkańców wsi stałe miejsca pracy poza rolnictwem,
- rozwój infrastruktury wiejskiej,
- poprawy struktury agrarnej,
- inwestycje związane z budową giełd i rynków hurtowych,
- oświatę i doradztwo rolnicze oraz upowszechnianie i wdrażanie rachunkowości w gospodarstwach.

Agencja dopłaca do oprocentowania kredytów bankowych. Udziela także gwarancji kredytowych i poręczeń spłat kredytów oraz pożyczek. Wspólną cechą wszystkich form pomocy finansowej jest łączenie środków publicznych, którymi zarządza Agencja, ze środkami własnymi inwestora. Pomoc pochodząca z budżetu państwa jest ich uzupełnieniem. Poza rolnikami i przedsiębiorcami z pomocy Agencji korzystają zarządy gmin inwestujące w infrastrukturę techniczną i produkcyjną na terenach wiejskich.

## **7. Turystyka, rekreacja, wypoczynek**

### **7.1. Wprowadzenie**



Obecny sposób zagospodarowania turystycznego pojezierzy, z dużymi koncentracjami osadnictwa turystycznego, które ze względów ekonomicznych będą musiały niekiedy funkcjonować jeszcze przez wiele lat, wymaga odpowiedniego sterowania ruchem turystycznym, m.in. poprzez rozbudowę na terenie ośrodków wypoczynkowych i w ich sąsiedztwie urządzeń sportowych i rekreacyjnych oraz przygotowanie tras spacerowych i szlaków turystycznych przystosowanych do przyjęcia dużej liczby użytkowników. Turystyka przyrodnicza powinna natomiast pozostać domeną tych osób, które są nią w szczególności sposobem zainteresowane i odpowiednio do niej przygotowane.

Spośród form turystyki aktywnej (kwalifikowanej) największym zainteresowaniem na obszarach pojeziernych cieszy się **turystyka wodna**, w tym szczególnie kajakowa i żeglarska. Dalszy jej rozwój wymaga odpowiedniego zagospodarowania i wyposażenia, umożliwiającego organizowanie, gdy istnieją nadające się do tego celu szlaki wodne, wielodniowych wędrówek lub spływów oraz korzystania ze sprzętu wodnego na akwenach położonych w sąsiedztwie miejsc urlopowego pobytu. Spływy kajakowe na niektórych rzekach mają bogate tradycje i renomę międzynarodową, podobnie jak żeglarstwo na Wielkich Jeziorach Mazurskich. Takie atuty powinny być szczególnie wykorzystywane w promocji. Ze względu na duże walory przyrodnicze i rekreacyjne jezior, ich wykorzystanie dla turystyki motorowodnej ograniczone powinno być jedynie do akwenów nie nadających się do innych form rekreacji i położonych poza terenami wypoczynkowymi.

**Turystyka piesza**, pomimo istnienia dość gęstej sieci wyznaczonych szlaków jest na pojezierzach mało popularna. Spowodowane jest to m.in. brakiem odpowiedniego zagospodarowania, w tym przede wszystkim brakiem obiektów noclegowych zlokalizowanych przy szlakach. Nie muszą to być specjalnie wybudowane schroniska turystyczne, gdyż niekiedy wystarczą działania organizacyjne, polegające na wypracowaniu metod rezerwacji miejsc w obiektach wczasowych dla wędrujących turystów. Turystyka piesza, obok wodnej, powinna stać się jedną z najpopularniejszych form turystyki na atrakcyjnych krajozobowych obszarach pojeziernych.

Inną formą turystyki aktywnej, korzystającą niekiedy również ze szlaków pieszych, jest **turystyka rowerowa**. Dzięki walorom zdrowotnym i niewielkim zagrożeniom dla środowiska przyrodniczego jej rozwój powinien w coraz większym stopniu przyczyniać się do ograniczenia turystyki motorowej i samochodowej. Na obszarach o dużych walorach przyrodniczych, samochód powinien służyć przede wszystkim jako środek lokomocji, umożliwiający dojazd do miejsca zakwaterowania. Turystyka rowerowa wymaga lepszego, niż turystyka piesza, przygotowania szlaków zarówno pod względem technicznym, jak i ze względu na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa na drogach publicznych.

Na obszarach wiejskich coraz większym zainteresowaniem cieszy się uprawianie jazdy konnej, z wykorzystaniem coraz liczniejszych, najczęściej niewielkich, stadnin koni. Udostępnienie wierzchowców jest często połączone z nauką jazdy. W oparciu o te stadniny powinna rozwijać się właściwa **turystyka konna**, polegająca na przemierzaniu większych odległości i wymagająca korzystania z noclegów oraz obsługi koni. Konieczne tu będą działania koordynacyjne, doprowadzające do współpracy pomiędzy właścicielami sąsiadujących ze sobą stadnin.

Wykorzystując stadniny organizować też można przejażdżki i wycieczki powozami konnymi dla osób nie posiadających kwalifikacji jeździeckich.

Obszary pojezierne cieszą się szczególnym zainteresowaniem wędkarzy. Większość akwenów i rzek jest udostępniona dla **wędkarstwa**, nie trzeba też najczęściej budować specjalnych obiektów dla wędkarzy, gdyż korzystają oni z wszystkich dostępnych obiektów noclegowych. W niektórych tylko przypadkach, na obszarach pozbawionych

bazy noclegowej, wskazana jest lokalizacja niewielkich rybakówek, zapewniających warunki do przenocowania i krótkiego pobytu.

Związki z turystyką ma też **myślistwo**, szczególnie w odniesieniu do obsługi gości z zagranicy. Rozwój tej formy ruchu turystycznego posiada duże znaczenie poza sezonem letnim, gdyż umożliwia wykorzystanie miejsc noclegowych w obiektach przystosowanych do użytkowania całorocznego.

W zrównoważonym rozwoju turystyki, duże znaczenie odgrywać powinna aktywizacja ludności miejscowej, a także bezpośredni kontakt tej ludności z osobami przyjeżdżającymi na wypoczynek. Najłatwiej osiągnąć te cele rozwijając **agroturystykę** i inne formy turystyki związane bezpośrednio z osadnictwem wiejskim. Niezbędne jest jednak występowanie na tych obszarach odpowiedniej jakości walorów rekreacyjnych i krajobrazowych. Na terenach po byłych państwowych gospodarstwach rolnych, które w strefie pojeziernej zajmowały znaczne powierzchnie, walory te zostały w dużym stopniu zdegradowane. Również rozwój agroturystyki jest tu znacznie ograniczony ze względu na charakter zabudowy (budownictwo wielorodzinne) i niekorzystną dla tego typu rekreacji strukturę przestrzenną gospodarstw. W tych rejonach turystyka powinna rozwijać się albo w oparciu o walory rekreacyjne terenów położonych poza arealami wielkoobszarowych gospodarstw, czyli w sposób zbliżony do dotychczas stosowanego w bliskim sąsiedztwie wód i lasów lub w oparciu o założenia parkowo-pałacowe.

Na obszarach z przewagą gospodarstw indywidualnych można wyróżnić dwa podstawowe kierunki rozwoju turystyki, uzależnione od sytuacji ekonomicznej wsi:

- 1) wynajem kwater i rozwój budownictwa pensjonatowego w dobrze zagospodarowanych wsiach położonych w atrakcyjnych rejonach turystycznych;
- 2) rozwój agroturystyki i adaptacja opuszczonych domów na cele letniskowe we wsiach atrakcyjnych krajobrazowo, ale podupadających ekonomicznie, w których turystyka stać się może czynnikiem aktywizującym życie gospodarcze.

Przy określaniu kierunków rozwoju turystyki na obszarach wiejskich uwzględniać trzeba trendy przyszłościowe, które do Polski, nie odczuwającej jeszcze w takim stopniu jak kraje zachodnie przesytu rozwojem cywilizacji technicznej, dopiero docierają. Wymienić tu można m.in. pobyty w gospodarstwach wiejskich („farm tourism”) połączone z wykonywaniem różnych czynności gospodarczych. Przy tego rodzaju pobytach problem atrakcyjności walorów rekreacyjnych może zająć na dalszy plan i dlatego rozwój agroturystyki może mieć znacznie szerszy zasięg przestrzenny, niż mogłoby to wynikać z potencjału walorów wypoczynkowych. Ważnym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi turystyki na obszarach rolniczych lub w ich sąsiedztwie, w tym przede wszystkim w zespołach przyrodniczo- krajobrazowych, może stać się produkcja zdrowej żywności. Dzięki rozwojowi turystyki wiejskiej może też zwiększyć się liczba form uprawiania turystyki oraz ulegać przedłużeniu sezon turystyczny, gdyż niektóre z tych form nie będą tak silnie jak dotychczas związane z sezonem letnim.

Na obszarach wiejskich występują przede wszystkim tereny i obiekty krajoznawcze związane ze środowiskiem przyrodniczym i walorami krajobrazowymi oraz pojedyncze obiekty zabytkowe zjawiska związane z folklorem. **Turystyka krajoznawcza**, która do tej pory uprawiana i była głównie grupowo, coraz częściej ma charakter wędrówek indywidualnych, co pozwala na uprawianie w czasie urlopu również innych form turystyki.

## 7.2. Charakterystyka gminy Choszczno pod względem turystycznym

### **7.2.1. Zagospodarowanie turystyczne gminy**

Niewątpliwym atutem gminy Choszczno jest czyste, nieskażone przemysłem ciężkim środowisko. Ukształtowanie terenu stwarza wiele możliwości, zwłaszcza turystyczno-rekreacyjnych. Cała okolica obfituje w małe oczka, cieki wodne i jeziora. Największym walorem tego terenu jest szlak wodny prowadzący przez trzy jeziora: Klukom, Żeńsko i Raduń. Połączony kanałami szlak wodny o łącznej długości ponad 10 km i powierzchni 223 ha jest obszarem szczególnie bogatego występowania fauny i flory. Stanowi on szlak wodny doskonały do turystyki kajakowej. Od 1997 r. po jeziorze kursuje płaskodenny statek spacerowy „Wolwega” do przewozu turystów. W samych akwenach oprócz powszechnie egzystujących gatunków ryb, można spotkać również lina, okonia, szczupaka, węgorza i sandacza. Rynnowe ułożenie jezior wpływa na ich malowniczość i piękno. Widoczne są szerokie otwarcia i panoramy widokowe.

Jeziora jednak nie są jedyną atrakcją Choszczna. W mieście znajdują się trzy parki. Dwa

z nich mają charakter spacerowo-wypoczynkowy, a trzeci – o pow. 13 ha to park leśny zwany Miejską Górą lub Małpiakiem. Omawiany park wraz z promenadą i plażą tworzy rozległy teren o charakterze spacerowo-wypoczynkowym. W parku leśnym znajduje się amfiteatr,

a u podnóża od strony jeziora – kąpielisko z plażą, przystanią żeglarską i kajakową.

Choszczno posiada dwie promenady – jedną wzdłuż jeziora Klukom – o długości ok. 5 km, drugą – Wały Piastowskie usypane w XVIII w., pełniące funkcję fosy okalającej miasto – o długości 600 m.

Na terenie miasta Choszczno znajduje się kryta pływalnia „Wodny Raj”. Otwarcie kompleksu nastąpiło w kwietniu 2000 r. W kompleksie mieszczą się między innymi: basen sportowy, basen rehabilitacyjny, wanny z hydro masażami, zjeżdżalnia wodna dł. 51,9m. Obiekt jest również doskonale przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Kryta pływalnia doskonale uzupełnia podstawę choszczeńskiej bazy rekreacyjnej.

Czyste jeziora i powietrze to walory, które Choszczno oferuje turystom. Podczas zagospodarowania rekreacyjno-turystycznego pomyślały o bazie noclegowej, żywieniowej oraz o obiektach rekreacyjno-sportowych, do których należą: stadion miejski, dwie plaże strzeżone, strzelnica sportowa, Międzyszkolny Ośrodek Sportów Wodnych (kajakarstwo, siłownia, sauna, żeglarstwo), wypożyczalnia sprzętu wodnego na plażach.

W trakcie realizacji jest koncepcja budowy prywatnego, 18-dolkowego pola golfowego klasy Championship „Modry Las”, który wraz z hotelem i budynkiem klubowym będzie częścią Choszczeńskiej Osady Turystycznej nad jeziorem Raduń. Ma się ona znajdować wzdłuż północnego brzegu jeziora i będzie zajmować ogółem 200 ha powierzchni. Znajdować się tam będą prywatne zabudowania rekreacyjne, domki do wynajęcia, pole biwakowe, obiekty sportowe, place zabaw dla dzieci, kafejki, galerie, kluby itp.

W gminie znajduje się tylko jeden oznakowany szlak turystyczny. Jest to szlak zielony, o długości 16,7 km, który prowadzi z Choszczna do Recza. Wędrując przez te okolice można spotkać sarny, jelenie, zające i inną drobną zwierzynę.

Istotnym problemem jest brak dobrze rozwiniętej bazy noclegowej w gminie.

Na terenie gminy istnieje tylko jedno gospodarstwo agroturystyczne Rancho „Karino” w Starym Klukomiu. Gospodarstwo proponuje wypoczynek nad malowniczym jeziorem Klukom (noclegi, rekreacyjna jazda konna, przejażdżki bryczką, profesjonalna hipoterapia dla dzieci niepełnosprawnych, zielone szkoły).

### **7.2.2. Zabytki kultury w okolicach Choszczna**

Do najciekawszych należą: Radaczewo, Gleźno, Korytowo, Raduń, Stary Klukom, Stradzewo, Wardyń, Kołki, Chępa, Sławęcin.

Na uwagę zasługują również:

- Gazownia z XIXw. przy ul.23 lutego w Choszcznie,
- Młyn Gospodarczy z XIXw. ul.Fredry w Choszcznie,
- Spichlerz z XIXw. ul.Kwiatowa w Choszcznie,
- Zabytkowe budynki mieszkalne z przełomu XIXw/XXw.w mieście Choszczno: ul. Wysoka, ul. Fabryczna, ul. Boh. Warszawy, ul. Bol. Chrobrego, ul. Wolności, ul. T. Kościuszki, ul. Piastowska, ul. Mickiewicza, ul. Wyzwolenia, ul. Niedziałkowskiego, ul. Obr. Westerplatte, ul. Kolejowa, ul. Kochanowskiego, ul. St.Staszica, ul. Dąbrowszczaków, ul. Jagiełły, teren PKP

### **7.2.3. Dostępność komunikacyjna**

Gmina Choszczno położona jest w południowej części województwa zachodniopomorskiego, Korzystne położenie od Szczecina, granicy z Niemcami oraz od Poznania, przy głównej traktacji kolejowej Szczecin-Poznań, stwarza dogodne połączenia transportem samochodowym i kolejowym do głównych miast Polski i Europy Zachodniej.

Równie bliskie położenie od arterii drogowej Szczecin - Bydgoszcz (14 km) i Szczecin – Wrocław (50 km) stwarza wygodne połączenie dla transportu drogowego. Dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych, krzyżujących się w mieście, komunikuje miasto z sąsiednimi gminami i zapewnia możliwość wytyczenia turystycznych tras rowerowych o znaczeniu lokalnym i tranzytowym. Także na atrakcyjność Choszczna wpływa bliskość Drawieńskiego Parku Narodowego, poprzez który przepływa rzeka Drawa o znakomitych walorach krajobrazowych i turystycznych.

Odległości od miast sąsiadujących:

- Choszczno-Berlin 195 km
- Choszczno-Bydgoszcz 198 km
- Choszczno-Gorzów 65 km
- Choszczno-Poznań 165 km

### **7.2.4. Sport w Choszcznie**

Wszelkie atrakcje przyrodniczo - krajobrazowe, czyste i nieskażone powietrze oraz prowadzona w Choszcznie szeroka działalność sportowo-rekreacyjna, stwarza idealne warunki uprawiania szeregu dyscyplin sportowych i oferuje wiele atrakcji dla wszystkich lubiących czynny wypoczynek. Doskonałe warunki dla uprawiania różnych sportów czynią z Choszczna miasto atrakcyjnym pod tym względem.

#### **Bazę sportowo-rekreacyjną stanowią:**

- Centrum Rekreacyjno – Sportowe przy ul. Promenada w Choszcznie,
- Hala Sportowa przy Zespole Szkół Nr 1, ul. Bol. Chrobrego w Choszcznie,
- Nowoczesna Hala Sportowa przy Publicznym Gimnazjum, ul. Bol. Chrobrego w Choszcznie.

Przedmiotem działania **Centrum Rekreacyjno-Sportowego** jest zarządzanie terenami i urządzeniami sportowymi, rekreacyjnymi i turystycznymi oraz inna działalność, związana ze świadczeniem usług sportowo-rekreacyjnych.

W skład CRS wchodzi:

1. Plaża Miejska, przy ul. Bol. Chrobrego,
2. Pływalnia „Wodny Raj”, przy ul. Bol. Chrobrego,
3. Korty tenisowe, przy ul. Mur Południowy,
4. Stadion Miejski, przy ul. Sportowej,

W sezonie letnim do dyspozycji jest strzeżona **Plaża Miejska**. W skład kompleksu plaży wchodzi:

- pawilon z pomieszczeniami socjalnymi,
- kąpielisko z wydzielonym basenem dla dzieci,
- Ogródek Jordanowski ze zjeżdżalnią dla młodszych dzieci,
- boiska do gry w siatkówkę plażową
- inne urządzenia rekreacyjno- sportowe oraz miejsce na piknik - rodzinne grillowanie z możliwością rozbicia namiotów, ognisko.

Teren plaży posiada nawierzchnie trawiastą.

**Wypożyczalnia sprzętu wodnego** mieszcząca się w budynku CRS, daje możliwości uprawiania sportów wodnych. Dysponuje m.in. kajakami, rowerami wodnymi, nartami wodnymi. W ofercie jest rejs statkiem „Wolvega” oraz motorówką dookoła jeziora itp.

Poza tym wzdłuż jez. Klukom jest asfaltowa ścieżka spacerowa, a w pobliżu plaży park Miejska Góra z licznymi ciągami spacerowymi.

Obiekt nowoczesnej **Pływalni „Wodny Raj”** uzupełnia choszczeńską bazę rekreacyjną. Doskonale przystosowany jest do potrzeb osób niepełnosprawnych. Kompleks obejmuje: basen sportowy, basen rekreacyjno-rehabilitacyjny z hydromasażem, jacuzzi, zjeżdżalnię rynnową, saunę suchą i mokrą, solaria oraz siłownię rekreacyjną i bar.

W centrum miasta usytuowany jest zespół **kortów tenisowych** wraz ze ścianą treningową. Są to trzy korty o nawierzchni ceglanej. Jest to obiekt właściwie przygotowany do organizacji zawodów sportowych.

Powyższy kompleks uzupełniają boiska asfaltowe do gier zespołowych oraz tor rowerowy z placem zabaw dla dzieci przy ul. Mur Południowy.

Za miastem zlokalizowany jest **Stadion Miejski** spełniający rolę bazy treningowo-sportowej. Odznacza się zróżnicowanym stanem zagospodarowania. Znajduje się tam: boisko na płycie głównej wraz z czterotorową bieżnią oraz dwa boiska treningowe. W modernizacji i rozbudowie jest strzelnica i budynek socjalno-klubowy, który w niedalekiej przyszłości spełniać będzie rolę zaplecza administracyjno-socjalnego, bazy noclegowej do obsługi sportowców, osób odwiedzających Choszczno, konferencji i innych.

Około 5 km od centrum Choszczna przy ciągu drogi krajowej nr 160 relacji Choszczno – Dobiegniew w fazie realizacji jest 18- dołkowe **pole golfowe**, klasy Championsip położone na obszarze 80 ha. Pole golfowe ma wejść w skład projektowanej Osady Rekreacyjnej Raduń. Obiektami towarzyszącymi będą klub golfowy, hotel i pole ćwiczeń.

Najbardziej znanymi imprezami sportowymi, które odbywają się w mieście są:

- Ogólnopolskie Kryterium Kolarskie o mem.red.Zygmunta Weissa,
- Turniej Siatkówki,
- Turniej Tenisa Ziemnego,
- Międzynarodowy Turniej Badmintona,
- Koszykarski Turniej Miast,
- Choszczeński Maraton Pływacki,
- Klukom Trial,
- Ogólnopolski Bieg Uliczny „Choszczeńska 10”,
- Memoriał Szachowy A.Kubaszewskiego i E.Kramka.

## **8. Uwarunkowania rozwoju systemów technicznych**

### **8.1.Transport i komunikacja**

#### **8.1.1. Drogi**

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej w związku z reformą ustrojową państwa zmieniła ustawę o drogach publicznych z dnia 21 marca 1985 r. wprowadziła nowe kategorie dróg i ustanowiła ich zarządy.

Sieć drogowo – uliczną w gminie tworzy:

#### a) drogi wojewódzkie

Tabela:

Długość dróg wojewódzkich na terenie gminy Choszczno:

Nr drogi	Długość
nr 151 – Gorzów-Choszczno-Świdwin.	11,360
nr 160 – Miedzichowo-Choszczno-Suchań	22,251
nr 122 – Krajnik Dolny-Choszczno-Piasecznik	2,850
nr 175 – Drawsko Pom. – Choszczno.	10,638
<b>Razem:</b>	<b>47,099</b>

Zarządcą dróg jest Zachodniopomorski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Koszalinie Rejon Dróg Wojewódzkich Choszczno.

#### b) drogi powiatowe

Stanowią sieć o długości 97,973 km, z czego 1,619 znajduje się w granicach miasta Drogi asfaltowe stanowią sieć długości 66,894 km, drogi brukowe 22,711km, gruntowe ulepszone 3,690 km, gruntowe naturalne 1,470 km i tłuczniowe 2,570 km. Zestawienie dróg powiatowych przedstawiono w tabeli (zał.).

Drogami powiatowymi zarządza Zarząd Dróg Powiatowych w Choszcznie.

#### c) drogi gminne

Łączna długość dróg gminnych wynosi ok. 147 km, z czego w granicach administracyjnych miasta 32,544 km (w tym 18,853 km ma nawierzchnie asfaltowe). Zestawienie dróg lokalnych gminnych w tym miejskich podano w tabeli (zał.). Na terenie gminy zlokalizowanych jest szereg dróg dojazdowych do pól, których długość nie została zinwentaryzowana.

#### Uwarunkowania techniczne

Drogi na terenie gminy cechowały się w momencie sporządzania studium różnym stanem technicznym.

Drogi wojewódzkie i część dróg powiatowych cechują się zadowalającym stanem technicznym (stan nawierzchni), choć także nie odpowiadają normatywom technicznym w zakresie przekroju drogi.

W złym stanie technicznym jest spora część dróg powiatowych i gminnych przebiegających przez teren gminy, drogi gminne w dużym stopniu posiadają nawierzchnie gruntowe (nieutwardzone).

### 8.1.2. Komunikacja kolejowa

Przez teren gminy przebiega linia kolejowa nr 380 – Poznań – Szczecin prowadząca przewozy pasażerskie w ruchu osobowym i przewozy towarowe. Stacja kolejowa wraz z dworcem zlokalizowana jest w mieście przy ul. Kolejowej/Wolności.

Na terenie gminy zlokalizowane są jeszcze na tej linii dwa przystanki kolejowe w Krzęcinie i w Starym Klukomiu..

Linia kolejowa zapewnia dogodne połączenia z Poznaniem, Szczecinem i Warszawą, przez które można koleją dostać się także w inne rejony kraju i Europy.

Na terenie gminy przebiegają obecnie nieczynne linie kolejowe Choszczno-Pełczyce i Choszczno-Kalisz Pomorski, na których zlokalizowane były cztery przystanki.

### **8.1.3. Komunikacja autobusowa**

Dworzec autobusowy PKS zlokalizowany jest przy ul. M. Konopnickiej/Wolności, posiada kasę biletową i zaplecze dla podróżnych. Połączenia autobusowe realizowane są z większością okolicznych miejscowości.

### **8.1.4. Wnioski**

Reforma administracyjna kraju wraz z nowym podziałem kompetencji w zakresie zarządzania drogami oraz niebywały spadek nakładów na eksploatację, modernizację i rozbudowę dróg w skali kraju sprawił, że sytuacja w tej sferze jest dla gmin bardzo trudna. Postępującej degradacji, pogorszeniu warunków użytkowych ulega większość dróg we wszystkich kategoriach. Jednocześnie obserwujemy ciągły wzrost natężenia ruchu wynikający zarówno ze wzrastającego zmotoryzowania mieszkańców gminy, jak i wzrastającego ruchu tranzytowego. Ponieważ gmina Choszczno jest znaczącym ośrodkiem administracyjno-usługowym i turystycznym jest penetrowana w ostatnim czasie przez turystów zmotoryzowanych, którzy użytkują większość dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych.

Miasto i Gmina Choszczno jest aktualnie obsługiwana przez dość bogatą sieć dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Drogi wojewódzkie prowadzą ruch tranzytowy przez miasto, przez jego główne ulice; ruch ten stwarza zagrożenie przy narastającym ruchu zarówno dla mieszkańców miasta jak i dla kierowców w ruchu tranzytowym. Obecny układ komunikacyjnej obsługi zewnętrznej miasta powinien zostać zmodyfikowany w sposób taki aby zapewnić bezpieczeństwo wszystkim uczestnikom ruchu oraz wyeksponować a zarazem ochronić walory tego regionu oraz uczytelnić sieć tras w rejonie Choszczna. tak aby przeprowadzając ruch wokół miejscowości pełnił on swoistą rolę promocji miasta i gminy. Rozwiązanie takie przedstawiono w dalszej części opracowania.

W związku z wzrastającym ruchem na sieci dróg wojewódzkich podstawowym problemem do rozwiązania w zakresie komunikacji w gminie Choszczno jest poprawa bezpieczeństwa ruchu oraz wyprowadzenie z ulic miejskich na obrzeża ruchu tranzytowego.

## **8.2. Infrastruktura techniczna**

### **8.2.1. Woda**

Woda dla potrzeb miasta dostarczana jest z miejskiej stacji wodociągowej opartej o studnie wiercone; stacja w ciągu technologicznym wyposażona jest w odzłaziacze. Stacja zlokalizowana jest przy ul. Dąbrowszczaków. Jakość wody przekazywana do sieci jest zadowalająca.

Pracujące na terenie miasta Choszczno komunalne ujęcie wody może pobierać zgodnie z pozwoleniem wodno – prawnym łącznie 5 000m<sup>3</sup> wody na dobę.

Długość sieci wodociągowej na terenie miasta 58,3 km, na terenie gminy 95,9 km.



Istniejąca na terenie miasta sieć wodociągowa zasadniczo wystarcza na obecne potrzeby miasta. Większość wsi na terenie gminy Choszczno posiada sieci wodociągowe, dostawa wody z lokalnych wiejskich ujęć wody o zróżnicowanej wydajności.

Wiejskie stacje wodociągowe wymagają remontów bieżących i generalnych. W nielicznych stacjach woda jest uzdatniana. Stacje nie posiadają zbiorników wyrównawczych i pomimo, że studnie mają znaczną wydajność w niektórych miejscowościach występuje w szczycie okresowy brak wody. Na terenie gminy 34 wsie posiadają własne ujęcia wody i stacje wodociągowe, niektóre w ciągu uzdatniania, posiadają odżelaziacze.

Na terenie gminy poza stacjami komunalnymi eksploatowane są ponadto ujęcia zakładowe, głównie w zarządzie AWRSP, które pomimo budowy wiejskich komunalnych sieci zbiorczych będą nadal eksploatowane (Pakość, Rudniki, Golcza, Krzowiec kol., Sulino). Na terenach wiejskich sieci wodociągowe zlokalizowane są w następujących miejscowościach: Bonin, Smoleń, Zwierzyń, Krzowiec, Korytowo, Kołki, Rzeczek, Radaczewo, Suliszewo, Stary Klukom, Zamęcin, Gleźno, Piasecznik, Raduń, Wardyń, Stradzewo.

Stan techniczny istniejących stacji wodociągowych w większości jest dobry.

Dostawę wody dla całej gminy planuje się docelowo oprzeć o istniejące ujęcia wody w Choszcznie oraz wybranych wsiach.

Wszystkie ujęcia wody posiadają strefę bezpośredniej ochrony w ramach ogrodzonej działki.

### **8.2.2. Kanalizacja**

Miasto Choszczno posiada sieć kanalizacji sanitarnej grawitacyjną i w niewielkiej części ciśnieniową oraz burzową.

Od niedawna wieś Smoleń, Wardyń, Raduń i Korytowo wyposażone są w system kanalizacji sanitarnej, z odprowadzeniem ścieków do oczyszczalni w Choszcznie (kolektor tłoczny).

Ścieki w pozostałych przypadkach odprowadzane są do zbiorników bezodpływowych.

Budowa oczyszczalni ścieków w Choszcznie została zakończona w 1995 r. Jest to oczyszczalnia mechaniczno-biologiczno-chemiczna. Oczyszczone ścieki odprowadzane są do rzeki Stobnicy.

Wydajność oczyszczalni:  $Q = 5160\text{m}^3/\text{d}$ .

Obciążenie :  $Q_{\text{śrd}} = 3300 - 3700\text{m}^3/\text{d}$ .

W porze deszczowej do oczyszczalni dopływają ścieki ogólnospławne. W celu wyrównania spływu, nadmiar ścieków ogólnospławnych gromadzony jest w zbiorniku retencyjnym.

Konieczna jest rozbudowa oczyszczalni dla potrzeb oczyszczania ścieków z terenów wiejskich gminy.

Osad odwodniony i ustabilizowany może być kompostowany na terenie oczyszczalni do późniejszego wykorzystania przyrodniczego lub wywożony na wysypisko.

Bardziej szczegółowa charakterystyka istniejącego stanu gospodarki wodno-ściekowej znajduje się w „Koncepcji kanalizacji sanitarnej” sporządzonej w lipcu 1997 r..

### **8.2.3. Energia elektryczna**

Gmina jest w całości zelektryfikowana, obsługiwana przez Rejon Energetyczny w Choszcznie. Energia elektryczna jest dostarczana ze stacji elektroenergetycznej 110/15 kV (Główny Punkt Zasilania) w Choszcznie o mocy 16 MW (transformator 110/15 kV).

GPZ zasilany jest linią odgałęźną 110 kV Dolice – Krzęcin.

Rezerwowe zasilanie odbywa się liniami 15kV ze stacji 110/15kV Krzęcin.

Zasilanie w energię elektryczną obszaru miasta i gminy odbywa się liniami napowietrzno – kablowymi 15 kV wyprowadzonymi z GPZ 110/15kV w Choszcznie.

Na terenie miasta i gminy Choszczno zainstalowane są następujące urządzenia rozdzielcze 15 kV i 0,4 kV:

- linie napowietrzne i kablowe 15 kV – 103,1 km na terenie miasta i ok. 90 km na terenie gminy,
- stacje transformatorowe 15/0,4 kV – 66 szt. w mieście i 117 na terenach wiejskich,
- moc transformatorów 15/0,4 kV – 10 411 kW w mieście i 15 466 kW na terenach wiejskich.
- Stan techniczny urządzeń określono jako dość dobry.

#### **8.2.4. Gaz**

Obecnie mieszkańcy miasta oraz wsi Gleźno, Nowe Żeńsko, Raduń, Smoleń, Stary Klukom, Zwierzyń korzystają z sieci gazowej, wybudowanej przez Zakład Gazowniczy w Szczecinie i Urząd Miasta i Gminy, dostarczającej gaz GZ-50 (do niedawna GZ-35).

Do sieci przyłączono dotychczas głównie odbiorców instytucjonalnych i budownictwo mieszkaniowe zorganizowane i indywidualne gospodarstwa domowe. Część mieszkańców gminy zaopatruje się w gaz butlowy.

Zaopatrzenie w gaz następuje odgałęzieniem Dn 150 z gazociągu przesyłowego wysokiego ciśnienia Dn 200 mm Recz-Gorzów.

Stacja redukcyjno-pomiarowa I, zlokalizowana na terenie miasta przy ul. Wojska Polskiego o wydajności 3200 m<sup>3</sup>/h redukuje ciśnienie z wysokiego na średnie, oraz trzy stacje redukcyjno pomiarowe II<sup>o</sup>, o łącznej przepustowości 3500 m<sup>3</sup>/h.

Sieć gazowa średniego ciśnienia w mieście obejmuje 37,5 km, sieć niskiego ciśnienia obejmuje 11,3 km. Na terenie gminy zrealizowano 10,7 km sieci średniego ciśnienia Liczba odbiorców wynosi ok. 5200.

#### **8.2.5. Ciepło**

Miasto wyposażone jest w centralne źródła ciepła. Gospodarkę ciepłą na potrzeby komunalne prowadzi Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej (PEC) w Choszcznie. ZEC dysponuje centralną kotłownią, kotłownią osiedlową i kilkoma kotłowniami lokalnymi. Kotłownie te pokrywają ok. 31,7 % zapotrzebowania na energię ciepłą (ogrzewanie mieszkań, sklepów i biur).

Zapotrzebowanie ciepła w mieście wynosi ok. 376034 GJ/rok, natomiast zapotrzebowanie mocy ok. 38,69 MW

W mieście jest eksploatowanych ok. 40 lokalnych źródeł ciepła o mocy całkowitej 16,6 MW. Kotłownia centralna PEC zasilana jest węglem, kotłownie lokalne opalane są w większości gazem.

Szczegółowa analiza stanu istniejącego w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną, gaz i ciepło została przedstawiona w obszernym opracowaniu pt. „Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla Miasta i Gminy Choszczno” sporządzony w marcu 2002 r.

#### **8.2.6. Telekomunikacja**

Teren gminy Choszczno jak i całego powiatu Choszczeńskiego obsługiwany jest przez Telekomunikację Polską S.A. w zakresie sieci telefonicznej, telefaksowej i sieci transmisji danych. Miejskowa placówka telekomunikacyjna dysponuje automatyczną centralą telefoniczną o numerów. Centrala została przyłączona do nowozrealizowanej linii światłowodowej, umożliwiającej świadczenie operatorowi nowoczesnych (cyfrowych) usług.

Na terenie miasta jest ok. 4400 abonentów zaś na terenie wsi ok. 740.

Na terenie gminy funkcjonuje także sieć telekomunikacyjna MON i Polskich Sieci Energetycznych. Na terenie gminy dostępna jest telefonia bezprzewodowa GSM (w systemach ERA, PLUS, IDEA).

### **8.2.7. Gospodarka odpadami**

Gospodarką odpadami komunalnymi zajmuje się Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o.. Na terenie gminy w Stradzewie usytuowane jest składowisko odpadów zaspokajające na dzień dzisiejszy jej potrzeby.

Od niedawna stosuje się selektywną zbiórkę odpadów.

Istotnym problemem są tzw. dzikie wysypiska.

Sporo odpadów z terenów wiejskich jest zagospodarowywana na miejscu (kompostowanie), co jest zjawiskiem zasadniczo pozytywnym, niestety też część śmieci wyrzucana jest na dziko do lasów i inne przypadkowe miejsca.

Należy spodziewać się jednak dalszego wzrostu ilości odpadów w związku z czym w niedalekiej przyszłości należy opracować program gospodarki odpadami, zakładającą selektywną ich zbiórkę, segregację, wstępny przerób, odzysk surowców wtórnych i utylizację.

### **8.2.8. Cmentarnictwo**

Podstawowe funkcje cmentarza komunalnego na terenie gminy pełni cmentarz w Choszczynie zlokalizowany przy ul. Roosvelta z kaplicą pogrzebową. Teren cmentarza wystarczy na grzebanie zmarłych jeszcze przez kilka lat. Na terenie gminy grzebie się zmarłych na wiejskich cmentarzach komunalnych i parafialnych w Kołkach, Rzeczkach, Sławęcinie, Suliszewie, Zamęcinie i Piaseczniku.

## **9. Zagrożenia bezpieczeństwa ludności i jej mienia**

Ze względu na lokalizację (także potencjalną) na terenie gminy działalności gospodarczej, zakładów przemysłowych a także składowania i neutralizacji odpadów, obiektów infrastruktury technicznej (w tym komunikacji) ryzyko wystąpienia awarii. Z racji przepisów prawa ochrony środowiska zakazuje się lokalizacji zakładów zagrożonych wystąpieniem poważnych awarii. Większość istniejących tego typu obiektów (z wyjątkiem magazynów paliw w Wardyniu) nie wnosi obecnie większych niebezpieczeństw. Ruch komunikacyjny skupiony na drogach publicznych wojewódzkich a dotyczących przewozu ładunków niebezpiecznych stanowi takie zagrożenie. Dla nowych, czy potencjalnych inwestycji brak jest informacji o ich szczegółowym charakterze, nie jest możliwe określenie wielkości ryzyka wystąpienia awarii i zaklasyfikowanie inwestycji do grupy dużego lub zwiększonego ryzyka<sup>1</sup>. Można jedynie postulować rozwiązania lub wytyczne zmierzające do ograniczenia ogólnego poziomu ryzyka wystąpienia awarii. Z uwagi na przepisy prawa ochrony środowiska zakazuje się lokalizacji zakładów zagrożonych wystąpieniem poważnych awarii. Przy lokalizacji nowych inwestycji należy przestrzegać następujących zasad:

- zastosowanie możliwie nowoczesnych technologii produkcji (energooszczędnych, bezpiecznych dla środowiska),
- zastosowanie nowoczesnych rozwiązań zapobiegających degradacji środowiska (składowanie i segregacja odpadów, utylizacja, redukcja emisji zanieczyszczeń),
- użycie wysokiej jakości materiałów zarówno w trakcie budowy jak i eksploatacji,
- zastosowanie nowoczesnych rozwiązań komunikacyjnych (logistycznych),
- prowadzenie monitoringu stanu technicznego infrastruktury.

Zależnie od rodzaju inwestycji konieczne będzie sporządzenie raportu bezpieczeństwa, plan operacyjno - ratowniczy (wewnętrzny i zewnętrzny) czy programu zapobiegania

awariom. W opracowaniach tych powinny być zawarte dane o ilości i rodzajach substancji niebezpiecznych posiadanych przez zakłady, procedury zapobiegania awariom i dane potwierdzające wdrożenie systemu bezpieczeństwa, a także scenariusze postępowania w przypadku wystąpienia sytuacji awaryjnych.

Teren gminy zostanie objęty system wykrywania i alarmowania oraz system wczesnego ostrzeżenia o zagrożeniach.

#### **10. Determinanty rozwoju miasta i gminy**

Analiza uwarunkowań rozwoju przestrzennego miasta i gminy Choszcno pozwoliła na wyodrębnienie mocnych i słabych stron, czyli zidentyfikowanie tych wszystkich elementów, które ograniczają lub sprzyjają rozwojowi przestrzennemu gminy.

#### **OGRANICZENIA ROZWOJU:**

- W zakresie jakości życia mieszkańców i demografii
  - migracja młodej inteligencji;
  - wysoki poziom bezrobocia wśród ludzi młodych;
  - niski poziom wykształcenia ludności, szczególnie wiejskiej;
  - niski poziom usług na wsi;
  - przeciętna struktura i standardy usług bytowych.
  
- W zakresie mieszkalnictwa
  - niewielki ruch budowlany;
  - brak dostatecznej liczby mieszkań;
  - zły stan techniczny lokali komunalnych;
  
- W zakresie aktywności gospodarczej
  - dekapitalizacja majątku firm i brak kapitału;
  - duży udział drobnych (nieutrwałych) podmiotów w gospodarce gminy;
  - niewłaściwa (konfliktowa) lokalizacja wielu przedsiębiorstw;
  - niedostatek przedsiębiorstw obsługujących rolnictwo, zlokalizowanych na wsi;
  - ogólnie niski poziom kultury technicznej;
  - istnienie szarej strefy;
  - czynniki zewnętrzne – oddalenie od dużych miast oraz duża konkurencja gmin w staraniach o pozyskanie inwestorów.
  
- W zakresie turystyki
  - niski poziom infrastruktury turystycznej;
  - zbyt duże uzależnienie usług turystycznych od sezonowości;
  - słabo rozwinięta gastronomia.
  
- W zakresie rolnictwa
  - niskoefektywne metody gospodarowania w rolnictwie;
  - wysoka dekapitalizacja gospodarstw rolnych;
  - czynniki zewnętrzne – zła kondycja rolnictwa w skali kraju.
  
- W zakresie komunikacji
  - zły stan techniczny dróg;
  - wysoki odsetek dróg gminnych o nawierzchni nieutwardzonej;
  - brak obwodnicy miasta;

- W zakresie infrastruktury technicznej
  - brak skanalizowania terenów wiejskich;
  - brak gazyfikacji terenów wiejskich;
  - niedostateczny stan sieci elektroenergetycznej.
- Inne
  - warunki fizjograficzne ograniczające rozwój przestrzenny miasta;
  - niekorzystny wizerunek przestrzenny części terenów miejskich.

#### CZYNNIKI SPRZYJAJĄCE ROZWOJOWI:

- W zakresie jakości życia mieszkańców i demografii
  - relatywnie wysoki przyrost naturalny i prorozwojowa struktura ludności,
  - wysoki poziom obsługi mieszkańców miasta w zakresie usług podstawowych i administracji;
  - szeroki wachlarz szkolnictwa ponadpodstawowego.
- W zakresie mieszkalnictwa
  - relatywnie dobre standardy zamieszkania.
- W zakresie aktywności gospodarczej
  - aktywność podmiotów gospodarczych;
  - tania siła robocza;
  - zasoby siły roboczej;
  - spory potencjał infrastruktury gospodarczej.
- W zakresie turystyki
  - warunki krajobrazowo – przyrodnicze;
  - już istniejąca infrastruktura turystyczna.
- W zakresie rolnictwa
  - rozwój agroturystyki;
  - stosunkowo wysoki stopień zagospodarowania majątku po byłych PGR.
- W zakresie komunikacji
  - wysokie nasycenie gminy drogami wojewódzkimi o znaczeniu regionalnym;
  - przebieg istotnego szlaku kolejowego o znaczeniu krajowym (Szczecin –Poznań – Warszawa).
- W zakresie infrastruktury technicznej
  - prawie pełne wyposażenie w infrastrukturę techniczną miasta;
  - duża aktywność gminy w kanalizowaniu terenów wiejskich;
  - rezerwy wydajności oczyszczalni ścieków;
  - rezerwy w systemie ciepłowniczym i energetycznym miasta;
  - duża aktywność gminy i gestorów sieci w uzbrajaniu terenów i unowocześnianiu sieci.
- Inne
  - walory przestrzenne wielu jednostek osadniczych;
  - promocja miasta i gminy;
  - aktywność społeczeństwa (elit).

### **Podsumowanie:**

Uwarunkowania rozwoju przestrzennego miasta i gminy Choszczno uwzględniają naturalne tendencje rozwojowe i lokalne tradycje, wartości i predyspozycje środowiska przyrodniczego, a także czynniki społeczne i gospodarcze.

Działania na rzecz rozwoju gminy powinny zmierzać w kierunku:

- systematycznego likwidowania głównych barier rozwoju, jak np. niedorozwój infrastruktury technicznej na wsi, likwidacja bezrobocia, czy podnoszenie standardu technicznego istniejących dróg,
- podkreślenia i dalszego rozwoju wszystkich walorów miasta i gminy, głównie w sferze usług, drobnej wytwórczości a także turystyki i wypoczynku, które powinna stanowić główne źródło dochodów mieszkańców.

### **11. Identyfikacja podstawowych zagadnień do rozwiązania**

- ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego, w szczególności w ramach obszarów chronionego krajobrazu;
- zapewnienie przestrzennych podstaw rozwoju przedsiębiorczości w celu zwiększenia koniunktury gospodarczej gminy;
- promocja gospodarczych walorów gminy dla przyciągnięcia inwestorów z zewnątrz;
- regulacja i racjonalizacja struktury funkcjonalno – przestrzennej;
- rozwój usług miastotwórczych w celu podniesienia rangi i znaczenia gminy;
- rehabilitacja i modernizacja starej zabudowy mieszkaniowej;
- zapewnienie terenów dla rozwoju zorganizowanego w tym deweloperskiego i „budownictwa czynszowego”;
- rozwój usług oświaty w tym dostosowanie jego struktury do potrzeb rynku pracy;
- rozwój usług zdrowia;
- rozwój usług kultury i sportu w celu zapewnienia atrakcyjnego programu dla mieszkańców gminy i przybyszów z zewnątrz w szczególności dzieci i młodzieży (ograniczenie patologii społecznych);
- wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego i przyrodniczego (walorów krajobrazu) dla potrzeb rekreacji, turystyki i wypoczynku;
- stworzenie polityki komunikacyjnej gminy – usprawnienie systemu komunikacji drogowej (realizacja obwodnicy), rozwiązanie problemu parkowania i garażowania pojazdów;
- rozwój infrastruktury technicznej w pełnym zakresie dla miasta i wsi w tym rozbudowa i budowa systemu kanalizacji sanitarnej i reelektryfikacja wsi.

## CZĘŚĆ III – KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

### 1. Generalna koncepcja rozwoju gminy

Koncepcja rozwoju przestrzennego gminy Choszczno polega na kontynuowaniu dotychczasowych zmian w zagospodarowaniu przestrzeni gminy w kierunku poprawy stanu i funkcjonowania jej struktury i środowiska, zapewniających przestrzenne warunki dla osiągnięcia założonych celów rozwoju.

Rozwój przestrzenny gminy oparty zostanie na następujących zasadach:

- **zasadzie zrównoważonego rozwoju** rozumianego jako „rozwój społeczno-gospodarczy, w którym w celu równoważenia szans dostępu do środowiska poszczególnych społeczności lub ich obywateli – zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń – następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych”
- **regule pierwszeństwa jakości nad ilością** wyrażającą się w następujących zasadach wykorzystania przestrzeni:
  - racjonalnego wykorzystania zasobów poprzez ograniczenie chaotycznego, rozproszonego zainwestowania na rzecz intensyfikacji, porządkowania oraz podnoszenia standardu i ładu przestrzennego istniejących struktur osadniczych,
  - kształtowania strefy miejskiej jako przestrzeni konkurencyjnej, o wysokiej jakości i standardzie zagospodarowania, spełniającej wysokie wymagania i aspiracje potencjalnych użytkowników,
  - zachowania, ochronie i wyeksponowania – tych elementów zagospodarowania, które służą utrzymaniu atrakcyjności środowiska przyrodniczo-kulturowego, świadczą o tożsamości gminy i jej lokalnej odrębności.

#### 1.1. Główne funkcje gminy

W mieście Choszcznie poza dominującą funkcją zamieszkania na przestrzeni lat rozwinął się drobny i większy przemysł, rzemiosło i usługi lokalne oraz funkcja turystyczno - wypoczynkowa. Na obszarze gminy dominuje gospodarka rolna i leśna, oparta na dużych kompleksach lasów oraz przetwórstwo rolne, a także agroturystyka.

W świetle przeprowadzonej diagnozy stanu gminy i analizy jej predyspozycji i możliwości oraz uwarunkowań przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i politycznych uznać należy, że istniejące funkcje miasta i gminy powinny zostać kontynuowane z tym, że winny one ulec ukierunkowaniu na zrównoważony rozwój oraz powinny zostać w znacznym stopniu zaktywizowane, aby mogły stać się w większym stopniu czynnikami miastotwórczymi, a - w przypadku wsi - czynnikami rozwojowymi.

Wprowadzane zmiany wynikają z wprowadzenia pojęcia zrównoważonego (eko-) rozwoju i przejścia z aspektów ilościowych na jakościowe: jakość życia, środowiska, wizerunku przestrzeni i krajobrazu oraz z potrzeby zdobywania rynku inwestorów w dobie silnej konkurencyjności między jednostkami samorządowymi jakimi są gminy.

**Są to jedyne drogi, obok świadomości ekologicznej mieszkańców gminy i innych użytkowników środowiska, prowadzące do poprawy jakości życia i powiększenia dobrobytu.**

Po niezbędnych modyfikacjach funkcji uznaje się, że podstawowymi funkcjami gminy Choszczno (bez rozdziału na funkcje miasta i funkcje gminy) będą:

1. Ochrona i utrzymanie potencjału przyrodniczego,
2. Zaspokajanie potrzeb w zakresie turystyki i wypoczynku dla mieszkańców gminy, regionu i innych części polski (usługi lokalne i ponadlokalne),

3. Mieszkalnictwo jako oferta deweloperska dla okolicznej klasy średniej i „nowych osadników”,
4. Działalność gospodarcza, głównie związana z obsługą ruchu turystycznego i różnorodnego rodzaju przetwórstwem rolno (leśno) – spożywczym,
5. Nowoczesne rolnictwo, z pożądanym dużym udziałem rolnictwa ekologicznego.

Uznaje się wszystkie wsie za rozwojowe i proponuje następującą systematykę jednostek osadniczych pod kątem wzrostu i rozwoju jakościowego:

1. **ośrodek dynamicznego rozwoju** tj. ośrodek o silnych tendencjach wzrostowych w oparciu o dotychczasowy potencjał społeczno - gospodarczy, którego rozwój wymaga wprowadzenia znacznych przekształceń krajobrazu i aktywnych działań na rzecz ochrony środowiska,
2. **ośrodek umiarkowanego rozwoju** - ośrodek rozwijający się na miarę swojego zaplecza społeczno - gospodarczego i predyspozycji przyrodniczych i krajobrazowych,

Przyjmuje się następującą strukturę funkcjonalną sieci osadniczej gminy Choszczno, przy czym w poniższej systematyce pominięto funkcję mieszkaniowo - usługową na potrzeby własne wsi (nie „na sprzedaż”), a podana funkcja mieszkaniowa dotyczy terenów mieszkalnictwa ofertowego:

- 1) miasto Choszczno - ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - a) funkcje wiodące: mieszkalnictwo, usługi społeczne gminne i ponadlokalne (administracja, oświata, kultura, handel, zdrowie i opieka społeczna), turystyka i wypoczynek oraz obsługa ruchu turystycznego),
  - b) funkcje uzupełniające: szkolnictwo średnie, działalność gospodarcza o profilu przemysłu rolno - spożywczego i drobnej wytwórczości;
- 2) wiejskie jednostki osadnicze:
  - a) Bonin - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
    - funkcje wiodące: rolnictwo,
    - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
  - b) Chęłpa - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
    - funkcje wiodące: rolnictwo,
    - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
  - c) Gleźno - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
    - funkcje wiodące: rolnictwo,
    - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
  - d) Kołki – ośrodek dynamicznego rozwoju;
    - funkcje wiodące: mieszkalnictwo, usługi, w tym turystyka, rolnictwo,
    - funkcje uzupełniające: działalność gospodarcza,
  - e) Koplin - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
    - funkcje wiodące: rolnictwo,
    - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
  - f) Korytowo – ośrodek dynamicznego rozwoju;
    - funkcje wiodące: mieszkalnictwo, usługi ponadpodstawowe w szczególności turystyka, rolnictwo,
    - funkcje uzupełniające: agroturystyka,
  - g) Krzowiec - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
    - funkcje wiodące: rolnictwo,
    - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
  - h) Nowe Żeńsko - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
    - funkcje wiodące: rolnictwo,



- funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- i) Oraczewice - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- j) Pakość - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- k) Piasecznik – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: usługi w tym turystyka, rolnictwo, agroturystyka,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo,
- l) Radaczewo – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: rolnictwo, agroturystyka,
  - funkcje uzupełniające: działalność gospodarcza, mieszkalnictwo
- m) Radlice - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- n) Raduń - – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: usługi ponadpodstawowe w szczególności turystyka, mieszkalnictwo, rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: agroturystyka,
- o) Rudniki - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- p) Rzecko – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: mieszkalnictwo, usługi, rolnictwo, działalność gospodarcza,
  - funkcje uzupełniające: agroturystyka,
- r) Rzeczeki - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- s) Sławęcín – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: usługi w tym turystyka, rolnictwo, mieszkalnictwo,
  - funkcje uzupełniające: agroturystyka,
- t) Stary Klukom - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo, mieszkalnictwo, usługi w tym turystyki,
  - funkcje uzupełniające: agroturystyka;
- u) Smoleń – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: rolnictwo, turystyka,
  - funkcje uzupełniające: działalność gospodarcza, mieszkalnictwo,
- w) Stawín - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
- x) Stradzewo – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: działalność gospodarcza, mieszkalnictwo,
- y) Sulino - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- z) Suliszewo – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: mieszkalnictwo, rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: agroturystyka,
- aa) Wardyń (w tym: Chełpa, Baczyn) – ośrodek dynamicznego rozwoju;

- funkcje wiodące: działalność gospodarcza, usługi, mieszkalnictwo
- funkcje uzupełniające: rolnictwo, działalność gospodarcza,
- ab) Witoszyn - ośrodek umiarkowanego rozwoju;,
  - funkcje wiodące: rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: mieszkalnictwo, agroturystyka;
- ac) Zamęcin – ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: mieszkalnictwo, usługi,
  - funkcje uzupełniające: agroturystyka, działalność gospodarcza,
- ad) Zwierzyn- ośrodek dynamicznego rozwoju;
  - funkcje wiodące: mieszkalnictwo, rolnictwo,
  - funkcje uzupełniające: agroturystyka,

## 1.2. Strategiczne cele i kierunki rozwoju

Celem nadrzędnym w zagospodarowaniu przestrzennym miasta i gminy Choszczno jest zapewnienie właściwego poziomu życia jego mieszkańców, poprzez zapewnienie wysokich parametrów zagospodarowania – przestrzennych i środowiskowych, zapewnienie równorzędnego dostępu do usług dla wszystkich mieszkańców, zapewnienie dostępu do sieci infrastruktury technicznej i systemu komunikacyjnego.

W Studium jako **CEL GŁÓWNY - MISJĘ** przyjęto:

**„Osiągnięcie zrównoważonego, zharmonizowanego ze środowiskiem naturalnym rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Choszczno, który umożliwi zarówno osiągnięcie standardów europejskich w działalności gospodarczej, jak i wysokiej jakości życia społeczności lokalnej poprzez optymalne wykorzystanie walorów turystycznych Gminy”** – za misją Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Choszczno do 2010 r.

Dla zrealizowania **celu** sformułowano trzy **CELE STRATEGICZNE STUDIUM**, czyli długofalowe cele rozwoju miasta i gminy:

1. – **Rozwój gospodarczy Gminy Choszczno.**
2. – **Podniesienie jakości życia w Gminie Choszczno.**
3. **Optymalne wykorzystanie uwarunkowań środowiskowych zapewniających rozwój turystyki.**
4. **Kreowanie wizerunku Choszczna jako gminy nowoczesnej, bezpiecznej i przyjaznej środowisku.**

Dla realizacji celów strategicznych w **działaniach operacyjnych** zostanie położony nacisk na przemiany o charakterze jakościowo – ilościowym. Przemiany te koncentrować się będą na:

- ochronie krajobrazu, ochronie wód, odnowie substancji budowlanej, rewaloryzacji obszarów zdegradowanych,
- poprawie wizerunku miasta, w tym odpowiednim zagospodarowaniu jego centrum,
- poprawie standardów w mieszkalnictwie poprzez zaktywizowanie budownictwa mieszkaniowego,
- podniesienie standardu usług w sferze społecznej
- stworzenie bazy dla rozwoju funkcji turystyczno - wypoczynkowej, w tym rozbudowa infrastruktury turystycznej ze szczególnym uwzględnieniem agroturystyki,
- rozwoju wsi w oparciu o modernizowaną bazę,
- rozwoju różnorodnych form rolnictwa i działalności gospodarczej, a w szczególności rozwoju przemysłu rolno - spożywczego,
- modernizacji i rozwoju infrastruktury technicznej,

## 2. Kierunki ochrony wartości i zasobów środowiska przyrodniczego gminy

### 2.1. Kształtowanie systemu ekologicznego gminy

W „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy” sprawy środowiska przyrodniczego, zgodnie z zapisaną w ustawie o zagospodarowaniu przestrzennym zasadą zrównoważonego rozwoju - są priorytetowe.

Wynika z tego potrzeba ukierunkowania działań społeczności miasta i gminy na racjonalne użytkowanie krajobrazu i naturalnych zasobów przyrody. Składa się na to utrzymanie odpowiedniej jakości poszczególnych komponentów środowiska (powietrza, wody, gleby), zapewnienia trwałości ekosystemów leśnych, łąkowych i rolniczych (agroekosystemów) oraz ukształtowanie ładu ekologicznego, przestrzennego i estetycznego w krajobrazie miasta i gminy. Efektem tych działań ma być podniesienie jakości życia, jego bytowanie w czystym, zdrowym środowisku i pięknym otoczeniu.

Istotne znaczenie ma tu kwestia **edukacji ekologicznej**, a co za tym idzie **świadomości ekologicznej społeczeństwa**. Bowiem problemy ekologiczne to też problemy moralności i odpowiedzialności - rozróżnienie ładu i nieładu, woli oraz potrzeb mieszkańców - co do jakości środowiska i poszanowania otoczenia. Najlepszą drogą ekorozwoju jest kształtowanie świadomości ekologicznej dzieci oraz młodzieży i ogółu społeczeństwa, które swoją wiedzą, doświadczeniem, postępowaniem, zaangażowaniem i etyką ekologiczną będzie dążyć do tworzenia modelu zrównoważonego rozwoju, w zgodzie z prawami przyrody. Bo przecież lepiej jest stosować profilaktykę niż usuwać skutki niewiedzy i nieświadomości. To od poziomu edukacji ekologicznej istniejącego w gminnych szkołach oraz przychylności polityki ekologicznej gminy, zależeć będzie stan i jakość środowiska przyrodniczego gminy.

Planowanie przestrzenne jest podstawowym narzędziem dla realizacji postulatów ochrony przyrody i kształtowania środowiska. Uwzględnienie w studium systemu ekologicznego gminy jako jednego z podstawowych uwarunkowań rozwoju pozwoliło na zdefiniowanie kierunków ochrony środowiska oraz struktury funkcjonalno-przestrzennej.

### **Ochrona wartości i zasobów środowiska przyrodniczego**

**Dla właściwej ochrony zasobów przyrodniczych gminy konieczne jest przyjęcie następujących postulatów:**

#### **Ochrona powierzchni ziemi**

**Należy ograniczyć przekształcenia rzeźby, niszczenia skarp, niwelacji pagórków, konieczna jest rekultywacja nieczynnych wyrobisk i składowisk odpadów. Projekty rekultywacji obiektów i obszarów eksploatowanych w przyszłości powinny być sporządzone na etapie projektu technicznego inwestycji. Ochrona powierzchni ziemi powinna dotyczyć ochrony rzeźby, gleby oraz złóż wartościowych kopalin, szczególnie torfu.**

W odniesieniu do **rzeźby terenu** postuluje się przyjęcie następujących zasad użytkowania przestrzeni:

- zachować mozaikowość krajobrazu;
- obszary o dużych spadkach dla umocnienia skarp obsadzić trwałymi trawami, krzewami, drzewami. Nie prowadzić wycinki na stokach oraz karczowania. Stoki powinny być

wyłączono spod zabudowy. Zasady te dotyczą przede wszystkim północnej i środkowej części gminy, gdzie występują pagórki glin zwałowych, stoki i rynny jeziorne, a więc formy szczególnie podatne na degradację (erozję i denudację);

- ochronie i kształtowaniu podlegają sylwetki układów przestrzennych miejscowości wraz z przedpolami ekspozycyjnymi m.in. przez zakaz lokalizacji obiektów zniekształcających panoramy i zakłócających ekspozycję, szczególnie z miejsc najczęstszych obserwacji (drogi dojazdowe, brzegi jezior).

Odnosnie **gleb**, proponuje się przyjąć następujący sposób działania:

- słabe gleby (V, VI klasy) oraz wieloletnie odłogi przeznaczyć pod zalesienia. W pierwszej kolejności tam gdzie sąsiadują z kompleksami leśnymi (wyrównanie granicy rolno-leśnej), w strefach alimentacji wód podziemnych, na terenach podatnych na erozję gleby i w strefie wododziałowej;
- gleby klas lepszych należy chronić przed zmianą użytkowania, stosując odstępstwa jedynie w wyjątkowych, uzasadnionych i niezbędnych przypadkach.

Odnosnie **surowców – kopalin**, specjalnej troski wymagają **złoża torfu**, które praktycznie w całości winny być zachowane bez uszczerbku. Program rekultywacji powinien być opracowany na etapie wydania koncesji. Podobne zasady gospodarczego wykorzystania, a w szczególności rekultywacji, dotyczyć muszą innych surowców naturalnych, tj. żwirów i piasków. Należy również wykonać oceny oddziaływania na środowisko prowadzonych prac wydobywczych. Rekultywacja obszarów pokopalnianych powinna iść w kierunku przywrócenia stanu środowiska sprzed eksploatacji, lub proponować włączanie wykorzystanych obiektów do systemu przyrodniczego gminy, przez ich zadrzewianie, zakrzewienie, wypełnienie wodą.

### **Ochrona ekosystemów łądowych**

- Szczególnej troski wymagają **ekosystemy łąkowe, bagienne i torfowiskowe**, naturalne i seminaturalne, które należy chronić przed zmianą funkcji. Ważne jest też, aby w stosunku do łąk wykorzystywanych gospodarczo utrzymać tradycyjny sposób użytkowania (koszenie). Nie należy drastycznie zmieniać stosunków wodnych (osuszać terenu), gdyż stanowi to zagrożenie dla zespołów bagiennych i torfowiskowych.
- Gospodarka na **obszarach leśnych** zasadniczo pozostaje poza gestią gminy, spoczywa bowiem na przedsiębiorstwie Lasy Państwowe. Gospodarka leśna powinna opierać się na zasadach trwałego i zrównoważonego gospodarowania. Należy odstąpić od gospodarki zrębowej na rzecz rębni częściowej i podnieść wiek rębności. Powinno się stosować odnowienia naturalne poprzez samosiewy oraz unikać linii prostych przy wyznaczaniu powierzchni zrębu, a także przewidzieć możliwość wyznaczenia nowej granicy polno-leśnej przez zalesianie nieużytków. Należy dążyć do ekstensywnego gospodarowania zasobami lasów, tworząc starodrzew. Wprowadzając nowe nasadzenia należy unikać monokultur i monolitów. Trzeba natomiast uwzględniać wymagania środowiska i opierać się na mapach naturalnej roślinności potencjalnej. Szczególnej pielęgnacji wymagają lasy ochronne (wodochronne, glebochronne). W ich obrębie należy ograniczyć do niezbędnej penetrację i użytkowanie.

Na terenie Nadleśnictw Choszczno i Drawno opracowane zostały Plany Ochrony Przyrody Nadleśnictw, stanowiący obligatoryjny element Planu Urządzenia Gospodarstwa Leśnego. Po uzupełnieniu o postulaty zawarte w Studium i Waloryzacji dokumenty te będą stanowić dobrą podstawę dla realizacji celów ochrony przyrody na terenach leśnych.

- W stosunku do **zieleni urządzonej** (parki, zieleń przydrożna) należy przyjąć zasadę ochrony konserwatorskiej, zachowawczej. W przypadku parków wiejskich konieczne jest prowadzenie prac rewaloryzacyjnych, porządkujących układ przestrzenny oraz uzupełniających drzewostan. Należy również określić zasady użytkowania tych obiektów i wyjaśnić sprawy własności.

Dla poprawy bilansu wodnego gleb piaszczystych, ograniczenia erozji wietrznej, ograniczenia erozji wodnej gleb położonych na zboczach konieczne jest utworzenie **systemu zadrzewień ochronnych**. Niezbędne jest wykonanie inwentaryzacji ogólnej wszystkich zadrzewień i zaprojektowanie nowych nasadzeń. Na system zadrzewień ochronnych powinny składać się pasy zadrzewieniowe pełniące funkcje:

- przeciwwietrzne, oparte o sieć dróg publicznych;
- filtru biologicznego, wzdłuż cieków oraz nad jeziorami, stanowiąc ich płaszcz ochronny;
- remiz śródpolnych;
- przeciwoerozyjne, na stokach;
- osłonowe, towarzyszące obiektom kontrastowym w krajobrazie naturalnym.

**W zakresie ochrony środowiska należy przyjąć zasadę ochrony konserwatorskiej - zachowawczej, rozumianej jako nie pogarszanie stanu środowiska. Temu celowi winny służyć inwestycje komunalne poprawiające stan atmosfery, wód i czuwające nad właściwą gospodarką wodno-ściekową. Do wymienionych wyżej należy dodać właściwe zagospodarowanie (udostępnianie) brzegów wód jako kąpielisk. Należy tu wymienić organizowanie plaż i biwaków wyposażonych w infrastrukturę rekreacyjną i paraturystyczną (kosze na odpady, wydzielone miejsca parkingowe, umocnienie brzegów, budowę pomostów kąpielowych i wędkarskich, umacnianie skarp).**

### **Zachowanie bioróżnorodności terenów gminy**

Na politykę utrzymania i wzbogacania bioróżnorodności terenów gminy składać się będą następujące działania:

- utrzymanie istniejących lasów, zadrzewień przydrożnych, śródmiejskich zwłaszcza starodrzewi, zadrzewień parkowych ze starodrzewem i zadrzewień znajdujące się nad ciekami, w strefach nadbrzeżnych jezior oraz kępy i pasma zadrzewień w obrębie użytków zielonych i na obniżeniach terenu, gdzie wspomagają naturalną retencję wody i stanowią siedliska drobnej fauny;
- zachowanie dużych kompleksów trwałych użytków zielonych. Zaniechanie użytkowania rolniczego szczególnie podmokłych łąk prowadzi do szybkich zmian sukcesyjnych, które prowadzą do utraty bioróżnorodności florystycznej;
- umożliwienie migracji gatunków pomiędzy obszarami o największej bioróżnorodności poprzez utworzenie ciągłego systemu terenów o znaczeniu ekologicznym;
- nie rozszerzanie terenów zainwestowania w obrębie tych terenów i nie zwiększanie intensywności zainwestowania ponad ustalenia dotychczasowego planu;
- tworzenie nowych zadrzewień zwłaszcza o znaczeniu przeciwoerozyjnym na terenie gminy;
- ochrona znajdujących się na terenie gminy obszarów podmokłych, dolin rzek i wszelkich mokradeł oraz terenów wokół akwenów, gdyż są to miejsca najbardziej bioróżnorodne i najciekawsze przyrodniczo, które bardzo szybko ulegają degradacji i zanikaniu na skutek gospodarczej działalności człowieka;

- zachowanie fragmentów naturalnych ekosystemów - temu celowi na terenie gminy odpowiadają obiekty przewidziane do ochrony jako użytki ekologiczne;
- ochrona korytarzy ekologicznych, które stanowią drogi migracji roślin i zwierząt;
- ochrona zasobów genetycznych wiążąca się głównie z ochroną populacji rzadkich i zagrożonych gatunków flory i fauny, realizowaną w gminie przez ustanowienie i zaproponowanie stref ochronnych dla rzadkich gatunków ptaków, gdzie mają swoje miejsca bytowania i rozrodu zwierzęta i rośliny. Wykazane obszary cenne (OC) z rzadkimi gatunkami roślin oraz fauny w trakcie planowania wszelkich inwestycji powinny zostać zachowane możliwie w nie zmienionym stanie.
- ochrona walorów krajobrazowych poprzez ochronę powierzchniową - obszary chronionego krajobrazu i przewidziane do ochrony mniejsze obiekty, jak rezerваты, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne o dużych walorach krajobrazowych, związanych z cechami geomorfologicznymi obszaru polodowcowego.
- edukacja, badania i monitoring, zapobieganie erozji, rekreacja i turystyka - są i mogą przyczynić się do zachowania różnorodności gatunkowej organizmów żywych i siedlisk na terenie gminy.

Szereg terenów trwale wycofanych z użytkowania rolniczego powinno zostać zalesionych przy wykorzystaniu gatunków właściwych dla siedlisk żyznych. Z drugiej strony zalesianie wielu porzuconych użytków zielonych będzie się wiązało ze spadkiem bioróżnorodności. Szczególnie istotne dla różnorodności biologicznej jest utrzymanie tradycyjnej, ekstensywnej działalności rolniczej na otwartych terenach Doliny Iny, Stobnicy i doliny Małej Iny.

#### Ochrona wód

Należy przyjąć, jako podstawową, zasadę racjonalnego gospodarowania zasobami wód oraz nie ingerowania w naturalnie ukształtowane stosunki hydrologiczne.

- Należy dążyć do osiągnięcia I klasy czystości wód rzek gminy, poprzez działania techniczne (budowa oczyszczalni ścieków) oraz administracyjne (wykluczenie lokalizacji inwestycji wodochłonnych i o dużej produkcji ścieków);
- Bezwzględnie należy wykluczyć na obszarze całej gminy zrzut nie oczyszczonych ścieków do wód otwartych;
- Jeziora bezodpływowe oraz objęte ochroną prawną lub o wyjątkowym znaczeniu dla zachowania wartości środowiska nie mogą być odbiornikami ścieków. Dotyczy to w szczególności jeziora Ostrowickiego;
- Należy dążyć do przywrócenia przynajmniej II klasy czystości wód jezior. Celowe jest podjęcie działań administracyjnych (egzekwowanie zakazu odprowadzania nieczystości do akwenu) oraz prac ochronnych, ograniczających spływy powierzchniowe z pól i zmniejszających eutrofizację. W tym celu wskazane jest otoczenie zbiorników płaszczem bariery biologicznej, w postaci pasa nasadzeń, o miąższości 150-300 m, złożonego z drzew, krzewów, nasadzonych kępowo. Pokrycie terenu trwałą roślinnością ma szczególne znaczenie w przypadku skarp nadbrzeżnych i kontaktu rola-woda;
- Ochronie przed eutrofizacją wód jezior i rzek winien służyć zakaz intensywnej hodowli ryb;
- Należy zachowywać i chronić przed zanikiem (zasypaniem, osuszaniem) wszelkie oczka wodne oraz towarzyszące im i ciekom kępy zadrzewień. Ochronie winny podlegać inne zadrzewienia, szczególnie zadrzewienia śródpolne;
- Należy zachować naturalny bieg cieków i linię brzegową jezior. Oznacza to zaniechanie prostowania koryt oraz zmiany linii brzegowej jezior (podsypywania, wyrównywania, wycinania zarośli nadbrzeżnych) dla łatwiejszego dostępu;

- Należy zachować wszystkie naturalne stawy we wsiach i parkach zabytkowych. W większości są to zbiorniki zaniedbane, zanikające i wymagające ochrony przed dalszą dewastacją. Stanowią ważny element przyrody i krajobrazu wiejskiego;
- Wszelkie inwestycje mogące zmienić stosunki hydrologiczne muszą być poprzedzone oceną oddziaływania na środowisko. W zakresie regulacji stosunków wodnych należy ograniczyć prace hydrotechniczne i melioracyjne do terenów faktycznie użytkowanych rolniczo. W odniesieniu do większości cennych obszarów przyrodniczych objętych propozycjami ochrony, należy opracować i wdrożyć program restytucji (poprawy) warunków wodnych.
- Konieczne jest także uregulowanie formalno-prawne gospodarki wodno-stawowej, w celu powstrzymania inwestycji trwale dewastujących przestrzeń i pogarszających jakość wód. Dotyczy to w szczególności niewielkich cieków, należących do najcenniejszych, pod względem ekologicznym, elementów przyrody gminy.

**Ochrona jakości wód powierzchniowych i podziemnych** polegać będzie na:

- budowie systemu odprowadzania i oczyszczania ścieków obejmującego swym zasięgiem całość terenów osadniczych,
- wyposażeniu obiektów zlokalizowanych poza terenami osadniczymi (gospodarstwa rolne) w indywidualne urządzenia oczyszczania ścieków,
- zachowaniu i rekonstrukcji naturalnego otoczenia cieków wodnych (zadrzewienia wzdłuż koryt cieków wodnych, trwałe użytki zielone w sąsiedztwie koryt),
- wykluczeniu lokalizacji inwestycji zagrażających jakości wód powierzchniowych na terenie zlewni rzek,

Stan środowiska i zasobów przyrodniczych gminy zależeć będzie przede wszystkim od kompleksowego zarządzania zasobami (materialnymi, ludzkimi, infrastrukturą), w tym w dużej mierze od działań podejmowanych w zakresie gospodarki komunalnej. Podstawowymi przedsięwzięciami w tym względzie winno być **uporządkowanie gospodarki odpadami komunalnymi**:

- wprowadzenie selektywnej zbiórki odpadów;
- wybudowanie składowiska odpadów komunalnych (z zabezpieczonym podłożem, systemem drenażowym, dozorowane, wyposażone w projekt rekultywacji);
- skanalizowanie terenów wiejskich gminy oraz rozbudowanie i zmodernizowanie istniejących oczyszczalni ścieków. Należy rozważyć budowę nowych oczyszczalni zbiorczych oraz indywidualnych. Obiekty obsługujące pojedyncze gospodarstwa lub kilka siedlisk powinny być budowane (propagowane) szczególnie w miejscowościach o rozproszonej zabudowie, przy ośrodkach wypoczynkowych i pensjonatach, wszędzie tam, gdzie poprowadzenie kolektora ściekowego byłoby zbyt kosztowne.

## **2.2. Zalecenia gospodarcze dla istniejących obszarów i obiektów chronionych**

### **2.2.1. Obszary chronionego krajobrazu**

W granicach gminy położone są częściowo dwa obszary chronionego krajobrazu „Choszczno – Drawno” i „Bierzwnik” powołane na podstawie Rozporządzenia Nr 12 Wojewody Gorzowskiego z 24.11.1998 r. Na obszarach tych zgodnie z Art. 24 Ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 92 poz. 880) mogą być wprowadzone następujące zakazy:

1) zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz

wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;

2) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;

3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;

4) wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;

5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwosuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych;

6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka;

7) likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno-błotnych;

8) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej;

9) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od linii brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego.

Zakazy, o których mowa powyżej nie dotyczą: wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa, prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym, realizacji inwestycji celu publicznego.

### **2.2.2. Pomniki przyrody**

Na obszarze gminy istnieje 39 pomników przyrody drzew pojedynczych, bądź w grupach.

W stosunku do istniejących oraz projektowanych pomników przyrody, wprowadzić można następujące zakazy zgodnie z Art. 45 Ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 92 poz. 880):

(Zakazy te tyczą się także projektowanych użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, opisanych w następnym punkcie.)

1) niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu lub obszaru;

2) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym lub przeciwpowodziowym albo budową, odbudową, utrzymywaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;

3) uszkodzenia i zanieczyszczenia gleby;

4) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody albo racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;

5) likwidowania, zasypywania i przekształcania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;

6) wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia użytkowanych gruntów rolnych;

7) zmiany sposobu użytkowania ziemi;



8) wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;

9) umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia nor, legowisk zwierzęcych oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;

10) zbioru, niszczenia, uszkodzenia roślin i grzybów na obszarach użytków ekologicznych, utworzonych w celu ochrony stanowisk, siedlisk lub ostoi roślin i grzybów chronionych;

11) umieszczania tablic reklamowych.

2. Zakazy, o których mowa w ust. 1, nie dotyczą:

1) prac wykonywanych na potrzeby ochrony przyrody po uzgodnieniu z organem ustanawiającym daną formę ochrony przyrody;

2) realizacji inwestycji celu publicznego po uzgodnieniu z organem ustanawiającym daną formę ochrony przyrody;

3) zadań z zakresu obronności kraju w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa;

4) likwidowania nagłych zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego i prowadzenia akcji ratowniczych.

Zaleca się przede wszystkim wykonanie oceny stanu zdrowotności drzew pomnikowych (istniejących i projektowanych) i innych cennych egzemplarzy drzew oraz alei drzew oraz zaprojektowanie i wykonanie zabiegów pielęgnacyjnych, a także fachowych zabiegów konserwatorskich.

### **2.3. Obszary i obiekty przewidziane do ochrony**

Zaprezentowane poniżej obszary i obiekty zostały zaproponowane do ochrony przez Biuro Konserwatora Przyrody w opracowaniu „Waloryzacja Przyrodnicza gminy Choszczno” opracowanym w roku 2002.

Obszary i obiekty na terenie gminy zasługujące na prawną ochronę i powołanie na podstawie ustawy o ochronie przyrody podzielić można na następujące grupy:

- rezerwaty przyrody,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- użytki ekologiczne,
- pomniki przyrody,
- strefy rozrodu i stałego przebywania zwierząt gatunków chronionych.

**Wszystkie zaproponowane do ochrony obiekty wymagają opracowania dokumentacji według wymogów prawnych, a następnie zatwierdzenia przez odpowiedni organ (Wojewodę lub Radę Gminy). W rozporządzeniach powołujących obiekty określone powinny zostać szczegółowe wytyczne konserwatorskie gwarantujące zachowanie walorów przyrodniczych tych obszarów.**

**Do czasu powołania powierzchniowych form ochrony zakazuje się zmiany form użytkowania gruntów i prywatyzacji gruntów państwowych lub innych nieprywatnych terenów zaproponowanych do włączenia do użytków ekologicznych.**

### 2.3.1. Rezerваты przyrody

Na obszarze gminy Choszczno do objęcia ochroną przewidziano trzy następujące rezerваты przyrody:

#### „Łęg koło Sławęcina”

- lokalizacja: na zachód od miejscowości Sławęcina i na południe od Radaczewa do doliny Iny.
- cel ochrony: rezerwat częściowy, krajobrazów ekologicznych - biokompleksów naturalnych i półnaturalnych. Ochrona naturalnego kompleksu leśnego i układu biotopów w dolinie małego ciek.
- zagrożenia: obiekt położony w sąsiedztwie wsi. Przejawy dewastacji: wysypywanie odpadów, wycinanie drzew.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: w celu zapewnienia integralności obiektu konieczne przejście fragmentu w sąsiedztwie Radaczewa z rąk innych użytkowników i przekazanie pod zarząd państwowy (Nadleśnictwo Choszczno).

#### „Dolina Wardynki”

- lokalizacja: okolice miejscowości Korytowo do Radlic.
- cel ochrony: rezerwat częściowy, krajobrazów ekologicznych - biokompleksów naturalnych i półnaturalnych. Ochrona naturalnego kompleksu leśnego i układu biotopów w dolinie małego ciek.
- zagrożenia: obiekt położony w sąsiedztwie wsi. Przejawy dewastacji: wysypywanie odpadów, wycinanie drzew. Odwodnione torfowisko źródłiskowe k. Rzecka.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: konieczne usunięcie odpadów i gruzu oraz ograniczenie ekspansji stawów rybnych w dolinie Wardynki.

#### „Mszar Bonin”

- lokalizacja: obszar w sąsiedztwie miejscowości Bonin.
- cel ochrony: rezerwat częściowy, florystyczny, roślin zielnych i krzewinek. Ochrona żywego torfowiska, bogatej flory gatunków chronionych i rzadkich oraz cennych zbiorowisk roślinnych.
- zagrożenia: obiekt zdradzający objawy częściowego przesuszenia w części środkowej.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: powinno się prowadzić finezyjną gospodarkę leśną na terenach otaczających. Konieczne zablokowanie odpływu w części wschodniej.

### 2.3.2. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

Zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi są fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne. Zakazy dla tej formy przyrody wg Ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku podano w punkcie 2.2.2.

W wyniku przeprowadzonej analizy materiałów archiwalnych proponuje się utworzenie pięciu następujących zespołów przyrodniczo-krajobrazowych:

### **ZPK „Sławęcín”**

- lokalizacja: w sąsiedztwie miejscowości Sławęcín, obejmująca jez. Piasecznik.
- cel ochrony: zachowanie jeziora, przyległych torfowisk i bagiennych lasów z roślinnością wodną i torfowiskową.
- zagrożenia: obiekt położony w sąsiedztwie wsi. Przejawy dewastacji, jezioro w rękach prywatnych – zabudowa rekreacyjna.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: konieczność opracowania programu użytkowania zbiorowisk leśnych w sąsiedztwie jeziora (lasy ochronne) oraz uzgodnienie zasad gospodarki rybackiej z dzierżawcą jeziora.

### **ZPK „Dolina Stobnicy”**

- lokalizacja: w sąsiedztwie miejscowości Stradzewo. Na granicy gminy, częściowo w gminie Recz.
- cel ochrony: zachowanie kompleksu krajobrazowego z roślinnością wodną, bagiennych lasów, źródlisk i stanowiskami roślin.
- zagrożenia: gospodarka leśna – wyciąnianie lasów o kwalifikacjach wodochronnych, w tym na źródliskach.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: konieczność opracowania programu użytkowania zbiorowisk leśnych na zboczach i dnie doliny (lasy ochronne), zaprzestanie wyciąniania lasów na źródliskach. Wskazane przywrócenie użytkowania łąkowego i pastwiskowego terenów otwartych.

### **ZPK „Rynna jezior Klukom, Żeńsko, Raduń”**

- lokalizacja: obejmuje tereny w obrębie miasta Choszczna i miejscowość Stary Klukom do granic Choszczna.
- cel ochrony: zachowanie kompleksu krajobrazowego jezior, przyległych torfowisk i bagiennych lasów z roślinnością wodną i torfowiskową oraz zbiorowisk leśnych. Ochrona wartości estetycznych i fragmentu formy geomorfologicznej, będącej pozostałością ostatniego zlodowacenia. Rynny polodowcowe, w których znajdują się jeziora łączą zróżnicowane ekosystemy przyrodnicze i fragmenty krajobrazu kulturowego.
- zagrożenia: odprowadzanie ścieków i zanieczyszczeń, zubożenie szaty roślinnej, naruszanie stosunków wodnych, przeinwestowanie turystyczne, przekraczanie optymalnej chłonności terenu, zmiana przeznaczenia terenu, gospodarka leśna na zboczach.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: zabezpieczenie przed procesami eutrofizacji, porządkowanie dysharmonijnego krajobrazu i komponowanie zabudowy zgodnie z wymogami ochrony walorów krajobrazowych, strefy ochrony ekspozycji i krajobrazu kulturowego (na obszarach zurbanizowanych), kanalizowanie ruchu turystycznego, ochrona walorów przyrodniczych zwłaszcza o cechach krajobrazu naturalnego przed zmianą stosunków wodnych, zubożeniem szaty roślinnej, dewastacją powierzchni ziemi. Konieczna modyfikacja zapisów w operatach leśnych – ochrona lasów zboczowych; kontrola realizacji zapisów prawnych o ochronie strefy brzegowej jezior przy realizacji inwestycji rekreacyjnych.

### **ZPK „Jezioro Stobnica”**

- lokalizacja: na północ zachód od miejscowości Kołki.
- cel ochrony: zachowanie jeziora i przyległych torfowisk i bagiennych lasów z roślinnością wodną i torfowiskową.

- zagrożenia: obiekt położony w sąsiedztwie wsi Kołki. Przejawy dewastacji: wysypywanie odpadów, wycinanie starych drzew. Zmiany sukcesyjne w zespołach łąkowych.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: wskazane przywrócenie ekstensywnego użytkowania łąkowo-pastwiskowego w części nieleśnej.

### **ZPK „Jezioro Kołki”**

- lokalizacja: na południe od miejscowości Kołki. Część w gminie Bierzwnik.
- cel ochrony: zachowanie kompleksu ekosystemów wodnych, torfowiskowych, bagiennych lasów z bogatą florą.
- zagrożenia: zamknięty dostęp do jez. Chojnica od str. południowej, ekspansja zabudowy rekreacyjnej, eutrofizacja.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: konieczna kontrola realizacji zapisów prawnych o ochronie strefy brzegowej jezior przy realizacji inwestycji rekreacyjnych.

### **2.3.3. Użytki ekologiczne**

Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

**Proponowane użytki ekologiczne są w krajobrazie pełnią pod warunkiem zachowania ich w stanie naturalnym z zachowaniem określonych metod postępowania uniemożliwiających ich degradację. Głównymi zagrożeniami użytków ekologicznych są:**

1. Eutrofizacja w wyniku spływu substancji biogenicznych z pól.
2. Zmiana stosunków wodnych, osuszanie.
3. Zmiana sposobu użytkowania gruntu - przekształcanie łąk w pola uprawne, lub zalesianie łąk.
4. Wykasanie trzciny, niszczenie zarośli i zadrzewień przydrożnych i śródpolnych.
5. Przekształcanie zbiorników dla celów gospodarki rybackiej.
6. Stopniowy zanik obiektów położonych na gruntach rolniczych w wyniku prac polowych i zaorywania ich obrzeży.
7. Zasypywanie i zaśmiecanie.
8. Pobór kopaliny - zwłaszcza torfu.

W gminie Choszczno tą formą ochrony proponuje się objąć osiem następujących obiektów:

### **„Młyn Piasecznik”**

- lokalizacja: Na zachód od miejscowości Piasecznik, na granicy gminy.
- cel ochrony: Ochrona kompleksu leśnego i układu biotopów w dolinie małego ciek.
- zagrożenia: Gospodarka leśna, wysypywanie odpadów.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: Lasy w wysiękowej dolinie strumienia powyżej projektowanego obiektu powinny zyskać kwalifikację lasów wodochronnych.

### **„Stradzewo”**

- lokalizacja: na północny zachód od miejscowości Stradzewo.
- cel ochrony: zachowanie jeziora i przyległego torfowiska z roślinnością wodną, torfowiskową i leśną.
- zagrożenia: obiekt częściowo odwodniony. Jez. wydzierżawione, hodowla ryb.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: konieczność opracowania programu restytucji warunków hydrologicznych oraz uzgodnienie zasad gospodarki rybackiej.

### **„Mszar koło Mogilicy”**

- lokalizacja: na północny-zachód od Mogilicy.
- cel ochrony: ochrona żywego torfowiska, bogatej flory gatunków chronionych i rzadkich oraz cennych zbiorowisk roślinnych.
- zagrożenia: obiekt lekko odwodniony, prawdopodobnie w wyniku zmian klimatycznych.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: możliwa niewielka ingerencja konserwatorska – usuwanie podrostu drzew.

### **„Jezioro Pławie”**

- lokalizacja: w sąsiedztwie miejscowości.
- cel ochrony: Ochrona kompleksu mokradłowego z typową roślinnością.
- zagrożenia: Nad jeziorem biwak Nadleśnictwa Choszczno. Gospodarka rybacka w obiekcie i w przylegających stawach – możliwość przeżyźnienia.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: Wskazane uzgodnienie sposobu użytkowania rybackiego i egzekwowanie regulaminu biwakowiska.

### **„Jezioro Suliszewo”**

- lokalizacja: obiekt położony jest w północno - wschodniej części gminy na północ od Suliszewa przy granicy z gminą Recz. Obejmuje powierzchnię 46 ha.
- cel ochrony: ochrona małego zbiornika wodnego będącego ostoją wielu rzadkich gatunków, przede wszystkim ptaków oraz typowej roślinności wodnej i flory, gatunków chronionych i rzadkich w otwartym krajobrazie morenowym.
- zagrożenia: obiekt położony w sąsiedztwie wsi, możliwość odwodnienia w celach kłusowniczych czyli zmiana stosunków wodnych, niszczenie i pozyskiwanie trzciny.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: na terenie użytku proponujemy wprowadzenie następujących zakazów:
  - o niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu;
  - o wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem obiektów związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym i przeciwpowodziowym;
  - o uszkodzenia i zanieczyszczania gleby;
  - o wysypywania, zakopywania i wylewania odpadów i innych nieczystości;
  - o dokonywania zmian stosunków wodnych, jeśli służą innym celom niż ochrona przyrody i zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz gospodarki rybackiej;
  - o budowy budynków, budowli, obiektów małej architektury mogących mieć negatywny wpływ na obiekt chroniony bądź spowodować degradację krajobrazu.

### **„Dęby nad mszarem”**

- lokalizacja: na południe od miejscowości Bonin, przy granicy gminy.
- cel ochrony: ochrona żywego torfowiska, bogatej flory gatunków chronionych i rzadkich oraz cennych zbiorowisk roślinnych.
- zagrożenia: obiekt częściowo odwodniony, ekspansja roślinności drzewiastej.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: możliwe działania restytucyjne po rozpoznaniu

lokalnych warunków hydroekologicznych.

### **„Mokradło koło Rzeczek”**

- lokalizacja: na zachód od miejscowości Rzeczeki.
- cel ochrony: zachowanie śródleśnego mokradła, ostoi fauny.
- zagrożenia: odwodnienie, wycinka drzewostanu.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: obiekt w przeszłości odwodniony rowem otwartym, obecnie odpływ utrudniony. Należy utrzymać wysoki stan uwilgotnienia, umożliwiający regenerację zbiorowisk mokradłowych.

### **„Jezioro Stobno”**

- lokalizacja: ok. 2 km na zachód od miasta Choszczno.
- cel ochrony: zachowanie jeziora i przyległego torfowiska z roślinnością wodną i torfowiskową. Ochrona ekosystemów wodnych i podmokłych.
- zagrożenia: obiekt wykorzystywany wędkarsko, istnieje projekt pozyskiwania trzciny na cele komercyjne. Zagrożeniem jest odwodnienie poprzez regulacje koryta Stobnicy, stanowiącej odpływ z jeziora, naruszanie stosunków wodnych, wpływ antropopresji na środowisko, zanieczyszczenia różnego rodzaju, zubożenie szaty roślinnej.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: kontynuowanie dotychczasowego, nie zakłócającego równowagi przyrodniczej sposobu użytkowania, ochrona przed zabudową, zmianą stosunków wodnych, usuwaniem roślinności i fauny, zanieczyszczeniami.

### **„Mokradło koło Krzowca”**

- lokalizacja: we wschodniej części gminy Choszczno pomiędzy Suliszewem a Krzowcem. Obejmuje powierzchnię 7 ha.
- cel ochrony: ochrona terenu wodnoblotnego, będącego ostoją wielu rzadkich gatunków, przede wszystkim ptaków.
- zagrożenia: zmiana stosunków wodnych, niszczenie i pozyskanie trzciny, niszczenie zadrzewień i zakrzaczeń.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: na terenie użytku proponujemy wprowadzenie następujących zakazów:
  - o niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu;
  - o wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem obiektów związanych z zabezpieczeniem przeciwsztorowym i przeciwpowodziowym;
  - o uszkodzenia i zanieczyszczenia gleby;
  - o wysypywania, zakopywania i wylewania odpadów i innych nieczystości;
  - o dokonywania zmian stosunków wodnych, jeśli służą innym celom niż ochrona przyrody i zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz gospodarki rybackiej;
  - o budowy budynków, budowli, obiektów małej architektury mogących mieć negatywny wpływ na obiekt chroniony bądź spowodować degradację krajobrazu.

### **„Gleźno”**

- lokalizacja: sąsiedztwo miejscowości Gleźno.
- cel ochrony: zachowanie kompleksu krajobrazowego jezior i przyległych torfowisk, bagiennych lasów z roślinnością wodną i torfowiskową oraz roślinności sucholubnej.
- zagrożenia: Obiekt położony w sąsiedztwie wsi. Przejawy dewastacji: wylewanie gnojowicy do jeziora, odwodnienie.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: Konieczna stabilizacja stosunków wodnych i ochrona trofii jeziora – zakaz wylewania gnojowicy.

## „Golcza”

- lokalizacja: w południowo - wschodniej części gminy tuż koło wsi Golcza. Obejmuje powierzchnię 45 ha
- cel ochrony: ochrona terenu wodno błotnego, będącego ostoją wielu rzadkich gatunków, przede wszystkim ptaków.
- zagrożenia: zmiana stosunków wodnych, niszczenie zadrzewień i zakrzaczeń, zabudowa rekreacyjna.
- wskazania konserwatorskie i planistyczne: na terenie użytku proponujemy wprowadzenie następujących zakazów:
  - o niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu;
  - o wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem obiektów związanych z zabezpieczeniem przeciwsztorowym i przeciwpowodziowym;
  - o uszkodzenia i zanieczyszczenia gleby;
  - o wysypywania, zakopywania i wylewania odpadów i innych nieczystości;
  - o dokonywania zmian stosunków wodnych, jeśli służą innym celom niż ochrona przyrody i zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz gospodarki rybackiej;
  - o budowy budynków, budowli, obiektów małej architektury mogących mieć negatywny wpływ na obiekt chroniony bądź spowodować degradację krajobrazu.

Prawne powołanie użytków ekologicznych powinno poprzedzić opracowanie dokumentacji.

### 2.3.4. Pomniki przyrody

W gminie Choszczno do ochrony pomnikowej zaproponowano łącznie **64 obiekty** - drzewa pojedyncze, w grupach oraz aleje drzew.

Tabela:

#### Pomniki przyrody przewidziane do ochrony w gminie Choszczno.

L.p	Lokalizacja	Gatunek	Obwód w cm
1.	N-ctwo. Choszczno oddz. 151 f	wiąz szypułkowy	366
2.	Kolonia Piasecznik	2 wiązy szypułkowe	357 i 293
3.	przewidywany użytek ekologiczny UE-1 „Młyn Piasecznik”	jesion wyniosły	260
4.	przewidywany użytek ekologiczny UE-1 „Młyn Piasecznik”	wierzba biała	385
5.	przewidywany użytek ekologiczny UE-1 „Młyn Piasecznik”	wierzba biała	350
6.	przewidywany użytek ekologiczny UE-1 „Młyn Piasecznik”	kasztanowiec zwyczajny	310
7.	Piasecznik	kasztanowiec zwyczajny	400
8.	Piasecznik	topola czarna	415
9.	Piasecznik	dąb szypułkowy	434
10.	przy drodze z Radaczewa do Sławęcina	dąb szypułkowy	380
11.	przy drodze z Radaczewa do Sławęcina	wiąz szypułkowy	542
12.	przy drodze z Radaczewa do Sławęcina	wiąz szypułkowy	323
13.	Radaczewo	wiąz górski	388
14.	Sławęcina	topola czarna	520
15.	Sławęcina	dąb szypułkowy	545
16.	Okolice Radaczewa	dąb szypułkowy	393
17.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy ZPK-1 „Sławęcina”	wiąz szypułkowy	386
18.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy	dąb szypułkowy	430

	ZPK-1 „Ślawęcín”		
19.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy ZPK-2 „Dolina Stobnicy”	olsza czarna	327
20.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy ZPK-2 „Dolina Stobnicy”	klon jawor	347
21.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy ZPK-2 „Dolina Stobnicy”	jesion wyniosły	282
22.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy ZPK-1 „Ślawęcín”	dąb szypułkowy	489
23.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy ZPK-2 „Dolina Stobnicy”	jesion wyniosły	343
24.	przewidywany zespół przyrodniczo-krajobrazowy ZPK-2 „Dolina Stobnicy”	jesion wyniosły	302
25.	okolice przewidywanego użytku ekologicznego UE-4 „Jezioro Pławie”	wiąz szypułkowy	326
26.	okolice przewidywanego użytku ekologicznego UE-4 „Jezioro Pławie”	dąb szypułkowy	389
27.	przewidywany rezerwat R-3 „Mszar Bonin”	dąb szypułkowy	415
28.	Chełpa	lipa drobnolistna	527
29.	Chełpa	kasztanowiec zwyczajny	332
30.	przewidywany rezerwat R-2 „Dolina Wardynki”	dąb szypułkowy	380
31.	przy drodze z Choszczna do Pakości	lipa drobnolistna	405
32.	Suliszewo	dąb szypułkowy	450
33.	Suliszewo	lipa szerokolistna	324
34.	okolice przewidywanego rezerwatu R-3 „Mszar Bonin”	3 dęby szypułkowe	390 - 425
35.	okolice przewidywanego użytku ekologicznego UE-6 „Dęby nad mszarem”	6 dębów szypułkowych	402 - 536
36.	okolice przewidywanego użytku ekologicznego UE-6 „Dęby nad mszarem”	3 dęby szypułkowe	503 - 585
37.	okolice Rzecka	wierzba biała	420
	Okolice przewidywanego użytku ekologicznego UE-10 „Gleżno”	dąb szypułkowy	406
38.	Krzowiec	dąb szypułkowy	465
39.	Okolice przewidywanego rezerwatu R-2 „Dolina Wardynki”	topola czarna	429
40.	Kołki	jesion wyniosły	258
41.	Przy drodze z Radunia do Wardynia	kasztanowiec zwyczajny	405
42.	Rudniki	kasztanowiec zwyczajny	330
43.	Przy drodze z Radunia do Wardynia	dąb szypułkowy	420
44.	Korytowo	lipa drobnolistna	450
45.	Okolice przewidywanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego ZPK-4 „Jezioro Stobnica”	klon zwyczajny	295
46.	Raduń	grab zwyczajny	244
48.	Kołki	wierzba biała	356
49.	Okolice m. Kołki	topola czarna	472
50.	Raduń	kasztanowiec zwyczajny	386
51.	Koło m. Kołki	wierzba biała	515
52.	Zamęcín	lipa drobnolistna	415
53.	Zamęcín	klon polny	185
54.	Okolice przewidywanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego ZPK-3 „Rynna jezior Klukon, Żeńsko, Raduń”	buk zwyczajny	300
55.	Koło m. Kołki	wierzba biała	450
56.	Okolice m. Kołki	topola czarna	405
57.	Zwierzyń	jesion wyniosły	290
58.	Zwierzyń	klon srebrzysty	308
59.	Zwierzyń	wiąz polny	268



60.	Aleja przy drodze z Choszczna do mostu na Inie (i dalej do Recza), dł. alej 5,5 km	jesion wyniosły, jawor, klon zwyczajny	343, 302, 275
61.	Aleja dł. 0,2 km, k. Stradzewa, 250 m przed skrzyżowaniem	aleja jaworowa - 12 szt.	344 - 348
62.	Aleja przy drodze polnej k. Stradzewa, dł. alej 0,8 km	aleja kasztanowców	290 - 380
63.	Aleja obustronna przy drodze głównej Choszczno - Drawno, dł. alej 12 km	jesion (dom), klon, jawor (poj.)	246 - 260, 306, 261
64.	Droga we wsi Wardyń	aleja kasztanowców	301

#### **Wskazania konserwatorskie:**

1. Dla powyższych obiektów należy sporządzić metryki wg wzoru stosowanego w dokumentacji pomników przyrody dla byłego województwa Koszalińskiego (w zasobach Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody).
2. Oznakować, otoczyć opieką konserwatorską, chronić przed wycięciem i uszkodzeniem.
3. Opisać w materiałach promocyjnych, rozpowszechniać informacje miejscowej ludności i turystów.

#### **2.4. Zasady ochrony populacji, siedlisk i stanowisk gatunków roślin chronionych oraz zagrożonych i rzadkich**

W odniesieniu do dziko występujących roślin podlegających ochronie ścisłej i częściowej obowiązują liczne zakazy, ograniczenia i wskazania określone w ustawie o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. 04. Nr 92 poz. 880.) oraz w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 11 września 2001 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz. U. nr 106, poz. 1176 z dnia 29 września 2001);

W celu trwałego zachowania populacji gatunków podlegających ochronie ścisłej i częściowej oraz gatunków zagrożonych i rzadkich i zachowania ich stanowisk wymagane jest zachowanie i kształtowanie biotopów, w których one występują - poprzez wprowadzanie, stosowanie i utrzymanie tradycyjnych form użytkowania i gospodarowania na tych obszarach, szczególnie ostrożne wykonywanie prac gospodarczych w lasach.

Zaleca się nie wprowadzanie zabudowy w rejonu i w bezpośrednie sąsiedztwo stanowisk gatunków zagrożonych i rzadkich oraz objętych ochroną.

#### **zbiorniki wodne, torfowiska, łąki śródleśne podlegające ochronie prawnej**

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych (art. 3) i ustawy o lasach (art. 13) ochronie polegającej na zachowaniu w stanie naturalnym podlegają:

- ⇒ śródpolne i śródleśne oczka wodne o powierzchni do 1 ha,
- ⇒ torfowiska na gruntach rolnych i śródleśne,
- ⇒ pozostałe naturalne bagna i łąki na terenach śródleśnych.

Wobec powyższych obiektów zakazana jest ingerencja zakłócająca naturalne procesy i mogąca doprowadzić do zachwiania równowagi przyrodniczej lub ograniczenia różnorodności biologicznej. W szczególności nie należy:

- wykonywać w odniesieniu do tych obiektów (także w ich sąsiedztwie) prac melioracyjnych wpływających negatywnie na ich stosunki wodne (w szczególności obniżających poziom wód),
- oddawać w dzierżawę oczek wodnych w celu ich wykorzystania rybackiego wiążącego się z niszczeniem roślinności wodnej i przybrzeżnej oraz zmianą właściwości fizyko-chemicznych wód,
- niszczyć roślinności przybrzeżnej oraz zarośli i zadrzewień przywodnych,
- wykonywać w sąsiedztwie zrębów zupełnych,
- zalesiać łąk i muraw ciepłolubnych,
- zezwalać na eksploatację torfu.

### **lasy ochronne**

Zgodnie z § 3 rozporządzenia MOŚNiL z dnia 25 sierpnia 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu uznawania lasów za ochronne oraz szczegółowych zasad prowadzenia w nich gospodarki leśnej (DZ.U.92.67.337), w lasach ochronnych prowadzi się gospodarkę leśną w sposób zapewniający ciągłe spełnianie przez nie celów, dla których zaostały wydzielone, w szczególności poprzez:

- **zachowanie trwałości lasów** (dbałości o stan zdrowotny i sanitarny, preferowania naturalnego odnowienia, ograniczania regulacji stosunków wodnych do prac uzasadnionych potrzebami odnowienia lasu oraz użytkowania sąsiadujących z lasami ochronnymi gruntów nieleśnych, ograniczania trwałego odwadniania bagien),
- **zagospodarowanie i ochronę lasów** - kształtowanie struktury gatunkowej i przestrzennej lasu zgodnie z warunkami siedliskowymi, stosowania indywidualnych sposobów zagospodarowania i ochrony poszczególnych drzewostanów, ograniczenia w cięciach i stosowania zrębów zupełnych).

Zgodnie z § 1 ww. rozporządzenia lasy ochronne mogą być uznane m. in. lasy, które:

- chronią glebę (lasy glebochronne),
- chronią zasoby wód (lasy wodochronne),
- stanowią cenne fragmenty rodzimej przyrody.

Wszystkie obszary leśne w strefie krawędziowej dolin, wzdłuż cieków i na obrzeżu kompleksów źródłiskowych powinny uzyskać kwalifikację lasów ochronnych.

### **2.5. Stanowiska rozrodu i stałego przebywania zwierząt gatunków chronionych**

Jak wynika z operatu generalnego - „Waloryzacji przyrodniczej dla gminy Choszczno” na terenie gminy nie ma prawnie ustalonych stref chroniących stanowiska rozrodu i stałego bytowania zwierząt. Na terenie gminy istnieją zajęte gniazda kani rudej, orlika krzykliwego, bociana czarnego.

Po odnalezieniu gniazd powinno się wyznaczyć i zgłosić strefy ochronne. Strefy te, zgodnie z przepisami Ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. 04. Nr 92 poz. 880.) powinny być uznane przez wojewodę zachodniopomorskiego za miejsca rozrodu i stałego przebywania zwierząt gatunków chronionych.

### **2.6. Ochrona wód powierzchniowych**

Generalne zalecenia ochrony wód i torfowisk:

- **zachowanie układów hydrologicznych w niezmienionym stanie, utrzymanie**

**naturalnego stałego poziomu wód w jeziorach i na torfowiskach oraz kształtującego się w sposób samorzutny poziomu wód w rzekach i ciekach wodnych;**

- **kategoryczny zakaz odwadniania torfowisk oraz terenów podmokłych uznanych za obiekty chronione różnych kategorii;**
- **zapobieganie eutrofizacji spowodowanej antropopresją, kontrolowanie gospodarki wodnej i ściekowej.**

Ochrona wód musi być realizowana przez maksymalne ograniczenia zrzutów zanieczyszczeń (szczególnie substancji biogenych, organicznych i toksycznych) zarówno do gruntu jak i do wód powierzchniowych. Planowane rozwiązania przestrzenne w zakresie gospodarki ściekowej powinny uwzględnić:

- budowę komunalnych oczyszczalni ścieków wraz z budową zbiorczej kanalizacji sanitarnej i deszczowej eliminującej w maksymalny sposób indywidualne sposoby utylizacji ścieków sanitarnych i deszczowych;
- objęcie wszystkich możliwych obszarów zbiorczą kanalizacją sanitarną z odprowadzeniem ścieków do oczyszczalni;
- dopuszczenie na obszarach przewidzianych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego do objęcia sanitarną kanalizacją zbiorczą, do czasu jej wybudowania, odprowadzenia ścieków do szczelnych szamb tylko jako rozwiązania tymczasowego;
- dopuszczenie docelowego indywidualnego oczyszczania ścieków w przydomowych oczyszczalniach lub odprowadzenie ich do szamb, tylko na obszarach, które z uzasadnionych ekonomicznych względów nie zostaną przewidziane do objęcia zbiorczą kanalizacją sanitarną, przy czym lokalizowanie oczyszczalni przydomowych musi być dodatkowo ograniczone do miejsc, na których odprowadzenie ścieków do gruntu nie będzie zagrażało jakości wód podziemnych lub powierzchniowych (szczególnie w obrębie stref ochronnych ujęć i zbiorników wód powierzchniowych i podziemnych);
- kompleksowe rozwiązanie odprowadzania ścieków opadowych z ciągów komunikacyjnych, placów i parkingów oraz oczyszczenie ich zgodnie z obowiązującymi przepisami;
- zakaz rolniczego wykorzystania ścieków w strefach ochronnych ujęć i zbiorników wód powierzchniowych i podziemnych;

Konieczne jest także rozdzielenie terenów przyległych do wód powierzchniowych, przeznaczonych pod budowę i rekreację niepubliczną. W postępowaniu tym należy uwzględnić Prawo wodne, które:

- zabrania grodzenia nieruchomości przyległych do powierzchniowych wód publicznych w odległości mniejszej niż 1,5 m od linii brzegu;
- zabrania uniemożliwiania lub zakazywania przechodzenia przez ten obszar.

Zakazy, o którym mowa nie dotyczą grodzenia terenów stref ochronnych ustanowionych na podstawie ustawy oraz obrębów hodowlanych ustanowionych na podstawie przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym.

**Wykorzystanie rekreacyjne wód, na których ustanowiono obwody rybackie nie może kolidować z istniejącą gospodarką rybacką. Natomiast obwody rybackie położone na terenach dla których ustanowiono, w trybie odrębnych przepisów, rezerwaty przyrody, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne, lub zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – podlegają przepisom ochronnym przewidzianym w ustawie o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. 04. Nr 92 poz. 880.)**

## 2.7. Ochrona kopalni i wód podziemnych

### Podstawowe zalecenia ochronne

Eksploatację złoża kopaliny prowadzi się w sposób gospodarczo uzasadniony, przy zastosowaniu środków ograniczających szkody w środowisku i przy zapewnieniu racjonalnego wydobycia i zagospodarowania kopaliny.

Podjęmujący eksploatację złóż kopaliny lub prowadzący tę eksploatację jest obowiązany przedsięwziąć środki niezbędne do ochrony zasobów złoża, jak również do ochrony powierzchni ziemi oraz wód powierzchniowych i podziemnych, sukcesywnie prowadzić rekultywację terenów poeksploatacyjnych oraz przywracać do właściwego stanu inne elementy przyrodnicze.

Podstawowym wymogiem pozwalającym na racjonalne gospodarowanie wodami podziemnymi jest bilans wodno-gospodarczy pozwalający na utrzymanie właściwych relacji między zasobami dyspozycyjnymi wód podziemnych i ich poborem. Niewłaściwe proporcje w tym względzie mogą doprowadzić do wyczerpywania zasobów wód podziemnych i w konsekwencji do ich deficytu.

Dla ochrony wód podziemnych, a zwłaszcza ich jakości niezbędne jest prowadzenie ciągłego monitoringu, zarówno regionalnego, jak i lokalnego. Monitoring w sieci regionalnej ma za zadanie badanie jakości wód na obszarach i na poziomach wodonośnych, które mają znaczne ilości zasobów istotnych dla gospodarki województwa, są przeeksploatowane, podlegają lub będą podlegać intensywnej antropopresji – co może spowodować zmianę jakości tych wód.

Dla gminy zasadnicze znaczenie ma monitoring lokalny, którego zadaniem jest badanie wpływu potencjalnych ognisk zanieczyszczeń na jakość wód podziemnych. Monitoring lokalny tworzyć należy wokół największych ognisk zanieczyszczeń takich jak:

- składowiska odpadów;
- duże zakłady przemysłowe;
- stacje paliw.

Niezbędny jest także wokół dużych ujęć wody w formie sieci osłonowej. Sieć monitoringu lokalnego jest finansowana przez właścicieli obiektów stanowiących zagrożenie dla wód podziemnych lub przez użytkowników wód.

Szczególne znaczenie nabiera monitoring i ochrona wód podziemnych w tzw. „gorących miejscach” (hot spots) - eliminacja ryzyka dla zdrowia ludzi w miejscach największego oddziaływania na środowisko. Działania te winny mieć charakter priorytetowy, ponieważ pozwalają osiągnąć w najkrótszym czasie największe efekty ekologiczne mierzone redukcją ilości zanieczyszczeń wprowadzanych do środowiska i stopniem zagrożenia dla zdrowia mieszkańców.

Konieczne jest zapewnienie odpowiedniej jakości użytkowej wód oraz racjonalizacja zużycia wody ze względu na niewystarczającą jakość wody pitnej, wysokie jej zużycie, nadmierną eksploatację wód podziemnych w rejonie niektórych ośrodków miejskich, brak zbiorczych ujęć wody i wodociągów w wielu wsiach. Kierunki działań to: modernizacja stacji uzdatniania wody i sieci wodociągowych, budowa nowych ujęć wiejskich, maksymalne ograniczenie poboru wód podziemnych do celów przemysłowych, uwzględnienie w cenie wody jej realnej wartości, a w tym ochronę jej zasobów.

Wody podziemne zagrożone są przez brak dostatecznie uporządkowanej gospodarki ściekowej w miastach, żywiołowe pozbywanie się ścieków w dominującej części wsi, brak systemu racjonalnego wykorzystania gnojowicy jako nawozu, rolnicze zanieczyszczenia obszarowe.

Na terenie **ochrony bezpośredniej ujęć wód podziemnych** oraz powierzchniowych zabronione jest użytkowanie gruntów do celów niezwiązanych z eksploatacją ujęcia wody.

Na terenie ochrony bezpośredniej ujęć wód należy:

- odprowadzać wody opadowe w sposób uniemożliwiający przedostawanie się ich do urządzeń służących do poboru wody,
- zagospodarować teren zielenią,
- odprowadzać poza granicę terenu ochrony bezpośredniej ścieki z urządzeń sanitarnych, przeznaczonych do użytku osób zatrudnionych przy obsłudze urządzeń służących do poboru wody,
- ograniczyć do niezbędnych potrzeb przebywanie osób niezatrudnionych przy obsłudze urządzeń służących do poboru wody.

Miejscowy plan zagospodarowania musi uwzględniać ograniczenia w użytkowaniu terenu w strefach ochronnych ujęć wód podziemnych i głównych zbiorników wód podziemnych.

#### **Kierunki działań to:**

- stworzenie i realizacja programów porządkowania gospodarki ściekowej w miastach z uwzględnieniem racjonalizacji zużycia wody;
- budowa oczyszczalni oraz kanalizacji;
- stosowanie rozwiązań indywidualnych przy zabudowie rozproszonej, przy czym lokalizowanie oczyszczalni przydomowych musi być dodatkowo ograniczone do miejsc, na których odprowadzenie ścieków do gruntu nie będzie zagrażało jakości wód podziemnych;
- racjonalizacja dawek gnojowicy poprzez budowę odpowiednio dużych zbiorników naziemnych, stosowanie maszyn rozpraszających i skuteczny nadzór administracyjny;
- dostosowanie lokalizacji nowych obiektów, szczególnie tych uciążliwych dla środowiska, do struktur hydrogeologicznych;
- upowszechnienie w krajobrazie rolniczym barier biogeochemicznych;
- upowszechnienie stosowania kodeksu dobrych praktyk rolniczych (KDPR), w tym nowoczesnych systemów nawożenia;
- zmniejszanie powierzchni uszczelnionej wywołującej zaburzenia odpływu wody w miastach.

Kierunki działań to także modernizacja układów melioracyjnych i ich eksploatacja całkowicie eliminująca jednostronne odwodnienia, upowszechnienie lokalnych rozwiązań odbioru wód deszczowych na terenach o mniej zwartej zabudowie.

W zakresie ochrona powierzchni ziemi podstawowe problemy wiążą się z eksploatacją kopalni, wpływem rolnictwa, rosnącym udziałem powierzchni uszczelnionej w wyniku inwestycji budowlanych i drogowych oraz gromadzeniem stałych odpadów (komunalnych, przemysłowych, w tym niebezpiecznych) bez właściwego zabezpieczenia.

W dalszych pracach planistycznych zarówno eksploatacja wód podziemnych jak i eksploatacja powierzchniowa złóż musi być określona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, które ustalą zasady ochrony złóż, rekultywacji obszarów powyrobiskowych.

## 2.8. Kierunki zagospodarowania złóż kopalin.

### • **Złoża kruszywa naturalnego**

- obszary prognostyczne to strefa sandrowa we wsch. części gminy (rejon Kołki). Profil wiercenia studziennego dla fermy dokumentuje występowanie żwirów. Wskazane jest przeprowadzenie rozpoznania geologiczno – złożowe tego rejonu.
- obszary perspektywiczne: rejonu Radunia wał ozowy, stare wyrobiska; wały ozów w rejonie Piasecznika, Radlic, Głęzna i Zwierzynia oraz rynny jezior raduńskich. Wały te budują osady żwirowo – piaszczyste, jednak ze względu na unikatowość tych form geomorfologicznych tworzących wraz z rynnami polodowcowymi specyficzne zespoły przyrodniczo – krajobrazowe nie należy niszczyć ich w wyniku eksploatacji kruszywa

### • **Złoża torfów**

- wszystkie ze złóż wymienionych w tabeli powyżej i oznaczonych na mapie należy traktować jako obszary prognostyczne (wstępne rozpoznanie zasobów ilościowych i jakościowych kopaliny). Jednak ze względu na bardzo znaczącą rolę jaką spełniają torfowiska i obszary bagienne w obrazie biocenoz i retencji zasobów wodnych ich eksploatacja nie jest racjonalnie uzasadniona. Jedynie jedno z niewielkich torfowisk położone w rejonie Witoszyna (złoże nr 40/II) wskazane jest do prowadzenia eksploatacji dla potrzeb rolniczych.

### • **Złoża kredy jeziornej i gytii węglanowej**

- obszarem perspektywicznym jest rejon niecki jeziora Stobno (Stawin).

### • **Wody mineralne i termalne**

- obszary perspektywiczne – mając na uwadze rozpoznanie wglębnego profilu geologicznego obszaru gminy w oparciu o wyniki wiercenia badawczego Choszczno – IG 1 oraz ogólną sytuację strukturalno–geologiczną w pld.–zach. części niecki szczecińskiej można przyjąć możliwość ujęcia słabozmineralizowanych wód wglębnych z głębokości około 700 – 750 m (utwory kredy górnej). Byłyby to wody sodowo – chlorkowo – wodorowęglanowe (NA–Cl–HCO<sub>3</sub>) o mineralizacji do 10–15 g/dm<sup>3</sup>). Dotychczasowe wyniki rozpoznania i pozyskiwania wód geotermicznych w woj. Zachodniopomorskim (Pyrzyce, Stargard, Marianowo, Dziwnówek) pozwalają uważać dolnojurajski basen niecki szczecińskiej za potencjalny horyzont wód geotermicznych przydatnych do wykorzystania dla celów komunalnych. Perspektywy pozyskania takich wód są w rejonie Choszczna geologicznie uzasadnione. Wodonośne warstwy piaskowców jury dolnej występują (profil otworu Choszczno 16 – I) na głębokości 1236 – 1340 m i 1355 – 1469 m p.p.t. Z warstwy tej należy spodziewać się wydajności rzędu 60 m<sup>3</sup>/h wód o temperaturze 40 - 60°C i mineralizacji ogólnej rzędu 150 g/dm<sup>3</sup>.

## 2.9. Ochrona przed hałasem

Prawidłowe kształtowanie klimatu akustycznego jest jednym z podstawowych zadań w ochronie środowiska. Potrzeba zachowania odpowiednich standardów dotyczących klimatu akustycznego wynika z potrzeb i praw stałych mieszkańców, a ponadto jest niezbędnym warunkiem rozwoju funkcji turystycznej Gminy Choszczno, zgodnie z założeniami przyjętej „Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2015” oraz „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego”.

### 2.9.1. Wymagania odnośnie poziomu hałasu w środowisku zewnętrznym

Wymagania dotyczące klimatu akustycznego w środowisku określa rozporządzenie Ministra Środowiska, z dnia 29 lipca 2004 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz. U. Nr 178 z 2004 roku, poz. 1841). Dla klas terenu wyróżnionych ze

względu na sposób zagospodarowania i pełnione funkcje rozporządzenie podaje dopuszczalny poziom równoważny hałasu w porze dziennej ( $6^{00} - 22^{00}$ ) i nocnej ( $22^{00} - 6^{00}$ ), dla poszczególnych rodzajów źródeł hałasu:

- dróg i linii kolejowych,
- linii elektroenergetycznych,
- startów, przelotów i lądowań statków powietrznych,
- pozostałych obiektów i grup źródeł hałasu.

Szczegółowy wykaz przyjętych kryteriów poprawności klimatu akustycznego w środowisku zewnętrznym podają tabele poniżej. Podane wartości dopuszczalne poziomu hałasu w środowisku zostaną zmienione w drodze nowego rozporządzenia, do wydania którego zobowiązany został na mocy artykułu 113 Prawa ochrony środowiska minister właściwy do spraw środowiska. Projekt nowego rozporządzenia przewiduje liberalizację wymagań w stosunku do najbardziej obecnie chronionych kategorii terenu, szczególnie w porze nocnej.

Działania podejmowane w celu poprawy klimatu akustycznego na terenach zdegradowanych akustycznie winny koncentrować się w pierwszej kolejności na tzw. terenach zagrożonych hałasem. Kryterium przynależności do tej grupy terenów stanowi przekroczenie wartości progowych poziomu hałasu, określonych rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 9 stycznia 2002 roku w sprawie wartości progowych poziomów hałasu (Dz. U. Nr 8 z dnia 31 stycznia 2002 r., poz.81).

**Dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku powodowanego przez poszczególne grupy źródeł hałasu, z wyłączeniem hałasu powodowanego przez linie elektroenergetyczne oraz starty, lądowania i przeloty statków powietrznych**

Lp.	Przeznaczenie terenu	Dopuszczalny poziom hałasu – poziom dźwięku A w dB			
		drogi lub linie kolejowe <sup>1</sup>		pozostałe obiekty i grupy źródeł hałasu	
		pora dnia A <sup>2</sup>	pora nocy A <sup>3</sup>	pora dnia B <sup>4</sup>	pora nocy B <sup>5</sup>
1	Obszary A ochrony uzdrowiskowej Tereny szpitali poza miastem	50	45	45	40
2	Tereny wypoczynkowo-rekreacyjne poza miastem Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej Tereny zabudowy związanej ze stałym lub wielogodzinnym pobytem dzieci i młodzieży Tereny domów opieki Tereny szpitali w miastach	55	50	50	40
3	Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i zamieszkania zbiorowego Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami rzemieślniczymi Tereny zabudowy zagrodowej	60	50	55	45
4	Tereny w strefie śródmiejskiej miast powyżej 100 tys. mieszkańców ze zwartą zabudową mieszkaniową i koncentracją obiektów administracyjnych, handlowych i usługowych	65	55	55	45

<sup>1</sup> – wartości określone dla dróg i linii kolejowych stosuje się także dla torowisk tramwajowych poza pasem drogowym

<sup>2</sup> – pora dnia A – przedział czasu odniesienia równy 16 godzinom

<sup>3</sup> – pora nocy A – przedział czasu odniesienia równy 8 godzinom

<sup>4</sup> – pora dnia B – przedział czasu odniesienia równy 8 najmniej korzystnym godzinom dnia

<sup>5</sup> – pora nocy B – przedział czasu odniesienia równy 1 najmniej korzystnej godzinie nocy

**Dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku powodowanego przez linie elektroenergetyczne oraz starty, lądowania i przeloty statków powietrznych**

Lp.	Przeznaczenie terenu	Dopuszczalny poziom hałasu wyrażony długotrwałym, średnim poziomem dźwięku A i równoważnym poziomem dźwięku A w dB				
		starty, lądowania i przeloty statków powietrznych		linie elektroenergetyczne		
		Poziom dźwięku A w dB				
		Długotrwały, średni		Ekspozycyjny	Równoważny	
		pora dnia <sup>1</sup>	pora nocy <sup>2</sup>	pora nocy	pora dnia <sup>1</sup>	pora nocy <sup>2</sup>
1	Obszary A ochrony uzdrowiskowej Tereny szpitali, domów opieki, zabudowy związanej ze stałym lub wielogodzinnym pobytem dzieci i młodzieży	55	45	83	45	40
2	Tereny zabudowy mieszkaniowej jedno- i wielorodzinnej oraz zagrodowej Tereny wypoczynkowo-rekreacyjne poza miastem	60	50	83	50	45

<sup>1</sup> – pora dnia – przedział czasu odniesienia równy 16 godzinom, <sup>2</sup> – pora nocy – przedział czasu odniesienia równy 8 godzinom



### **2.9.2. Dopuszczalne wartości poziomu hałasu w środowisku zewnętrznym dla terenu gminy Choszczno**

Sformułowanie konkretnych kryteriów poprawności klimatu akustycznego środowiska dla poszczególnych obszarów na terenie Gminy Choszczno wymaga powiązania zapisów przedstawionego wyżej rozporządzenia, podającego wartości dopuszczalne poziomu równoważnego hałasu w środowisku z ustaleniami, dotyczącymi przeznaczenia terenu. Spośród wielu kategorii terenu wyróżnionych w dokonanej inwentaryzacji, tylko część podlega ochronie akustycznej. Należą do nich:

- tereny mieszkaniowe jednorodzinne – dopuszczalny poziom równoważny hałasów komunikacyjnych 55/50 dB (pora dzienna/pora nocna),
- tereny mieszkaniowe wielorodzinne – dopuszczalny poziom równoważny hałasów komunikacyjnych 60/50 dB (pora dzienna/pora nocna),
- tereny zabudowy zagrodowej – dopuszczalny poziom równoważny hałasów komunikacyjnych 60/50 dB (pora dzienna/pora nocna),
- tereny usług związanych z służbą zdrowia i oświatą – dla terenów szpitali w miastach i terenów zabudowy związanej z wielogodzinnym pobytem dzieci i młodzieży (szkoły, internaty) oraz domów opieki – dopuszczalny poziom równoważny hałasów komunikacyjnych 55/50 dB (pora dzienna/pora nocna) oraz dla terenów szpitali poza miastem – dopuszczalny poziom hałasów komunikacyjnych 50/45 dB (pora dzienna/pora nocna),
- tereny pól golfowych – dopuszczalny poziom równoważny hałasów komunikacyjnych 55dB (pora dzienna) dla terenów zlokalizowanych poza miastem,
- tereny parków – dopuszczalny poziom równoważny hałasów komunikacyjnych 55dB (pora dzienna) dla terenów zlokalizowanych poza miastem,
- tereny ogrodów – dopuszczalny poziom równoważny hałasów komunikacyjnych 55/50 dB (pora dzienna/pora nocna) dla terenów zlokalizowanych poza miastem.

Dopuszczalne wartości poziomu równoważnego hałasu pochodzącego od innych źródeł (z wyłączeniem linii elektroenergetycznych i hałasów lotniczych) dla poszczególnych, wyżej wymienionych kategorii terenu, są odpowiednio mniejsze (o 5-10 dB), zgodnie z zapisami obowiązującego rozporządzenia.

### **2.9.3. Identyfikacja głównych źródeł hałasu na terenie gminy**

Najistotniejszy wpływ na warunki akustyczne w środowisku zewnętrznym na terenie gminy ma sieć połączeń komunikacji drogowej i kolejowej, w szczególności drogi wojewódzkie:

- droga nr 151 (dawniej 155) Gorzów Wielkopolski-Choszczno-Recz,
  - droga nr 160 Dobiegniew-Choszczno-Piasecznik,
  - droga nr 175 (dawniej 161) Drawno-Choszczno
- oraz niewielki odcinek drogi nr 122 (dawniej 153) Dolice-Piasecznik.

Drogi nr 151, 160 i 175 przebiegają m.in. przez obszar miasta Choszczna, które aktualnie nie posiada obwodnicy. Ponadto każda z wymienionych dróg przecina tereny mniejszych miejscowości (Zamęcin, Witoszyn, Raduń, Pakość, Piasecznik, Suliszewo, Rzecko). Pozostałe drogi na terenie gminy, to drogi powiatowe o znaczeniu lokalnym.

Zgodnie z dodatkowymi ustaleniami, w opracowaniu ekofizjograficznym ujęto prognozowane zmiany układu komunikacyjnego na terenie Gminy Choszczno. Obejmą one realizację obwodnicy zachodniej, stanowiącej połączenie pomiędzy wiaduktem kolejowym a zbiegiem dróg nr 160 i 151 oraz obwodnicy południowej i wschodniej. Obwodnica południowa połączy, na południe od miasta Choszczna, drogę nr 151 z drogą nr 160, natomiast obwodnica

wschodnia, na południowy-wschód od centrum Choszczna, połączy drogę nr 160 z drogą nr 175 Choszczno-Drawno. Przyjęte do obliczeń natężenie ruchu pojazdów, ustalone na podstawie wyników generalnego pomiaru ruchu w roku 2000, dla wskaźnika wzrostu ruchu drogowego 1,32 w stanie aktualnym i prognozowanym, przedstawiają tabele poniżej. Przewidziana jest również lokalizacja niewielkiego lotniska amatorskiego na południowy-wschód od miasta, na terenie pomiędzy drogą nr 160, a linią kolejową w kierunku Drawna. Założenia dotyczące działania lotniska przyjęte przez analogię do innych obiektów tego typu podano w dalszej części opracowania.

Lokalny wpływ na klimat akustyczny wywierać mogą obiekty przemysłowe i rzemieślnicze. Problemy związane z ich ewentualną uciążliwością winny być eliminowane na podstawie obowiązujących przepisów. Obowiązek podejmowania stosownych działań w tym zakresie spoczywa na powodujących uciążliwości.

#### Natężenie ruchu pojazdów na drogach Gminy Choszczno – stan istniejący

Numer drogi	Odcinek	Liczba pojazdów					
		pora dzienna (6.00-22.00)			pora nocna (22.00-6.00)		
		lekkie	ciężkie	ogółem	lekkie	ciężkie	ogółem
151	kierunek Pełczyce-Choszczno	3308	494	3802	359	63	422
151	Choszczno-wspólny z drogą 160	2584	386	2970	280	50	330
151	Choszczno-kierunek Recz	1374	170	1544	146	26	172
175	Choszczno-kierunek Drawno	1586	196	1782	168	30	198
160	cała-z wyłączeniem odcinka od drogi nr 151 do drogi nr 175	1198	228	1426	134	24	158
160	Choszczno-od drogi nr 151 do drogi nr 175	1818	202	2020	190	34	224
122	granica gminy-Piasecznik	706	125	831	78	14	92

#### Natężenie ruchu pojazdów na drogach Gminy Choszczno – stan prognozowany

Numer drogi	Odcinek	Liczba pojazdów					
		pora dzienna (6.00-22.00)			pora nocna (22.00-6.00)		
		lekkie	ciężkie	ogółem	lekkie	ciężkie	ogółem
151	Pełczyce- wiadukt kolejowy Choszczno-	5293	790	6083	574	101	674
151	wiadukt kolejowy Choszczno-droga nr 160	3520	528	4048	382	67	449
151	Choszczno-odcinek wspólny z drogą nr 160	2880	432	3312	298	53	351
151	Choszczno-Recz	2198	272	2470	234	42	275
175	Choszczno-Drawno	2508	313	2851	269	48	317
160	cała-z wyłączeniem odcinka od drogi nr 151 do drogi nr 175	1917	365	2282	214	38	252
160	odcinka od drogi nr 151 do drogi nr 175	2909	323	3232	304	5	358
122	granica gminy - Piasecznik	1130	200	1330	125	22	147
obwodnica zachodnia	-	3040	448	3488	339	61	400
obwodnica południowa i wschodnia	-	2600	368	2698	281	50	330

Dane dotyczące aktualnego obciążenia linii Krzyż - Stargard Szczeciński, w rozbiu na kategorie pociągów, podano poniżej. Przyjęto, że liczba pociągów kursujących na linii Krzyż-Stargard Szczeciński nie ulegnie istotnym zmianom. Równocześnie zgodnie z planowaną modernizacją linii kolejowej Poznań-Szczecin (E59) założono wzrost prędkości ruchu pociągów pospiesznych i ekspresowych do 160 km/h.

#### Przejazdy pociągów na linii Krzyż – Stargard Szczeciński

Kategoria pociągów	Liczba pociągów		Prędkość ruchu
	pora dzienna (6.00-22.00)	pora nocna (22.00-6.00)	
ekspresowe i pospieszne	24	7	120 km/h
osobowe	20	2	90 km/h
towarowe	38	26	70 km/h

#### 2.9.4. Zasięg oddziaływania źródeł hałasów komunikacyjnych

W tabeli dalej podano minimalne wymagane odległości terenów i obiektów chronionych od osi jezdni, zapewniające ograniczenie wartości równoważnego poziomu hałasu drogowego do wartości dopuszczalnych dla różnych kategorii terenu - kolejno 60/50dB, 55/50dB oraz 50/45dB. (Symbolem 60/50 dB oznaczono teren, dla którego dopuszczalny poziom równoważny hałasu drogowego wynosi w porze dziennej 60 dB, w porze nocnej natomiast 50 dB). Trudniejsze do realizacji dla rozpatrywanych źródeł hałasów komunikacyjnych są normy nocne, stąd to one wyznaczają ograniczenia w użytkowaniu terenu – decydujące znaczenie ma przebieg izofon odpowiadających wartościom dopuszczalnym poziomu równoważnego hałasu w porze nocnej. Ze względu na kategorie terenu podlegające ochronie akustycznej jedynie w porze dziennej, w niezbędnych przypadkach podano również zasięgi oddziaływania hałasu o poziomie przekraczającym wartość dopuszczalną dla pory dziennej.

#### Minimalne odległości od dróg wymagane ze względu na oddziaływanie hałasów drogowych w zależności od kategorii terenu

Numer drogi	Odcinek	Zasięg oddziaływania hałasu drogowego przekraczającego wartości dopuszczalne w środowisku					
		Stan aktualny			Perspektywa		
		Noc $L_{Aeq} = 50$ dB	Noc $L_{Aeq} = 45$ dB	Dzień $L_{Aeq} = 55$ dB	Noc $L_{Aeq} = 50$ dB	Noc $L_{Aeq} = 45$ dB	Dzień $L_{Aeq} = 55$ dB
151	Pełczyce –wiadukt kolejowy Choszczno	60 m	100 m	60 m	80 m	115 m	85 m
151	wiadukt kolejowy Choszczno-droga nr 160				65 m	105 m	75 m
151	Choszczno- odcinek wspólny z drogą nr 160	50 m	100 m	60 m	60 m	100 m	65 m
151	Choszczno - kierunek Recz	40 m	70 m	40 m	40 m	90 m	50 m
175	Choszczno-kierunek Drawno	40 m	80 m	40 m	45 m	90 m	50 m
160	cała-z wyłączeniem odcinka od drogi nr 151 do drogi nr 175	30 m	70 m	40 m	40 m	85 m	60 m
160	Choszczno-od drogi nr 151 do 175	40 m	80 m	40 m	50 m	100 m	60 m
122	granica gminy- Piasecznik	25 m	45 m	30 m	30 m	70 m	40 m

obwodnica zachodnia	-	-	-	-	60 m	105 m	65 m
obwodnica południowa i wschodnia	-	-	-	-	50 m	100 m	60 m

W tabeli poniżej podano minimalne wymagane odległości od osi torów, zapewniające ograniczenie wartości równoważnego poziomu hałasu kolejowego do wartości dopuszczalnych dla różnych kategorii terenu - kolejno 60/50dB, 55/50dB oraz 50/45dB. Podobnie jak w przypadku hałasów drogowych, decydujące znaczenie ma przebieg izofon odpowiadających wartościom dopuszczalnym poziomu równoważnego hałasu w porze nocnej. Podane odległości dotyczą propagacji hałasu w przestrzeni otwartej. Zagadnienia projektowe dotyczące szczegółowych rozwiązań w skomplikowanych wnętrzach urbanistycznych wymagają indywidualnych szczegółowych analiz.

#### Minimalne odległości od linii kolejowej wymagane ze względu na oddziaływanie hałasów kolejowych w zależności od kategorii terenu

Wartość izofony	Zasięg oddziaływania hałasu kolejowego przekraczającego wartości dopuszczalne w środowisku	
	Stan aktualny	Perspektywa
Noc $L_{Aeq} = 50$ dB	450 m	500 m
Noc $L_{Aeq} = 45$ dB	800 m	850 m
Dzień $L_{Aeq} = 55$ dB	200 m	280 m

Określenie zasięgu oddziaływania akustycznego projektowanego lotniska wymaga analizy warunków akustycznych w jego otoczeniu dla najbardziej uciążliwych 6 miesięcy w roku, tj. w okresie od maja do października. Na potencjalną uciążliwość lotniska składają się: hałas startów i lądowań samolotów oraz hałasy związane z przelotami statków powietrznych, dla określonych kierunków lotów. Na potrzeby wstępnej analizy przyjęto 6 operacji startów i 6 operacji lądowań w dniu lotnym, przy około 105 dniach lotnych w rozważanym przedziale czasu (6 miesięcy). Działalność lotniska ogranicza się do pory dziennej. Dla przyjętego skorygowanego częstotliwościowo poziomu mocy akustycznej silnika małego samolotu, wynoszącego ok. 130 dB, przeloty samolotów nie powodują naruszenia wymaganego komfortu akustycznego w środowisku. Na uciążliwość akustyczną obiektu wpływ mają również starty i lądowania samolotów. Oddziaływanie to ma jednak charakter lokalny – zasięg strefy długotrwałego średniego poziomu dźwięku A w porze dziennej 60 dB (zabudowa zagrodowa, zamiejskie tereny rekreacyjne), wynosi około 165 m, natomiast zasięg strefy długotrwałego średniego poziomu dźwięku A w porze dziennej 55 dB – 285 m. **Po uwzględnieniu faktu, że operacje startów i lądowań samolotów nie odbywają się na skrajnych terenach lotniska, oraz lokalizacji najbliższych terenów podlegających ochronie akustycznej (zabudowa mieszkaniowa na północ od linii kolejowej w kierunku Drawna, pole golfowe i niewielkie obszary ogrodów), nie należy spodziewać się konfliktów akustycznych związanych z funkcjonowaniem obiektu.**

#### 2.9.5. Ocena klimatu akustycznego gminy Choszczno w świetle obowiązujących przepisów prawnych

Analiza określonych zasięgów oddziaływania hałasów drogowych i kolejowych podanych w zamieszczonych tabelach oraz mapy inwentaryzacyjnej obszaru gminy prowadzi do stwierdzenia, że w bezpośrednim sąsiedztwie głównych dróg i linii kolejowej klimat akustyczny w wielu przypadkach nie spełnia aktualnych wymogów prawnych. Zarówno na

terenie miasta Choszczna, jak i mniejszych miejscowości, część obiektów i terenów chronionych znajduje się w strefie oddziaływania hałasów komunikacyjnych o poziomach przekraczających wartości dopuszczalne. Zasięg ponadnormatywnych oddziaływań akustycznych wyznaczają izofony odpowiadające dopuszczalnym wartościom poziomu równoważnego hałasu w porze nocnej 50 dB i 45 dB (odpowiednio dla poszczególnych kategorii terenu). Spełnienie wymogów akustycznych w porze nocnej w przypadku rozważanych źródeł hałasu komunikacyjnego pociąga za sobą zachowanie prawidłowych warunków w porze dziennej, w związku z czym izofony odpowiadające dopuszczalnym wartościom poziomu równoważnego hałasu w porze dziennej 60 dB, 55 dB i 50 dB nie zostały naniesione w części kartograficznej. Wyjątek stanowi izofona 55 dB w porze dziennej, która wyznacza możliwe i prawidłowe lokalizacje terenów chronionych, wykorzystywanych jedynie w porze dziennej (tereny zabudowy związanej ze stałym i wielogodzinnym pobytem dzieci i młodzieży takie jak szkoły, pozamiejskie tereny rekreacyjne – np. pole golfowe).

**W strefie przekroczeń dopuszczalnych wartości poziomu równoważnego hałasu w środowisku znajdują się:**

- tereny mieszkaniowe jednorodzinne położone w strefie oddziaływania hałasu drogowego lub kolejowego o wartości poziomu równoważnego w porze nocnej powyżej 50 dB,
- tereny mieszkaniowe wielorodzinne położone w strefie oddziaływania hałasu drogowego lub kolejowego o wartości poziomu równoważnego w porze nocnej powyżej 50 dB,
- tereny usług związanych z służbą zdrowia i oświatą – tereny szpitali w miastach i tereny zabudowy związanej z wielogodzinnym pobytem dzieci i młodzieży (np. szkoły, internaty) oraz domów opieki położone w strefie oddziaływania hałasu drogowego lub kolejowego o wartości poziomu równoważnego w porze nocnej powyżej 50 dB lub w porze dziennej powyżej 55 dB,
- tereny szpitali poza miastem – w przypadku wprowadzenia takich lokalizacji – położone w strefie oddziaływania hałasu drogowego lub kolejowego o wartości poziomu równoważnego w porze nocnej powyżej 45 dB,
- tereny pól golfowych – położone w strefie oddziaływania hałasu drogowego lub kolejowego o wartości poziomu równoważnego w porze dziennej powyżej 55 dB, tereny parków zlokalizowanych poza miastem – położone w strefie oddziaływania hałasu drogowego lub kolejowego o wartości poziomu równoważnego w porze dziennej powyżej 55dB,
- tereny ogrodów poza miastem – położone w strefie oddziaływania hałasu drogowego lub kolejowego o wartości poziomu równoważnego w porze nocnej powyżej 50 dB.

Przypadki nadmiernej ekspozycji na hałas dotyczą najpowszechniej zabudowy mieszkaniowej, m.in. w Choszcznie – części zabudowy jednorodzinnej położonej w zasięgu oddziaływania drogi nr 151 i 160, zabudowy wielorodzinnej i zagrodowej w zasięgu oddziaływania drogi nr 151 (odcinek wiadukt kolejowy-droga nr 160) oraz w zasięgu oddziaływania wspólnego odcinka drogi nr 151 i 160, w mniejszych miejscowościach – Suliszewo, Rzecko, Zamęcin – w rejonie oddziaływania akustycznego dróg nr 175 i 151. Obszary objęte przekroczeniami dopuszczalnych wartości poziomu hałasu zlokalizowane są w niewielkich odległościach od dróg.

**Analiza proponowanego przebiegu obwodnicy południowej i wschodniej** wykazuje, że ze względu na wytyczenie trasy w przeważającej większości na terenach pól i łąk, tj. na terenach nie podlegających ochronie akustycznej, **realizacja inwestycji nie spowoduje konfliktów akustycznych w środowisku. Zachodnie obejście miasta stworzy uciążliwości dla obszarów zabudowy jednorodzinnej** - wskazane jest zastosowanie zabezpieczeń akustycznych w celu ograniczenia uciążliwości dla środowiska do wartości dopuszczalnych.

Większy zasięg terytorialny mają **hałas powodowane eksploatacją linii kolejowej** – są one powodem nadmiernej degradacji klimatu akustycznego przede wszystkim na znacznych obszarach zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i wielorodzinnej na terenie Choszczna. **Przystosowanie linii kolejowej do większych prędkości pogłębi istniejące konflikty akustyczne.**

Wyznaczone wartości poziomu równoważnego hałasu emitowanego przez źródła komunikacyjne, przy aktualnej lokalizacji obiektów chronionych, pozwalają wykluczyć występowanie warunków zagrożenia hałasem (tj. szczególnie drastycznego naruszania wymogów ochrony środowiska akustycznego - przekraczania poziomów progowych hałasu) w odniesieniu do zabudowy mieszkaniowej. Jednakże, precyzyjna diagnoza klimatu akustycznego środowiska wymaga szczegółowej analizy, wykonywanej na potrzeby indywidualnych zagadnień projektowych.

Zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów strefy oddziaływania akustycznego źródeł hałasu dla terenów zabudowanych lub przewidzianych pod zabudowę określa się dla punktów obserwacji na wysokości najbardziej narażonej na hałas kondygnacji (poziom hałasu rośnie z wysokością do pewnej wysokości nad poziomem gruntu). Dla terenów projektowanej zabudowy wysokości te wynoszą 4 m lub 10 m, w zależności od rodzaju zabudowy. Dla tak określonej wysokości punktów obserwacji ekranowanie jest mniejsze niż w pobliżu powierzchni terenu. W przypadku elementów ekranujących o wysokości porównywalnej lub mniejszej od wysokości punktów obserwacji, ich wpływ na propagację hałasu może być niewielki lub nie występuje. W strukturze urbanistycznej Choszczna i mniejszych miejscowości dominuje zabudowa o małych i średnich wysokościach, często o niewielkiej gęstości, stąd jej ekranującego działania nie można przeceniać. Równocześnie obecność zabudowy wprowadza możliwość odbić fali akustycznej od elewacji budynków, wpływającą na podwyższenie wartości poziomu hałasu w punktach obserwacji, zmniejszając efekt ewentualnego ekranowania fali dźwiękowej.

Naturalne bariery zieleni wysokiej mogą wywierać istotny wpływ na propagację hałasu jedynie w przypadku występowania w postaci szerokich i zwartych pasów, nie zmieniających swych własności w poszczególnych porach roku (utrata liści). Ponadto ekranującego działania zieleni dotyczą uwagi przedstawione powyżej. Obecność zieleni na linii źródła hałasu – obserwator ma przede wszystkim znaczenie psychologiczne, które nie znajduje odzwierciedlenia w zmniejszeniu wartości poziomu równoważnego hałasu, a zatem nie wpływa na przebieg izofon.

### **3. Kierunki ochrony wartości i zasobów środowiska kulturowego**

Ustawa *O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 r. zobowiązuje wszystkich obywateli do ochrony dóbr kultury, natomiast samorząd terytorialny zobowiązuje do zapewnienia w tym celu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych.

Generalne cele ochrony obejmujące: ochronę dziedzictwa kulturowego gminy Choszczno, utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów krajobrazu kulturowego i jego struktury, zachowanie i kształtowanie wysokiej jakości środowiska antropogenicznego i zapewnienie jego trwałego użytkowania mogą być osiągnięte poprzez realizację następujących celów szczegółowych:

#### **1. ochrona przestrzennych wartości krajobrazu kulturowego**

- utrzymanie historycznie ukształtowanej struktury osadniczej i sieci dróg;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej struktury wielkoobszarowej gospodarki folwarcznej, leśnej i jeziornej ze skupiskami kolonizacyjnego osadnictwa z XIX w.;
- utrzymanie charakterystycznych przekrojów i nawierzchni istniejącego układu dróg;
- utrzymanie historycznych układów przestrzennych wsi, zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu, wypełnienie tradycyjnej niwy siedliskowej;
- utrzymanie i rewaloryzacja historycznej zabudowy średniowiecznego układu przestrzennego miasta oraz rehabilitacja i rewaloryzacja przestrzeni zdeformowanych i zdegradowanych w okresie powojennym;
- zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym dominant kulturowych i krajobrazowych (kapliczek, krzyży przydrożnych, kamieni milowych itp.);
- kontynuowanie tradycji w kształtowaniu krajobrazu kulturowego i nawiązanie do historycznych i regionalnych rozwiązań w jego kształtowaniu;
- przeciwdziałanie bezplanowej i chaotycznej parcelacji terenu;
- przeciwdziałanie zaśmiecaniu krajobrazu kulturowego nowymi lokalizacjami budowli substandardowych (baraków, tymczasowych pawilonów usługowych, „bud” kempingowych, mało estetycznych obiektów technicznych, agresywnych form reklamy);
- ograniczenie lokalizacji obiektów wymagających makroniwelacji i znacznych przekształceń topografii terenu,

#### **2. ochrona wartości obiektów kultury materialnej**

- ochrona przed dewastacją wartościowych stanowisk archeologicznych;
- utrzymanie i eksponowanie grodzisk i cmentarzysk posiadających charakterystyczną formę krajobrazową;
- zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym: kościołów, szkół, obiektów usługowych, produkcyjnych, zespołów dworsko-folwarcznych, wpisanych i nie wpisanych do rejestru zabytków oraz zewidencjonowanej zabudowy zagrodowej i innych elementów zagospodarowania i wyposażenia miejscowości;
- utrzymanie i eksponowanie: układów przestrzennych siedlisk, pomników i krzyży, kamieni milowych, urządzeń technicznych i komunikacyjnych;
- utrzymanie i wyeksponowanie układów komponowanej zieleni parków, cmentarzy oraz obsadzeń przydrożnych i śródpolnych;
- utrzymanie i eksponowanie wartości zabudowy historycznej, jej proporcji, formy, typu dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa, materiału budowlanego;
- zapobieganie w powstawaniu ubytków w zabudowie historycznej i stwarzanie warunków do ich ponownej zabudowy;

- estetyzacja i waloryzacja zabudowy i zagospodarowania terenów „współczesnych” osiedli blokowych w tym „popegerowskich” oraz współczesnej zabudowy techniczno-produkcyjnej;
- kształtowanie wysokich walorów estetycznych nowej zabudowy mieszkalnej, rekreacyjno-turystycznej i produkcyjnej,

### **3. upowszechnienie wartości niematerialnych środowiska kulturowego gminy Choszczno**

- utrzymanie historycznego nazewnictwa miejscowości i obiektów topograficznych;
- popularyzacja historii gminy;
- wspomaganie edukacji historycznej poprzez przygotowanie stosownych materiałów pomocniczych.

Na podstawie obecnie obowiązujących przepisów szczególnych, praktyki i wytycznych służb i środowisk konserwatorskich zaleca się stosowanie niżej wymienionych zasad:

#### **3.1. Zasady ochrony obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków**

- 1) Ustala się utrzymanie wszystkich zabytkowych obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków.
- 2) Ustala się zachowanie dobrego stanu technicznego i estetycznego tych obiektów - wszelkie prace remontowe i konserwatorskie zewnętrzne i wewnętrzne wymagają wykonania projektu i uzgodnionego z organem właściwym ds. ochrony zabytków. Należy także utrzymać właściwy stan estetyczny otoczenia tych zabytków, w tym: zieleni, małej architektury i zagospodarowania posesji sąsiadujących.
- 3) Na obszarach wpisanych do rejestru zabytków likwidacja obiektów budowlanych oraz drzewostanu i zmiana zagospodarowania terenu wymaga zgody organu właściwego ds. ochrony zabytków.
- 4) Na obszarach wpisanych do rejestru zabytków lokalizacja nowych obiektów oraz przekształcenia obiektów istniejących winno być poprzedzone wydaniem decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, uzgodnionej z organem ds. ochrony zabytków.
- 5) Odbudowa dworów lub zabudowa terenu podworskiego przy parkach wpisanych do rejestru zabytków wymaga wykonania projektu w oparciu o studium historyczno – konserwatorskie zespołu i uzyskania pozytywnej opinii organu ds. ochrony zabytków.
- 6) Zagospodarowanie parków zabytkowych winno być poprzedzone szczegółową inwentaryzacją i wytycznymi organu ds. ochrony zabytków.

W części II niniejszego opracowania przedstawiono wykaz obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków a także wykaz obiektów, które będą umieszczone w gminnej ewidencji zabytków.

Stosunkowo niewielka liczba obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków nie gwarantuje realizacji podstawowych celów ochrony dóbr kultury, w związku z czym nie ulega wątpliwości konieczność poszerzenia tej listy. Analiza i ocena walorów środowiska kulturowego wskazuje, że wiele obiektów należy wpisać do rejestru, co winno nastąpić w drodze specjalistycznych prac i procedur służb konserwatorskich.

Na terenie miasta należy doprowadzić do dużo szerszego objęcia wpisem do rejestru zabytków najwartościowszych obiektów architektonicznych i zespołów urbanistycznych.

W części II opracowania wytypowano obiekty i tereny, które winny być wpisane do rejestru zabytków, a reszta winna być objęta ochroną konserwatorską.



Obiekty przewidziane do wpisu do rejestru zabytków i objęcia ochroną konserwatorską (ewidencja) winny być na wniosek organu d.s. ochrony zabytków oznaczone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, jako obiekty zabytkowe nie wpisane do rejestru – chronione prawem miejscowym.

### **3.2. Zasady ochrony stanowisk archeologicznych**

- 1) W obrębie lub bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska archeologicznego winna obowiązywać zasada zgłaszania służbie archeologiczno – konserwatorskiej zamiarów podejmowania prac ziemnych związanych z wykonywaniem głębokich wykopów, robót melioracyjnych, budową tras komunikacyjnych i instalacji infrastruktury podziemnej oraz w przypadku podejmowania zalesień użytków rolnych.
  - 2) Na obszarach ochrony stanowisk archeologicznych należy ograniczyć użytkowanie terenu do dotychczasowego, o ile nie zostało ono zakwalifikowane jako niszczące, zachowanie zastanej topografii oraz warstw gruntowych w stanie niezmienionym.
  - 3) Zmiany sposobu użytkowania terenów w granicach obszarów kulturowych obserwacji archeologicznej oraz wykonanie prac niwelacyjnych lub ziemnych należy uzgadniać z właściwym organem ds. ochrony zabytków, który może zażądać przeprowadzenia archeologicznych badań ratowniczych lub nadzoru archeologicznego nad prowadzonymi pracami.
  - 4) Na terenie stanowisk wpisanych do rejestru zabytków wg części II niniejszego opracowania należy dopuścić wyłącznie prace archeologiczno – konserwatorskie i ograniczone inwestycje związane z ekspozycją i ochroną tych stanowisk.
- Na rysunku studium zaznaczono wszystkie stanowiska archeologiczne wg dokumentacji „Zasób archeologiczny gminy Choszczno”, ujęte w granice obszarów kulturowych wpisanych do rejestru zabytków i obserwacji archeologicznej.

Zastosowano oznaczenia:

**S t r e f a „W.I.”** - pełnej ochrony archeologiczno-konserwatorskiej, wykluczającej wszelką działalność inwestycyjną i inną. Strefa „W.I.” obejmuje stanowiska wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji służby ochrony zabytków.

#### **Obowiązujące rygory w strefie „W.I.”:**

1. Zakaz wszelkiej działalności inżynierskiej, budowlanej i innej związanej z pracami ziemnymi (np. kopanie studni, melioracji, karczunku i nasadzenia drzew itd.).
2. Zachowanie istniejącego układu topograficznego wraz z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków i ujętymi w ewidencji.
3. W przypadku podjęcia jakiejkolwiek działalności na terenie objętym granicami strefy, a wynikającej ze sposobu użytkowania terenu obowiązuje występowanie o szczegółowe wytyczne do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

**S t r e f a „W.II.”** - częściowej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, dopuszczającej inwestowanie pod określonymi warunkami. Strefa „W.II.” obejmuje stanowiska ujęte w ewidencji służby ochrony zabytków.

#### **Obowiązujące rygory w strefie „W.II.”:**

1. Zachowanie stanowiska ujętego w ewidencji służby ochrony zabytków.
2. Uzgadnianie i opiniowanie wszelkich poczynań inżynierskich, budowlanych i innych przez służbę ochrony zabytków. Obowiązuje każdorazowo występowanie o szczegółowe wytyczne konserwatorskie i opinie przed podjęciem decyzji o jakiejkolwiek działalności.

3. W przypadku podjęcia decyzji o realizacji inwestycji na terenie objętym granicami strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych obowiązuje przeprowadzenie badań ratunkowych na koszt Inwestora, wyprzedzających proces przygotowania inwestycji. Właściciele, użytkownicy terenu i inwestorzy zobowiązania są do zawiadomienia służby ochrony zabytków o podjęciu działań inwestycyjnych związanych z pracami ziemnymi z wyprzedzeniem minimum miesięcznym w celu umożliwienia wykonania archeologicznych badań ratunkowych oraz zsynchronizowania robót inwestycyjnych z nadzorem archeologiczno-konserwatorskim. Badania archeologiczne mają charakter sezonowy, w okresie od maja do końca września.
4. Rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją inwestycji uzależnia się od uzyskania stosownego zezwolenia od służby ochrony zabytków.

**Strefa „W.III.”** - ograniczonej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, polegającej na prowadzeniu interwencyjnych badań archeologicznych w przypadku podejmowania prac ziemnych. Strefa „W.III.” obejmuje stanowiska ujęte w ewidencji służby konserwatorskiej.

**Obowiązujące rygory w strefie „W.III.”:**

1. Uzgadnianie i opiniowanie wszelkich poczynań inżynierskich, budowlanych i innych podejmowanych w obrębie granic strefy ochrony stanowiska archeologicznego przez służbę konserwatorską.
2. W przypadku podjęcia decyzji o realizacji inwestycji obowiązuje przeprowadzenie badań ratunkowych na koszt Inwestora. Właściciele, użytkownicy terenu i inwestorzy zobowiązania są do zawiadomienia służby ochrony zabytków o podjęciu działań inwestycyjnych, remontowych lub innych związanych z robotami ziemnymi z wyprzedzeniem minimum 2-tygodniowym
3. Rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją inwestycji uzależnia się od uzyskania stosownego zezwolenia od służby ochrony zabytków. Badania archeologiczne mają charakter sezonowy, w okresie od maja do października.

**3.3. Zasady ochrony przestrzennych walorów kulturowych krajobrazu**

- 1) Należy utrzymać rolnicze użytkowanie terenów otwartego krajobrazu rolniczego.
- 2) Należy utrzymać harmonijny krajobraz w obszarach widoczności z ciągów komunikacyjnych i punktów widokowych.
- 3) Należy zachować istniejące i wprowadzać nowe zadrzewienia śródpolne.
- 4) Należy zachować i eksponować krzyże i kapliczki przydrożne oraz kamienie milowe.
- 5) Należy utrzymać przebieg i przekrój dróg krajobrazowych, odnawiać obsadzenia tymi samymi gatunkami drzew, utrzymywać w sprawności technicznej nawierzchni utwardzonych.
- 6) Należy ograniczać lokalizację poza terenami zabudowanymi wolnostojących nośników reklamowych.
- 7) Zaleca się przywracanie i realizację nowych nawierzchni brukowych ulic i dróg z miejscowego kamienia polnego.

**3.4. Zasady ochrony walorów kulturowych układów przestrzennych i zabudowy jednostek osadniczych**

- 1) Wskazaniem jest odtwarzanie zabudowy i zagospodarowania w układzie rozproszonym, bezpośrednio na miejscach udokumentowanej tradycji siedliskowej oraz na nowych terenach w sposób nawiązujący do tradycyjnych form lokalizacji.
- 2) W granicach tradycyjnej niwy siedliskowej wsi o cennych układach ruralistycznych, dla których zaproponowano ochronę układu urbanistycznego, należy dążyć do zachowania tradycyjnego podziału parcelacyjnego i lokalizacji siedlisk w układzie

ulicowym, dopuszcza się jedynie podział szerokich działek prostopadle do ulicy (drogi) z szerokością frontu pozwalającą na zlokalizowanie w linii zabudowy budynku w formie regionalnej.

- 3) Należy zachować jak najliczniej zewidencjonowaną, wartościową zabudowę wiejską, utrzymanie budynków w dobrym stanie technicznym, ograniczenie zmian bryły, detalu architektonicznego, rozmiarów i podziałów stolarki oraz pozostałego wystroju naprawy i odtwarzania.
- 4) Zaleca się realizację nowej zabudowy w gabarytach i na lokalizacji zabudowy dotychczasowej, w nawiązaniu do usuniętej lub w oparciu o typ zabudowy regionalnej.
- 5) Zaleca się adaptację zabudowy gospodarczej na cele mieszkalne lub usługowe budynków mieszkalnych z podkreśleniem ich dotychczasowej funkcji i formy, w tym zachowaniu kształtu dachu i materiału pokrycia.
- 6) Na terenach jednostek osadniczych należy zabronić lokalizacji wolnostojących nośników reklam na tle zabytkowych, proponowanych do wpisu do rejestru zabytków.

### **3.5. Wskazane do realizacji regionalne cechy zabudowy i zagospodarowania**

- 1) Zabudowa mieszkalna winna cechować się:
  - a) Lokalizacją wg zasady dominującej w danej miejscowości;
  - b) Przy adaptacji i modernizacji budynków istniejących oraz wnoszeniu nowej zabudowy mieszkalnej należy dążyć do zachowania następujących cech typowych dla zabudowy regionu południowego Pomorza:
    - rzut budynku prostokątny bez dobudówek o proporcjach 1 do 2 (druga kondygnacja w ramach poddasza);
    - wysokość budynku 1 – 2 kondygnacji. Dopuszcza się do 3 kondygnacji jeżeli zabudowa nawiązuje do istniejącej;
    - dach dwuspadowy o spadku połaci ok. 40 – 50 °
    - krycie budynków materiałami nie powodującymi dysharmonii z istniejącym budownictwem na danym terenie;
    - symetryczna lub prawie symetryczna kompozycja otworów na elewacji frontowej;
    - zaznaczony cokół budynku;
    - nieznacznie wysunięty okap;
    - użycie w elewacji frontowej i szczytowych cegły licowej lub podobnych materiałów elewacyjnych.
    - należy dążyć do stosowania tradycyjnych rozwiązań materiałowych, w tym kolorystykę występującą lokalnie w miejscowości.
- 2) Budynki użyteczności publicznej, w tym samodzielne sklepy, remizy, obiekty gastronomiczne, sportowe i inne winny być projektowane indywidualnie, w wielkości i formach nawiązujących do budownictwa tradycyjnego,
- 3) Zalecane jest używanie kamienia polnego, kamienia ciosanego lub kostki kamiennej do wykonywania nawierzchni podjazdów i dziedzińców, budowy murów oporowych i ogrodzeń lub ich części.
- 4) Wskazane jest stosowanie różnych odmian parkanów drewnianych, drewnianych i metalowych bram i furtek, należy ograniczyć ogrodzenia z siatki, prętów zbrojeniowych, płyt betonowych i ogrodzeń lub ich części.

Nowa zabudowa mieszkalna i gospodarcza, dotycząca lokalizacji nowego siedliska rolnego, budynków użyteczności publicznej, usług i działalności gospodarczej nie musi spełniać warunku nawiązania do form regionalnych o ile usytuowanie zabudowy pozostaje trwale poza strefą widoczności z dróg publicznych, szlaków turystycznych i punktów widokowych.

### **3.6. Wnioski**

W materiałach pomocniczych do studium „Studium wartości kulturowych gminy Choszczno” oraz „Zasób archeologiczny gminy Choszczno” zastosowano tradycyjne ustalenia, które mogą być pomocne dla służb konserwatorskich i są zgodne ponadto z oznaczeniami przyjętymi w „Planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego”.

Zastosowano następujące oznaczenia:

#### **strefa „A” - ścisłej ochrony konserwatorskiej**

Jest to obszar uznany za materialne świadectwo historyczne, na którym dawny układ przestrzenny lub jego elementy zachowały się w stanie nienaruszonym lub nieznacznie zniekształconym. W strefie tej zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich nad wszelką działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową.

#### ***ochronie podlega:***

- rozplanowanie ulic i placów oraz ich zachowane oryginalne nawierzchnie;
- historyczne linie zabudowy;
- historyczne granice działek i szerokości frontów zabudowy;
- istniejąca zabudowa o walorach zabytkowych (wpisana do rejestru zabytków lub zakwalifikowana do rejestru);
- historyczne formy zabudowy;
- zieleń komponowana, jej układ i skład gatunkowy;
- mała architektura (ogrodzenia, bramy, pomniki);

#### ***warunki ochrony:***

- obowiązuje trwale zachowanie historycznego układu przestrzennego ze wszystkimi elementami (drogi, place, linie zabudowy, kompozycja wnętr architektonicznych i krajobrazowych);
- ochrona, konserwacja i rewaloryzacja zachowanych, głównych elementów układu przestrzennego;
- usunięcie lub przebudowa obiektów dysharmonizujących;
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej ;
- wszelka działalność budowlana wymaga zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- obowiązuje wymóg konsultowania i uzyskania zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wszelkich zmian i podziałów nieruchomości oraz przebudowy, rozbudowy i remontów wszelkich obiektów będących w strefie.

#### **strefa „B” - ochrony konserwatorskiej**

Obszar ochrony układów przestrzennych lub ich fragmentów, w obrębie których czytelne jest historyczne rozplanowanie oraz zabudowa o lokalnych wartościach kulturowych. W strefie tej wprowadza się wymóg konsultowania i uzgodnienia z Urzędem Ochrony Zabytków wszelkich działań inwestycyjnych.

#### ***ochronie podlega:***

- rozplanowanie ulic i placów (z uwzględnieniem możliwości zachowania pierwotnych nawierzchni);
- historycznie ukształtowane działki siedliskowe, ze szczególnym uwzględnieniem szerokości frontów poszczególnych parceli;
- rozplanowanie zabudowy poszczególnych zagród i charakterystycznego usytuowania domu mieszkalnego;

- architektoniczna forma zabudowy (istniejącej i uzupełniającej): gabaryty, kształty dachów, zasadnicza kompozycja elewacji;
- zieleń komponowana (obsadzenie ulic, starodrzew w obrębie siedlisk) – układ i skład gatunkowy.

**warunki ochrony:**

- utrzymanie zasadniczych elementów historycznego układu przestrzennego;
- rewitalizacja i modernizacja obiektów o wartościach kulturowych;
- docelowe usunięcie lub przebudowa obiektów dysharmonizujących;
- nowe obiekty należy dostosować do historycznej kompozycji przestrzennej oraz architektonicznych form zabudowy, występujących w obrębie miejscowości;
- obowiązuje wymóg konsultowania i uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich działań inwestycyjnych w zakresie:
  - budowy nowych obiektów,
  - kształtowania zabudowy o określonych gabarytach i bryle,
  - przebudowy i remontów, a także zmiany funkcji obiektów figurujących w wykazie zabytków architektury i budownictwa,
  - zmian historycznie ukształtowanych wnętrz ruralistycznych,

**strefa „K” – ochrony krajobrazu kulturowego**

Krajobraz integralnie związany z zespołem zabytkowym lub obszary ukształtowane w wyniku działalności ludzkiej – parki, cmentarze, aleje. Tereny te mogą stanowić również integralną część obszarów chronionych strefą „A” lub „B”, jako rodzaj zabezpieczenia i ekspozycji form tradycyjnych.

**ochronie podlega:**

- historycznie ukształtowana granica parków, cmentarzy i ogrodów przydomowych;
- kompozycja zieleni: rozplanowanie i skład gatunkowy;
- układ dróg i alejek w obrębie parków i cmentarzy;
- mała architektura: ogrodzenia, bramy;
- nagrobki, krzyże, ogrodzenia kwater i inne zachowane elementy urządzenia cmentarzy.

**warunki ochrony:**

- zachowanie historycznych granic założeń krajobrazowych;
- utrzymanie integralności zespołów pałacowo-parkowych, parków, cmentarzy i alei (nie należy dzielić tych obszarów na działki użytkowe);
- rewitalizacja zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego, np. ubytki w zadrzewieniu uzupełniać tymi samymi gatunkami drzew, zaleca się także stosowanie gatunków trwałych i długowiecznych;
- gdy nie przewiduje się prac renowacyjnych należy pozostawić zbiorowisko naturalnej sukcesji przyrodniczej (np. zdewaloryzowane założenia cmentarne);
- prace melioracyjne winny dążyć do odtworzenia dawnego systemu wodnego oraz zachowania naturalnych zadrzewień nad brzegami cieków wodnych;
- obiekty kubaturowe na terenie parków mogą być lokalizowane tylko na miejscu dawnej zabudowy, przy odpowiednim wkomponowaniu w historyczne założenia krajobrazowe;
- uporządkować tereny dawnych (ob. nieużytkowanych) cmentarzy, a zachowane zabytki sepulkralne zabezpieczyć – np. w formie lapidarium;

- wszelkie prace renowacyjne, porządkowe, wycinki drzew wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, a w przypadku założeń wpisanych do rejestru zabytków – zezwolenia WKZ.

Szczegółowe zasady ochrony określają powyższe opracowania, które są materiałami pomocniczymi do niniejszego studium.

Należy zwrócić jednak uwagę, że stosowanie ich w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego musi uwzględniać obowiązujące w Polsce przepisy. Należy przyjąć zasadę, że ustanowienie wszelkich form ochrony środowiska kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego będzie następowało na wniosek służb d.s. ochrony zabytków, chyba że przepisy szczególne rozstrzygną inaczej.

### **3. 7. Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji.**

W niniejszym studium określono obszary przekształceń i rehabilitacji dla terenów o dużych wartościach kulturowych, które uległy zniszczeniu lub zatarciu oraz współczesnych terenów osiedlowych o niskich walorach przestrzennych (osiedla blokowe w mieście i tzw. popegeerowskie na terenach wiejskich). Rekultywacji podlegają dawne tereny eksploatacji powierzchniowej kopalni (w tym nielegalne), dawne wysypiska odpadów (w tym nielegalne) oraz dawne tereny wojskowe (poligonowe).

### **4. Rozwój demograficzny gminy**

Prognoza demograficzna dla miasta i gminy Choszczno opracowana w oparciu o występujące trendy zakłada:

- 1) dla obszarów wiejskich gminy – wzrost liczby mieszkańców maksymalnie do 7200 w 2015 roku;
- 2) dla miasta Choszczna - wzrost liczby ludności maksymalnie do ok. 17000 w 2015 roku przy zachowaniu obecnych trendów rozwojowych.

### **5. Kierunki rozwoju mieszkalnictwa i usług**

#### **5.1. Mieszkalnictwo**

Obecne warunki zamieszkania (np. średnia pow. użytkowa mieszkania / 1 osobę) ocenia się na średnim poziomie. Jednak mogą się one zdecydowanie pogarszać przy utrzymaniu obecnego niewielkiego ruchu budowlanego – przede wszystkim dotyczy to miasta. W tej sytuacji bardzo ważnym problemem jest zaktywizowanie budownictwa mieszkaniowego, i to we wszystkich jego formach.

Prognoza rozwoju ludnościowego docelowo do około 24 200 mieszkańców wymaga wyznaczenia nowych terenów dla realizacji ok. 500 - 700 mieszkań w zabudowie jedno- i wielorodzinnej. W przypadku poszczególnych wsi dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych wyznaczono w rysunku Studium wielofunkcyjne tereny rozwojowe o odpowiedniej wielkości.

Główne tereny dla tej zabudowy wyznaczono w mieście Choszcznie, we wschodniej i północnej jego części. Spore rezerwy terenów pod budownictwo mieszkaniowe tkwią w obszarach już zainwestowanych także w śródmieściu miasta. Na terenach wiejskich mieszkalnictwo w intensywniejszych formach będzie rozwijało się we wsiach Raduń Korytowo, Suliszewo i Zamęcinie. Bardziej ekstensywne formy zabudowy mieszkaniowej, w tym budownictwo rezydencjonalne rozwijać się będzie we wszystkich pozostałych wsiach. Zauważalny jest proces adaptacji starych budynków, zagród, zabudowań gospodarczych na tzw. „drugie domy” przez przybyszów z „miasta”.

Ponieważ polityka mieszkaniowa w gminie musi być polityką dla wszystkich potrzebujących mieszkanie, Studium oferuje różnorodne formy mieszkalnictwa, stosownie do potrzeb mieszkańców:

- mieszkalnictwo wielorodzinne realizowane w systemie spółdzielczym lub towarzystw budownictwa społecznego a w przyszłości w systemie deweloperskim,
- mieszkalnictwo jednorodzinne o średnich standardach, oraz
- mieszkalnictwo jednorodzinne o podwyższonych standardach urbanistyczno – architektonicznych.

Ze względów ekonomicznych i z uwagi na strukturę wieku mieszkańców można przypuszczać, że największym popytem będą się cieszyły mieszkania o średnim standardzie. W tym też kierunku będzie zmierzać polityka mieszkaniowa prowadzona przez gminę.

Poprawa warunków mieszkaniowych wiąże się także z określeniem i realizacją polityki mieszkaniowej wobec słabszych ekonomicznie mieszkańców miasta i wsi, biorąc pod uwagę skalę prywatyzacji mieszkań komunalnych, budowę nowych budynków komunalnych i możliwości rehabilitacji starych zasobów mieszkaniowych.

W tym przypadku przedsięwzięcia rewaloryzacyjne nie mogą ograniczać się tylko do substancji mieszkaniowej, ale także uwzględnić otoczenie (uspokojenie ruchu, wprowadzenie zieleni wypoczynkowej) oraz wskazać działania umożliwiające wprowadzenie, nawet kosztem ilości mieszkań, wysokostandardowych usług ogólnomiejskich w zabudowie centrum miasta.

Rozwój mieszkalnictwa związany jest z koniecznością opracowania planów miejscowych dla terenów przewidzianych na ten cel. Podnoszenie atrakcyjności i dostępności planowanych terenów mieszkaniowych nastąpi w wyniku wyposażenia ich w infrastrukturę techniczną, przy preferencji w mieście - dla zorganizowanego budownictwa indywidualnego i taniego budownictwa czynszowego.

Niebagatelne rezerwy dla realizacji nowych lokali mieszkalnych tkwią w istniejącej zabudowie, zarówno tej historycznej jak i współczesnej. Poddasza, zabudowania gospodarcze towarzyszące zabudowie mieszkaniowej mogą być z powodzeniem adaptowane na cele mieszkalne, co przyczyni się do poprawy estetyki tych budynków. Podobnie współczesne budownictwo „blokowe” wymagające i tak modernizacji i waloryzacji, może być poprzez nadbudowy i rozbudowy źródłem nowych lokali. Tego typu inwestycje znane są nam z Europy Zachodniej, gdzie wpływy uzyskane ze sprzedaży nowych lokali finansują pozostałe działania modernizacyjne i (re)waloryzacyjne.

Polityka mieszkaniowa gminy jest realizowana na podstawie niedawno opracowanego wieloletniego programu gospodarowania zasobem mieszkaniowym.

## **5.2. Usługi**

Głównym celem w tej sferze powinno być podniesienie standardu usług istniejących, przede wszystkim społecznych, także tworzenie warunków dla rozwoju usług komercyjnych, a wszystko to w połączeniu z rozwojem terenów mieszkaniowych.

Prestiżową dla miasta sprawą jest rozwój usług ponadlokalnych związanych z wykształceniem silnego ośrodka regionalnego. Oprócz usług w takim przypadku standardowych (administracja, finanse, handel, gastronomia, kultura) Studium proponuje podjęcie działań na rzecz wykreowania Choszczyna jako:

- regionalnego ośrodka obsługi biznesu
- regionalnego ośrodka szkolnictwa średniego i policealnego - na bazie już szeroko rozwiniętych usług, z uwzględnieniem potrzeb rynku pracy i specyfiki regionu,
- ponadregionalnego ośrodka turystyczno – wypoczynkowego z szeroką bazą obsługi ruchu turystycznego.

Studium wskazuje na ten cel tereny w ramach obszarów strategicznych wyznaczonych w mieście i gminie.

Rozwój szeroko rozumianych usług, przede wszystkim ukierunkowanych na turystykę i wypoczynek oraz wszystko to co się z tym łączy – handel, gastronomia, budownictwo pensjonatowe, itp. – wiąże się z wzrostem miejsc pracy, co w gminie Choszczno jest szczególnie ważne.

Rozwój przestrzenny tej sfery dotyczyć będzie:

- przygotowania różnorodnej oferty nowych terenów dla usług ponadlokalnych w mieście (dla ośrodków administracyjno – usługowych, centrum finansowo – usługowego),
- przekształceń jakościowych dotychczasowych obiektów usługowych poprzez, poprawę wystroju architektoniczno – plastycznego drogą modernizacji i remontów oraz zastosowanie różnorodnych ułatwień dla klientów,
- stwarzanie sprzyjających warunków lub pewnych ograniczeń (poprzez stosowne zapisy planów miejscowych) dla rozwoju usług komercyjnych, a tym samym sterowanie ich rozwojem zgodnie z występującym zapotrzebowaniem lub interesem gminy.

Realizacja zasady równego dostępu mieszkańców do usług bytowych powinna odbywać się poprzez:

- niwelowanie różnic w wyposażeniu w usługi handlu, gastronomii, rzemiosła usługowego, kultury i sportu poszczególnych wsi i części miasta,
- realizację zakładanej sieci placówek oświatowych – szkół podstawowych, gimnazjum i przedszkoli, zgodnie z występującą strukturą demograficzną, przy czym należy pamiętać, że za 5 – 10 lat może wystąpić wtórny wyż demograficzny (dzieci obecnego wyżu demograficznego z lat 1976 – 1985),

Idei organizacji usług przedstawionej na wstępie służy zaproponowana w studium następująca hierarchia przestrzeni publicznych - ośrodków usługowych w mieście:

PP1 - tereny głównego centrum miasta - historyczne śródmieście, skupiające wszystkie prestiżowe usługi ogólnomiejskie i ponadlokalne związane z regionalną funkcją Choszczna,

PP2 - tereny nowego centrum administracyjno – usługowego w ramach północnych terenów rozwojowych,

Główne centrum miasta – historyczne śródmieście, pełnić będzie nadrzędną rolę polegającą na centralizowaniu struktury miejskiej, tworzeniu więzi społecznych, tworzeniu wizytówki miasta – jego obrazu i nastroju jako centrum ogólnomiejskie z przeważającym udziałem lokowania usług centrotwórczych

Dla zorganizowanego handlu typu hurt i wielkoprzestrzenny handel wielobranżowy (powyżej 1000 m<sup>2</sup>) można przewidywać lokalizacje na obszarach miasta jeszcze nie zagospodarowanych jedynie drogą miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W centrum miasta należy ograniczyć wielkość nowych lokali handlowych do powierzchni sprzedażowej nie większej niż 300 m<sup>2</sup>.

Na terenach wsi usługi można lokalizować na całym obszarze rozwojowym jednostek osadniczych, o ile nie kolidują z innymi funkcjami terenów. Należy jednak dążyć do scentralizowania usług bytowych w ośrodkach położonych centralnie w stosunku do zabudowy mieszkaniowej, wprowadzając wyważoną różnorodność branż. Ośrodki takie powinny powstać przede wszystkim w Wardyniu, Korytowie, Suliszewie, Zamęcie.

Obiekty usługowe należy projektować z wyposażeniem dla niepełnosprawnych, w otoczeniu zieleni oraz z miejscami do parkowania pojazdów.



## **6. Kierunki rozwoju działalności gospodarczej**

### **6.1 . Pożądane kierunki rozwoju rolnictwa i leśnictwa**

Gospodarka rolna gminy podlega przeobrażeniom systemowym podobnie, jak gospodarka kraju. W ostatnim okresie wystąpiły zjawiska i sytuacje charakteryzujące okres transformacji to jest:

- wzrost udziału sektora prywatnego w użytkowaniu gruntów,
- wzrost średniej powierzchni gospodarstwa rolnego,
- spadek zużycia nawozów mineralnych,
- pojawienie się bezrobocia na wsi,
- powiększenie się powierzchni odłogów i ugorów na gruntach ornym.

Gospodarka rolna gminy, aby sprostać wymogom zmieniającego się systemu powinna nadal się przekształcać, mimo trudnej sytuacji społecznej określanej mianem "strukturalnego bezrobocia".

Przemiany, przebudowa rolnictwa i wsi winny zmierzać w kierunku:

- przebudowy struktury gospodarstw indywidualnych w kierunku gospodarstw efektywnych,
- rozwoju drobnego przemysłu rolnego i przetwórczego, przetwarzającego miejscowe surowce,
- rozwoju działalności pozarolniczej,
- rozbudowy sieci usług produkcyjnych, społecznych i komunalnych.

Dalszy rozwój rolnictwa powinien zostać ukierunkowany na:

- prowadzenie gospodarki rolnej dostosowanej do naturalnych siedlisk
- zaspokojenie potrzeb zmieniającego się popytu.

W odniesieniu do produkcji roślinnej uważa się za właściwe (po rozeznaniu rynku zbytu):

- wprowadzanie nowych upraw w oparciu o lekkie gleby, a jednocześnie wymagających większej pracochłonności,
- odtwarzanie upraw dawnych polskich kultur rolnych jak len, konopie, gryka
- wprowadzanie plantacji dla potrzeb przemysłu farmaceutycznego i zielarskiego np. róża, bez czarny, wiesiołek, leszczyna.

Natomiast w odniesieniu do hodowli zwierząt, proponuje się następujące kierunki rozwoju:

- utrzymanie produkcji trzody chlewnej, z wykluczeniem rozwoju ferm bezściółkowych
- wprowadzanie hodowli uzupełniających takich jak: hodowla koni, kóz, owiec, królików, pszczoł i jedwabników.

Ważną dziedziną towarzyszącą rozwojowi rolnictwa w gminie powinna być przedsiębiorczość okołorolna i obsługa rolnictwa. W tej sferze zachodzi także proces przemian. Należy wspierać i ułatwiać powstawanie zakładów przetwórczych rolno-spożywczych, które współpracować będą z producentami żywności. Szczególnie wskazany jest rozwój małych wytwórni (np. masarnie, ubojnie, kwaszarnie, kaszarnie, gorzelnie) oraz różnych form przechowywania (punkty skupu, suszarnie, chłodnie, konfekcjonowanie).

Ponadto ważną sprawą dla gospodarki gminy i dla miejscowych producentów jest utworzenie lokalnej giełdy płodów rolnych i leśnych - targowiska w obszarze miasta, które zaopatrzy mieszkańców i turystów w zdrową miejscową żywność.

## Gospodarka leśna.

W zakresie gospodarki leśnej zakłada się zwiększenie w perspektywie powierzchni leśnej.

Nowe zalesienia powinny odbywać się na powierzchni całej gminy i obejmować głównie śródleśne użytki rolne, zbocza dolin rzecznych, zróżnicowane tereny strefy czołowomorenowej. Predysponowane pod zalesienia są tereny pokryte glebami niskich klas.

Dążyć należy do wyrównania granic rolno leśnych.

Nie można zalesiać obszarów wyznaczonych w studium jako punkty widokowe i panoramy krajobrazowe, obszary podlegające ochronie (środowisko przyrodnicze i kulturowe), obszary cenne przyrodniczo. Należy ograniczyć zalesienia enklaw śródleśnych, w szczególności terenów z rozproszoną zabudową, posiadających wysokie walory krajobrazowe.

Zwiększyć należy powierzchnię lasów glebochronnych i wodochronnych w obrębie zboczy i dnach dolin rzecznych.

W trakcie opracowywania planów miejscowych, w których wyznaczone zostaną tereny pod zalesienia, należy uwzględnić konsekwencje wynikające z rozmieszczenia stanowisk archeologicznych oraz punktów i panoram widokowych, a następnie uzgodnić z odpowiednimi instytucjami.

Na rysunku studium określono tereny przeznaczone do zalesienia.

Poniżej zestawiono tereny wnioskowane (na etapie sporządzania studium) przez Nadleśnictwa Choszczno i Drawno do zalesienia:

### Nadleśnictwo Choszczno

Gmina	Obręb ewidencyjny	Nr działki ewidencyjnej	Nr oddziału leśnego	Powierzchnia w ha	Kategoria użytku, klasa
Choszczno	Chęłpa	140/2	77 k	1,25	Rola IV-V
	Stradzewo	49/2	124 d	0,14	Rola VI
	Sławęcín	752/1	129 f	0,27	Rola III
	Sławęcín	753	130 g	5,28	Rola III-VI
	Sławęcín	754/7	131 a	0,75	PS IV
		-II-	131 g	1,69	PS V-VI
	Sławęcín	600/3	132 i	1,62	PS V
		-II-	132 fx	0,52	PS III
		-II-	132 ix	0,27	Rola IV
	Radaczewo	195/1	134 o	3,91	PS IV
	Radaczewo	191/1	134 s	0,12	PS IV
	Stradzewo	759/4	137 a	0,21	PS V
		-II-	137 d	4,54	Rola IV
	Stradzewo	760	138 a	2,56	Rola IV-V
	Radaczewo	770/4	149 w	0,33	Sad PS IV
	Radaczewo	204	151 s	0,68	Łąka V
		-II-	151 t	2,94	PS IV
	Piasecznik	824/1	205 f	1,50	Rola III-IV
	Piasecznik	565	278 l	11,40	Rola IV-V
	Bonin	902/6	289 h	0,17	PS V
	Bonin	905	293 l	2,69	Rola III-V

Obręb	Nr działki	Powierzchnia
Kołki	307	0,47
	312	1,99
	138/5	3,22
	348	20,29
	352	48,88
	133/2	2,46
	135	0,84
	137	1,17
	154	0,67
	155/6	1,22
	304/2	0,32
	304/5	0,45
	304/7	1,42
	309/1	0,79
	310/1	1,03
315/2	1,40	
316/1	1,16	
		Razem: 87,95
Krzowiec		
	31	16,69
Korytowo	105	1,27
	106/3	2,38
		Razem: 3,65

**Razem: 108,29 ha**

W dalszych działaniach należy uwzględnić działalność Lasów Państwowych w zakresie realizacji Krajowego programu zwiększania lesistości. Studium dopuszcza inne lokalizacje zalesień (niewymienione w studium) w ramach realizacji tego programu spełniające wymogi określone wyżej i przepisów odrębnych.

W związku z koniecznością zapewnienia zgodności ustaleń sporządzanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z ustaleniami niniejszego studium, należy traktować za zgodne z niniejszym opracowaniem lokalizację zalesień poza obszarami wyznaczonymi na rysunku spełniającymi wymogi określone wyżej.

**6.2. Kierunki i zasady rozwoju działalności produkcyjnej.**

Generalnym kierunkiem w rozwoju rynku pracy w gminie Choszczno są usługi, przede wszystkim związane z turystyką i wypoczynkiem oraz obsługą ruchu turystycznego. Inwestowanie w ten rodzaj usług może stać się motorem rozwoju miasta i gminy.

Rozwój przestrzenny sfery działalności gospodarczej dotyczyć będzie:

- przygotowania różnorodnej oferty terenów aktywności gospodarczej, drobnego przemysłu i drobnej wytwórczości w mieście i wybranych wsiach gminy, w sposób pozwalający na

harmonijne wpasowanie się w krajobraz oraz zniwelowanie uciążliwości dla środowiska przyrodniczego.

- rozwoju jakościowego i umiarkowanego rozwoju przestrzennego tej funkcji w wielofunkcyjnych jednostkach osadniczych.

Natomiast działania gminy powinny być ukierunkowane na:

- pobudzanie i wspomaganie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości poprzez:
  - udostępnianie terenów pod aktywność gospodarczą drogą opracowania planów miejscowych oraz modernizacja, konserwacja i rozwój gminnej sieci drogowej i infrastruktury technicznej,
  - aktywizację rolnictwa we wszystkich jego formach, z wykluczeniem uciążliwych dla środowiska,
  - stosowanie ułatwień w dostępie do określonych zasobów (np. ulgi i zwolnienia podatkowe) szczególnie dla inwestorów w sposób znaczący oddziałujących na lokalny rynek pracy (tworzących nowe miejsca pracy,
  - aktywizację zawodową bezrobotnych poprzez:
  - wspomaganie działań w zakresie dokształcania i przekwalifikowania bezrobotnych, organizowanie kursów zawodowych umożliwiających dostosowanie kwalifikacji bezrobotnych do potrzeb lokalnego rynku pracy,
  - stworzenie preferencji dla osób bezrobotnych podejmujących działalność gospodarczą na własny rachunek.

Przewiduje się następujące kierunki rozwoju działalności produkcyjnej:

- należy preferować rozwój małych jednostek, które zadbają o nieuciążliwy charakter produkcji, najnowsze i bezpieczne technologie, postuluje się wprowadzanie na szeroką skalę ekologicznych nośników energii: gazu ziemnego i oleju opałowego lekkiego;
- dopuszczać większe przedsięwzięcia gospodarcze (terenochłonne) pod warunkiem stosowania w ich działalności nowoczesnych technologii „oszczędzających” środowisko przyrodnicze, przyjmując za wymóg absolutny – ochronę czystości powietrza,
- ponadto zaleca się wprowadzanie nowych technologii w zakresie korzystania z niekonwencjonalnych źródeł energii takich jak: kolektory słoneczne, pompy ciepłe, siła wiatru,
- w rozwoju powinny być preferowane dotychczasowe branże produkcji oraz branże oparte na miejscowym surowcu;
- rozwijanie działalności produkcyjnej przy wykorzystaniu i zagospodarowywaniu wolnych obiektów, nieużytkowanych terenów produkcyjnych i usługowych dla potrzeb drobnego przemysłu, rzemiosła, przetwórstwa rolno-spożywczego;
- rozwijanie nowych form działalności produkcyjnej zgodnych z wymogami ochrony środowiska oraz z celami strategicznymi rozwoju gminy.

Na terenach wiejskich jakiegokolwiek formy działalności gospodarczej powinny powstawać z zachowaniem pełnego bezpieczeństwa dla środowiska i niekolizyjności w stosunku do funkcji mieszkaniowej.

Na terenach „popegerowskich”, wskazany jest rozwój działalności gospodarczej, aktywizującej miejscową bezrobotną ludność. Dlatego należy stwarzać warunki organizacyjno-ekonomiczne celem pobudzenia aktywności lokalnej środowiska wiejskiego. Nowo powstające podmioty gospodarcze powinny być dostosowane do skali danej jednostki osadniczej.

Tereny pod działalność gospodarczą, w tym działalność produkcyjną, powinny zostać wyznaczone poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W planach

określone zostaną warunki zagospodarowania terenu, nasycenie zielenią, zasady zaopatrzenia w wodę i odprowadzania ścieków, zasady utylizacji odpadów oraz minimalizacji hałasu.

Lokalizację obiektów przemysłowych – produkcyjnych przewiduje się przede wszystkim w mieście, w jego peryferyjnych częściach:

- w wschodniej części miasta – wzdłuż ul. I Armii Wojska Polskiego, Fabrycznej i Dąbrowszczków w oparciu o dotychczasową bazę gospodarczą oraz infrastrukturę,
- na terenach pozostałych wiejskich jednostek osadniczych w oparciu o istniejącą bazę gospodarczą dawnych PGR i SKR.

Z wyjątkiem terenów określonych wyżej, nie będących w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej, należy ograniczyć prowadzenie działalności gospodarczej o charakterze przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, określonych w art. 51 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r. Nr 62, poz. 627 z późn. zmian.).

## **7. Kształtowanie rozwoju turystyki, wypoczynku i rekreacji**

Pojezierze Choszczeńskie należy do najbardziej atrakcyjnych pod względem przyrodniczym i turystycznym regionów Polski. Intensywność ruchu turystycznego, mimo niewątpliwych atrakcji i walorów, jest jednak mała. Na terenach pojeziernych dominuje turystyka pobytowa, rozwijane są także pewne formy specjalistyczne – turystyka piesza i wodna. Są to również tereny predysponowane do rozwoju agroturystyki, która na terenie gminy prawie nie istnieje.

Niewątpliwym atutem gminy Choszczno jest czyste, nieskażone przemysłem ciężkim środowisko. Obszar gminy to rejony atrakcyjne dla czynnego i biernego wypoczynku. Różnorodność form krajobrazowych i różnaitość przyrody sprawia, że każdy zakątek ma inną specyfikę i wywołuje inny nastrój. Czyste powietrze, lasy, jeziora, bogata flora i fauna dają możliwość znalezienia odpowiedniego miejsca zarówno amatorom błogiego lenistwa, jak i tym, których pasjonują sporty wodne i długie wędrówki.

Gmina Choszczno posiada korzystne warunki do rozwoju turystyki, która powinna się rozwijać w sposób zrównoważony, zharmonizowany ze środowiskiem naturalnym.

Jedną z form utrzymania działalności gospodarczej na terenie Gminy powinno być promowanie turystyki i działalności edukacyjnej z wykorzystaniem stwierdzonych walorów przyrodniczych. Wymaga to opracowania koncepcji rozbudowy infrastruktury - tras pieszych, rowerowych i konnych, np. w oparciu o wycofane z użytkowania drogi gospodarcze i leśne. Koncepcje te są częściowo realizowane na terenie gminy Choszczno, czego przykładem jest propozycja wykorzystania nasypu kolejowego po trasie kolejowej Choszczno – Barlinek.

W związku z powyższym przy kształtowaniu oferty turystycznej gminy i tworzeniu wizerunku gminy Choszczno przyjaznej i otwartej dla turysty należy uwzględnić następujące wskazania:

- turystyki pieszej, przede wszystkim związanej z obszarami chronionego krajobrazu „Choszczno – Drawno” i „Bierzwnik”, wykorzystując ich walory przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe przy rozbudowie istniejącej sieci szlaków pieszych, zorganizowanych miejsc wypoczynku, przy wzbogacaniu oferty miejsc noclegowych i obiektów gastronomicznych położonych na trasach pieszych wycieczek;
- turystyki rowerowej w obszarze gminy oraz po wyznaczonych szlakach rowerowych z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i krajobrazowych gminy oraz poszerzonej oferty miejscowości położonych wzdłuż tych tras;

- turystyki kwalifikowanej, wykorzystującej walory miejscowych jezior (dla wędkarstwa, żeglarstwa, kajakarstwa w szczególności doliny rzeki Iny oraz innych sportów wodnych dopuszczonych do uprawiania na w/w akwenach);
- turystyki pobytowej, realizowanej przy wykorzystaniu istniejącej i planowanej bazy turystycznej z rozszerzoną ofertą obsługi możliwie największej liczby przyjezdnych;
- agroturystyki, realizowanej przy wykorzystaniu możliwości recepcyjnych pojedynczych gospodarstw, oferujących kwatery, wyżywienie oraz organizację wolnego czasu.

Dla rozwoju turystyki w gminie Choszczno przyjmuje się następujące wytyczne:

1. Celem rozwoju gospodarki turystycznej winno być:
  - wspomaganie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju i zasad ładu przestrzennego;
  - ekonomiczno-gospodarcze aktywizowanie terenów wiejskich i wspomaganie zmian cywilizacyjnych wsi i jej otoczenia;
  - wspieranie rozwoju bazy turystycznej przede wszystkim infrastruktury technicznej zapewniającej wysoki poziom obsługi ruchu turystycznego.
2. Przy rozwoju turystyki należy wziąć pod uwagę następujące czynniki determinujące pobyt odbiorcy usług turystycznych tj. rodzaj aktywności, odmienność celów, różne preferencje i oczekiwania turysty odnośnie sposobu wypoczynku i produktu turystycznego przez co należy oddzielnie rozpatrzyć szansę rozwoju turystycznego gminy Choszczno oraz możliwości zagospodarowania rekreacyjnego.
3. W tworzeniu ośrodków rekreacyjnych należy wziąć pod rozwagę następujące elementy:
  - potencjał rekreacyjny środowiska (obecność jezior o właściwym stanie czystości wody);
  - typ sąsiedztwa (obecność lasu, zróżnicowanie rzeźby terenu, istnienie osad mogących pełnić funkcje wsi letniskowych);
  - dotychczasowe preferencje mieszkańców gminy odnośnie sposobów i miejsc wypoczynku;
  - preferencje turystów.
4. Obszarami, których potencjał rekreacyjny wynikający ze splotu naturalnych predyspozycji środowiska i elementów kulturowych jest najwyższy i tym samym ich przydatność dla pełnienia funkcji rekreacyjnych jest wysoka to:
  - obszary związane z dużymi jeziorami połączonymi kanałami (jeziora: Raduń, Klukom, Żeńsko) oraz rzeka Ina – dla form turystyki kwalifikowanej – żeglarstwa i kajakarstwa;
  - obszary wiejskie o dużej różnorodności form krajobrazu i znacznej lesistości, jako miejsca potencjalnego rozwoju agroturystyki.
5. Turystyka jest równorzędnym działem w stosunku do innych form działalności gospodarczej gminy.
6. Gospodarka turystyczna winna być prowadzona planowo i skupiać się na ofercie z czterech grup produktów turystycznych:
  - turystyka rekreacyjna, specjalistyczna – jako produkt dla turystyki weekendowej i pobytowej; związana może być największymi jeziorami połączonymi kanałami tj. jeziora: Raduń, Klukom, Żeńsko przylegającymi do Choszczna. Preferowane formy turystyki aktywnej i specjalistycznej to sporty wodne – sploty kajakowe, wędkarstwo, organizowanie przystani i pól biwakowych;

- turystyka sentymentalna – przyjazdy turystów, głównie z Niemiec, których motywuje chęć zobaczenia stron przodków;
- turystyka na terenach wiejskich agro- i ekoturystyka – produkt dla turystyki pobytowej (powyżej 5 dni).

**Agroturystyka** nie może być podstawowym źródłem dochodu, może być natomiast poboczną, wspomagającą podstawową dziedzinę, działalnością gospodarczą. Dla prowadzenia usług agroturystycznych szczególnie wartościowymi są obszary o dużych walorach przyrodniczych (o urozmaiconym krajobrazie – rzeźbie terenu, bogate w las, łąki, zbiorniki wodne) w sposób naturalny predysponowane do tej funkcji, tereny o wysokich walorach historycznych (istnieją tu kapliczki, kościołki, stare cmentarze, założenia pałacowo-parkowe, miejsca związane ze znanymi postaciami regionu) oraz obszary gdzie kultywuje się, lub przetrwał ich materialny wyraz, tradycje dawnego rękodziela i uprawy roli (zachowały się stare młyny, wędzarnie, kuźnie, pasieki). Ta forma turystyki kwalifikowanej ma u podstaw istniejące już programy agroekologiczne dla promowania turystyki jako alternatywnej działalności gospodarczej.

**Ekoturystyka** skierowana jest do wąskiego grona odbiorców, przygotowanych merytorycznie (wiedzą co chcą zobaczyć i w jakim celu podejmują wysiłek poznawczy), realizowana w niewielkich grupach, pod kontrolą i z obsługą przewodnika, na terenach o wysokich walorach przyrodniczych, w oparciu o przygotowane materiały informacyjne i wytyczone w terenie ścieżki dydaktyczne. Konieczne jest promowanie zasobów naturalnych: fauny, flory i krajobrazów jako ofert unikalnych. Warunkiem powodzenia przedsięwzięcia jest promowanie inwestowania w przedsiębiorstwa z zakresu rozwoju turystyki ekologicznej.

**Turystyka biznesowa**, której odbiorcą winny stać się firmy i przedsiębiorstwa. Konieczne jest inwestowanie w infrastrukturę stwarzającą dogodne warunki, zgodne z międzynarodowymi standardami, do organizowania konferencji oraz promowanie gminy jako miejsca pracy twórczej, promowanie Choszczyna jako miejsca kongresów, narad i szkoleń biznesowych. Umożliwi ona wydłużenie sezonu wypoczynkowego w gminie. Wymaga jednak przystosowanej, specjalistycznej bazy, o wysokim standardzie usług. Najlepiej przedstawia to realizacja pola golfowego w ramach Osady Rekreacyjnej Raduń.

7. Zagospodarowanie turystyczne winno uwzględniać rygory wynikające z istnienia obszarów chronionych.
8. Dla obszarów wykorzystywanych rekreacyjnie przyjąć należy następujące wartości naturalnej chłonności środowiska i pojemności turystycznej (wskaźnik obowiązujący po zagospodarowaniu, wprowadzeniu infrastruktury rekreacyjnej) (w osobach /ha):
  - chłonność: 50 (max), 30 (średnio)
  - pojemność 225 (max), 165 (średnio), 110 (min).
9. Przy zagospodarowaniu plaż stosować następujące wielkości pojemności rekreacyjnej:

Tabela:

Wskaźnik pojemności rekreacyjnej (m<sup>3</sup>/ os.)

Wskaźnik pojemności w m <sup>2</sup> na użytkownika				
średnia		strefa kąpieliskowa	strefa kajakowania	strefa żeglowania
dla plaż urządzonych	dla plaż nie urządzonych			
5-7	10-14	2,5-5,0	5,0	10,0

10. Dla bazy noclegowej (obszarów biwakowania) przyjąć następujące wskaźniki:

- Kempingi: 75 m<sup>2</sup>/osoba
- Pola namiotowe, obozowiska: 50 m<sup>2</sup>/osoba
- Domki wczasowe, pensjonaty: 100 m<sup>2</sup>/osoba
- Domki turystyczne: maksymalnie 50 m<sup>2</sup> pow. domku przy minimum 500 m<sup>2</sup> działki

11. Rozwój bazy noclegowej winien uwzględniać następujące wskazania:

- ograniczenie dalszych inwestycji na rzecz modernizacji istniejących obiektów i podnoszenia ich standardu;
- obowiązkowe wyposażenie ośrodków w oczyszczalnie ścieków lub bezwarunkowe podłączenie do miejskiej sieci kanalizacyjnej;
- likwidacja ośrodków o niskim standardzie o ile ich modernizacja jest nieopłacalna;
- stopniowe przejmowanie funkcji wypoczynkowych dużych ośrodków rekreacyjnych przez bazę kameralną (minipensjonaty, kwatery prywatne, w tym agroturystyczne);
- „rozgęszczenie” turystyki pobytowej przez zamykanie dużych, substandardowych obiektów wypoczynkowych na rzecz obiektów kameralnych, w tym kwater agroturystycznych oraz przygotowanie oferty poza sezonem (np. dla tzw. turystyki kongresowej i biznesowej);
- poszerzanie wachlarza usług dodatkowych, tzw. okołoturystycznych, świadczonych przez hotelarzy.

12. Gmina winna stworzyć szansę przekształcenia **opuszczonych wiejskich domostw** w tzw. drugie domy, tworząc **bazę danych o takich obiektach**.

13. Dla stworzenia charakterystycznego i swoistego obrazu gminy Choszczno konieczna jest specjalizacja usług turystycznych. Służyć temu powinny następujące działania:

- stworzenie i propagowanie produktu specjalistycznego, unikatowego i specyficznego dla gminy (tworzenie wizerunku gminy i produktu turystycznego utożsamianego z gminą);
- propagowanie wycieczek specjalistycznych oraz szczególnych form turystyki aktywnej, np. „szkół przetrwania” (tzw. *survival*);
- tworzenie pakietu ofertowego.

14. Konieczne jest podjęcie działań na rzecz wydłużenia sezonu turystycznego. Służyć temu może m.in. promowanie Choszczna jako miejsca profesjonalnie organizowanych konferencji, spotkań biznesowych i szkoleń dla firm w miesiącach wiosennych (kwiecień-maj) i jesiennych (październik-listopad), a więc rozwój produktu turystycznego z zakresu turystyki biznesowej i kongresowej.

15. Ważna jest koordynacja działań promocyjnych, dająca oszczędność kosztów i zwiększenie efektywności. W tym celu winno dojść do współdziałania Samorządu, organizacji społecznych oraz osób prywatnych zainteresowanych rozwojem rekreacji i turystyki w gminie.

16. Konieczne jest stworzenie spójnego, jednorodnego pod względem graficznym, wizualnego systemu informacji turystycznej.

17. **Ze względu na rolniczy charakter gminy agroturystyka**, jako forma wypoczynku aktywizująca obszary wiejskie oraz sprzyjająca zachowaniu walorów środowiska, **winna być wspierana i upowszechniana**. Gospodarstwa agroturystyczne powinny stać się podstawą bazy noclegowej gminy i zastąpić skupiska domków rekreacyjnych, szczególnie



tych o niskim standardzie. Przeszkodą mogą być koszty oraz brak informacji o zasadach powołania gospodarstwa agroturystycznego, a także brak osobistych predyspozycji gospodarza. Władze gminy mogły by przeprowadzić akcję informującą o możliwościach tworzenia takich gospodarstw.

## **8. Kierunki rozwoju komunikacji**

### **8.1. Kierunki rozwoju i zasady funkcjonowania układu drogowego**

Określa się następujące główne kierunki rozwoju komunikacji drogowej:

- 1) modernizacja dróg wojewódzkich w klasie dróg głównych (jednojezdniowych) oraz realizacja obwodnicy dla miasta po północnej stronie, docelowo także po południowej stronie zgodnie z rysunkiem studium, docelowo realizacja obwodnicy (ramy komunikacyjnej) wokół miasta;
- 2) realizacja nowego połączenia komunikacyjnego z drogą krajową nr 20 z wykorzystaniem istniejących dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych biegnącą przez Pakość, Sulino i Sławęcin.
- 3) należy zapewnić dogodne powiązania wewnętrzne poprzez budowę nawierzchni na ulicach gruntowych oraz modernizację ulic głównych, doprowadzających ruch do dróg wojewódzkich i krajowych;
- 3) zasady kształtowania sieci drogowej:  
zaleca się, zgodnie z wymogami normowymi, przyjęcie rezerwy na pasy dróg zależnie od ich kategorii i klasy.

W koncepcji zagospodarowania przestrzennego przyjęto następujące zasady konstrukcji docelowego modelu obsługi komunikacyjnej gminy:

- **efektywność pracy układu**, zabezpieczająca obsługę ruchu wewnętrznego i zewnętrznego na odpowiednich standardach,
- **zabezpieczenie możliwości zrównoważonego rozwoju** gminy,
- **elastyczność układu**, czyli dostosowanie do możliwości efektywnego sterowania ruchem, antyawaryjność układu,
- **realność terenową inwestycji**,
- **zakładany wzrost wskaźnika motoryzacji** – 350 sam. osób. / 1000 mieszk.

#### **Zasady kształtowania sieci drogowej**

Zaleca się, zgodnie z wymogami normowymi, przyjęcie rezerwy na pasy dróg zależnie od ich klas funkcjonalnych. W wyszczególnieniu podano szerokości pasów regulacyjnych o wielkościach średnich, z uwagi na konieczność rezerw na prowadzenie infrastruktury technicznej towarzyszącej drodze oraz ścieżek rowerowych, chodników dla pieszych – szczególnie przez obszary wsi oraz ewentualnych osłon izolacyjnych. Ze względu na istniejącą zabudowę należy tam gdzie to uzasadnione, dopuścić zachowanie istniejących i utrwalonych w przestrzeni linii zabudowy, pomimo niezachowania wymaganych szerokości. Przyjmuje się klasyfikację dróg według schematu:

G (główna) – droga krajowa i wojewódzkie

Z (zbiorcza) – drogi powiatowe

L (lokalna) – ważniejsze drogi gminne (miejskie)

W nawiasach podano minimalnie dopuszczalne, ze względu na istniejącą zabudowę szerokości:

- **G1/2** - 45 m (min. 25 m),
- **Z1/2** - 30 m (min. 20 m),
- **L 1/2** – 25 m (min. 15m),
- **ulice dojazdowe** (nie objęte problematyką studium) – min. 15 m (w obszarze zabudowanym min. 10 m).

Poza terenem zabudowanym należy rezerwować dodatkowe pasy terenu pod urządzenia infrastruktury technicznej. Ze względu na istniejącą zabudowę należy tam gdzie to uzasadnione, dopuścić zachowanie istniejących i utrwalonych w przestrzeni linii zabudowy, pomimo niezachowania wymaganych szerokości.

Minimalne, normatywne odległości obiektów budowlanych, nie uwzględniające rzeczywistej strefy uciążliwości drogi od zewnętrznej krawędzi jezdni w zależności od kategorii dróg wynoszą:

- a) dla dróg wojewódzkich
  - 20 m na terenie zabudowanym, 40 poza terenem zabudowanym,
- b) dla dróg powiatowych i wojewódzkich
  - 8 m na terenie zabudowanym i 20 m poza terenem zabudowanym,
- c) dla dróg gminnych
  - 6 m na terenie zabudowanym i 15 m poza terenem zabudowanym.

Przy lokalizowaniu obiektów budowlanych zaleca się uwzględnić rzeczywistą strefę uciążliwości drogi.

Planowany kształt układu komunikacyjnego zabezpiecza wymagane ograniczenia w tym zakresie. Do uwzględnienia w dalszych pracach planistycznych przyjmuje się następujące ograniczenia dla dostępności jezdni:

- droga klasy G powinna mieć powiązania z drogami nie niższej klasy niż L (wyjątkowo klasy D), a odstępy między skrzyżowaniami poza terenem zabudowy nie powinny być mniejsze niż 800 m oraz na terenie zabudowy nie mniejsze niż 500 m; dopuszcza się wyjątkowo odstępy między skrzyżowaniami poza terenem zabudowy nie mniejsze niż 600 m, a na terenie zabudowy - nie mniejsze niż 400 m, przy czym na drodze klasy G należy ograniczyć liczbę i częstość zjazdów przez zapewnienie dojazdu z innych dróg niższych klas, szczególnie do terenów przeznaczonych pod nową zabudowę;

- droga klasy Z powinna mieć powiązania z drogami wszystkich klas, z ograniczeniami wynikającymi z powyższego, a odstępy między skrzyżowaniami poza terenem zabudowy nie powinny być mniejsze niż 500 m oraz na terenie zabudowy nie mniejsze niż 300 m; dopuszcza się wyjątkowo odstępy między skrzyżowaniami poza terenem zabudowy nie mniejsze niż 250 m, a na terenie zabudowy - nie mniejsze niż 150 m, przy czym na drodze klasy Z należy dążyć do ograniczenia liczby zjazdów, szczególnie do terenów przeznaczonych pod nową zabudowę.

- droga klasy L - dostępność do tych ulic na skrzyżowaniach (odległość skrzyżowań nie określona), wjazdy nie ograniczone.

Na rysunku studium w skali 1: 10 000 w zapisie komputerowym, przedstawiono docelowy przebieg ulic w mieście wraz z proponowanymi ich kategoriami.

### **Rozwiązania towarzyszące**

W celu uatrakcyjnienia miasta Choszczno po analizach przestrzennych i ruchowych należy również opracować propozycję zmiany układu komunikacyjnego wewnętrznego miasta, który pozwoli na zwiększenie przestrzeni pieszej oraz tras rowerowych i kajakowych co pozwoli na promocję turystyczną miasta oraz ochroni zabytkową część centrum przed oddziaływaniem ruchu kołowego. Ponadto należy opracować studium kierunków rozwoju komunikacyjnego gminy co pozwoli na kompleksowe planowanie i pozyskiwanie środków na cele rozwoju gminy oraz wskaże tereny wartościowe z punktu widzenia inwestycyjnego. Studium kierunków rozwoju komunikacyjnego gminy powinno być skoordynowane z polityką rozwoju gminy i miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego, czytelne i sprecyzowane plany inwestycyjne w układ komunikacyjny pomogą gminie pozyskać środki ze źródeł pozabudżetowych takich jak inwestor prywatny,

pomocowe fundusze inwestycyjno – rozwojowe czy środki z funduszy europejskich na ochronę środowiska.

**Rozwiązanie problemu parkowania**, proponuje się poprzez realizację większej liczby niedużych parkingów rozmieszczonych **ekstensywnie** - ze względu na możliwości pozyskania terenu i estetykę – w rejonach koncentracji usług. Parkowanie należy realizować także w ramach docelowych jednokierunkowych ulic, wykorzystując miejsce po pasach zajmowanych dotychczas dla ruchu dwukierunkowego.

## **8.2. Kształtowanie systemu ścieżek rowerowych**

Wybudowanie ścieżek rowerowych przyczyni się do poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego, zwłaszcza rowerzystów. Środek transportu tak przyjazny dla środowiska jak rower nie odgrywał dotąd znaczącej roli w transporcie miejskim. Nieduża rozległość przestrzenna miasta Choszczno wynosząca 4,0 – 5,0 km sprzyja użytkowaniu roweru i może stanowić przesłankę do rozwoju komunikacji rowerowej. Czynnikiem, który nie sprzyja wydzieleniu ścieżek rowerowych w mieście jest zwarta zabudowa i wąskie ulice. Ścieżki dla rowerów wymagają również przeznaczenia odpowiednich kwot z budżetu gminy na ich budowę oraz ograniczeń w stosunku do innych użytkowników ulic, np. zmniejszenia ilości miejsc postojowych dla samochodów lub wprowadzenia ulic jednokierunkowych, co wymaga społecznej akceptacji.

Wyznaczenie ścieżek rowerowych w mieście musi uwzględniać:

- połączenie miejsc zamieszkania ze szkołami, miejscami pracy i obiektami handlowo – usługowymi,
- połączenie miejsc zamieszkania z terenami wypoczynku i rekreacji.

W przekrojach ulicznych ścieżki rowerowe umieszcza się pomiędzy chodnikiem a jezdnią pozostawiając pas bezpieczeństwa 0,7 m. Szerokość ścieżki jednokierunkowej powinna wynosić min. 1,5 m, a dwukierunkowej – 2,5 m.

Na obszarze gminy wyznaczono już ścieżki rowerowe jako szlaki wzbogacające potencjał turystyczny gminy w tym międzynarodową trasę rowerową „Tysiąca Jezior”

Nie wyklucza się wytyczenia innych, niż określone na rysunku Studium, ścieżek rowerowych, łączących miejscowości w gminie i zapewniających połączenia z sąsiednimi gminami.

Jako priorytetowe uznano rowerowe połączenia komunikacyjne miasta z większymi wsiami realizowane wzdłuż dróg wojewódzkich i powiatowych, na wydzielonych trasach poza pasem drogi.

## **8.3. Komunikacja kolejowa**

Na terenie gminy utrzymana będzie komunikacja kolejowa na linii Poznań – Szczecin (E59), która winna podlegać nieustającej modernizacji.

W związku z trudnościami państwowego przewoźnika PKP ograniczana jest systematycznie liczba połączeń, choć na dobrym poziomie utrzymywane są połączenia dalekobieżne. Gmina Choszczno wraz z innymi gminami, władzami powiatu i województwa podejmie starania na rzecz utrzymania a nawet zwiększenia liczby połączeń, realizowanych przez zreformowanego, zrestrukturyzowanego dotychczasowego przewoźnika, lub przez nowego przewoźnika, finansowanego zarówno z budżetu państwa jak i wszystkie szczeble samorządu, przewoźnika działającego na nowych racjonalnych zasadach finansowych, wykorzystującego nowoczesne technicznie i efektywne ekonomicznie rozwiązania (np. autobus szynowy).

## **9. Kierunki rozwoju infrastruktury technicznej**

### **9.1. Zasady rozwoju systemów zaopatrzenia w wodę dla miasta i gminy Choszczno**

Dla miasta i gminy Choszczno gospodarkę wodą, w zakresie wody do picia dla mieszkańców można oprzeć o istniejące ujęcia wody.

Na terenie miasta Choszczno eksploatowana jest stacja wodociągowa oraz istnieje sieć wodociągowa zaopatrująca miasto oraz okoliczne tereny podmiejskie. Istnieje konieczność rozbudowy sieci wodociągowej do przesyłu wody dla potrzeb gminy ilościami i kierunkami wynikającymi z realizacji koncepcji gospodarki wodno-ściekowej. Ponadto dla zapewnienia potrzebnej ilości i jakości wody należy zmodernizować stację wodociągową.

#### **Gmina**

Istniejące na terenie gminy stacje będą sukcesywnie wyłączane z eksploatacji. Dla rozwiązania docelowego pozostaną na terenie gminy stacje wodociągowe w wybranych wsiach.

Dla osiągnięcia celu, którym jest osiągnięcie w 2010 r. jakości wody w sieci odpowiadającej standardom Unii Europejskiej, w studium zaproponowano połączenie siecią rozgałęźno-pierścieniową możliwie jak największej ilości istniejących miejscowości i zabudowań.

W przypadkach konieczności podwyższenia ciśnienia należy wybudować na trasie wodociągów przesyłowych pompownie podwyższające ciśnienie wody. Proponuje się również budowę przy poszczególnych stacjach zbiorników wyrównawczych.

Grupowym systemem wodociągowym zostaną objęte docelowo wszystkie miejscowości centralnej i północnej części gminy, nawet dość ekstensywnie zagospodarowane, także te, dla których nie przewidziano znaczącego rozwoju.

#### **Ujęcia wody**

Dostawę wody dla całej gminy planuje się docelowo oprzeć o istniejące ujęcia wody w Choszcznie oraz w wybranych wsiach.

Typując ujęcia wody do dalszej eksploatacji należy uwzględnić również jakość ujmowanej wody i techniczną możliwość jej eksploatacji.

#### **Stacje wodociągowe**

Aby osiągnąć wymagane parametry wody zgodne z wymaganiami z Dyrektywy Rady 80/778/EWG należy:

- zmodernizować układy technologiczne stacji wodociągowych w Choszcznie,
- wybudować zbiorniki wyrównawcze przy stacjach,
- zmodernizować układ sieci wodociągowej w większości obszaru gminy.

#### **Sieci wodociągowe**

##### **Choszczno**

Istniejąca na terenie miasta sieć wodociągowa wystarcza na obecne potrzeby miasta. Sieć rozdzielcza w układzie pierścieniowym jest jednak zbyt zawodna, w związku z czym wymagana jest jej przebudowa i rozbudowa w kierunku układu promieniowo-pierścieniowego. Modernizacji wymaga szereg istniejących sieci ze względu na stan techniczny i rozwiązania materiałowe.

W związku z proponowanym zasileniem z jednej stacji miasta i znacznego obszaru gminy należy części sieci miejskich wymienić dostosowując do potrzeb docelowych.

## **Gmina**

W gminie Choszczno istniejące wodociągi wiejskie w większości przypadków są wodociągami lokalnymi zasilającymi tylko jedną wieś. Tylko nieliczne z nich są wodociągami grupowymi zasilające w wodę kilka wsi.

Wybudowano w różnych okresach czasu i z różnych materiałów. Średnice poszczególnych odcinków były zrealizowane pod doraźne potrzeby poszczególnych odbiorców wody.

Stan techniczny sieci wodociągowych jest różny. Na terenach wiejskich zdecydowanie gorszy.

W najlepszym stanie znajdują się wodociągi budowane od połowy lat 70-tych z rur PCV i PE. Jest to dość znaczny procent wszystkich wodociągów.

Na terenie niektórych wsi projektuje się wymianę istniejącej sieci wodociągowej oraz rozbudowę nowej. Projektuje się również sieć przesyłową zasilającą dane wsie w wodę ze stacji wodociągowych przewidzianych do docelowej modernizacji.

Proponuje się budowę w pierwszym etapie roku sieci przesyłowych z miejscowości, w których będą likwidowane istniejące stacje wodociągowe, do sieci grupowych. W pierwszym etapie będą to rurociągi rozgałęźne. Możliwości łączenia w układy pierścieniowe stworzą się w późniejszych drugim i trzecim etapie.

Lokalizacja stacji podwyższenia lub redukcji ciśnienia wyniknie z dokładnej analizy warunków wysokościowych w następnych etapach projektowania.

Trasy projektowanych wodociągów tranzytowych naniesiono na mapie z podziałem na etapy w studium wykonalności gospodarki wodno-ściekowej.

Korygując zaproponowane trasy sieci wodociągowej należy wybrać trasy o możliwie małych różnicach terenów. Ostatecznego wyboru tras sieci wodociągowej i doboru średnic przewodów przesyłowych należy dokonać w dalszych etapach projektowania po szczegółowej analizie terenu i układu sieci połączeniowej. Po wykonaniu sieci wodociągowych przesyłowych łączących wsie poszczególne ujęcia wody przewidziane są do likwidacji.

Przy rozbudowie i modernizacji systemu wodociągowego należy uwzględnić zaopatrzenie ludności w wodę z awaryjnych studni publicznych wg. bilansu dla prognozowanej liczby ludności na podstawie zarządzenia Nr 2/95 Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa z dnia 21 września 1995 r. w sprawie zasad zapewnienia funkcjonowania publicznych urządzeń zaopatrzenia w wodę w warunkach specjalnych (M.P. Nr 59, poz.63) lub przepisu go zastępującego.

Celem przygotowania gminy na sytuacje kryzysowe związane z zaopatrzeniem mieszkańców w wodę należy:

1. zinwentaryzować stan i zasoby wodne w istniejących studniach awaryjnych i likwidowanych ujęciach wody;
2. dokonać bilansu pomiędzy stanem istniejącym a przewidywanym zapotrzebowaniem;
3. na terenach zainwestowanych zapewnić lokalizację studni awaryjnych w ilości odpowiadającej potrzebom wynikającym z liczby mieszkańców obsługiwanego rejonu;
4. istniejące studnie awaryjne na terenach ogólnie dostępnych należy chronić przed zniszczeniem poprzez likwidację ich części nadziemnych;
5. w pełnej gotowości należy zachować studnie zlokalizowane na terenach strzeżonych (np. na terenie zakładów pracy, na posesjach prywatnych).

## **9.2. Zasady rozwoju systemów utylizacji ścieków**

Po analizie topografii terenu i analizie techniczno ekonomicznej proponuje się kanalizację grawitacyjno – ciśnieniową oddzielnie dla każdej ze wsi z odprowadzeniem ścieków układem rurociągów tłocznych przesyłowych do oczyszczalni ścieków w Choszcznie. Jest to

rozwiązanie dla większości obszaru gminy. Dla północnej części ścieki będą odprowadzane do oczyszczalni w Radaczewie.

Oczyszczalnia w Choszczynie nie posiada przepustowości wystarczającej do oczyszczenia ścieków z terenu miasta i większości gminy.

Wydajność oczyszczalni

$$Q = 5160 \text{ m}^3/\text{d}$$

Bilans ścieków z miasta i gminy Choszczyno.

$$Q_{\text{śrd}} = 5500 \text{ m}^3/\text{d}$$

Konieczna jest przebudowa oczyszczalni.

### 9.2.1. Sieć kanalizacji sanitarnej miasta i gminy Choszczyno

Na terenie miasta należy rozbudować sieć kanalizacji sanitarnej. Modernizacja układu kanalizacji w mieście polegała będzie na rozdzieleniu sieci oraz budowie tych odcinków do których będą włączone rurociągi tłoczone z gminy. Istnieje również konieczność budowy odcinków sieci deszczowej.

#### Gmina

Na terenie opracowania wydzielono dwa rodzaje kanalizacji:

- sieć kanalizacji sanitarnej dla każdej wsi, pozwalająca na odprowadzanie ścieków z poszczególnych gospodarstw do sieci zbiorczej,
- sieć tłoczona przesyłowa umożliwiająca przesył ścieków do oczyszczalni grupowej.

Kanalizacja miasta i gminy prawie w całości oparta będzie o system grupowy odprowadzania ścieków do oczyszczalni w Choszczynie. Systemem objęte będą docelowo nawet dość ekstensywnie zagospodarowane wiejskie jednostki osadnicze, także te, dla których nie przewidziano znaczącego rozwoju.

Całość zagadnień gospodarki ściekowej została ujęta w „Koncepcji kanalizacji sanitarnej”.

### 9.2.2. Oczyszczanie ścieków

Po analizie bilansu ścieków, nakładów na budowę oraz późniejszych kosztów eksploatacji oczyszczalni proponuje się zrzut ścieków z poszczególnych wsi do oczyszczalni w Choszczynie. Ze względu na koszty budowy i eksploatacji oraz prawidłowość eksploatacji zalecanym do realizacji jest wariant z dostawą ścieków do Choszczynie.

Kolejność wykonywania sieci w poszczególnych wsiach wynikać będzie ze ustalonych przez gminę priorytetów.

Do oczyszczalni nie będą odprowadzane ścieki z gorzelni, które oczyszczane będą z zakładowych oczyszczalniach.

W porze deszczowej do oczyszczalni dopływają ścieki ogólnospławne. W celu wyrównania spływu, nadmiaru ścieków ogólnospławnych gromadzony jest zbiornik retencyjny.

Charakterystyka docelowej oczyszczalni w Choszczynie:

- wydajność  $Q_{\text{śrd}}=6000 \text{ m}^3/\text{d}$
- odbiornik ścieków – rzeka Stobnica
- ścieki socjalno-bytowe oraz z przemysłu bez gorzelni
- warunki gruntowo-wodne – przeciętne

Osad odwodniony i ustabilizowany może być kompostowany na terenie oczyszczalni do późniejszego wykorzystania przyrodniczego lub wywożony na wysypisko.

#### Przepompownie wiejskie

Dla poprawienia bezpieczeństwa pracy obsługi oraz zapewnienia dogodnego dostępu do poszczególnych elementów przepompowni i układu pomiarowego proponuje się następujący układ dla przepompowni wiejskich:

- komora czerpalna ścieków z pompami zatapialnymi
- komora zasuw za zaworami zaporowymi i zwrotnymi
- komora pomiaru z przepływomierzem
- ogrodzenie.

Przepływomierze (dla przepompowni wiejskich) należy umieścić w osobnych studniach. Rozwiązanie takie poprawia bezpieczeństwo obsługi serwisowej przepompowni. W każdej przepompowni należy zamontować dwa komplety pomp zatapialnych do ścieków. Dobór parametrów i mocy pomp należy wykonać w projekcie budowlanym. Podczas realizacji pompy mogą być wymienione na pompy dowolnego producenta o parametrach spełniających wymogi pracy sieci. O doborze pomp zadecyduje głównie: ukształtowanie terenu, długość rurociągu tłoczonego oraz parametry pomp.

Wybór sposobu współpracy przepompowni tj. czy będzie to układ szeregowy czy równoległy tłoczenia nastąpi w dalszym etapie prac projektowych w zależności od wyboru dostawcy pomp i sposobu sterowania pracą pompowni.

### **Przepompownie lokalne**

Dla posesji, których nie można podłączyć do sieci grawitacyjnej lub podłączenie takie spowodowałoby znaczne zagłębienie sieci kanalizacyjnej należy zaprojektować przepompownie lokalne z pompami ślimakowo – tłokowymi. Rozwiązanie w oparciu o przepompownie lokalne proponujemy również dla pojedynczych posesji leżących przy trasie rurociągu tłoczonego oraz dla niektórych miejscowości o zabudowie rozproszonej i zróżnicowanej konfiguracji terenu.

### **Oczyszczalnie przydomowe**

Dla zabudowy rozproszonej przy braku możliwości odprowadzenia ścieków do systemu kanalizacji alternatywnie proponujemy wykonanie oczyszczalni przydomowych zgodnie z obowiązującymi przepisami..

### **9.3.Zasady rozwoju systemu kanalizacji deszczowej**

W zakresie rozwoju systemu kanalizacji deszczowej przewiduje się regulacje stanu prawnego istniejących sieci, remonty, modernizację i w razie potrzeby wymianę istniejącej sieci. Dla nowych terenów rozwojowych intensywnego zagospodarowania na terenie miasta przewiduje się systematyczną realizację nowej sieci kanalizacji deszczowej, w szczególności dotyczy to zabudowy przemysłowej, usługowej i intensywnej zabudowy mieszkaniowej. Na terenie gminy kanalizację deszczową należy realizować w szczególności dla terenów rozwojowych działalności gospodarczej. Dla pozostałych terenów wiejskich nie przewiduje się zasadniczo realizacji sieci kanalizacji deszczowej- należy przyjąć zasadę, że wody deszczowe winny być rozsączone na terenach ich opadu., a więc w ramach posesji, z terenów publicznych odprowadzane do przydrożnych rowów i dalej pobliskich cieków po ewentualnym podczyszczeniu.

### **9.4. Zasady zagospodarowania odpadów**

Zasady usuwania i unieszkodliwiania odpadów komunalnych określa ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. z dnia 20 czerwca 2001 r.).

Wyposażenie każdego gospodarstwa czy domu w pojemniki na odpady oraz zaopatrzenie w kontenery na odpady większości wsi wraz z sukcesywnym ich wywozem na wysypisko - stanowi duży postęp w uporządkowaniu gospodarki odpadami. Ograniczają one bowiem

w wydatny sposób niekontrolowany wywóz śmieci i dzikie wysypiska. Jednak cały strumień odpadów trafia niewykorzystany w jedno miejsce, które ma swoją ograniczoną pojemność i poprzez swój charakter, mimo zabezpieczeń stanowi zagrożenie dla środowiska.

Polityka gminy powinna zmierzać do sukcesywnego ograniczania deponowanych odpadów na wysypisku poprzez ich zmniejszanie u „źródła”. Do tego potrzebne jest współdziałanie wszystkich mieszkańców.

**P o p i e r w s z e** - profilaktyka:

- świadome kupowanie produktów nie powodujących powstawania dużej ilości odpadów (skromnie opakowanych, w opakowaniach wielokrotnego użycia, w opakowaniach ulegających biodegradacji)

**P o d r u g i e** - rozdzielenie odpadów, segregacja surowców nadających się do ponownego produkcyjnego wykorzystania (tj. przede wszystkim odpadów organicznych, szkła, makulatury, złomu, plastiku) i gromadzenie ich we właściwych pojemnikach

**P o t r z e c i e** - zagospodarowanie użytkowe

- blisko połowa odpadów domowych to odpady kuchenne i ogrodowe, zwane bioodpadami. Nie muszą one trafiać na wysypisko, gdzie staną się źródłem wielu problemów (szkodliwy dla środowiska biogaz i odcieki, odory, żerowisko dla ptaków, gryzoni, wylęgarnia owadów, insektów itp.). Bioodpady winny być zagospodarowane we własnych ogrodach przydomowych lub poprzez powołaną do tego jednostkę gminy - trafić do sektora kompostowania przy wysypisku.

**P o c z w a r t e** - uświadamianie społeczeństwa

- o zasadach segregacji
- o ewentualnych ulgach w opłatach przy odbieraniu odpadów posegregowanych (Art. 6 ust. 6 ustawy z dn. 13.9.96)
- o zagrożeniu trującymi dioksynami, furanami i fosgenami przy spalaniu tworzyw sztucznych.

Po stronie gminy powinna leżeć odpowiedzialność za dostarczenie odpowiednio opisanych pojemników (worków) np. makulatura (niebieski), szkło (biały lub zielony), drobny złom (czarny), plastik (żółty), ze ścisłym określeniem co można do nich wrzucać a czego nie wolno, zorganizowanie systemu zachęt dla mieszkańców, aby zastosowali się do tej metody oraz sukcesywnie wg podanego harmonogramu mieszkańcom gminy odbieranie posegregowanych odpadów z posesji.

Miasto i gmina Choszczno zostało wyposażone w nowoczesne składowisko odpadów komunalnych w miejscowości Stradzewo, na terenach powyrobiskowych kruszyw pospolitych, w bezpośredniej bliskości dawnego wysypiska. Lokalizacja na terenach powyrobiskowych umożliwia dalsze rozbudowywanie składowiska, w związku z czym obiekt ma lokalizację docelową i może przyjmować także odpady z poza gminy Choszczno.

Pozostaje do rozwiązania problem rekultywacji dawnego wysypiska odpadów, na którym ich składowanie nie odpowiadało wymogom ochrony środowiska. Należy rozważyć kwestię przemieszczenia części składowanych odpadów na nowe składowisko.

Szczegółowe zasady gospodarki odpadami zawarto w Gminnym planie gospodarki odpadami.

### **9.5. Kierunki rozwoju systemu zaopatrzenia w energię elektryczną**

Prognozowane zapotrzebowanie na energię elektryczną będzie w pełni pokryte z istniejącego systemu. Obecne zapotrzebowanie określone mocą szczytową (średnia w miesiącu) nie przekracza 7,9 MW, a do 2015 r. przewiduje się przyrost mocy zapotrzebowanej o ok. 0,6 MW, który zostanie pokryty z istniejących rezerw.



Dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego regionu planuje się:

- rozbudowę stacji 110/15kV GPZ Choszczno do układu z dwoma transformatorami 110/15kV oraz trzema polami liniowymi 110kV,
- budowę nowej, dwutorowej linii 110kV, po trasie linii istniejącej, celem zapewnienia dwustronnego zasilania GPZ Choszczno,
- przebudowę istniejącej linii elektroenergetycznej 110kV,
- budowę linii napowietrznej 110kV ze stacji GPZ Choszczno w kierunku Recza (GPZ),
- rozbudowę istniejącej linii elektroenergetycznej 110kV o odcinek położony w okolicach miejscowości Piasecznik.

Dla zabezpieczenia wzrastającego zapotrzebowania na energię elektryczną oraz dostarczenia prądu dla terenów planowanych pod zainwestowanie, niezbędne jest przeznaczenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powierzchni pod stacje transformatorowe 15/0,4 kV średniego napięcia. Na terenach miejskich należy realizować stacje transformatorowe typu miejskiego o wysokich walorach architektonicznych, lub nowoczesne stacje małokubaturowe lokalizowane w ramach przestrzeni publicznej.

Odbiory, których moc zapotrzebowana przekracza 300 kW, winni być zaopatrywani w energię elektryczną poprzez stacje konsumentowe realizowane na ich posesjach.

Dla zapewnienia właściwych standardów zaopatrzenia w energię elektryczną niezbędna jest reelektryfikacja terenów wsi i niektórych obszarów miasta oraz modernizacja i budowa stacji transformatorowej średniego napięcia 15/0,4 kV na terenach wsi i miasta. W mieście Choszczno do głównych zadań ponad to powinna należeć likwidacja linii napowietrznych, w szczególności na terenach mieszkaniowych i zastąpienie ich liniami kablowymi. Na obszarze miejskim oraz na nowych terenach rozwojowych wiejskich jednostek osadniczych, linie energetyczne należy realizować jako skablowane podziemne.

**Innym** zagadnieniem jest produkcja energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych, co wiąże się z regulacjami prawnymi i wymogami Unii Europejskiej. Obowiązkiem staje się systematyczne zwiększanie udziału tak pozyskiwanej energii w całości energii produkowanej. Korzystnym ekonomicznie jest wytwarzanie energii lokalnie, co zmniejsza koszty jej przesyłu. Na terenie gminy wiodącymi w tym zakresie mogą być technologie wytwarzania jej z biomasy **oraz** poprzez **elektrownie** wiatrowe **i słoneczne**. Energia elektryczna z biomasy może być docelowo wytwarzana w wyniku **procedury** skojarzonej z wytwarzaniem energii cieplnej w dotychczas funkcjonujących i zmodernizowanych kotłowniach.

Ukształtowanie powierzchni terenu gminy a także stosunkowo wysoka wietrzność sprawia, że na terenie gminy można i powinno lokalizować się różnej wielkości **elektrownie** wiatrowe.

**Badania dotyczące celowości i efektywności lokalizacji elektrowni wiatrowych na terenie gminy wykazały, że terenami do tego predysponowanymi są obszary wskazane na rysunku studium i opisane jako „obszary na których dopuszczone jest rozmieszczenie urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW wraz z ich strefami ochronnymi”. W granicach tych obszarów zawiera się strefa ochronna związana z ograniczeniami w zabudowie oraz zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu.**

**Szczegółowe rozmieszczenie poszczególnych urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW powinno się odbywać wyłącznie na podstawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi lokalizacji tychże urządzeń. Natomiast w przypadku elektrowni wiatrowych lokalizacja może nastąpić wyłącznie na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zakazuje się rozmieszczania urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW w granicach przyrodniczych obszarów chronionych.**

Kolejnym sposobem wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych jest jej produkcja z energii słonecznej przy wykorzystaniu paneli fotowoltaicznych. Elektrownie takie mogą być sytuowane indywidualnie lub w bezpośrednim sąsiedztwie elektrowni wiatrowych.

Energia elektryczna ze źródeł odnawialnych może być wytwarzana w pojedynczych siłowniach lub ich zespołach.

Na terenie gminy nie przewiduje się lokalizacji większych elektrowni wodnych. Na mniejszych ciekach, o ile dopuszczają to przepisy szczególne mogą być lokalizowane małe siłownie wodne zasilające głównie indywidualne siedliska, bądź obiekty gospodarcze.

**Szczegółową politykę gminy w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną określają „Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla Miasta i Gminy Choszczno” – opracowane w marcu 2002 r.**

#### **9.6. Kierunki rozwoju systemu zaopatrzenia w gaz ziemny**

Na terenie gminy jedynie miasto Choszczno i wsie Gleźno, Nowe Żeńsko, Raduń, Smoleń, Stary Klukom, Zwierzyn wyposażone są w system przewodowego zasilania w gaz, na pozostałym obszarze wykorzystuje się w coraz większym stopniu gaz butlowy.

Dzięki wysiłkowi Urzędu Miasta i Gminy tereny miejskie są praktycznie całkowicie zgazyfikowane. Większość odbiorców otrzymuje gaz z sieci rozdzielczej niskiego ciśnienia. Dalszy rozwój sieci gazowej winien odbywać się w oparciu o bardziej efektywną sieć rozdzielczą średniego ciśnienia z redukcją jego bezpośrednio u odbiorców.

**Dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego przewiduje się również budowę sieci dystrybucyjnej wysokiego ciśnienia związanej z gazociągiem relacji Recz – Pelczyce.**

Powyższe rozwiązania zabezpieczą dostawę gazu do wyszczególnionych ww. miejscowości gminy i umożliwią zaspokojenie w pełni potrzeb grzewczych dla wszystkich potencjalnych odbiorców gazu, w tym dla projektowanych osiedli mieszkaniowych w Choszcznie, oraz dla odbiorców przemysłowych zlokalizowanych na terenie miasta i gminy.

Realizacja przedstawionych zamierzeń odnośnie podłączenia podmiotów do sieci gazowej będzie uzależniona od warunków opłacalności zamierzeń inwestycyjnych, które zostaną określone na etapie wystąpienia odbiorców o podłączenie do sieci gazowej. W chwili obecnej warunki przyłączenia jak i kondycja potencjalnych odbiorców nie sprzyjają rychłemu rozwojowi systemu zaopatrzenia w gaz ziemny.

Istniejący i projektowany układ rozdzielczej sieci gazowej średniego ciśnienia przedstawiono na mapie tematycznej.

W stosunku do sieci gazowej rozdzielczej obowiązują odległości bezpieczne określone w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki z dnia 30 lipca 2001 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe (Dz. U. Nr 97 poz. 1055). Podstawowa odległość bezpieczna dla gazociągów rozdzielczych wynosi 2 m.

W strategii rozwoju gminy zakłada się, że gaz będzie podstawowym źródłem zasilania w energię mieszkańców gminy (paliwo ekologiczne i efektywne).

**Szczegółową politykę gminy w zakresie zaopatrzenia w gaz określają „Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla Miasta i Gminy Choszczno” – opracowane w marcu 2002 r.**

#### **9.7. Kierunki rozwoju zaopatrzenia gminy w ciepło**

Istniejący system ciepłowniczy w mieście ze względu na rozproszenie kotłowni i sieci ciepłowniczych jest w obecnej sytuacji zjawiskiem korzystnym, dzięki temu system jest stosunkowo elastyczny. W chwili obecnej zachodzą procesy zmniejszania zapotrzebowania na energię ciepłą w wyniku postępującej termorenowacji budynków, wyraźnemu zjawisku

oszczędzania energii. Nawet przy wzroście liczby mieszkań zapotrzebowanie na energię ciepłą utrzyma się na dotychczasowym poziomie, co w związku ze znacznymi rezerwami mocy nie będzie wymagało nowych inwestycji. Konieczne są oczywiście inwestycje modernizacyjne zwiększające efektywność istniejących systemów oraz budowa nowych sieci ciepłowniczych na nowo zagospodarowywanych terenach. Główne prace modernizacyjne będą dotyczyły sieci przesyłowych i węzłów ciepłych, gdzie odnotowuje się największe straty. W polityce gminy należy zmierzać do „dociążenia” systemu ciepłowniczego miasta. Na terenie miasta i gminy należy przechodzić na bardziej czyste paliwa energetyczne takie jak olej opałowy, gaz płynny, ale też nowoczesne spalanie drewna i jego odpadów. Zaleca się stosowanie nowoczesnych rozwiązań w zakresie pozyskiwania energii ze źródeł niskotemperaturowych (pompy ciepłe), wiatru i energii słonecznej.

Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem, a także przyszłymi rozwiązaniami prawnymi związanymi z wejściem naszego kraju do Unii Europejskiej, konieczne jest sukcesywne zwiększanie udziału energii pozyskiwanych ze źródeł odnawialnych. Na terenie gminy odbywać się to będzie głównie drogą spalania biomasy (róży bezigłowej, wierzby energetycznej), co jest korzystne ze względu na już istniejącą infrastrukturę ciepłowniczą, wymagającą jedynie modernizacji kotłów i będzie miało korzystny wpływ na gospodarkę rolną gminy i rynek pracy (założenie plantacji energetycznych na terenach obecnie odłogowanych lub ekstensywnie wykorzystanych rolniczo). Korzystnym dla gospodarki gminy jak i w globalnym znaczeniu będzie skojarzenie wytwarzania energii cieplej i energetycznej. Ekonomiczne warunki dla takich rozwiązań nastaną zapewne dopiero po wejściu naszego kraju do Unii Europejskiej, przy jej wsparciu finansowym.

**Szczegółową politykę gminy w zakresie zaopatrzenia w ciepło określają „Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla Miasta i Gminy Choszczno” – opracowane w marcu 2002 r.**

#### **9.8. Kierunki rozwoju telekomunikacji**

Na terenie miasta i gminy Choszczno będzie rozwijany podstawowy system telekomunikacyjny zapewniający łączność telefoniczną dla mieszkańców i podmiotów działających na ich terenie. W celu zapewnienia dostatecznego nasycenia i dostępu do usług telekomunikacyjnych, a także zapewnienia wysokiej ich jakości, należy dążyć do wprowadzenia nowego operatora telekomunikacji przewodowej w celu wprowadzenia konkurencji. W związku ze znacznym rozproszeniem wiejskich jednostek osadniczych, dotychczasowym niewielkim ich wyposażeniu w sieć telefoniczną (stare rozwiązania napowietrznych linii drutowych), pożądanym systemem alternatywnym będzie rozwijanie systemu kombinowanego, z tradycyjną centralą położoną na terenie gminy, sieciami przewodowymi (podziemnymi) na terenie miasta i większych jednostek osadniczych i połączeniami radiowymi dla wsi oddalonych i o rozproszonej zabudowie.

Będzie rozwijana także telekomunikacja bezprzewodowa (GSM, UMTS) z nadajnikami naziemnymi w kilku systemach. W przypadku telefonii komórkowej wymagającej realizacji masztów stacji bazowych należy dążyć do takiego ustalania ich lokalizacji i wymagania wysokiej jakości estetycznej obiektów tak, aby ograniczyć do minimum negatywny wpływ na krajobraz przyrodniczy i kulturowy. Przewidywany w niedalekiej przyszłości rozwój mobilnej telefonii satelitarnej nie będzie miało wpływu na przestrzeń miasta i gminy.

W związku z szybkim rozwojem komputerowych systemów sieciowych o charakterze globalnym (Internet), należy przewidzieć konieczność rozwoju infrastruktury telekomunikacyjnej, której realizacja winna być skoordynowana z innymi sieciami – należy przewidzieć stosowne pasy, kanały w ramach przestrzeni publicznych (ulic i dróg).

W bieżącym roku przewiduje się realizację na terenie gminy linii światłowodowej, umożliwiającej połączenia cyfrowe w systemie ISDN, modernizację istniejącej i realizację nowej centrali telefonicznej (Telekomunikacja Polska S.A.).

#### **10. Kierunki rozwoju cmentarnictwa**

Ze względu na niewielki okres funkcjonowania cmentarza komunalnego w części jego obecnych granic istnieje pilna konieczność stworzenia nowych miejsc grzebalnych tradycyjnych oraz kwater na pochówki w urnach. W studium przewiduje się nowe tereny dla lokalizacji cmentarza w miejscowości Stawin.

Zakłada się również, że na istniejących cmentarzach wiejskich, o ile przepisy szczególne na to pozwalają, powinny nadal odbywać się pochówki tradycyjne. Należy rozważyć możliwość lokalizowania także na cmentarzach wiejskich kolumbariów lub wyznaczenia kwater dla pochówków w urnach.

#### **11. Kształtowanie przestrzeni jednostek osadniczych**

Atrakcyjność krajobrazu naturalnego i kulturowego gminy stanowi o podstawach jej rozwoju. Dbłość o ład przestrzenny, jedno z naczelných zadań samorządu terytorialnego, leży w interesie mieszkańców miasta i wsi, zapewniając im wysoką jakość życia w odniesieniu do warunków przestrzennych, jak i również w interesie gminy jako wspólnoty, zapewniając jej atrakcyjność dla gości z zewnątrz.

Tereny podlegające przekształceniom, tereny przeznaczone pod rozwój przestrzenny jednostek osadniczych oraz tereny, dla których obowiązuje lub opracowuje się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wskazano na rysunku.

##### **11.1. Przestrzeń wiejska**

W systemie jednostek osadniczych gminy Choszczno można wyodrębnić szereg wsi o atrakcyjnym i charakterystycznym układzie przestrzennym. Ciekawa istniejąca zabudowa wsi, stosunkowo niewielka jej degradacja wynikająca z powojennych przekształceń oraz bogate krajobrazowo otoczenie środowiska naturalnego, stanowią znaczny potencjał rozwoju nakierowany na poprawę warunków życia mieszkańców. Poprawa ta odbywać się powinna poprzez wzrost gospodarczy wsi oparty o nowoczesne rolnictwo, ale także usługi, działalność gospodarczą i turystykę.

Dla zapewnienia atrakcyjnego krajobrazu wsi niezbędne jest prowadzenie zdyscyplinowanej polityki przestrzennej polegającej w szczególności na:

- utrzymaniu charakterystycznych układów przestrzennych wsi,
- lokalizacji nowej zabudowy, głównie w obrębie obszarów już zabudowanych na zasadach jej uzupełniania w wykształconych już liniach zabudowy,
- kształtowanie nowej zabudowy na zasadach utrzymania skali i charakteru zabudowy istniejącej (wysokość, skala budynków i założeń urbanistycznych, szerokość traktów, powierzchnia zabudowy itp.),
- lokalizacja większych zespołów zabudowy na zasadach kompozycji stosowanej przy lokalizacji folwarków,
- kształtowanie zabudowy wiejskiej na zasadzie tworzenia zagród stanowiących charakterystyczne dla wsi zespoły gniazdowej zabudowy (zwartej i tworzącej podwórze),
- umożliwienie lokalizacji zabudowy mieszkaniowej jako funkcji wyodrębnionej i samodzielnej lecz tworzącej w miarę zwarte pierzeje lub zespoły tworzące gniazda (jak zagrody),
- wytwarzanie reprezentacyjnych, wspólnych przestrzeni publicznych poprzez atrakcyjne urządzenie posadzek placów, ulic i małej architektury, modernizację, renowację i rehabilitację zabudowy istniejącej.

### **11.2. Przestrzeń miasta Choszczno.**

Na przestrzeń miasta składają się mniej lub bardziej uporządkowane zespoły zabudowy, powstałe w różnych okresach historycznego rozwoju. Stosunkowo dużo zabudowy historycznej tworzącej atrakcyjne przestrzenie miejskie przetrwało okres II wojny światowej i czasy PRL-u. Zarówno ta historyczna jak i współczesna zabudowa osiedli mieszkaniowych, zarówno tych jednorodzinnych jak i wielorodzinnych, wymaga dziś przekształceń dla dostosowania ich do obecnych standardów jakości przestrzeni właściwej dla położenia w Europie przełomu wieków. W polityce przestrzennej rozwoju miasta należy dążyć do przywracania tradycyjnych wątków jego kształtowania (zespołów urbanistycznych i zabudowy), tworzących spójny i atrakcyjny obraz miasta. Prawidłowo uformowane i zabudowane miasto jest identyfikowalne dla swoich mieszkańców jak i przybyszów z zewnątrz, daje dobre warunki zamieszkiwania i przebywania w nim.

Główne zasady urządzania przestrzeni miejskiej to:

- wykształcenie układu krystalizującego przestrzeń miejską w oparciu o jego historyczny układ,
- wykształcenie czytelnych ciągów wiążących zespoły zabudowy miasta, zwłaszcza te położone peryferyjnie (lokalizowane w oderwaniu od struktury miejskiej) wraz z historycznym centrum miasta,
- przekształcenie istniejących zespołów zabudowy mieszkaniowej poprzez wytworzenie własnych elementów krystalizujących, stanowiących lokalne minicentra,
- kształtowanie nowych zespołów zabudowy na zasadach tworzenia charakterystycznej tkanki miejskiej (kwartały z zabudową pobrzeżną) w powiązaniu z istniejącym układem historycznym (kontynuacja) oraz tworzenie wspólnych przestrzeni publicznych będących "kością" tej zabudowy,
- kształtowanie nowej zabudowy na zasadach zgodnych z tradycjami i skalą miasta (wysokość, formy dachów, rodzaj materiałów),
- intensyfikacja zabudowy na terenach aktywności gospodarczej,
- kształtowanie atrakcyjnej zabudowy usługowej, współtworzącej przestrzeń miejską (zabudowa przyuliczna, wykształcone ciągi usługowe),
- kształtowanie zielonych przestrzeni otwartych parków, skwerów (tworzących szwy urbanistyczne – porządkujących przestrzeń miasta) wraz z atrakcyjnym ich urządzeniem – posadzki, mała architektura, oświetlenie itp.

## CZĘŚĆ IV – POLITYKA PRZESTRZENNA

Określone w niniejszym opracowaniu zasady gospodarowania przestrzenią stanowią wolę władz miasta – wytyczają politykę przestrzenną.

Polityka przestrzenna określona w studium, stanowi wytyczne koordynacyjne dla prowadzenia dalszych prac, w szczególności sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu dla obszarów nie posiadających opracowanego planu miejscowego.

Polityka przestrzenna gminy odnosi się do czterech kierunków zrównoważonego rozwoju:

- ochrony środowiska przyrodniczego
- tworzenia oferty turystyki i wypoczynku,
- kształtowania środowiska mieszkaniowego,
- budowy rynku pracy, innego niż związany z turystyką i wypoczynkiem.

Każdy z ww. kierunków tworzy odpowiednie elementy struktury przestrzennej, przenikających się wzajemnie. Żadnego z elementów struktury przestrzennej nie można rozpatrywać i kształtować w oderwaniu od całości, jaką jest przestrzeń gminy, łącznie z jej wszystkimi składnikami, a w tym środowiskiem przyrodniczym i człowiekiem.

Realizacja polityki przestrzennej, jej sprawność i skuteczność bazuje na fachowości, organizacji i prawidłowej atmosferze pracy służb administracji samorządowej, umiejętności włączania różnych podmiotów do wspólnych działań.

Polityka przestrzenna gminy musi także mieć na celu:

A. rozwój ekologiczny:

- ochrona powierzchni ziemi
- ochrona wód
- ochrona powietrza

B. rozwój kulturowy:

- ochrona obiektów zabytkowych,
- ochrona krajobrazu kulturowego
- harmonijne kształtowanie nowej zabudowy, dostosowanej do skali i charakteru zabudowy istniejącej

C. rozwój gospodarczy:

- rozwój budownictwa mieszkaniowego
- rozwój usług podstawowych, bytowych,
- wzrost aktywności i koniunktury gospodarczej,
- rozwój komunikacji,
- rozwój infrastruktury technicznej.

Efektem końcowym, docelowym polityki przestrzennej prowadzonej przez Burmistrza Choszczna jest idealny obraz miasta i gminy:

- jako przestrzeni, w której żyją, mieszkają, pracują i wypoczywają jej mieszkańcy, ocenianej na podstawie jakości życia,
- jako przestrzeni krajobrazowo - estetycznej, odbieranej w kategoriach wizualnych i odczuwanej w bezkonfliktowym funkcjonowaniu struktur i powiązań,
- jako miejsca, w którym realizuje się życiowe cele,
- jako ważnego ogniwa w regionalnym systemie przyrodniczym i osadniczym.

## **1. Programy działań związanych z realizacją polityki przestrzennej**

Dla określenia programów działań związanych z polityką rozwoju gminy wprowadzono umowny podział przestrzeni gminy na strefy funkcjonalno - krajobrazowe tj. strefy zarządzania, wydzielając trzy kategorie obszarów, dla których wskazano stosowne formy ochrony, niezbędne działania związane z utrzymaniem pożądanej kondycji tych obszarów, ograniczenia w gospodarce czy dostępności dla turystyki.

Podstawowymi kryteriami wydzielenia stref funkcjonalno - krajobrazowych były:

- status terenów chronionych wydzielonych obszarów,
- zastany stan środowiska przyrodniczego,
- jakość środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu, która należy zachować, wzmocnić lub przywrócić,- stopień urbanizacji.

W efekcie prac projektowych podzielono gminę Choszczno na następujące strefy przestrzenno – krajobrazowe:

- 1) A/ wielofunkcyjna - miejska;
- 2) B/ działalności i aktywizacji gospodarczej;
- 1) C/ mieszkaniowa i turystyczna;
- 2) D/ ekologiczna i turystyki kwalifikowanej;
- 3) E/ rolnicza;
- 4) F/ leśna (park tematyczny).

Przyjęte zasady i rygory odnoszą się do działań ochronnych i gospodarczych oraz dotyczą:

- podejmowania ochrony typu konserwatorskiego w stosunku do wydzielonych obszarów i obiektów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych,
- podejmowania wzmoczonej ochrony polegającej na specjalnych działaniach w stosunku do określonych obszarów i obiektów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych,
- podejmowanie działań hamujących procesy niszczące, podejmowanie działań rehabilitacyjnych i wzbogacających ekosystemy,
- utrzymywania racjonalnego gospodarowania w odniesieniu do określonych obszarów otwartych (ekosystemów leśnych, rolnych i wodnych),
- utrzymywania racjonalnego użytkowania obszarów zurbanizowanych,
- podejmowania specjalnych rygorów w stosunku do uciążliwych elementów zagospodarowania lub użytkowania.

Dla tak założonego rozwoju sprecyzowano następujące **programy działań**:

### **A. w zakresie ochrony środowiska:**

- Przygotowanie szczegółowego programu ochrony i wzbogacania środowiska bazującego na specjalistycznych opracowaniach ekologów i przyrodników, a w tym inwentaryzacji przyrodniczej, programu ochrony i kształtowania zieleni.
- Opracowanie programu rozwoju sieci infrastruktury technicznej, w miarę postępującej urbanizacji nowych terenów gminy, w tym: budowa sieci kanalizacji sanitarnej oraz budowa oczyszczalni ścieków; propagowanie rozwiązań indywidualnych oczyszczalni zagrodowych na terenach leżących poza systemem kanalizacji, pomoc finansowa dla indywidualnych inwestorów
- Propagowanie idei i organizowanie segregacji odpadów i kompostowania odpadów organicznych. Rozwój zorganizowanego odbioru odpadów.
- Egzekwowanie od uciążliwych zakładów likwidacji uciążliwości z nakazem zagospodarowania zielenią granic działki.

- Opracowanie programu wprowadzania zalesień, zadrzewień i zakrzewień na terenach nieużytków rolnych, wprowadzania pasów zieleni przydrożnej, nadwodnej i śródpolnej. Kształtowanie korytarzy ekologicznych.
- Prowadzenie prac restytucyjnych i pielęgnacyjnych w parkach podworskich i wiejskich – włączenie tych terenów do systemu powiązań przyrodniczo – ekologicznych gminy.
- Hamowanie procesów degradacji gleb przez czuwanie nad prawidłową strukturą pól uprawnych, łąk, zadrzewień.
- Działania na rzecz sukcesywnego wprowadzania metod rolnictwa ekologicznego: szkolenia, pokazy, wyjazdy szkoleniowe
- Stymulowanie inicjatyw społecznych na rzecz działań proekologicznych. Propagowanie i prowadzenie edukacji ekologicznej, uzyskiwanie środków na cele edukacji, objęcie programem dzieci w wieku szkolnym, organizowanie spotkań

### **B. W zakresie zapewnienia elementarnych potrzeb ludności dotyczących mieszkania i usług, pracy i wypoczynku:**

1. Przygotowanie terenów pod rozwój zabudowy mieszkaniowej poprzez:
  - opracowanie planów miejscowych;
  - wykup i urządzenie niezbędnych dróg publicznych;
  - uzbrojenie terenów w infrastrukturę techniczną;
  - budowa infrastruktury społecznej (oświata, zdrowie, kultura), ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju szkolnictwa średniego;
  - urządzenie zieleni towarzyszącej;
  - podnoszenie estetyki zabudowy poprzez działalność doradczą i promocyjną.
2. Udostępnienie terenów metodami jak wyżej pod aktywność gospodarczą.
3. Modernizacja, konserwacja i rozwój gminnej sieci drogowej oraz infrastruktury technicznej, w tym oświetlenie ulic.
4. Działania na rzecz poprawy wyposażenia terenów osadniczych w usługi podstawowe – bytowe.
5. Udostępnienie terenów dla rozwoju różnorodnych form sportu i wypoczynku, w tym urządzenie parków wiejskich oraz w mieście. Promocja gminy w tym zakresie, celem pozyskiwania inwestorów.

### **C. Podniesienie rangi Choszczna w systemie osadniczym – ośrodek o znaczeniu ponadregionalnym w usługach i turystyce:**

1. Promocja miasta jako atrakcyjnego miejsca inwestowania.
2. Przygotowanie bogatej oferty terenów dla inwestycji turystyczno – rekreacyjnych, aktywności gospodarczej oraz terenów mieszkaniowych i usługowych.
3. Przygotowanie planistyczne gospodarowania w przestrzeni w szczególności na terenie miasta w strefach nadbrzeżnych.
4. Podjęcie działań na rzecz budowy obwodnicy drogowej miasta i podniesienia standardu wyposażenia w infrastrukturę techniczną.

#### **2. Zasady organizowania i koordynowania inwestycji oraz gospodarowania terenami**

Zasadniczy wpływ na efekt gospodarowania przestrzenią ma przyjęcie do ścisłego stosowania następujących zasad:

- koncentrowanie inwestycji infrastrukturalnych poszczególnych branż w jednym czasie w ramach określonego kwartału, co pozwoli na uzyskanie lepszego i szybszego efektu w zagospodarowaniu przestrzeni;



- sukcesywne dokonywanie analizy potrzeb przeprowadzania postępowań scaleniowych celem uzyskiwania poprawnej i efektywnej struktury własnościowej i przestrzennej;
- prowadzenie przez gminę aktywnej polityki tworzenia zasobu jako jednego z ważnych elementów oddziaływania na przestrzeń;
- konieczność dokonywania analizy potrzeb, w tym finansowych, w sferze publicznej, której realizacja musi być podejmowana w związku z uruchamianiem nowych terenów rozwoju przestrzennego;
- konieczność koncentrowania wysiłku inwestycyjnego i finansowego w pierwszym rzędzie na gruntach zasobowych gminy.

### **3. Zasady gospodarowania nieruchomościami gminnymi (tworzenie gminnego zasobu nieruchomości)**

Zgodnie z art. Art. 24. ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami „(Ust.1). Gminny zasób nieruchomości stanowią nieruchomości, które w dniu wejścia w życie ustawy stanowiły własność gminy i nie znajdowały się w użytkowaniu wieczystym lub trwałym zarządzie oraz nie były obciążone prawem użytkowania, w tym nieruchomości nabyte na podstawie przepisów ustawy z dnia 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U. Nr 32, poz. 191, Nr 43, poz. 253 i Nr 92, poz. 541, z 1991 r. Nr 34, poz. 151, z 1992 r. Nr 6, poz. 20, z 1993 r. Nr 40, poz. 180, z 1994r. Nr 1, poz. 3 i Nr 65, poz. 285, z 1996 r. Nr 23, poz. 102 i Nr 106, poz. 496 oraz z 1997 r. Nr 9, poz. 43). Gminny zasób nieruchomości stanowią również nieruchomości, które po dniu wejścia w życie ustawy:

- 1) zostały nabyte, w drodze umowy, na własność lub w użytkowanie wieczyste gminy,
- 2) zostały nabyte w drodze wyłączenia na rzecz gminy,
- 3) stały się własnością gminy w drodze zamiany lub darowizny albo co do których gmina uzyskała w tym trybie prawo użytkowania wieczystego,
- 4) stanowiły własność gminy i w stosunku do których po tym dniu wygasło prawo użytkowania wieczystego, trwałego zarządu lub użytkowania,
- 5) pozostały po zlikwidowanych lub sprywatyzowanych komunalnych osobach prawnych oraz zlikwidowanych komunalnych jednostkach organizacyjnych,
- 6) stały się własnością gminy na skutek zrzeczenia się,
- 7) zostały nabyte w drodze pierwokupu,
- 8) zostały nabyte w drodze podziałów oraz scaleń i podziałów,
- 9) zostały przejęte na własność gminy na podstawie innych tytułów prawnych.

2. Na cele rozwojowe gmin i zorganizowanej działalności inwestycyjnej, a w szczególności na realizację budownictwa mieszkaniowego oraz związanych z tym budownictwem urządzeń infrastruktury technicznej, a także na realizację innych celów publicznych mogą być wykorzystywane gminne zasoby nieruchomości.

3. Podstawą tworzenia gminnych zasobów nieruchomości są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego”.

Cele publiczne wskazuje art. 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami, w studium wzięto także zadania publiczne określone w art.7 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym, oraz zadania przewidziane ustawą z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Dla działki nr ewid. 41 obręb 3 w sąsiedztwie oczyszczalni ścieków planuje się lokalizację schroniska dla zwierząt. W przypadku niewykorzystania całego terenu działki jego reszta może być przeznaczona na inne cele usługowe lub produkcyjne.

#### **4. Monitorowanie polityki przestrzennej**

Proces realizacji polityki przestrzennej winien być na bieżąco monitorowany. Informacja o zagospodarowaniu przestrzennym i zmianach w nim zachodzących ma fundamentalne znaczenie dla prowadzenia optymalnej gospodarki przestrzennej. Celowym jest stworzenie, w niedalekiej przyszłości, systemu informacyjnego pozwalającego prowadzić tzw. monitoring zachodzących zmian w zagospodarowaniu miasta i gminy. Rzetelna i aktualna informacja na temat tych zmian pozwoli reagować Burmistrzowi na ewentualne zjawiska negatywne, pozwoli określić preferencje i harmonogram prac planistycznych i przedsięwzięć realizacyjnych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem o charakterze strategicznym (ogólnym). Zapisy studium są na tyle elastyczne aby można było uniknąć szybkiej ich dezaktualizacji.

#### **5. Zadania własne gminy i lokalne inwestycje celu publicznego wynikające ze studium**

Gmina, co wynika z jej zadań własnych, powinna zapewnić mieszkańcom przede wszystkim odpowiedni poziom usług oświaty (szkoły podstawowe, gimnazja, przedszkola), opieki społecznej i usług zdrowia. Wyrównywanie poziomu życia mieszkańców gminy w jej poszczególnych rejonach polegać będzie na rozwoju sieci szkół podstawowych, gimnazjów i przedszkoli zgodnie z występującymi potrzebami, wspomaganych siecią placówek niepublicznych.

Jak wynika z prognozy demograficznej liczba dzieci i młodzieży w wieku szkolnym będzie ciągle malała przez najbliższych 10 lat. W związku z tym do około 2010 r. powinna wystarczyć dotychczasowa baza oświatowa. Jednak wraz z rozwojem nowych osiedli miasta, zasiedlanych głównie przez ludność napływową, aby uniknąć zbyt dalekich dojazdów do szkoły szczególnie dla dzieci szkół podstawowych, istniałaby potrzeba realizacji szkoły podstawowej i gimnazjum.

Osobnym zadaniem jest konieczność modernizacji budynków szkół podstawowych i gimnazjów w oparciu o długofalowy program w tym zakresie.

Natomiast wzrośnie liczba dzieci w wieku przedszkolnym. Zakładając tylko utrzymanie liczby dzieci objętych opieką przedszkolną (50% grupy wiekowej) otrzymujemy docelowo około 500 dzieci w przedszkolach. Wiąże się to z utrzymaniem istniejących oddziałów oraz organizacją nowego przedszkola (dodatkowo 4 oddziały) przez Miasto lub stworzenia korzystnych warunków dla powstawania przedszkoli prywatnych.

Rozwój przestrzenny i ludnościowy miasta i gminy Choszczno wymagać będzie nowych przychodni zdrowia wraz z rozwojem terenów mieszkaniowych, przyjmując wskaźnik 1 gabinet / 1000 mieszkańców ogółem. Jednak ze względu na występującą coraz wyraźniej w kraju tendencję podpisywania kontraktów z Narodowym Funduszem Zdrowia przez prywatne zespoły lekarzy trudno obecnie sprecyzować perspektywiczne zapotrzebowanie ten typ usług podstawowych w zakresie zadań własnych gminy.

W związku z rosnącą liczbą mieszkańców w wieku poprodukcyjnym i pogłębiającym się wskaźnikiem starości demograficznej wzrosną zadania własne gminy związane z opieką społeczną nad ludźmi starszymi. Łączy się to nie tylko ze specyficzną opieką lekarską (gerontologia), ale także zapewne ze zwiększonym zapotrzebowaniem na opiekunów społecznych i miejsca w domach opieki.

Istotnymi inwestycjami celu publicznego są drogi publiczne, których lokalizacja będzie konieczna w przypadku realizacji zabudowy na obszarach rozwojowych określonych w studium. Niezbędnym będzie także w tych przypadkach wyposażenie tych obszarów w

uzbrojenie techniczne, w szczególności wodociągi i sieci kanalizacji sanitarnej. Obszary osiedlowe muszą też być wyposażone w obiekty rekreacji i wypoczynku, w tym tereny zielone. Na obszarze gminy zostanie zrealizowany też system ścieżek rowerowych i ciągów pieszych.

Inwestycją celu publicznego będzie też budowa cmentarza komunalnego na terenie miejscowości Stawin w bezpośrednim sąsiedztwie m. Choszczno.

## **6. Zadania i inwestycje służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych**

Mimo odpowiednich zapisów w ustawie z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ciągle brak wojewódzkich programów rządowych. W tej sytuacji ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Choszczno wyodrębniono zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych (częściowo jako postulat do aktualizacji planu zagospodarowania przestrzennego województwa).

1) z zakresu ochrony przyrody:

utrzymanie istniejących form ochrony prawnej przyrody dla obszarów:

- chronionego krajobrazu „Choszczno-Drawno”,
- chronionego krajobrazu „Bierzwnik”,

ustanowienie nowych form ochrony przyrody : rezerwatów przyrody, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, użytków ekologicznych i pomników przyrody, objęcie ochroną obszarów węzłowych i korytarzy ekologicznych wchodzące w skład systemu powiązań ekologicznych w skali międzynarodowej, ponadregionalnej i lokalnej w ramach Krajowej Sieci Ekologicznej – ECONET-PL oraz obszarów sieci ekologicznej Natura 2000;

2) z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

a) ochrona i renowacja zabytków na terenie gminy oraz renowacja najwartościowszych obiektów położonych w granicach strefy ochrony konserwatorskiej miasta Choszczno,

b) objęcie ochroną prawną terenów środowiska kulturowego:

- ZSOK 15 – zespół stref ochrony konserwatorskiej wsi gminy Choszczno: Korytowo (wieś joannicka z kościołem, zespołem 2 dworków, parkiem oraz Raduń średniowieczny plan, kościół gotycki kamienno-ceglany),
- Obszar Kulturowy „Straszewo”

2) z zakresu publicznych usług ponadlokalnych - rozwój szkolnictwa średniego zawodowego i policealnego;

3) z zakresu komunikacji:

a) realizacja obwodnicy drogowej miasta Choszczno w ciągu dróg wojewódzkich nr 151, 160, 161,

c) realizacja nowego połączenia drogowego miasta z drogą krajową nr 20,

b) modernizacja linii kolejowej relacji Szczecin – Poznań (E59),

c) realizacja międzynarodowej trasy rowerowej „Tysiąca Jezior”,

d) realizacja lotniska dyspozycyjnego w miejscowości Smoleń;

4) z zakresu infrastruktury technicznej – gazociąg wysokiego ciśnienia o przebiegu Recz-Pełczyce (druga nitka), gazociąg wysokiego ciśnienia o przebiegu Nowogard- Odolanów (gazociąg kierunkowy), linia elektroenergetyczna 110 kV Choszczno-Recz, linia elektroenergetyczna 110 kV Krzęcin – Dolice wraz z odgałęzieniem zlokalizowanym na północ od miejscowości Piasecznik,

5) z zakresu infrastruktury komunalnej – schronisko dla zwierząt.

## 7. Stan opracowań planistycznych dla terenów miasta i gminy

### 7.1. Opracowania planistyczne obowiązujące.

Granice przedstawionych w poniższej tabeli obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego określono na rysunku studium.

nr planu	symbol	nazwa planu	projektowane przeznaczenie terenu
1	XXVI.298/96	Choszczno C	różne
2	XXVI.298/96	Sławęcín	zab. zagrodowa
3	XXVI.298/96	Korytowo	zab. zagrodowa, uprawy polowe
4	XXVI.298/96	Raduń	zab. mieszk. + pole golfowe
5	XXVI.298/96	Choszczno	osiedle
6	XXVI.298/96	Choszczno	handel, rzemiosło, produkcja
7	XXVI.298/96	Straszewo	obiekty i kwatery do utylizacji odpadów
8	XXVI.298/96	Choszczno	różne
9	XXVI.298/96	Choszczno	usługi, rzemiosło, cmentarz, parking
10	XXVI.298/96	Choszczno	sprt-rekr, zielen parkowa, usługi socjal
11	XXVI.298/96	Golcza	tereny rekreacji i turystyki

### 7.2. Obszary, dla których sporządzenie planu jest obowiązkowe i dla których gmina zamierza sporządzać plany.

W niniejszym opracowaniu określono tereny, dla których miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sporządza się obowiązkowo na podstawie przepisów szczególnych.

Zgodnie z art. 14. ust.7 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym miejscowy plan sporządza się obowiązkowo dla terenów, dla których wymagają to przepisy odrębne i będą to w szczególności dla gminy Choszczno tereny nowego cmentarza i ewentualnie tereny górnicze.

Gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w następujących przypadkach:

- 1) tereny wskazane na cele realizacji zadań publicznych, w szczególności usługi podstawowe – oświaty, kultury, administracji, zdrowia, sportu oraz usługi komunalne, wysypiska śmieci, oczyszczalnie ścieków, ujęcia wody, pompownie, przepompownie, stacje redukcyjno-pomiarowe, stacje transformatorowe, parkingi publiczne, targowiska, cmentarze, drogi publiczne, tereny innych urządzeń infrastruktury technicznej, sieci infrastruktury technicznej przebiegającej poza pasami dróg publicznych,
- 2) tereny, dla których należy opracować plany na podstawie przepisów szczególnych, a w tym te, które wymagają zmiany przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze oraz na których wyznaczone zostaną drogi publiczne,
- 3) dla terenów historycznej i współczesnej zabudowy, ze względu na konieczność rehabilitacji i strategiczne znaczenie terenu dla rozwoju turystyki jako istotnej branży rozwoju gospodarczego gminy (ze względu na istniejące uwarunkowania),
- 4) tereny wyznaczone na rysunku studium, obejmujące całe jednostki osadnicze: .

Na rysunku studium zaznaczono granice obszarów dla których gmina zamierza sporządzić miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Są to w szczególności obszary miasta Choszczno i tereny zurbanizowane i rozwojowe miejscowości: Korytowo, Kołki, Piasecznik, Raduń, Rzecko, Suliszewo, Zamęcie, Radaczewo, Sławęcín, Straszewo, Wardyń.

Dopuszcza się przystępowanie do sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego także w innych granicach niż określone na rysunku studium, obejmujące mniejsze bądź większe obszary.

Na rysunku studium zaznaczono potencjalne tereny rozwoju funkcji zabudowy rezydencjonalnej, usług turystyki i zabudowy lotniskowej oznaczone symbolem - RTL, dla których rodzaj funkcji, ich zasięg, zasady i parametry zabudowy określą miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

#### **8. Tereny rozwojowe i obszary strategiczne. Kierunki zmian w przeznaczeniu terenu.**

W niniejszym opracowaniu wyznaczono tereny, które pozwalają w sposób jakościowy i ilościowy rozwijać strukturę przestrzenną miasta. Rozwój miasta i wielu wsi będzie dokonywał się zarówno na terenach już zagospodarowanych, gdzie uzupełniana będzie zabudowa na jeszcze wolnych parcelach, gdzie wymieniana będzie zabudowa o niskich standardach użytkowych i złej kondycji technicznej, a także prowadzona będzie rewaloryzacja, rehabilitacja i modernizacja zabudowy historycznej a także modernizacja wartościowej zabudowy współczesnej cechującej się dobrym stanem technicznym i poziomem wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Tereny te winny być jeszcze w lepszym stopniu wyposażone w infrastrukturę techniczną i społeczną, winny mieć zapewnione udoskonalone warunki obsługi komunikacyjnej, w tym parkowania samochodów.

Tereny rozwojowe dla miasta i gminy zastały wyznaczone w dotychczas obowiązujących planach zagospodarowania przestrzennego – planach ogólnych miasta i gminy i w wielu uchwalonych już zmianach do tych planów, a także wyznaczone są w sporządzanych obecnie zmianach planów. W niniejszym opracowaniu przyjęto zasadniczo wszystkie te tereny, dodając w pewnym stopniu nowe w celu porządkowania struktur przestrzennych i ewentualnie wykorzystania w większym stopniu układu komunikacyjnego i systemu infrastruktury technicznej.

Na rysunku studium, załącznik nr 1 określono zasięgi rozwojowe jednostek osadniczych – obszary zurbanizowane, które w całości stanowią podstawowe ich tereny rozwojowe. W ich ramach znajdują się tereny już zainwestowane i zagospodarowane, w których rozwój ilościowy możliwy jest tylko w niewielkim stopniu, ograniczony do wypełnienia wolnych parcel i placów (m.in. zabudowa o charakterze plombowym), przebudowy i rozbudowy istniejących obiektów, ale za to, w większym stopniu umożliwiający rozwój jakościowy poprzez poprawę jakości życia mieszkańców, a więc standardów zamieszkiwania, obsługi w zakresie infrastruktury społecznej i technicznej, poprawę jakości i wizerunku (estetyki) środowiska przyrodniczego i kulturowego. Niezwykle istotnymi w polityce przestrzennej Gminy są jednak nowe tereny rozwojowe, które wymagają dalszych działań planistycznych, a w dalszej kolejności znacznych środków organizacyjnych i finansowych w celu przygotowania ich do realizacji.

Na rysunku określono kierunki zmian w przeznaczeniu terenów (generalne przeznaczenie terenów rozwojowych (funkcje wiodące), które oznaczono w następujący sposób:

- 1) MN – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
- 2) MW – tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej,
- 3) MNU – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usług,
- 4) MWU – tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i usług,
- 5) MU – tereny zabudowy mieszkaniowej jedno- i wielorodzinnej z usługami,
- 6) U – tereny usług,
  - a) US – tereny sportu i rekreacji,
  - b) Uo- tereny usług oświaty (szkoły, przedszkola),

- c) Uz – tereny usług zdrowia,
- d) Uk – tereny usług kultury,
- e) Uks – tereny sakralne,
- f) Ua – usługi administracji,
- g) Ut – usługi turystyki,
- 7) R – tereny rolnicze,
- 8) RU – tereny obsługi produkcji w gospodarstwach rolnych, hodowlanych, ogrodniczych oraz gospodarstwach leśnych i rybackich,
- 9) RM – tereny wielofunkcyjnej zabudowy wiejskiej (zabudowy zagrodowej),
- 10) P – tereny obiektów produkcyjnych, składów i magazynów,
- 11) PE – tereny powierzchniowej eksploatacji złóż,
- 12) ZP – tereny zieleni urządzonej (parki, skwery),
- 13) ZD – tereny ogrodów działkowych,
- 14) ZC – cmentarze,
- 15) WS – tereny wód powierzchniowych,
- 16) KD – tereny dróg publicznych,
  - a) KDg – drogi główne,
  - b) KDz – drogi zbiorcze,
  - c) KDI – drogi lokalne,
- 17) Kk – tereny kolei,
- 18) KI – tereny lotnisk,
- 19) E- tereny obiektów i urzędzeń elektroenergetycznych,
- 20) G – tereny obiektów i urzędzeń gazowniczych,
- 21) W – tereny obiektów i urzędzeń wodociągowych,
- 22) K – tereny obiektów i urzędzeń kanalizacji,
- 23) T – tereny obiektów i urzędzeń telekomunikacji,
- 24) O – tereny obiektów i urzędzeń gospodarowania odpadami,
- 25) C – tereny obiektów i urzędzeń ciepłownictwa,
- 26) PP- przestrzenie publiczne,
- 27) Tz – tereny zamknięte.,
- 28) RTL - – potencjalne tereny rozwoju funkcji zabudowy rezydencjonalnej, usług turystyki i zabudowy lotniskowej (do określenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego).

Tereny gruntów rolnych, łąk, lasów i wód oznaczono symbolami graficznymi (kolory).

Powyższe oznaczenia określają funkcje dominujące, a więc nie jedyne na danym obszarze. Oznaczenie wskazuje na generalny kierunek zmian. Dopuszczalne jest więc zachowanie istniejących funkcji niekolidujących z funkcją kierunkową i lokalizacja nowych funkcji o charakterze uzupełniającym. Szczegółowe rozmieszczenie funkcji oraz granice obszarów oznaczonych na rysunku studium określą miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Tereny rolne wymagające zmiany przeznaczenia na cele nierolnicze zostały określone na rysunku studium jako iloczyn zbiorów określających użytkowanie rolnicze terenów i kierunki zagospodarowania terenów (obszary rozwoju przestrzennego).

Na rysunku zaznaczono orientacyjnie lokalizację wielofunkcyjnych obszarów, stanowiące w strukturze przestrzennej centra usługowe o następującej hierarchii:

PP1 - tereny głównego centrum miasta - historyczne śródmieście, skupiające wszystkie prestiżowe usługi ogólnomiejskie i ponadlokalne związane z regionalną funkcją Choszczna,

PP2 - tereny nowego centrum administracyjno – usługowego we wschodniej części miasta

Z uwagi na niemożność przewidzenia na etapie sporządzania studium wszystkich uwarunkowań i mogących niespodziewanie wystąpić potrzeb, w sytuacjach szczególnie uzasadnionych gmina dopuści w ograniczonym zakresie do zabudowy i zagospodarowania tereny, poza określonymi na rysunku studium pod warunkiem uwzględnienia znanych już i ewentualnie nowych uwarunkowań, szczególnie w aspekcie ochrony środowiska przyrodniczego, w tym ochronie gruntów rolnych i leśnych (ochrona gleb klasy III i wyższej). Inwestycje takie mogą obejmować obiekty i urządzenia służące ochronie środowiska przyrodniczego i ochronie zdrowia i życia mieszkańców gminy, w szczególności urządzenia infrastruktury technicznej, funkcje służące realizacji celów publicznych w tym usług zdrowia, oświaty, kultury, rekreacji, wypoczynku i turystyki. W jeszcze bardziej ograniczonym zakresie może być dopuszczona także zabudowa rezydencjonalna i gospodarcza poza zasięgami obszarów rozwojowych jednostek osadniczych, w szczególności dotyczy to wielkokubaturowej zabudowy służącej gospodarce rolnej, która winna być lokalizowana poza zwartymi, atrakcyjnymi układami przestrzennymi wsi. Istotnym w polityce przestrzennej gminy jest także określenie priorytetów realizacji zagospodarowania terenów rozwojowych pod kątem maksymalnych korzyści społecznych (interes publiczny). Można wyróżnić takie tereny – tereny strategiczne, w ramach, których realizacja inwestycji da największe efekty i zdynamizuje rozwój. Na terenach strategicznych realizowany będzie rozwój podstawowych funkcji miasta i gminy a więc budownictwo mieszkaniowe, działalność gospodarcza i usługi.

#### **Zasady zagospodarowania obszarów zabudowanych i podlegających zabudowie:**

- **Obszar zabudowy mieszkalnej i mieszkalno-usługowej (MW, MN, MNU, MWU, MU)**

Obejmuje istniejące i projektowane tereny zabudowy jednorodzinnej i budownictwa zagrodowego wraz z możliwą ich rozbudową.

Kształtowanie zabudowy w tym obszarze wymaga:

- intensyfikacji zainwestowania w granicach terenów przewidzianych do zainwestowania (sukcesja urbanistyczna),
- porządkowania układów urbanistycznych poprzez racjonalne ukształtowanie sieci dróg dojazdowych oraz regulację układów własnościowych,
- kształtowanie estetycznych przestrzeni publicznych,
- dbałości o ład i kompozycję przestrzenną poprzez ustalenie (w planach miejscowych) form zabudowy oraz zasad regulacji dotyczących linii zabudowy, dominant, akcentów architektonicznych, małej architektury – szczególnie w rejonach historycznych zespołów zabudowy,
- wykluczenia rozwoju zabudowy naruszającej historyczny układ urbanistyczny, gabaryty i charakter przestrzenny,
- systematycznej poprawy stanu wyposażenia w infrastrukturę techniczną.

- **Obszar kształtowania nowych zespołów zabudowy mieszkalnej (MN, MW, RM)**

Rozwój obszarów wymaga:

- ukształtowania zespołów zabudowy o wysokim standardzie i racjonalnym wykorzystaniu terenu,
- przekształceń istniejących terenów o typowym rolnym układzie własności w teren zabudowy podmiejskiej (o zróżnicowanej intensywności zabudowy w poszczególnych zespołach) drogą scaleń i parcelacji gruntów,
- racjonalnego ukształtowania sieci ulic i placów publicznych tworzących szkielet nowych układów przestrzennych,
- ukształtowania przestrzeni publicznych oraz ogólnodostępnych terenów zieleni tworzących ciągły system powiązań z terenami zewnętrznymi,
- zapewnienia programu usług publicznych niezbędnych dla obsługi zespołów mieszkalnych,
- uzupełnienia funkcji mieszkalnych zabudową usługową komercyjną lub lokalizowania pojedynczych obiektów komercyjnych w tych obszarach przy uprzednim sporządzeniu szczegółowych analiz skutków wpływu ich realizacji na rozwój i prawidłowe funkcjonowanie zespołu.

- **Obszar kształtowania centrów poszczególnych wsi (RM)**

Obejmuje najbardziej znaczące, centralne części jednostek ogniskujące życie mieszkańców gminy.

Kształtowanie zabudowy w tych obszarach wymaga:

- intensyfikacji zabudowy,
- koncentracji funkcji usługowych w parterach budynków,
- wykształcenia przestrzeni publicznych niezbędnych do wytworzenia lokalnych centrów, z którymi identyfikować będą się mieszkańcy (ciągi piesze, tereny ogólnodostępnej zieleni, place, skwery),
- estetyzacji otoczenia.

- **Obszary ograniczonego zainwestowania (RTL)**

Obejmuje wyodrębnione enklawy terenów rolnych, dopuszczone do lokalizacji zabudowy rezydencjonalnej, turystycznej, letniskowej, sportowej, rekreacyjnej i mieszkalnej, głównie w północnej części gminy, a także istniejące zabytkowe zespoły dworsko-parkowe.

Zagospodarowanie przestrzenne tych obszarów wymaga:

- podporządkowania wszystkich działań inwestycyjnych ochronie przyrodniczej, kulturowej i krajobrazowej,
- znacznego ograniczenia intensywności zabudowy poprzez wprowadzenie do planów miejscowych ustaleń dotyczących minimalnej powierzchni działki budowlanej
- precyzyjnych regulacji dotyczących zasad kształtowania zabudowy, w tym szczególnie ograniczenia gabarytów obiektów,
- ograniczenia możliwości lokalizowania usług i produkcji, a także wielkoprzestrzennych obiektów,
- w zespołach dworsko-pałacowych – podporządkowania wszystkich działań ochronie i utrwaleniu wartości historycznych.



- **Obszary rozwoju aktywności gospodarczej (P)**

Obejmują wyodrębnione w gminie tereny tzw. gry inwestycyjnej oraz nowe enklawy terenów przewidziane dla lokalizacji inwestycji strategicznych.

Podstawowym kierunkiem zagospodarowania tych obszarów jest tworzenie warunków dla rozwoju komercyjnych form gospodarki (usług i produkcji). Ich kształtowanie wymaga:

- pełnego uzbrojenia terenów,
- koordynacji zamierzeń inwestorów w celu intensywnego wykorzystania obszaru i maksymalnie ograniczonego negatywnego oddziaływania na środowisko,
- szczególnej dbałości o efekty przestrzenne zabudowy (gabaryty, detal, wysokiej jakości materiały wykończeniowe, urządzone tereny zieleni, placów, parkingów itp.),
- zagospodarowanie obszaru musi zostać poprzedzone realizacją układu komunikacyjnego,
- szczegółowe zasady zagospodarowania wymagają opracowania planu miejscowego.

- **Obszary inwestycji publicznych (Ua,Uo,Uz,Uk)**

Obejmują tereny przewidziane dla intensyfikacji przedsięwzięć publicznych (nie wykluczając ich lokalizacji w innych pozyskanych na ten cel terenach).

Obszary koncentracji usług publicznych typu: służba zdrowia, opieka społeczna, oświata i wychowanie, kultura, administracja, sport itp., wymaga rozpatrywania w dwóch aspektach, tj.:

- usług o charakterze podstawowym, gdzie kryterium lokalizacji oprócz standardów obsługi winna być racjonalna dostępność placówki – obiektu. Planowanie lokalizacji tego rodzaju usług jest jednoznacznie związane z powstawaniem kompleksów nowej zabudowy mieszkaniowej i jej intensywności (nowe osiedla bądź dogęszczanie istniejących). Dotyczy to w szczególności perspektywicznych terenów rozwojowych na południu gminy. Sprecyzowanie lokalizacji terenów usług publicznych następować będzie w toku sporządzania planów miejscowych,
- innych usług o charakterze publicznym, których lokalizację i program uzasadnią potrzeby i możliwości gminy.

Zagospodarowanie obszarów usług publicznych wymaga:

- lokowania nowych obiektów usług publicznych na pozyskiwanych w drodze wykupów lub posiadanych przez gminę gruntach,
- szczególnej dbałości o jakość przestrzeni publicznych (ulic, placów, parkingów, terenów zieleni itp.),
- zwiększenia atrakcyjności obszarów poprzez dopuszczenie do lokalizacji usług towarzyszących o charakterze komercyjnym,
- ustalenia standardów dotyczących poziomu obsługi stosownie do prognoz rozwojowych całej gminy i obszarów obsługi.

- **Obszary rozwoju usług związanych z rekreacją i turystyką (Ut)**

Obejmują wyodrębnione enklawy terenów wzdłuż istniejących i projektowanych ciągów spacerowych i rowerowych, oraz wzdłuż tras turystycznych.

Kierunek zagospodarowania obszaru to:

- wykorzystanie terenów pod lokalizację urządzeń i obiektów rekreacyjnych oraz infrastruktury technicznej (usługi, parkingi),

- adaptacja istniejących obiektów dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego i rekreacji,
- wykorzystanie istniejącej w sąsiedztwie zieleni i cieków wodnych dla kształtowania terenowych urządzeń rekreacyjnych (ciągów i tras spacerowych, pól biwakowych, tras rowerowych itp.).

## **9. Wskaźniki i standardy wykorzystania przestrzeni i zagospodarowania przestrzennego**

Określenie standardów wykorzystania przestrzeni i zagospodarowania przestrzennego służy zapewnieniu wysokiej jakości życia mieszkańców gminy, ochronie interesów publicznych oraz racjonalnej gospodarce finansowej Gminy. Standardy winny być elementem koordynującym (także kontrolnym) w bieżącej gospodarce przestrzennej, sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, programów branżowych, a także decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu wydawanych bez planu. Standardy nie są ustaleniem przyjmowanym obligatoryjnie, wyrażają raczej wartości uśrednione i jako takie winny być dalej stosowane. Sprecyzowanie standardów (parametrów „brzegowych” warunków zabudowy i zagospodarowania terenu) winno być każdorazowo określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem określonych w studium uwarunkowań oraz rozpoznaniem pozostałych uwarunkowań planowanych przedsięwzięć (zagospodarowania).

W zagospodarowaniu przestrzeni miasta i gminy należy dążyć do maksymalizacji efektów wynikających z prawidłowej lokalizacji poszczególnych funkcji, z uwagi na:

- wykorzystanie istniejącego już zagospodarowania w szczególności istniejącej struktury przestrzennej, wartościowej substancji budowlanej, urządzenia terenu i wyposażenia go w infrastrukturę techniczną
- położenie względem układu komunikacyjnego
- położenie w atrakcyjnym krajobrazie i zdrowym środowisku
- dostępność infrastruktury technicznej
- wzajemne niekonfliktowe położenie funkcji mieszkaniowej i funkcji działalności gospodarczej
- wzajemnie dopełniające się położenie funkcji mieszkaniowej i usług
- możliwości lokalizacji przedsięwzięć gospodarczych aktywizujących gospodarkę gminy, dających nowe miejsca pracy i przynoszące (w sposób pośredni) większe dochody gminie
- wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego dla celów rekreacji i wypoczynku mieszkańców gminy i ponadto środowiska kulturowego dla celów turystyki (cel gospodarczy)

Miasto i gmina jest zagospodarowana w bardzo zróżnicowanych i różnorodnych formach przejawiających się lokalnie różnymi parametrami zagospodarowania.

Statystycznie obecnie zainwestowane tereny przypadające na jednego mieszkańca wynoszą ok. 360 m<sup>2</sup> co jest wielkością charakterystyczną dla wielu gmin w Polsce.

Gęstość zaludnienia gminy w związku z prognozami demograficznymi będzie rosnąć, zaś gęstość zaludnienia terenu miasta będzie ulegać dwójakim zmianom – naturalnym tendencjom jej powiększenia dzięki wzrostowi liczby ludności wynikających choćby z migracji i możliwości regulacji obniżającej ten wskaźnik poprzez powiększenie obszaru miasta i zagospodarowywanie nowych terenów rozwojowych.

Mimo, że nie określono w niniejszym opracowaniu precyzyjnych parametrów dotyczących intensywności zabudowy, tym niemniej można stwierdzić, że tereny zabudowane

miasta w szczególności obszar staromiejski i tereny wielorodzinnych osiedli mieszkaniowych oraz większe wiejskie jednostki osadnicze cechują się dość dużą intensywnością zabudowy.

Obecne standardy wykorzystania przestrzeni wskazywałyby na konieczność ograniczenia inwestycji o charakterze intensywnym na rzecz tych o charakterze ekstensywnym, w związku z ogólną sytuacją społeczno-gospodarczą i interesem publicznym (ekonomicznym) Gminy.

Na terenach historycznej zabudowy należy poprawić standardy funkcjonalne poprzez realizację programu renowacji i modernizacji zabudowy i zagospodarowania terenu (w tym „rozgęszczenie” zamieszkiwania, wprowadzenie funkcji usługowych w partery budynków, wymianę i modernizację infrastruktury technicznej, zapewnienie miejsc postojowych dla samochodów, raz poprawę wizerunku estetycznego zabudowy).

Poprawa standardów funkcjonalnych nastąpi poprzez rozwój funkcji usługowych – kształtowanie centrów usługowych opisanych w poprzednim punkcie, oraz rozwój funkcji „wolnego czasu”.

Na terenach wiejskich niezbędna jest natomiast rozbudowa infrastruktury technicznej i systemu komunikacji, oraz poprawa wizerunku estetycznego zabudowy.

Dla nowych terenów rozwojowych należy bezwzględnie zapewnić pełną obsługę w zakresie infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, zapewnić ład przestrzenny i harmonijny i atrakcyjny ich krajobraz. Wiele z terenów rozwojowych będzie obsługiwana w zakresie usług z terenów obecnie zagospodarowanych, ale w dalszej przyszłości należy zmierzać do realizacji funkcji usługowych zaspakajających „wyższe” potrzeby w ich ramach.

Szczególnie istotne są standardy zamieszkiwania i zagospodarowania, które można przełożyć na parametry działek i parametry zabudowy.

Działki budowlane powinny mieć powierzchnie o następujących wielkościach:

- a) poza obszarami wyznaczonymi na rysunku studium w obszarze rolniczej przestrzeni produkcyjnej - nie mniej niż 1 ha,
- b) na terenie wsi o elementarnym rozwoju i wsi położonych w sąsiedztwie najbardziej cennych przyrodniczo obszarów - 0,5 ha,
- c) na terenach pozostałych wsi - 2 500 m<sup>2</sup>, z wyjątkiem terenów wyznaczonych pod zabudowę mieszkaniową,
- d) na terenach zabudowy mieszkaniowej (zorganizowanej) w mieście należy przyjmować minimalne wielkości działek o powierzchni 1000 m<sup>2</sup> dla budynków wolnostojących, 800 m<sup>2</sup> dla budynków bliźniaczych i 400 m<sup>2</sup> dla budynków szeregowych,
- e) dla zabudowy mieszkaniowej o podwyższonych standardach (rezydencjonalnej) przewiduje się działki o wielkości powyżej 2500 m<sup>2</sup>.

Obiekty mieszkalne i usługowe na terenach wiejskich oraz w historycznej części miasta winny posiadać dachy strome, o symetrycznych połaciach dachowych i ich nachyleniu pod kątem 40 - 45 stopni.

Formy budynków i ich wysokości należy harmonijnie wkomponować w krajobraz oraz otoczenie.

Zabudowę wielorodzinną lokalizować na wydzielonych działkach, w układach przestrzennych, tworzących kwartały urbanistyczne – na terenach śródmiejskich zabudowa winna stanowić zwarte pierzeje.

Na działkach budowlanych - niezależnie od przeznaczenia działki - zachować należy 50% powierzchni biologicznie czynnej w zabudowie ekstensywnej, 30 % w zabudowie intensywnej z wyjątkiem usług lokalizowanych w centralnych częściach miasta.

Maksymalna wysokość budynków nie powinna przekraczać:

- 1) na wsi - dwóch kondygnacji nadziemnych (w tym poddasze użytkowe), z wyjątkiem usług, które mogą być wyższe o jedną kondygnację
- 2) w mieście czterech kondygnacji nadziemnych (w tym poddasze).